

თბილისის შრომის წითელი ღრუვის ორდენოსანი
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

გურამ ზედგინიძე

გოგდან გუჩუიძე დიპლომატიურ ასპარეზზე

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
თბილისი 1983

წინამდებარე ნაშრომში მონოგრაფიულად არის შესწავლილი მე-17 საუკუნის ცნობილი ქართველი მხედართუფროსისა და დიპლომატის ბოგდან გურჯიციის ცხოვრება და მოღვაწეობა. ბოგდან გურჯიცი მრავალი წლის განმავლობაში იმყოფებოდა პოლონეთის მეფეთა სამსახურში. მე-17 საუკუნის 50-იან წლებში იგი აქტიურ მონაწილეობას იღებდა პოლონეთ-შვედეთის ხანგრძლივ ომებში, ხოლო 1668 წლიდან მოღვაწეობას იწყებს დიპლომატიურ სარბიელზე.

ბოგდან გურჯიცი მთელი 25 წლის განმავლობაში იყო პოლონეთის მეფეთა ელჩი და რეზიდენტი ირანის შაჰთა კარზე, სადაც თავი გამოიჩინა, როგორც ნიჭიერმა და აღმოსავლეთის საქმეებში კარგად გარკვეულმა დიპლომატმა. ბოგდან გურჯიცი ირანის შაჰთა კარზე ერთგულად ემსახურებოდა რუსეთის, პოლონეთისა და საქართველოს როგორც პოლიტიკური, ისევე სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესების დაცვის საქმეს.

რედაქტორი ნ. ასათიანი

რეცენზენტები: გ. პაიჭაძე

ბ. სოხვაძე

© თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 1983

შესავალი

ქართული საისტორიო მწერლობა, ისტორიული ქრონიკები და მათიანები, ნარატიული და დოკუმენტური წყაროები, აგრეთვე უცხოელ მოგზაურთა და დიპლომატთა მრავალფეროვანი აღწერები საშუალებას გვაძლევს თვალი გავადევნოთ ქართული დიპლომატიის მრავალსაუკუნოვან ისტორიას, რომელმაც არაერთი გამოჩენილი სახელმწიფო მოღვაწისა და დიპლომატის სახელი შემოგვინახა. ამ დიპლომატიურ მოღვაწეთა დაუღალავმა საქმიანობამ და ქართველი ხალხის გმირულმა ბრძოლამ მრავალრიცხოვან უცხოელ დამპყრობთა წინააღმდეგ ქართველ ხალხს ეროვნული თვითმყოფლობა და დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრივი არსებობა შეუნარჩუნა ათეული საუკუნეების მანძილზე.

განუწყვეტელმა ომიანობამ და მრავალმა გამანადგურებელმა შემოსევამ ქართულ სამეფოთა საკანცელარიო და საარქივო საცავების მოშლა და განადგურება გამოიწვია, რის გამოც ბევრი გამოჩენილი მოღვაწის საქმიანობის შესახებ მეტად მცირე მასალა მოგვეპოვება, ძალიან ხშირად კი თითქმის არაერთი ცნობები აღარ არის შემორჩენილი. სწორედ ამიტომ ასეთი დიდი მნიშვნელობა ენიჭება უცხოელ ავტორთა და უცხოეთის არქივებში, პირველ რიგში, რუსეთის სახელმწიფო არქივებში დაცულ ცნობათა გამომზეურებას საქართველოს ისტორიის ამა თუ იმ საკითხის კვლევის დროს.

ერთ-ერთი ასეთი მოღვაწე, რომლის შესახებაც ქართულმა ისტორიულმა წყაროებმა მეტად ძუნწი ცნობები შემოგვინახეს, იყო მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის ცნობილი ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი, რომელიც პოლონეთის მეფეთა სამსახურში იყო და ნაყოფიერ დიპლომატიურ მოღვაწეობას ეწეოდა ირანში შაჰ სულეიმანისა და შაჰ სულთან ჰუსეინის კარზე. ირანის შაჰთა კარზე ბოგდან გურჯიცი იცავდა და იბრძოდა რუსეთის, პოლონეთისა და საქართველოს როგორც პოლიტიკური, ისევე სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესებისათვის. ასევე მნიშვნელოვანი იყო ბოგდან გურჯიციის მიერ ქ. შემახაში მთელი 23 წლის განმავლობაში ჩატარებული საკონსულო საქმიანობაც.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში ბოგდან გურჯიციის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ ბოლო დრომდე არათუ სპეციალური გამოკვლევა, არამედ საერთოდ მის შესახებ არაფერი ყოფილა დაწერილი პირველი ნაშრომი, რომელშიც მოხსენიებული იყო ბოგდან გურჯიცი, ეს იყო ცნობილი ქართველი მეცნიერის, პროფესორ იასე ცინცაძის „მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის“ — (XV—XVII საუკუნეები). ეს კრებული 1965 წელს დაიბეჭდა. ამ ნაშრომის შესავალში პროფ. იასე ცინცაძე წერს: „სამწუხაროდ, საქართველოს სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის ისტორიკონოგრაფიული წესით დღემდე არ გამოქვეყნებულა. მართალია, ქართველ ისტორიკოსთა ნაშრომებში საქართველოს საგარეო პოლიტიკის ცალკეულ საკითხებს ჯეროვანი ყურადღება მიექცა, მაგრამ მონოგრაფიული ნაშრომი საგანგებოდ საგარეო პოლიტიკის ისტორიას დღემდე არ მიძღვნიან... ამა თუ იმ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის ისტორიის დაწერას ყველგან და ყოველთვის წინ უსწრებდა, პირველ რიგში, სოციალური ისტორიის დამუშავება და შემდეგ საგარეო პოლიტიკის ცალკეული საკითხების შესწავლა. მხოლოდ ასეთ საფუძველზე დაყრდნობით ხერხდებოდა ამა თუ იმ სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის შეჯამებული ისტორიის მონოგრაფიული წესით წერა“¹. უნდა ითქვას, რომ ჩვენი დაინტერესება და მუშაობა წინამდებარე ნაშრომზე გულისხმობს და მიზნად ისახავს სწორედ ამგვარ წინასწარ სამუშაოს. ქართული დიპლომატიის ცალკეული საკითხების გულმოდგინე შესწავლა მომავალში უთუოდ სარგებლობას მოუტანს იმ ფუნდამენტურ ნაშრომს, რომელშიც მონოგრაფიულად იქნება შესწავლილი ქართული დიპლომატიის ისტორია.

ქართველ მეცნიერთა შორის, რომელთაც თავიანთ ნაშრომებში სხვა საკითხებთან ერთად მოხსენიებული ჰყავთ ბოგდან გურჯიცი, აღსანიშნავი არიან ვ. გაბაშვილი², და ი. კაჭარავა³. აქვე უნდა შევ-

¹ იასე ცინცაძე, მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (XV—XVII საუკუნეები). თბ., 1966, გვ. 3—4.

² ვ. გაბაშვილი, იოსებ ქართველის ვინაობისა და მოღვაწეობის საკითხისათვის, თსუ შრომები, 116, 1965, თბ., გვ. 329—337.

³ Качарова Ю. Ю., Политическое положение Грузии и вопросы взаимоотношений с Россией (вторая половина XVII века). Автореферат канд. диссерт., Тбилиси, 1968 г.

ნიშნით, რომ 1965 წლის დეკემბერში ჟურნალ „მნათობის“ მე-12 ნომერში დაიბეჭდა ჩვენი სტატია: „ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი“, რომელშიც მოცემული იყო პირველი ცდა, თავი მოგვეყარა ყველა არსებული ცნობისათვის ბოგდან გურჯიციის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის დასახასიათებლად⁴.

რუსული ისტორიოგრაფია უკეთ იცნობს ბოგდან გურჯიციის, როგორც პოლიტიკურ და დიპლომატიურ მოღვაწეს.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა მოვიხსენიოთ ნ. ნ. ბანტიშ-კამენსკის — «Обзор внешних сношений России (по 1800 г.)», რომელიც წარმოადგენს ძველი აქტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის ერთგვარ გზამკვლევს და რომელშიც წლების მიხედვით არის მოცემული ბოგდან გურჯიციის მოსკოვში ჩასვლისა და სპარსეთში გამგზავრების, აგრეთვე სპარსეთიდან დაბრუნებისა და პოლონეთში გამგზავრების ზუსტი თარიღები. ნ. ბანტიშ-კამენსკიმ ამ ნაშრომში მოგვცა ცნობები ბოგდან გურჯიციის მოსკოვში უკანასკნელად ჩასვლისა და მისი გარდაცვალების შესახებ⁵.

ჯერ კიდევ 1940 წელს ე. ს. ზევაკინმა დაბეჭდა სტატია «Персидский вопрос в русско-европейских отношениях XVII в.», რომელშიც საარქივო მასალაზე დაყრდნობით მოცემულია ზოგიერთი ცნობა ბოგდან გურჯიციის 1668 წლის ელჩობის შესახებ, აგრეთვე ცნობა 1676 წელს ბოგდან გურჯიციის სპარსეთში პოლონეთის მეფის რეზიდენტად დანიშვნის შესახებ⁶.

სომეხი მეცნიერი ვ. ა. ბაიბურთიანი თავის საკანდიდატო დისერტაციაში «Армянская колония Новой Джульфы в ирано-западноевропейских экономических взаимоотношениях в XVII веке» ეხება სპარსეთიდან რუსეთის გზით ევროპის ქვეყნებში ნედლი აბრეშუმის გატანის საკითხს, რომელიც უნდა განეხორციელებინა ნორ ჯულის სომეხ ვაჭართა კომპანიას, აგრეთვე ამავე პერიოდში პოლონეთის მხრივ ანტითურქული კოალიციის შექმნისა და ამ კოალიციაში ირანის ჩაბმის ცდებს.

⁴ გ. ზ ე დ გ ი ნ ი ძ ე, ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი. ჟურნალი „მნათობი“. № 12, 1965.

⁵ Н. Н. б а н т ы ш—К а м е н с к и й, Обзор внешних сношений России (по 1800 г.) Москва, 1897 г., стр. 166.

⁶ Е. С. З е в а к и н, Персидский вопрос в русско-европейских отношениях в XVII в., «Исторические записки», № 8, 1940 г., стр. 144—146.

ამ საკითხების განხილვისას ავტორი მოიხსენიებს ბოგდან გურჯიკის და მიუთითებს, რომ იგი პოლონელი დიპლომატი იყო და ირანში პოლონელთა სავაჭრო ინტერესებისათვის იღვწოდა⁷.

გაცილებით უკეთესად იცნობს ბოგდან გურჯიკის პოლონური ისტორიოგრაფია, რომელიც მას ახასიათებს, როგორც იმ დროისათვის განათლებულ პიროვნებას, რომელმაც შესანიშნავად იცოდა სამხედრო საქმე. კარგად ერკვეოდა საერთაშორისო პოლიტიკაში და ამავე დროს ფლობდა როგორც აღმოსავლურ, ისევე ევროპულ ენებსაც.

პოლონელი ისტორიკოსი სტანისლავ კოშიალკოვსკი თავის ნაშრომში — „L'Iran et la Pologne à travers les siècles“, რომელიც წარმოადგენს პოლონეთისა და სპარსეთის დიპლომატიური ურთიერთობის ერთგვარ მიმოხილვას, ბოგდან გურჯიკის შესახებ გადმოგვცემს: „მეფე იან კაზიმეჟმა 1668 წელს, რომელიც იყო მისი მეფობის ბოლო წელი, სპეციალური მისიით გაგზავნა სპარსეთში ბოგდან გურჯიკი“, ხოლო ცოტა ქვემოთ განაგრძობს: „იან მესამე სობიესკის მეფობის დროს პოლონეთის ელჩთა შორის ისპაჰანის კარზე იყო პოლონელი ბოგდან გურჯიკი, რომელიც ასრულებდა ისპაჰანში პოლონეთის ელჩის მოვალეობას რამდენიმე წლის განმავლობაში კაპიტან ზაგორსკისთან ერთად“⁸.

განსაკუთრებით უნდა შევჩერდეთ ცნობილი პოლონელი ისტორიკოსის სტანისლავ ზალენსკის ფუნდამენტურ ნაშრომზე — „Jezuici w Polsce“. ეს ნაშრომი, რომელიც სამი დიდტანიანი ტომისაგან შედგება, წარმოადგენს პოლონეთში იეზუიტთა ორდენის ხანგრძლივი მოღვაწეობის ვრცელ ისტორიას⁹. სტანისლავ ზალენსკი ნაშრომის მესამე ტომში იხილავს პოლონელ იეზუიტთა მისიონერულ საქმიანობას აღმოსავლეთის ქვეყნებში, რის გამოც განიხილავს აგრეთვე პოლონეთის სახელმწიფოს საგარეო პოლიტიკის საკითხებს, დაწვრილებით ჩერდება პოლონეთის აღმოსავლეთის ქვეყნებთან და განსაკუთრებით კი ირანთან დიპლომატიური ურთიერთობების აღწერაზე და იეზუიტ

⁷ В. А. Байбуртян, Армянская колония Повой Джульфы в врано-западноевропейских экономических и политических взаимоотношениях в XVII в., диссерт. на соиск. ученой степени канд. исторических наук. Москва, 1964 г., стр. 172.

⁸ St. Kościalkowski, L'Iran et la Pologne à travers les siècles, Teheran 1943, s. 53—58.

⁹ St. Zaleski, Jezuici w Polsce, Lwów, 1902 r., I—III ks.

მისიონერთა როლზე ამ ურთიერთობების განხორციელებაში. სტ. ზალენსკის ამ ნაშრომში არა ერთი და ორი მეტად საინტერესო და საყურადღებო ცნობა მოაქვს ბოგდან გურჯიციის პიროვნებისა და დიპლომატიური მოღვაწეობის დასახასიათებლად¹⁰.

სტანისლავ ზალენსკის ეკუთვნის აგრეთვე ნაშრომი, რომლის სათაურია „Missye w Persij w XVII, XVIII wieku pod protektorem Polski“. ეს ნაშრომი წარმოადგენს პოლონეთ-სპარსეთის დიპლომატიური ურთიერთობების მიმოხილვას, რომელშიც განხილულია ყველა ის ელჩობა და ის საკითხები, რომლებიც XVI—XVIII საუკუნეებში პოლონეთისა და სპარსეთის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ დაახლოებას უწყობდა ხელს. სტანისლავ ზალენსკი ამ ნაშრომშიც ძირითადად იმ ისტორიულ მასალას ეყრდნობა, რომელიც მას გამოყენებული აქვს თავის ძირითად ნაშრომში, რომლის შესახებაც ზემოთ უკვე ვისაუბრეთ¹¹.

თანამედროვე პოლონელმა ისტორიკოსმა ბოგდან ბარანოვსკიმ სპეციალური გამოკვლევა მიუძღვნა საკითხს, თუ როგორ იცნობდნენ ძველ პოლონეთში აღმოსავლეთის ხალხებს და აღმოსავლეთის ქვეყნებს. მის ნაშრომში, რომლის სათაურია „Znajomość wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku“, საინტერესო ცნობებია მოყვანილი საქართველოს შესახებაც¹². ბარანოვსკი წერს, რომ 1465 წელს პოლონეთში იმყოფებოდა საქართველოს მეფის კონსტანტინეს ელჩობა, რომელიც ესპანეთში მიემგზავრებოდა, რათა ესპანეთის სამეფო კარს მოლაპარაკებოდა გაერთიანებულად ებრძოლათ მუსლიმანთა წინააღმდეგ. „არ არის გამორიცხული, რომ პოლონეთის მიწაზე ყოფნის დროს წარმოებდა მოლაპარაკება მეფე კონსტანტინეს ელჩებსა და პოლონეთის მესვეურთა შორის თურქეთის წინააღმდეგ საერთო ბრძოლის შესახებ“ — დასძენს ბოგდან ბარანოვსკი¹³.

აქვე, სქოლიოში ბარანოვსკი გვაძენობს, რომ 1465 წლის ქართული ელჩობის შესახებ საინტერესო მასალებს მიაგნო მან პოლონურ

¹⁰ St. Załęski, დასახ. ნაშრ. ტ. III, ნ. III, გვ. 867—868.

¹¹ St. Załęski, Missye w Persij w XVII, XVIII wieku pod protektorem Polski, Kraków, 1882 r.

¹² Bohdan Baranowski, Znajomość wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku, Łódź, 1930 r.

¹³ Bohdan Baranowski, დასახ. ნაშრ. გვ. 212.

არქივებში მუშაობის დროს და განზრახული აქვს ამ საკითხს მიუძღვნას სპეციალური ნაშრომი, რომელიც, სამწუხაროდ, ჯერ არ არის გამოქვეყნებული¹⁴.

შემდეგ ბარანოვსკი წერს, რომ მოუქნელი პოლონელი სახელმწიფოს მესვეურები არ ცდილობდნენ კავკასიის ხალხებთან ურთიერთობის დამყარებას, გამონაკლისს წარმოადგენდა საქართველოს მეფეებთან გაგზავნილი ზრდილობიანი წერილები, რომლებსაც ატანდნენ სპარსეთში მიმავალ პოლონელ ელჩებს. მაგალითად, ვლადისლავ მეოთხის ელჩმა შემბერგმა, რომელიც 1636 წელს სპარსეთის შაჰთან იყო გაგზავნილი, წაიღო აგრეთვე წერილები საქართველოს მეფისადმი, რომლებიც, როგორც ჩანს, არ გადაუცია აღრესათისათვის. უფრო გვიან კი, 1668 წელს, მეფე იან-კაზიმევი როტმისტრ გურჯიციის ხელით უგზავნის წერილებს საქართველოს მეფე ვახტანგ მესუთეს¹⁵. ბარანოვსკი გვაცნობებს, რომ ამ ორი ფაქტის შესახებ მასალები მოიპოვება ვარშავის „Biblioteka Narodowa“-ს Pol. F. IV, 94. ფოლიანტში დაცულ ხელნაწერებში და „Metryka Koronna“-ს № 206 საქმის 758 და 784 წიგნებში¹⁶.

და ბოლოს, ბარანოვსკი გვაწვდის ცნობებს სამეფო ოტვინოვსკის კომენტარებიდან, სადაც ნათქვამია, რომ კონსტანტინეპოლში ოტვინოვსკი შეხვედრია ქართველ ელჩებს. რომელთაგან შეიტყო, რომ საქართველოს სამეფო ოდესღაც ძლიერი სახელმწიფო იყო, ხოლო ახლა კი ხან თურქები, ხან სპარსელები ესხმიან თავს და ანადგურებენო. აქვეა მოთხრობილი მეფე სვიმონის ცხოვრების ნაღვლიანი ისტორია. საკმაოდ გულუბრყვილოდ გაისმის ოტვინოვსკის ცნობა შინაურ ცხოველთა შესახებ, რომელნიც თითქოს აღდგომა დღეს ქართულ ეკლესიებში იკრიბებიან და უსმენენ ღვთისმსახურებასო¹⁷.

შესანიშნავ გამოკვლევას წარმოადგენს პოლონელი მეცნიერის ჩესლავ ზოვანიეცის სტატია „Z dziejów polityki Jana III na Bliskim Wschodzie, 1683-1686“, რომელიც მიძღვნილია 1683 წელს ვენასთან თურქეთის ჯარების დამარცხების შემდეგ ირანის შაჰის კარზე შექმნილი

¹⁴ Bohdan Baranowski, *Znajomość wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź, 1950 r. გვ. 212.

¹⁵ Bohdan Baranowski, *დასახ. ნაშრ.* გვ. 213—214.

¹⁶ იქვე, გვ. 213

¹⁷ იქვე, გვ. 214.

პოლიტიკური ვითარებისადმი, როდესაც ევროპის ქვეყნები, და შათ შორის პოლონეთიც, ცდილობდნენ ქრისტიანულ სახელმწიფოთა ანტი-თურქულ კოალიციაში ჩათვლით მაჰმადიანური სპარსეთი. იმ ელჩებს შორის, რომლებიც ამ დროს ირანის შაჰის კარზე იმყოფებოდნენ, დასახელებულია აგრეთვე ბოგდან გურჯიციცი¹⁸.

ანტი-თურქული კოალიციის „წმინდა ლიგის“ შესახებ საინტერესო მასალებს შეიცავს კაზიმეუ პივარსკის ნაშრომი „Między Francją a Austrią“. ამ ნაშრომში კ. პივარსკის მოხსენიებული ჰყავს ბოგდან გურჯიციცი, როგორც პოლონეთის მეფის რეზიდენტი სპარსეთის შაჰის კარზე, რომლის მოქმედების მთავარ მიზანს წარმოადგენდა მიეღწია იმისათვის, რომ შაჰი ანტი-თურქული კოალიციის წევრი გამხდარიყო და დახმარებოდა ევროპის ქვეყნებს თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში¹⁹.

აქვე უნდა გავიხსენოთ ცნობილი პოლონელი მეცნიერის იან რეიხმანის სტატია ბოგდან გურჯიციცის შესახებ, რომელიც 1960 წელს დაიბეჭდა პოლონეთის ბიოგრაფიული ლექსიკონის მე-9 ტომში. ამ სტატიაში იან რეიხმანი გვაძლევს ბოგდან გურჯიციცის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მოკლე მიმოხილვას²⁰.

ცნობილმა პოლონელმა ისტორიკოსმა ზბიგნეე ვუიციკმა, რომელიც ნაყოფიერ კვლევით მუშაობას აწარმოებს პოლონეთის საგარეო პოლიტიკის საკითხებზე, ამ უკანასკნელ ხანებში რამდენიმე მეტად საინტერესო ნაშრომი გამოაქვეყნა რუსეთ-პოლონეთის ურთიერთობათა შესახებ მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში.

1968 წელს ვარშავაში გამოვიდა მისი წიგნი — „Między traktatem Andruszowskim a wojną turecką, stosunki polsko-rosyjskie 1667—1672, რომელშიც იგი გვაწვდის ზოგიერთ ცნობას ბოგდან გურჯიციცის დიპლომატიური მოღვაწეობის შესახებ.²¹

¹⁸ Czesław Chowaniec, Z dziejów polityki Jana III na Bliskim Wschodzie, 1683—1686, „Kwartalnik historyczny“, № 40, 1926 r. 151—160.

¹⁹ Kazimierz Piwarski, Między Francją a Austrią, Z dziejów polityki Jana III Sobieskiego w latach 1687—1699., Kraków, 1933 r., გვ. 3.

²⁰ Jan Reychman, Bohdan Gurdziecki, Polski Słownik Biograficzny. t. IX, Warszawa, 1960 r., გვ. 40—41.

²¹ Zbigniew Wójcik, Między traktatem Andruszowskim a wojną turecką, stosunki polsko-rosyjskie 1667—1672, Warszawa, 1968 r.

ნარატიულ წყაროთა შორის უნდა აღვნიშნოთ ე. კემპფერის „Amoenitatum exoticarum politico-phisiko-medicarum“.

ე. კემპფერი, რომელიც პროფესიით ექიმი იყო, წლების განმავლობაში ცხოვრობდა სპარსეთში, სადაც რამდენჯერმე პქონია შეხვედრა ბოგდან გურჯიციკისთან. ზემოთ აღნიშნულ ნაშრომში, რომელიც დაიბეჭდა 1712 წელს, გადმოცემულია კემპფერის მოგონებანი 1680-იან წლებში სპარსეთში გატარებული ცხოვრების შესახებ²².

ბოგდან გურჯიციკი არის ერთადერთი ქართველი დიპლომატი, რომელიც მოხსენიებულია 1936 წელს ქ. ბერლინში გამოცემულ დიპლომატიურ რეესტრში²³, თუმცა აქვე უნდა აღვნიშნოს, რომ აქ იგი მოხსენიებულია, როგორც პოლონეთის ელჩი სპარსეთში და სრულებით არ არის მინიშნებული მისი ქართველობა. ამავე დროს დაშვებულია შეცდომა, რადგან მას მიწერილი აქვს 1682 წელს მისი ძმის ფარსადან გურჯიციკის ელჩობა²⁴.

მე-17 საუკუნის ბოლო მესამედის საქართველოს შესახებ უძვირფასეს ცნობებს გვაწვდის ცნობილი ფრანგი მოგზაური შარდენი²⁵. სხვათა შორის, შარდენს თავისი მოგზაურობის აღწერაში მოყვანილი აქვს ვახტანგ მე-5-ის წერილი პოლონეთის მეფის მიხეილ კორიბუტისადმი. ამ წერილში, რომელიც 1965 წელს ქართულ ენაზე გამოაქვეყნა პროფ. იასე ცინცაქემ თავის წიგნში „მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის“, მოხსენიებულია ბოგდან გურჯიციკი. ამ წერილში ნათქვამია, რომ პოლონეთის სამეფოს ოფიცერი, ერთგულებითა და კეთილშობილებით ცნობილ აზნაური ბოგდან გურჯიციკი, საქართველოში და სპარსეთში იმყოფე-

²² E. K a e m p f e r, Amoenitatum exoticarum politico-phisiko-medicarum, asc. V, Lemgoviae, 1712, გვ. 234—235.

²³ Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden, Ed. L. Bittner und L. Gross, Berlin, 1936, ტ. I.

²⁴ იქვე, გვ. 418—419.

²⁵ Chardin, Voyages du Ghevalier Chardin en Perse, et autres lieux de l'Orient, Paris, 1811, ტ. II., აგრეთვე: Путешествие Шардена по Закавказью в 1672—1673 гг. в журнале, „Кавказский вестник“, 1911, 1901 гг. შარდენის მოგზაურობის სხვადასხვა გამოცემების შესახებ იხილე: ჟან შარდენის მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში, თბილისი, 1975, მ. შვალოზლიშვილის გამოკვლევითა და კომენტარებით.

ბოდა დიპლომატიური მისიით მშვიდობისა და მეგობრობის განსამტკიცებლად²⁰.

მე-18 საუკუნის ცნობილი პოლონელი ზოგზაური, მისიონერი და მემკვიდრე იან კრუშინსკი არის ავტორი მეტად საინტერესო ნაშრომებისა მე-17 საუკუნის მიწურულისა და მე-18 საუკუნის დასაწყისის სპარსეთის შესახებ. იან კრუშინსკი თვით იყო უშუალო მოწმე თავის წიგნებში აღწერილი მოვლენებისა, რის გამოც მის მიერ გადმოცემული ცნობები სამეცნიერო ლიტერატურაში საკმაო ნდობით სარგებლობს. კრუშინსკი მრავალი წლის მანძილზე მუშაობდა ისპაჰანის კათოლიკურ მისიაში, რის გამოც მას ხელი მიუწვდებოდა მისიის არქივში შენახულ მრავალრიცხოვან დოკუმენტებს. მართლაც, იან კრუშინსკი აპირებდა ამ დოკუმენტური მასალის ცალკე გამოცემას, მაგრამ 1722 წელს სპარსეთში მომხდარმა „აღვლელთა რევოლუციამ“ თავის ცეცხლში შთანთქა არა მარტო სპარსეთის დედაქალაქი ისპაჰანი, არამედ კათოლიკური მისიის რეზიდენციაც. რითაც სამუდამოდ დაიკარგა ისტორიის მრავალი შესანახი ნაწილი და დოკუმენტები. მიუხედავად ამისა, იან კრუშინსკიმ მაინც შეძლო ფაქტობრივი მასალით მდიდარი ისტორიული თხზულებების დაწერა. იან თადეუშ კრუშინსკის მეტად საინტერესო ბიოგრაფია აქვს. იგი დაიბადა 1675 წელს პოლონეთში, 30 წლის ასაკში კრუშინსკი ებმემა მისიონერულ მოღვაწეობაში. 1706 წელს რუსეთის გავლით იგი პირველად ჩადის სპარსეთში, სადაც 1708 წლამდე რჩება. შემდეგ კი კრუშინსკი მიემგზავრება თურქეთში და 1712 წლამდე მოგზაურობს. როგორც მისიონერი აზიის ქვეყნებში. იგი იყო მესოპოტამიაში, პალესტინაში, სირიაში, არაბეთსა და საბერძნეთში: 1712 წელს ბრუნდება კვლავ სპარსეთში და აქედან მიემგზავრება პოლონეთში. ორი წლის შემდეგ კრუშინსკი მესამედ ჩადის სპარსეთში და ამჯერად აქ 1725 წლამდე რჩება. თავდაპირველად კრუშინსკი ცხოვრობს ქ. ერევანში, სადაც იყო პოლონელთა მისიის რეზიდენცია. 1720 წლიდან იან კრუშინსკი დანიშნულ იქნა ისპაჰანის კათოლიკეთა ეპისკოპოსის პროკურატორად შაჰის კარზე. იგი ამ მოვალეობას წარმატებით ასრულებდა 1722 წლის აღვლელთა აჯანყებამდე. იან კრუშინსკი, სხვათა შორის, საკმაოდ დახელოვებული მედიკოსი იყო, რამაც მას საშუალება მისცა უვნებლად გადაეტანა აღვლელთა რევოლუციის არეულობანი და მშვიდად ეცხოვრა ახალ ჯულფაში. რომელიმეც ავღანელი საზღვარი მძიმედ ავად გამხდარა, კრუშინსკის იგი მოუტრჩენია,

²⁰ ი. ციციძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 100—101.

რითაც მისი მადლიერება დაუმსახურებია. ამ შემთხვევის შემდეგ აღნელები კრუშინსკის პატივისცემით ეპყრობოდნენ. 1725 წელს კრუშინსკი შაჰის ელჩობასთან ერთად კონსტანტინოპოლს გაემგზავრა, საიდანაც პოლონეთში დაბრუნდა. 1726 წელს კრუშინსკი რომში ჩადის, იქიდან კი პაპის პროპაგანდის სპეციალური დავალებით კვლავ მიემგზავრება სპარსეთში, მაგრამ ამ დროს სპარსეთში შინაურ არეულობებს ჰქონდა ადგილი, რის გამოც კრუშინსკი კონსტანტინოპოლში რჩება და უცდის სპარსეთის შინაომების დასრულებას. სწორედ ამ დროს კონსტანტინოპოლში ჩამოყალიბდა მთარგმნელთა სკოლა, სადაც კრუშინსკი მიწვეულ იქნა როგორც მასწავლებელი ლათინურიდან თურქულზე და თურქულიდან-ლათინურზე სათარგმნელად.

აქ ყოფნის დროს მან თურქულ ენაზე თარგმნა თავისი ნაშრომი „*Tragica vertentis belli Persici historiam*“, აგრეთვე თურქულიდან ლათინურ ენაზე თარგმნა „დური-ეფენდის 1720 წლის თურქეთ-სპარსეთის ელჩობის რელაციები“, (დური-ეფენდი იყო სულთან აჰმედ 111 ელჩი შაჰ ჰუსეინთან.). 1729 წელს კრუშინსკის ზემოთ ნახსენები ნაშრომი თურქულ ენაზე დაიბეჭდა კონსტანტინოპოლში.

კრუშინსკი აღარ დაელოდა სპარსეთში შინაომების დასრულებას და სამშობლოში დაბრუნდა²⁷. 1733 წელს კრუშინსკიმ ლვოვში გაქოსცა „დური-ეფენდის ელჩობის რელაციები“, როგორც შესავალი (*Prodromus*) „სპარსეთის სამეფოში უკანასკნელი რევოლუციის ისტორიისა“, რომლებსაც თან დაურთო მეტად საინტერესო კომენტარები. აქვეა დართული ნაშრომი პოლონურ-სპარსული ელჩობების შესახებ. სწორედ მასში გვაქვს რამდენიმე ცნობა ბოგდან გურჯიციკის შესახებ.

ყველაფერ ამას თან ერთვის მისი ძირითადი ნაშრომი „სპარსეთში უკანასკნელი რევოლუციის ისტორია“, რომელიც შეიცავს უამრავ ფაქტიურ და დოკუმენტურ მასალას სპარსეთისა და სხვა ქვეყნების ურთიერთობათა შესახებ, მათ შორის საქართველოს შესახებაც. ამ ნაშრომის სათაურია „*Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam*“.²⁸

²⁷ იან კრუშინსკის ბიოგრაფიის შესახებ გამოვიყენე სტ. ზალენაჟის დასახელებული ნაშრომი, რომელშიც სხვადასხვა ადგილას არის მიმოხილული ცნობები ამ შესანიშნავი მოღვაწის შესახებ. St. Załęski—lezuici w Polsce, t. 111, გვ. 877, 881, 882, 886—892 და 1131—1132.

²⁸ Krusinski, J. T., *Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam*, Leopoli, 1734, გვ. 120—160.

იან კრუშინსკი გარდაიცვალა 1757 წლის 22 აგვისტოს პოლონეთში, კამენეც-პოდოლსკის მახლობლად, სოფ. ზბზეჟიუში. კრუშინსკის ნაწერებს დიდი ისტორიული ღირებულება აქვს. ისინი უფრო მოგონებებსა და დოკუმენტებს წარმოადგენენ, ვიდრე ისტორიული ხასიათის ნაშრომებს.

იმ ნარატიულ წყაროთა შორის, რომელნიც გვაწვდიან ცნობებს ბოგდან გურჯიციის შესახებ, ცნობათა სიუხვით გამოირჩევა პოლანდიელი მოგზაურის იან სტრეისის ნაშრომი—*„Les voyages de Jean Struys en Moskovie, en Tartarie, en Perse“*, რომლის რუსული თარგმანი 1935 წელს დაიბეჭდა მოსკოვში სათაურით *„Три путешествия“*²⁹. მიუხედავად იმისა, რომ სპარსეთში მონობაში მყოფი სტრეისი გამოსხნილი იყო ბოგდან გურჯიციის მიერ, მაინც იან სტრეისის ცნობები პოლონეთის ელჩის შესახებ უარყოფითი ხასიათისაა.

როგორც ცნობილია, სტრეისის სამშობლო „პოლანდია XVII საუკუნის სამაგალითო კაპიტალისტური ქვეყანა იყო“³⁰, რომლის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში დამკვიდრებული იყო ბურჟუაზიული მორალისა და ეთიკის ნორმები. ამდენად, ჩვენთვის არ უნდა იყოს მოულოდნელი, რომ სტრეისი, რომელიც ახალგაზრდობაში ვაჭრულ-ხელოსნურ წრეებში იზრდებოდა, აღმოსავლეთში ყოფნის დროს განცვიფრებულია ფეოდალური საზოგადოებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობის სრულიად სხვაგვარი ფორმებით. ის, რასაც პოლანდიაში ბურჟუაზიული საზოგადოება გასაიციხად და ბოროტებად ჩათვლიდა, აქ, აღმოსავლეთში, ჩვეულებრივ მოვლენად ითვლებოდა და თანამედროვეთა ყურადღებასაც კი არ იმსახურებდა. თვით სტრეისს ეს გარემოება საკმაოდ კარგად ესმოდა და, თავისივე გადმოცემით, თვითონაც ხშირ შემთხვევაში სწორედ ისე იქცეოდა, როგორც ეს მიღებული იყო ამ ქვეყნებში. ამის მაგალითად გავიხსენოთ შემთხვევა შემახაში, როდესაც სტრეისი მოულოდნელად შეხვდება იმ ჩერქეზს, რომელმაც იგი თავის დროზე ტყვედ ჩაიგდო და შემდეგ სპარსეთში მონად გაჰყიდა. სტრეისი არ დაიბნევა და თავის დამლუპველ ჩერქეზს მძიმე კომბლით სამაგიეროს მიუზღავს.

²⁹ *Les voyages de Jean Struys en Moskovie, en Tartarie, en Perse. Amsterdam, 1681.*

Я. Стрейс. — Три путешествия, Москва, 1935 г.

³⁰ კ. მარქსი, კაპიტალი, ტ. III, ნაწ. II, თბ., 1959 წ., გვ. 180.

როდესაც ამ ამბის შესახებ უამბეს ბოგდან გურჯიციის, მან გაიცინა და თქვა: „ეს ჰოლანდიელი, მართლაც, დიდი ოსტატი არისო“³¹.

ეს შემთხვევა და ბევრი სხვა, როდესაც სტრეისი მოქმედებდა იმ წესის მიხედვით, რომელიც მოითხოვს, რომ „რომელ ქვეყანაშიც ხარ, იქაური ქუდი დაიხურეო“. გვაძლევს საბუთს, რომ სტრეისი, როდესაც გურჯიციის რაიმე საქმისათვის კიცხავდა, ამას აკეთებდა უფრო თავისი „მოგზაურობის“ ევროპელი მკითხველებისათვის, რათა ეჩვენებინა მათთვის რომ თვითონაც, მიუხედავად იმისა, რომ ღიდხანს ცხოვრობდა აღმოსავლეთის ქვეყნებში, ეკუთვნოდა ევროპის კულტურულ და ცივილიზებულ საზოგადოებას.

ამგვარად, ბოგდან გურჯიციის პიროვნებისა და საქმიანობის დახასიათების დროს იან სტრეისის ცნობებს თუ ჩამოვაშორებთ სტრეისის პირად შეფასებებს, რომელთაც აშკარად ემჩნევათ კლასობრივი მიკერძოების ელფერი, ჩვენს ხელთ იქნება მეტად საინტერესო მასალა აღმოსავლეთის ფეოდალური საზოგადოების ყოფაცხოვრებისა და საზოგადოებრივი ურთიერთობის დასახასიათებლად.

საინტერესოა ის რამდენიმე ცნობა, რომელსაც გვაწვდის ბოგდან გურჯიციის შესახებ სპარსეთში მოღვაწე კარმელიტების ქრონიკები — „A Chronicle of the Carmelites in Persia“. ეს შესანიშნავი წყარო, რომელიც მრავალ საინტერესო ცნობას შეიცავს XVI—XVII საუკუნეების საქართველოს პოლიტიკური ისტორიის შესახებ, ორ ტომად გამოიცა ლონდონში 1939 წელს³².

არსებობს დოკუმენტების რამდენიმე კრებული, რომლებშიც, სხვათა შორის, შეტანილია ბოგდან გურჯიციის მოღვაწეობასთან დაკავშირებული სხვადასხვა სახის დოკუმენტური მასალა.

ამ კრებულთა შორის, უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღვნიშნოთ სომხეთის მეცნიერებათა აკადემიის ისტორიის ინსტიტუტის მიერ გამოცემული დოკუმენტების კრებული — „Армяно-русские отношения в XVII веке“, — პროფ. ვ. ფარსამიანის რედაქციით. ამ კრებულში გამოქვეყნებულია მოსკოვის ძველი აქტების ცენტრალური სახელმწიფო არქივის (ЦГАДА) მე-100 ფონდში დაცული მასალები.

³¹ Я. С т р е й с, «Три путешествия», стр. 278—279.

³² A Chronicle of the Carmelites in Persia, t: I—II; London, 1939.

ჩვენთვის საინტერესო საკითხის შესახებ ყურადღებას იქცევს ბოგდან გურჯიციკის მიერ 1672 წელს ისპაჰანიდან პოსოლსკი პრიკაზის ხელმძღვანელის ათანასე ორდინ-ნაშჩოკინისადმი გაგზავნილი წერილის რუსული თარგმანი, აგრეთვე სომეხი ეპარქის გრიგოლ ლუსიკოვის მიერ პოსოლსკი პრიკაზში წარმოებული მოლაპარაკების ჩანაწერები, რომლებშიც საუბარია ახალი ჯულფის სომეხ ეპარქათა კომპანიის მიერ რუსეთში ნედლი აბრეშუმის გატანისა და ამ საქმეში ბოგდან გურჯიციკის მონაწილეობის შესახებ³³.

გასული საუკუნის ცნობილმა პოლონელმა ისტორიკოსმა ლეოპოლდ ჰუმბერტმა 1861 წელს ვარშავაში გამოაქვეყნა პოლონეთის ისტორიის დოკუმენტების კრებული სათაურით „Pamiętniki historyczne“. ამ კრებულის მეორე ტომში დაბეჭდილია რამდენიმე დოკუმენტი, რომელიც ეხება ბოგდან გურჯიციკის პოლონეთში ნობილიტაციის საკითხს. აქ მოყვანილია საბუთი, რომელშიც ბოგდან გურჯიციკი ჯერ კიდევ 1662 წელს მოხსენიებულია, როგორც სამეფო კარის ჯარების როტმისტრი. აქვეა დაბეჭდილი 1666 წლის სეიმზე პოლონეთის ჯარების ელჩთა ინსტრუქცია, რომლის 62-ე პუნქტი მოითხოვს ბოგდან გურჯიციკის დაჯილდოებას სამხედრო დამსახურებისათვის და ბოლოს აქვეა გამოქვეყნებული 1668 წელს ირანში ელჩად გაგზავნილი ბოგდან გურჯიციკისადმი გაცემული ინსტრუქცია³⁴, რომელიც ქართულ ენაზე პირველად გამოაქვეყნა პროფ. ი. ცინცაძემ.

ორი მეტად საინტერესო რელაცია ლათინურ ენაზე არის გამოცემული ავგუსტინ ტეიენერის მიერ 1859 წელს კრებულში „Monuments historiques“. ეს რელაციები, რომლებიც 1685 წელს ქ. შემახიდან იყო გაგზავნილი პოლონეთის მეფის იან III სობიესკისადმი, ეკუთვნის პოლონეთის ელჩსა და რეზიდენტს ირანის შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიციკის. ამ რელაციებში ბოგდან გურჯიციკი საკმაოდ დამაჯერებლობით გადმოგვცემს იმ ვითარებას, რომელიც შეიქმნა ირანის შაჰის კარზე 1683 წელს ვენასთან თურქების დამარცხების შემდეგ, როდესაც ამ ამბით გამხნეებულ ევროპის ქვეყნების დიპლომატიურ წარმომადგენლებს სურდათ სპარსეთის ჩათრევა ანტი-თურქულ კოალიციაში³⁵.

³³ Армяно-русские отношения в XVII веке. Сборник документов под ред. В. А. Парсамяна. Ереван, 1953 г.

³⁴ Leopold Hubert, Pamiętniki historyczne, Warszawa, 1861, s. 87.

³⁵ Avg. Theiner, Momuments historiques..., Romae, 1859, p. 299 — 300.

აკად. ნ. ბერძენიშვილის რედაქციით 1962 წელს გამოქვეყნდა კრებული „დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVII—XIX სს)“, რომელშიც დაბეჭდილია წყალობის წიგნი ბოძებული ვახტანგ მე-6-ის მიერ აშხარბეგ ბებუთაშვილისადმი. ეს სიგელი ერთადერთი დოკუმენტია ქართულ ენაზე, რომელიც შეიცავს მეტად საგულისხმო ცნობებს ბოგდან გურჯიციკის შესახებ, რომელსაც ქართული წყარო იცნობს ელჩ ბულდან ბეგის სახელით³⁶.

ამ უკანასკნელ ხანებში დაიბეჭდა საინტერესო გამოკვლევა „საქართველო და რუსეთ-ირანის პოლიტიკური ურთიერთობა XVII საუკუნის მეორე ნახევარში“. ამ ნაშრომში მისი ავტორი თ. ტივაძე რამდენჯერმე მოიხსენიებს ბოგდან გურჯიციკის და მის საქმიანობას ირანის შაჰის კარზე³⁷.

წინამდებარე ნაშრომის დაწერისათვის ძირითადი და გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ დოკუმენტურ მასალას, რომელიც ჩვენ მოვიპოვეთ მოსკოვის ძველი აქტების ცენტრალურ სახელმწიფო არქივში (ЦГАДА).

ზემოთ აღნიშნული გამოქვეყნებული წყაროებისა და ლიტერატურისა, აგრეთვე ჩვენს მიერ გამოვლენილი საარქივო მასალების გამოყენებით ჩვენ შევეცადეთ მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის ქართველი დიპლომატის ბოგდან გურჯიციკის ცხოვრება და მოღვაწეობა ერთიანი მონოგრაფიული ნარკვევის სახით წარმოგვედგინა.

³⁶ დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI—XIX სს), წიგნი პირველი, თბილისი, 1962 წ., გვ. 93.

³⁷ თ. ტივაძე, საქართველოს და რუსეთ-ირანის პოლიტიკური ურთიერთობა XVII საუკუნის მეორე ნახევარში., თბილისი, 1977, გვ. 127—128, 134, 167.

თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი

კოლონეთ-ირანის ურთიერთობათა განვითარება მე-17 საუკუნის 60-იან წლებამდე

XVI—XVII საუკუნეებში ირანში, გარდა საქვეყნოდ განთქმული სპარსული აბრეშუმისა, უხვად მოიპოვებოდა ნაირ-ნაირი აღმოსავლური საქონელი, რომლის ერთი ნაწილი ადგილობრივი წარმოებისა იყო, ხოლო დანარჩენი კი სახმელეთო-საქარავენო გზებით მრავლად შემოჰქონდათ ინდოეთის ქვეყნებიდან.

ევროპის უდიდესი სახელმწიფოები: ესპანეთი, რომი და ვენეცია, ინგლისი, საფრანგეთი და ავსტრია, ჰოლანდია, შვედეთი და პოლონეთი, ცდილობდნენ, დაემყარებინათ ირანთან მჭიდრო დიპლომატიური ურთიერთობანი, რათა სპარსული ბაზრის სიმდიდრე მისაწვდომი გაეხდათ თავიანთი ქვეყნებისათვის. ახლო აღმოსავლეთში მათი ეკონომიკური დაინტერესების თანდათანობითი ზრდა იწვევდა ამ ქვეყნებსა და ირანს შორის პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობების შემდგომ გაძლიერებას.

რომის ეკლესია და ევროპის კათოლიკური სახელმწიფოები დიდი რაოდენობით გზავნიდნენ აღმოსავლეთის ქვეყნებში, და მათ შორის სპარსეთში, კათოლიკე მისიონერებს, რომლებიც ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელების დროშით მტკიცედ მკვიდრდებოდნენ ამ ქვეყნებში და, საბოლოო ჯამში, წარმოადგენდნენ რომისა და ევროპის ქვეყნების აგენტებს, რომელთა მოღვაწეობა ხელს უწყობდა ამ ქვეყნების ეკონომიკის შესწავლისა და მათთან სავაჭრო ურთიერთობის დამყარების საქმეს. სპარსეთის პოლიტიკური და ეკონომიკური დაახლოებისათვის აქტიურ პოლიტიკას ატარებდა აგრეთვე რუსეთის სახელმწიფოც, რომელსაც, თურქეთთან ერთად, თავისი გეოგრაფიული მდებარეობის მეოხებით, ზემოჩამოთვლილ ევროპულ სახელმწიფოებთან შედარებით, სრულიად განსაკუთრებული მდგომარეობა ე.ი. მათ-

ე. ი. რუსეთსა და თურქეთს, სრულიად განსხვავებული ინტერესები ამოძრავებდა. საქმე იმაში მდგომარეობდა, რომ სპარსულ-ევროპული სავაჭრო ურთიერთობების განხორციელებისათვის საჭირო იყო სავაჭრო-სატრანზიტო გზების არსებობა, ასეთი სატრანზიტო გზები კი სპარსეთის უშუალო მეზობელ ქვეყნებზე, თურქეთსა და რუსეთზე გადიოდა. ამდენად, რუსეთი და თურქეთი სპარსეთთან სატრანზიტო ვაჭრობითა და სპარსული საქონლის რეექსპორტით იყვნენ დაინტერესებულნი.

თავის მხრივ, სეფიანთა ირანის მმართველები იბრძოდნენ რა ქვეყნის ეკონომიკური გაძლიერებისათვის, განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ ირანის საშინაო და საგარეო ვაჭრობის განვითარებას. აქედან გამომდინარე, ისინი სასიცოცხლოდ იყვნენ დაინტერესებულნი ევროპის ქვეყნებთან ეკონომიკური და პოლიტიკური კავშირის დამყარებით. სპარსეთის გეოგრაფიული მდებარეობა უძველესი დროიდანვე უწყობდა ხელს ამ ქვეყნის საგარეო და სატრანზიტო ვაჭრობის განვითარებას. დასავლეთ ევროპიდან ინდოეთისაკენ მიმავალი დიდი სავაჭრო-საქარავნო გზები სწორედ სპარსეთზე გადიოდა, რის გამოც ვაჭრობამ და განსაკუთრებით კი სატრანზიტო ვაჭრობამ, ქვეყნის ეკონომიკურ ცხოვრებაში უდიდესი მნიშვნელობა მოიპოვა. სპარსეთში ვაჭარი და მისი პროფესია საერთო პატივისცემით სარგებლობდა, ხოლო ვაჭრობის თავისუფლება ერთგვარ რელიგიურ დოგმადაც კი იყო მიჩნეული. საინტერესოა, რომ ისლამი ვაჭრობას საპატიო და ღვთის სასურველ საქმედ აცხადებს, ამაზე ის ფაქტიც მიუთითებს, რომ თვით წინასწარმეტყველი მაჰმადი ვაჭართა ფენის წარმომადგენელი იყო¹.

სწორედ ამიტომ სპარსეთის უმაღლესი საზოგადოება და თვით შაჰიც კი სისტემატურად აწარმოებდა სავაჭრო ოპერაციებს და ამას სრულიადაც არ თვლიდა თავისი წოდებისა და ღირსებისათვის სათაყილო საქმედ². საერთოდ აღმოსავლეთში ვაჭრობის შესახებ არსებობდა ტრადიციული შეხედულება, რომ საჭიროა ვაჭრებს მიეცეს სრული თავისუფლება ვაჭრობის წარმოებისათვის, რადგან მხოლოდ ვაჭ-

¹ ს. ჯანაშია, არაბობა საქართველოში. შრომები, ტ. II, გვ. 350—353.

С. Токарев, Религия в истории народов мира. М. 1965 г., 573-578.

² А. А. Зонненштраль - Писковский, Международные торговые договоры Персии. Москва, 1931 г., стр. 3.

არბის თავისუფლებას შეუძლია შეუწყოს ხელი სახელმწიფოთა გან-
მტკიცებასა და აყვავებას³. სპარსეთის საგარეო ვაჭრობის უმთავრეს
საექსპორტო საქონელს ნედლი აბრეშუმი წარმოადგენდა, რომლის
ფასი ევროპაში ჯერ კიდევ უძველესი დროიდან ძლიერ მაღალი იყო⁴.
მე-17 საუკუნისათვის სპარსული აბრეშუმის გატანა ევროპის ქვეყნებ-
ში რამდენიმე გზით ხორციელდებოდა. უძველესი გზა მიემართებოდა
მცირე აზიის გავლით ისეთი პორტებისაკენ, როგორიც იყო სმირნა,
ალექსანდრეტა და სხვები, აქედან კი ნედლი აბრეშუმი ინგლისელ და
პოლანდიელ ვაჭრებს ზღვით გაჰქონდათ ევროპის ქვეყნებისაკენ.

კონსტანტინეპოლის დაცემის შემდეგ თურქთა იმპერიამ მთლიან-
ნად ჩაიგდო ხელში ლევანტის სავაჭრო სისტემა და ახლა უცხოელ
ვაჭრებს საქმე ჰქონდათ სამხედრო-ფეოდალურ სახელმწიფოსთან,
რომლისათვისაც სავაჭრო-საქარავნო გზების ექსპლუატაცია სახელ-
მწიფოს შემოსავლის მნიშვნელოვან წყაროს წარმოადგენდა. თურქე-
თის სავაჭრო გზებზე მოგზაურობა საკმაოდ მძიმე და სახიფათო იყო
უამრავი საბაჟო გადასახადებისა და ადგილობრივ ფეოდალთა მხრივ
აშკარა ძალადობისა და მძარცველობის გამო.

მე-17 საუკუნეში თურქეთის შემდგომი გაძლიერება სერიოზულ
საფრთხეს უქმნიდა სპარსეთის ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ ინტერე-
სებს და ასეთ პირობებში სპარსეთის პოლიტიკური მესვეურები უარყო-
ფითად უყურებდნენ თურქეთთან სატრანზიტო ვაჭრობას, რომელსაც
მათი პოლიტიკური მოქიშპისათვის წელიწადში 12 მილიონი ლივრი
წმინდა შემოსავალი მოჰქონდა⁵, სწორედ ამიტომ სპარსეთი თავისი სა-
გარეო ვაჭრობისათვის ცდილობს ახალი სატრანზიტო გზები გამოძებ-
ნოს.

მე-16 საუკუნის მიწურულში სპარსული აბრეშუმით ვაჭრობის
ცენტრად მდინარე არაქსზე მდებარე ქალაქი ჯულა იქცა. ჯულელ ვა-
ჭართა მიერ ევროპაში გატანილი ნედლი აბრეშუმი ნედლეულის საუ-
კეთესო წყარო იყო ამ დროს ახლად აღმოცენებული აბრეშუმის მა-
ნუფაქტურებისათვის.

ჩრდილოეთ ირანიდან დასავლეთ ევროპაში ნედლი აბრეშუმი
ჯულელ ვაჭრებს თურქეთის გზით გაჰქონდათ, მიუხედავად იმისა, რომ

³ იქვე, გვ. 36.

⁴ რომში იმპერატორ ავრილიანეს დროს გირვანქა აბრეშუმი გირვანქა ოქროდ
ფასობდა.

⁵ St. Załęski, Jezuci w Polsce, t. I, s. 861.

საქარაევნო გზებით მოგზაურობა თურქეთში მძიმე და სახიფათო იყო. უამრავი საბაჟო გადასახადები, თურქი მოხელეების სიხარბე და მეჭრთამეობა, კიდევ უფრო ამცირებდა თურქეთის სავაჭრო-სატრანზიტო გზის ღირებულებას. ამას უნდა დაემატოს ის გარემოებაც, რომ არანაკლებ მძიმე და სახიფათო იყო ხმელთაშუა ზღვაზე საზღვაო გზა მეკობრეთა თავდასხმების გამო. ასე მაგალითად, 1663 წლის 24 დეკემბრიდან 1664 წლის 24 ივნისამდე, ე. ი. დაახლოებით ნახევარი წლის განმავლობაში, ბერბერმა მეკობრეებმა ზელში ჩაიგდეს და გაძარცვეს ჰოლანდიელთა 29 სავაჭრო გემი, რითაც ჰოლანდიელ ვაჭრებს 1 მილიონ 200 ათას გულდენზე მეტი ზარალი მიაყენეს⁶.

სპარსეთის სატრანზიტო ვაჭრობის სიძნელეებისადმი სპეციალური თავი აქვს მიძღვნილი პროფ. გივი ჟორდანიას ფუნდამენტურ ნაშრომში — «Очерки из истории франко-русских отношений».

განიხილავს რა სპარსეთისა და საფრანგეთის სავაჭრო ურთიერთობათა განხორციელების საკითხს, პროფ. გივი ჟორდანიას აღნიშნავს, რომ სპარსული საქონელი, და მათ შორის ნედლი აბრეშუმიც, სპარსეთიდან ევროპაში სამი გზით გაჰქონდათ, რომელთაგან ჩვენს ინტერესს იწვევს მესამე გზა, რომელიც თურქეთზე გადიოდა და ალექსანდრეპოლის გზით მიემართებოდა ევროპის ქვეყნებისაკენ⁷.

უხეხა რა თურქეთის ტერიტორიაზე სპარსული საქონლის გატანის საკითხს, პროფ. გ. ჟორდანიას ხაზს უსვამს იმ ძალადობასა და შიშისქრობას, რასაც განიცდიდნენ ვაჭრები ადგილობრივი თურქი ფეოდალების მხრივ: «Обедневшая страна, находящаяся «как бы под паром», была плохим поприщем для странствования французских и других европейских купцов, которые к тому же терпели всевозможные притеснения со стороны упомянутых эмиров пашей и беев».

გ. ჟორდანიას ამბობს: «Другим бедствием для французских купцов были большие пошлины, которыми облагалась их торговля в турецких владениях». პროფ. გ. ჟორდანიას მოჰყავს მეტად საგულისხმო ცნობა, რომელშიც ნათქვამია: «И турецкие люди емлют на них с тех их товаров пошлину мало не против тое

⁶ Э. Бааш, История экономического развития Голландии в XVI—XVII веках. Москва, 1949 г., стр. 309—310.

⁷ Г. Жордания, Очерки из истории франко-русских отношений, ч. II, Тбилиси, 1959 г., стр. 96—99.

покупки, почему они за те товары дают в Персицкой земле», საიდანაც ცხადი ხდება, რომ თურქეთში აღებული ბაჟის რაოდენობა იმდენად მაღალი იყო, რომ თითქმის უტოლდებოდა თვით საქონლის ღირებულებას.

თურქეთის სავაჭრო გზის სიძნელეთა შორის პროფ. გ. ჟორდანია აღნიშნავს აგრეთვე ხმელთაშუა ზღვაზე ბერბერი მეგობრების განუწყვეტელ თარეშს: «Серьезной угрозой для путника были разбои. Прежде всего морские разбои. Берберийские пираты нанесли страшный урон французской торговле».

ალექსი მიხეილის ძის ერთ-ერთ სიგელში, რომელიც შაჰ აბას მეორის სახელზეა გაგზავნილი, ჩვენ შემდეგს ვკითხულობთ: «А как де они арменья с тем и с иными товары ездят в Турскую землю и им от воровских людей многие разарение и убытки чинятца, товары их грабят и их побывают в проезде, а на море воровские арапы побивают же и товары их грабят и от того де дальнего проезду чинятца им убытки великие...»¹⁰

1605 წელს შაჰ აბას I ქალაქ ჯულას მთელი მოსახლეობა ცენტრალურ ირანში გადაასახლა. ირანის დედაქალაქის — ისპაჰანის მახლობლად შეიქმნა ახალი ქალაქი, რომელსაც ნორ ჯულა, ანუ ახალი ჯულა ეწოდა¹¹. შაჰ აბასის ეს ტირანული ღონისძიება, სხვათა შორის, მიზნად ისახავდა აბრეშუმით ვაჭრობის საქარაენო გზების მიმართულების შეცვლასაც. შაჰ აბასს მიზნად ჰქონდა დასახული ცენტრალური ირანიდან სავაჭრო-საქარაენო გზები ირანის სამხრეთისაკენ, სპარსეთის ყურისაკენ წარემართა¹².

ეს ახალი სავაჭრო გზა, რომელიც სპარსეთის ყურით ევროპისაკენ მიემართებოდა, XV—XVI საუკუნეების მიჯნაზე აღმოაჩინეს პორტუგალიელმა მოგზაურებმა¹³. მათ 1507 წელს ხელთ იგდეს სპარსე-

¹⁰ Г. Ж о р д а н и я, დასახ. ნაშრ., გვ. 100.

¹¹ იქვე, გვ. 102.

¹² Армяно-русские отношения в XVII века, Ереван, 1953 г. 56.

¹³ С. В. Т е р - А в е т и с я н, Город Джуга, Тбилиси, 1937 г., стр. 69—77. ნორ — სომხურად ახალს ნიშნავს, ქ. ჯულას მოსახლეობა ძირითადად სომხური იყო. გ. ზ.

¹² Б а й б у р т я н В. А., Армянская колония Новой Джульфы в ирано-западноевропейских экономических и политических взаимоотношениях в XVII в., Автореферат канд. дисс. М. 1965 г., стр. 6—7.

¹³ პორტუგალიელმა მოგზაურმა ბართოლომეო დიასმა 1486 წელს აფრიკის შემოვლით მიაკვლია საზღვაო გზას ინდოეთისაკენ. ეს გზა სპარსეთის ყურესთან ახ-

თის ყურეში მდებარე კუნძული ორმუზი¹⁴, ხოლო რამდენიმე ხნის შემდეგ ფრანგებმა, ინგლისელებმა და პოლანდიელებმა უკვე თვით სპარსეთის ტერიტორიაზე დააარსეს დიდი სავაჭრო ფაქტორია — ჰამარუნი. ამ ორმა პუნქტმა მე-17 საუკუნეში ინდოეთის ვაჭრობაში უდიდესი მნიშვნელობა მოიპოვა. 1622 წელს შაჰ აბასმა შეძლო კუნძულ ორმუზიდან ესპანელებისა და პორტუგალიელების განდევნა, ხოლო ჰამარუნს, რომელიც უშუალოდ დაუმორჩილა შაჰის ხელისუფლებას, ოფიციალურად შეუცვალა სახელი და მას ბენდერაბასი, ანუ აბასის ნავსაყუდელი უწოდა¹⁵.

ამ სავაჭრო გზით ირანის საგარეო ვაჭრობის წარმართვის ცდას წარმოადგენდა 1608 წელს შაჰ აბასის მიერ ევროპის ქრისტიან მეფეებთან და რომის პაპთან გაგზავნილი სპეციალური ელჩობა, რომელსაც კარმელიტი პავლე სიმონი მეთაურობდა. პავლე სიმონს უნდა დაეყოლიებინა ესპანეთის მეფე ფილიპე მესამე, რომ სპარსული აბრეშუმით ვაჭრობა სპარსეთის ყურისა და ინდოეთის ოკეანის მხრით წარემართათ¹⁶. ესპანეთთან ამ საკითხზე მოლაპარაკების უშედეგოდ დამთავრების გამო შაჰ აბასმა 1600 წელს დაარსებულ ოსტ-ინდოეთის ინგლისურ კომპანიას მიმართა. 1615 წელს ინგლისელებს მიეცათ შაჰის ფირმანი ირანში თავისუფალი ვაჭრობის შესახებ, ხოლო 1617 წელს დაიდო სავაჭრო ხელშეკრულება ინგლისელებისათვის ირანული ნედლი აბრეშუმის გატანის მონოპოლიური უფლების მინიჭების შესახებ ზემოთ აღნიშნული სპარსეთის ყურის გზით¹⁷.

მე-16 საუკუნის მეორე ნახევარში, მოსკოვის მიერ ყაზანისა და ასტრახანის სახანოების შეერთების შემდეგ, დიდ მნიშვნელობას იღებს ასტრახან-ვოლგის დიდი სავაჭრო გზა, რომლითაც აღმოსავლური საქო-

ლოს გადიოდა, რის გამოც ევროპის ქვეყნებისათვის შესაძლებელი გახდა სპარსეთთან უშუალო ურთიერთობების დამყარება.

¹⁴ ორმუზი — პატარა კუნძულია სპარსეთის ყურესთან, იგი წარმოადგენდა უდიდეს მსოფლიო ბაზარს, რომელიც განთქმული იყო თავისი სიმდიდრით. რუსული ბილინების ცნობილი ქალაქი — ბურმიზი.

¹⁵ Зонненштраль-Пискорский А. А. — დასახელებული ნაშრ. გვ. 16—17. ვ. გაბაშვილი, ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან, გვ. 114—120. იხ. მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 31, თბილისი, 1954.

¹⁶ St. Zafeski, Missyie w Persij ..., s. 37.

¹⁷ Б а и н у р т я и В. А. — დასახ. ნაშრომი, გვ. 10.

ნელი შედის რუსეთში და რუსეთის სავაჭრო გზებით განაგრძობს ტრანზიტს ევროპის ქვეყნებისაკენ.

ამრიგად, „აბრეშუმის ირანიდან გაჰქონდათ სამი გზით: ვია მოსკოვი, ვია ალექსო და ვია პორმუში“¹⁸.

არსებობდა კიდევ ერთი გზა, რომელიც მიემართებოდა „საქართველოს კუთვნილი შავი ზღვის სანაპიროებიდან — ზღვით, მდინარე დნებრის შესართავამდე, დნებრით კიევზე გავლით დნებრის დასავლეთის შენაკადებით ლიტვა-პოლონეთზე და აქედან დასავლეთ ევროპისაკენ ყველა მიმართულებით“¹⁹. მაგრამ ეს გზა მე-17 საუკუნის შუა ხანებში კარგავს თავის მნიშვნელობას, რადგან ამ პერიოდში თურქეთი ახორციელებს ახალ აგრესიას ევროპის ქვეყნების წინააღმდეგ, თანდათანობით კეტავს მთელ ჩრდილოეთ შავზღვისპირეთს და თავის კონტროლს უქვემდებარებს შავ ზღვაში ნაოსნობას. მხოლოდ მე-17 საუკუნის მიწურულში, როგორც ჩანს, პოლონეთის მხრით გადადგმულ იქნა ნაბიჯები, რათა შავი ზღვით ირანთან მიმოსვლა აღდგენილი ყოფილიყო. ამაზე უნდა უნიშნებდეს 1700 წლის 30 ივნისს კანკლერ პეტრე კიევსკის მიერ მამა იგნაცი ზაპოლსკისადმი გაცემული რწმუნების სიგელი, რომელშიც, სხვათა შორის, წერია: ვინაიდან ჩვენ შევიტყვეთ, რომ თქვენი განათლებულების ქვეყნებში ქალაქი განჯა ისეთ ადგილას მდებარეობს, რომ ჩვენი წერილები თქვენი განათლებულებისაგან ჩვენდამი უფრო მოსახერხებელია იგზავნებოდეს შავი ზღვით²⁰. ცხადია, რომ ამ გზით ურთიერთობის დამყარება შესაძლებელი გახდა 1699 წელს თურქეთთან დადებული კარლოვიცის ზავის შემდეგ.

მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში საგარეო ვაჭრობის წარმოებისათვის რუსეთში არსებობდა რამდენიმე სავაჭრო გზა, რომელთა შორის უმნიშვნელოვანესი იყო:

¹⁸ ვ. გაბაშვილი, ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან. იხ. მასალები საქართველოს და კავკასიის ისტორიისათვის, ნაკვ. 31, გვ. 114.

¹⁹ დაწერილებით ამ სავაჭრო გზის შესახებ იხილეთ პროფ. ი. ცინცაძის შრომები: მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბილისი, 1965, გვ. 30—49 და 63—69.

ძიებანი რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან, X—XVI სს. 1956, გვ. 172 და 182.

²⁰ St. Załęski—Jezuici w Polsce, s. 875.

1. ბალტიის ზღვის სავაჭრო გზა,
2. ლიტვის სავაჭრო გზა,
3. შავი ზღვის სავაჭრო გზა,
4. ვოლგა-ასტრახანის სავაჭრო გზა,
5. ციმბირის სავაჭრო გზა,
6. თეთრი ზღვის სავაჭრო გზა.

ეცადოთ მოკლედ დავახასიათოთ თითოეული მათგანი და აღვნიშნოთ სპარსეთის ნედლი აბრეშუმით სატრანზიტო ვაჭრობისათვის მათი მნიშვნელობა და ეფექტურობა.

ბალტიის ზღვის სავაჭრო გზა, რომელიც ნოვგოროდიდან ფინეთის ყურესაკენ მიემართებოდა მთელ რუსულ ვაჭრობას შვეციისა და დანიის გავლენას უქვემდებარებდა, რაც, ცხადია, ნიშნავდა მნიშვნელოვან საბაჟო შემოსავალზე უარის თქმას. ბალტიის ზღვის სავაჭრო გზა სპარსული ნედლი აბრეშუმის ევროპის ქვეყნებში ტრანზიტისათვის რუსეთისათვის მიუღებელი იყო²¹.

მეორე სავაჭრო გზა, რომელიც სმოლენსკიდან ლიტვა-პოლონეთისაკენ მიემართებოდა, რუსეთისათვის ორი მიზეზით იყო მიუღებელი. ჯერ ერთი, ეს გზა არ იყო უზიფათო ყირიმელ თათართა ხშირი თავდასხმების გამო, და მეორე, უმთავრესი მიზეზი იყო ის, რომ მე-17 საუკუნეში არ იყო მოწესრიგებული ურთიერთობანი პოლონეთთან, ხოლო განუწყვეტელი ომიანობა არ იძლეოდა საშუალებას ამ მეტად მოხერხებული სავაჭრო გზის ეფექტური გამოყენებისათვის.

რაც შეეხება მესამე გზას, რომელსაც ველის გზასაც უწოდებდნენ და უკრაინის გავლით შავი ზღვის სანაპიროსაკენ მიემართებოდა, ასევე ხიფათიანი იყო, იმავე თათართა განუწყვეტელი თარეშის გამო. ამავე დროს რუსეთს ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გასასვლელი შავ ზღვაზე, შავი ზღვა ამ დროს თურქეთის შინა ზღვას წარმოადგენდა და ვაჭრობის ამ მხრივ წარმართვა ნიშნავდა ისევ და ისევ თურქეთის გავლენის ქვეშ მოქცევას, რაც იმთავითვე მიუღებელი იყო.

მეოთხე გზა, რომლითაც წარმოებდა რუსეთის საგარეო ვაჭრობა, იყო ვოლგა-ასტრახანის სავაჭრო გზა, რომელიც კასპიის ზღვით უკავ-

²¹ Очерки истории СССР, — Период феодализма, XVII в. Москва, 1955 г. стр. 132-133. «Перенесение внешней торговли на Балтийское море при отсутствии собственного порта на его побережье означало передачу всей внешней торговли с Европой под контроль Швеции»..

შირდებოდა ხივას, ბუხარასა და სპარსეთს. სწორედ ამ გზით შემოდოდა რუსეთში სპარსული ნედლი აბრეშუმის, აქლემის მატყლი და სხვა აღმოსავლური საქონელი (ხალიჩები, აბრეშუმისა და ბამბის ქსოვილები, ძვირფასი ქვები). ხოლო რუსეთიდან კი გაჰქონდათ გეწვეული, ლომეწეპის ეშვები, ტყავეული, დასავლეთ ევროპიდან შემოტანილი სხვადასხვა ნაწარმი, მათ შორის სარკეები და მაუდის ქსოვილები. რუსეთის საგარეო ვაჭრობაში პირველი ადგილი დასავლეთ ევროპასთან ვაჭრობას ეკავა, ხოლო მეორე ადგილი მოპოვებული ჰქონდა აღმოსავლურ ვაჭრობას სპარსეთთან, ხივასთან, ბუხარასთან და ინდოეთთან. ეს აღმოსავლური ვაჭრობა ხორციელდებოდა ძირითადად ვოლგა-ასტრახანის სავაჭრო გზით.

მეხუთე სავაჭრო გზა ციმბირისაკენ მიემართებოდა და მისი პერსპექტივები ჯერ კიდევ არ იყო ნათელი, რადგან ამ გზის ათვისება მხოლოდ იმხანად იწყებოდა.

რჩებოდა კიდევ ერთი, მეექვსე სავაჭრო გზა — თეთრი ზღვისა, რომლის საწყისი პუნქტი იყო ქალაქი არხანგელსკი. არხანგელსკიდან დასავლეთ ევროპაში გადიოდა მთელი რუსული ექსპორტის უდიდესი ნაწილი, რომლის ღირებულება გამოიხატებოდა 1 151 176 მანეთით²²

არხანგელსკის ვაჭრობა თუმცა მთლიანად თავისუფალი იყო უცხოელთა გავლენისაგან, მაგრამ მასაც ჰქონდა ერთი დიდი ნაკლი, არხანგელსკი მდებარეობდა უკიდურეს ჩრდილოეთში, რუსეთის ცენტრალური რაიონებისაგან ძალიან შორს, საქონლის გადატანა ამ გზით მოითხოვდა ძლიერ დიდ ღირს. დაახლოებით 9 თვე სჭირდებოდა ამ გზით მოსკოვიდან დანიშნულების ადგილზე საქონლის ჩატანას, რის გამოც ვაჭრის კაპიტალი წელიწადში მხოლოდ ერთხელ დაბრუნდებოდა²³. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, სპარსული ნედლი აბრეშუმის რეექსპორტი თუ ტრანზიტი ევროპის ქვეყნებში მე-17 საუკუნეში ძირითადად ამ სავაჭრო გზით წარმოებდა²⁴.

²² Очерки истории СССР, Период феодализма, XVII в. Москва, 1955 г., стр. 128.

²³ В. Г. Курц, Сочинение Книльбургера о русской торговле в царствование Алексея Михайловича, Киев, 1915 г. стр. 440.

²⁴ რუსეთის საგარეო ვაჭრობის შესახებ იხილე: Освальд Махатка, Взаимоотношения России, Австрии и Польши в связи с антитурецкой войной в 1683—1696 гг. Дисс. на соиск. уч. степени канд. ист. наук, Л., 1958 г.

მე-17 საუკუნეში ირანი წარმოდგენდა ჩამორჩენილსა და ღარიბ ქვეყანას. შაჰ-აბას 1, რომლის დროსაც იწყება სეფიანთა ირანის გაძლიერება, დიდი ყურადღება მიაქცია ირანის ვაჭრობას და კერძოდ, ვაჭრობას ნედლი აბრეშუმით, რომელიც მრავლად მოიპოვებოდა ირანის მთელ რიგ პროვინციებში. შაჰის ბრძანებით მთელი ირანის ნედლი აბრეშუმი შეისყიდებოდა ხაზინის მიერ და შემდეგ ხდებოდა მისი გატანა საზღვარგარეთ. შაჰ აბასი ცდილობდა, ირანთან ნედლი აბრეშუმის გატანის მონოპოლიური უფლება იჯარით მიეცა რომელიმე უცხოური კომპანიისათვის, მაგრამ არც იტალიელებმა, არც ინგლისელებმა და არც ესპანელებმა არ მოისურვეს ამ მძიმე, მაგრამ პერსპექტიული იჯარის აღება. ბოლოს შაჰ აბასმა ირანიდან ნედლი აბრეშუმის გატანის მონოპოლიური უფლება მიანდო ახალი ჯულფის (ახალი ჯულფის) სომეხ ვაჭართა კომპანიას²⁵, რომელმაც იკისრა თითოეულ შეკვრა აბრეშუმში 50 თუმანი ბაჟი გადაეხადა²⁶ (შეკვრაში 36 ბათმანი — 650 ლიტრი იყო).

როგორც ზევით ვისაუბრეთ, ირანის შაჰი პოლიტიკური მოსაზრებებით ცდილობდა, ირანული ნედლი აბრეშუმის გატანა ახალი გზებით წარემართა, რათა თავისი მოქიშპე თურქეთისათვის წაერთმია შემოსავლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო. მაგრამ, თავი რომ დავანებოთ წმინდა პოლიტიკურ მოსაზრებებს, შეუძლებელია სომხური კომპანიისათვის შეუმჩნეველი დარჩენილიყო, თუ რამდენად უფრო ხელსაყრელი იყო ვაჭრობის წარმართვა ვოლგა-ასტრახანის გზით ევროპისაკენ²⁷.

ნორ ჯულას სომხური სავაჭრო კომპანიის წარმომადგენლები ხშირად ჩადიოდნენ რუსეთში სავაჭრო ოპერაციების ჩასატარებლად; მაგალითად, 1660 წელს მოსკოვში ჩავიდა ვაჭარი ხოჯა ზაქარია საგრაღოვი (შარიმანიანი) ცხრა სხვა სომეხ ვაჭართან ერთად. მან მეფე ალექსი მიხეილის ძეს მიართვა აღმასებით შემკული ოქროს სამეფო ტახტი, რომელიც 22. 589 მანეთად იქნა შეფასებული. სამეფო ტახტის

²⁵ В. Тер-Аветисян, Город Джу́га, Тбилиси, 1937 г., стр. 87—88.

²⁶ შიიტი ირანელი ვაჭრები ვერ ბედავდნენ სუნიტურ თურქეთში წასვლას, რაც ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იყო იმისა, რომ თურქეთის სატრანზიტო ვაჭრობა ირანში ქრისტიანმა სომეხმა ვაჭრებმა ჩაიგდეს ხელში.

²⁷ Армяно-русские отношения XVII в., Сборник док., Ереван, 1953 г., стр. 21—31.

გარდა შარიმანიანმა სხვა საქონელიც ჩაიტანა, რომელთა საფასურით მოსკოვში შეიძინა 18.000 მანეთის სიასამურის ბეწვი და სხვა რუსული საქონელი²⁸.

1665 წელს დაწყებულმა ვენეცია-თურქეთის ახალმა ომმა თითქმის მთლიანად შეწყვიტა ნედლი აბრეშუმის გატანა ირანიდან თურქეთის გზით, რითაც იქნა გამოწვეული სომხური კომპანიის მიერ მიღებული ენერგიული ზომები, რათა აბრეშუმის გატანა წარმართულიყო ვოლგა-ასტრახანის გზით. 1666 წელს მოსკოვში ჩავიდნენ სომეხი ვაჭრები: სტეფანე რამადამსკი და გრიგოლ ლუსიკოვი, რომელთაც სომხური კომპანიის სახელით ხელშეკრულება უნდა დაედოთ მოსკოვის მთავრობასთან მთელი ირანული ნედლი აბრეშუმის ვოლგა-ასტრახანის გზით ექსპორტის შესახებ.

მართლაც, 1667 წლის 31 მაისს ხანგრძლივი მოლაპარაკების შედეგად მეფე ალექსი მიხეილის ძემ სომხურ კომპანიას მისცა წყალობის სიგელი²⁹, რომელიც თავისი მნიშვნელობით სავაჭრო ხელშეკრულების ტოლფასოვანია. ამ სიგელით სომეხ ვაჭრებს ნება ეძლეოდათ, ირანული ნედლი აბრეშუმში და სხვა აღმოსავლური საქონელი შეეტანათ რუსეთში ვოლგა-ასტრახანის გზით, შემოტანილი საქონლის ის ნაწილი, რომელიც ასტრახანსა, მოსკოვსა და არხანგელსკში, ან სხვა სასაზღვრო ქალაქში არ გაიყიდებოდა, გაეტანათ ევროპის ქვეყნებში. აქვე იყო აღნიშნული, რომ შემოტანილი საქონლის ღირებულების ანგარიშში რამდენიმე პუნქტში გადახდილი უნდა ყოფილიყო ბაჟი, მანეთზე — 10 დენგა³⁰, ანუ 5%. თუ ქალაქ ასტრახანში არ გაიყიდებოდა საქონელი და იგი წაღებულ იქნებოდა მოსკოვში, რუსეთის სატახტო ქალაქში საქონლის ახალი ფასიდან აიღებოდა კვლავ 5%-იანი ბაჟი, ხოლო თუ იქაც არ გაიყიდებოდა, მაშინ საქონელს წაიღებდნენ

²⁸ გარდა იმისა, რომ ასტრახანისაკენ საქონლის გატანა უფრო მოკლე დროში ხდებოდა, ვიდრე ორმუზდასა და სმირნა-ალეპოში, გატანილი საქონელი უფრო იაფიც ჯდებოდა. ასე მაგალითად, ორი შეკვრა ნედლი აბრეშუმის ჩატანა ასტრახანში ჯდებოდა 1 მან. 50 კაპ., ორმუზდამდე — 2 მან. 63 კაპ., ხოლო სმირნა-ალეპოში კი ამაზე მეტიც კი (როდესაც ცნობები). გ. ზ.

²⁹ Армяно-русские отношения в XVII в. Сборник документов. Ереван, 1953 г., გვ. 47—52.

³⁰ რუსული მანეთი მე-17 საუკუნეში უდრიდა 200 დენგას. იხ.: Н. Н. Кауфман, Русский вес, его развитие и происхождение, С-Петербург, 1906 г., გვ. 11.

არხანგელსკისაკენ, სადაც კვლავ იქნებოდა მეფის ხაზინის სასარგებლოდ აღნიშნული ბაჟი — საქონლის ახალი ღირებულების 5%. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ მეფის მთავრობა საბოლოო ანგარიშში იღებდა ბაჟს 15%, საქონლის ღირებულება იზრდებოდა გადაზიდვის ხარჯებთან ერთად და თუ ფუთი ნედლი აბრეშუმში ასტრახანში ღირდა 20 მანეთი, მოსკოვში იგივე საქონლის ფასი 30 მანეთს უდრიდა, ხოლო ნოვგოროდში, სმოლენსკში და არხანგელსკში ფუთი ნედლი აბრეშუმში 40 მანეთად იყიდებოდა. ამრიგად, გამოდიოდა, რომ ხაზინა შემოტანილი საქონლიდან ბაჟის სახით საბოლოო ანგარიშში იღებდა არა 15%, როგორც ეს იოანე კილბურგერს აქვს აღნიშნული თავის ნაშრომში³¹, არამედ დაახლოებით 22,5%-ს³². მეფე ალექსი მიხეილის ძის წყალობის სიგელი რომ ძალაში შესულიყო, იგი ირანის შაჰ-აბას მეორეს უნდა დაემტკიცებინა, მხოლოდ ამის შემდეგ იქნებოდა აღნიშნული ხელშეკრულება საბოლოოდ გაფორმებული. 1670 წელს გამოვიდა შაჰის ფირმანი, რომლითაც ნება მიეცათ სომეხ ვაჭრებს ირანული ნედლი აბრეშუმში რუსეთის გზით ევროპაში გაეტანათ³³.

აღნიშნული სავაჭრო ხელშეკრულების დადება, ცხადია, ევროპის ქვეყნებს ყურადღებიდან არ გამოპარვიათ. განსაკუთრებული დაინტერესება გამოიჩინა პოლონეთმა, რომელმაც სწორედ ამ ხანებში, 1667 წლის 30 იანვარს, სოფელ ანდრუსოვოში დადო რუსეთთან ზავი 13 ნახევარი წლით. ამ ზავით რუსეთმა მიიღო სმოლენსკი და მარცხენა ნაპირის უკრაინა, აგრეთვე დნეპრის მარჯვენა ნაპირზე მდებარე ქალაქი კიევი, რომელიც ორი წლის შემდეგ უნდა გადაეცა პოლონეთი-

³¹ В. Г. Курц, Сочинение Кильбургера о русской торговле в царствование Алексея Михайловича. Киев, 1915 г., стр. 148—150.

³² ამ ხელშეკრულებაში რუსეთში ირანიდან შემოზიდული საქონლის ბაჟის შესახებ შემდეგი წესი იქნა დადგენილი: «Как ис Персицкие земли армяны приедут в Астрахань пересмотреть товары их в пуды и в число и шетом. И со отпуску того товару к Москве взять в Астрахани пошлину с сырку шолку слези с 20 рублев. На Москве, которой за продажей в отпуску будет в порубежные города с 30 рублев. А ежели в порубежных городах не продадут, а отпустят в немецкие земли проезжие пошлины с 40 рублев. Итого с пуда с цены с 90 рублев сойдет в Немецкие земли проезжие пошлины с 40 рублев. Итого с цены с 90 рублев сойдет пошлина по 10 денег с рубля 4 рубли с полтинной». Армяно-русские отношения в XVII в., сборн. док., Ереван, 1953 г. 33. 62.

³³ Армяно-русские отношения, стр. 254.

სათვის. ანდრუსოვოს ზავის შემდგომი განვითარება იყო 1667 წლის 4 დეკემბერს მოსკოვში მიღწეული სამოკავშირეო ხელშეკრულება, რომლის მიხედვითაც რუსეთი და პოლონეთი შეერთებული ძალებით უნდა გამოსულიყვნენ ყირიმელი თათრებისა და თურქეთის აგრესიის წინააღმდეგ, აგრეთვე ორივე ქვეყანას შეთანხმებულად უნდა ემოქმედა შევლეთის სავაჭრო პრივილეგიების შეზღუდვისათვის. პოლონეთის ელჩებმა მოსკოვში მოლაპარაკების დროს მიადწიეს შეთანხმებას, რომ ხელშეკრულებაში ყოფილიყო სპეციალური მუხლი პოლონეთსა და რუსეთს შორის სავაჭრო-სატრანზიტო ურთიერთობის შესახებ, რომლის აზრი იმაში მდგომარეობდა, რომ საშუალება მიეცათ პოლონელი ვაჭრებისათვის, რომელთაც მეფის სპეციალური სიგელები ექნებოდათ მიცემული, რუსეთის ტერიტორიაზე ტრანზიტის უფლება მიეღოთ აღმოსავლეთთან, კერძოდ, სპარსეთთან სავაჭრო ურთიერთობის დამყარების შემთხვევაში³⁴. პოლონეთი სპარსეთთან სატრანზიტო ვაჭრობის უფლების მოპოვების სანაცვლოდ რუსეთს უფლებას აძლევდა ასეთივე ვაჭრობა გაეჩაღებინა ევროპის ქვეყნებთან ტრანზიტისათვის პოლონეთის ტერიტორიის გამოყენებით. მაგრამ დიდ ინტერესს იწვევს ის გარემოება, რომ რუსეთი, რომელიც ორი საუკუნის მანძილზე დასავლეთ ევროპის ქვეყნებს მტკიცე უარს უცხადებდა ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებთან სატრანზიტო ვაჭრობის უფლებაზე, პოლონეთს, პირველსავე მოთხოვნისას, ასეთ უფლებას ანიჭებს. საქმე იმაშია, რომ რუსეთი ცდილობს ამ ეკონომიკური დათმობით მოიპოვოს სამხედრო მოკავშირე შევლეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში. პოლონეთისათვის ამ პერიოდში უმთავრეს პოლიტიკურ ამოცანას წარმოადგენს თურქეთის აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლა და მათი განდევნა პო-

³⁴ ЦГАДА, Фонд 79, столбец 23, 1669 г., стр. 323—324. «Чтоб для промыслов в торговых пожитках из одного государства чрез другое государство с грамотами государскими проезд был вольной и безопасной, как из ко-руны Польской, так и из Великого Княжества Литовского от его королевского величества данными в персидскую землю, также из государств великого государя его царского величества, чрез государства его королевского величества польского до разных стран посланным, в те пути идущим и назад возвращающимся бити в надлежащем безопасстве, со всеми товарами неза-казанными в соседском охранении с погоспительством, без задержания, с воль-ным наймом подвод, с платежом достойных с товаров пошлин, каковы в ко-тором государстве поставлены будут, пропущены быть имеют».

ლონ-ური მიწებიდან. განუწყვეტელი ომიანობის შედეგად პოლონეთი განიცდიდა მძიმე ეკონომიკურ სიძნელეებს და ცდილობდა მდგომარეობის გამოსწორებას იმით, რომ სურდა, გაჭრილიყო ღუნისა და შავი ზღვისაკენ, ხელში ჩაეგდო ვალახეთი და მოლდავეთი, გაეძლიერებინა თავისი საშინაო და საგარეო ვაჭრობა³⁵. სპარსეთთან სავაჭრო ურთიერთობების დამყარება პოლონეთის ეკონომიკური პოლიტიკის ერთ ნაწილს წარმოადგენდა. 1667 წლის 4 დეკემბრის მოსკოვის შეთანხმების ზემოთ მოყვანილი მუხლი პირველი ნაბიჯი იყო ირანთან რუსეთის გზით სატრანზიტო ვაჭრობის განხორციელებაში. საჭირო იყო თვით ირანში მოეგვარებინათ ეს საქმე, საჭირო იყო შაჰის ნებართვა, რომ პოლონელ ვაჭრებს მიეღოთ უფლება ნედლი აბრეშუმში და სხვა აღმოსავლური საქონელი ირანში შეესყიდათ და შემდეგ რუსეთის გავლით იგი პოლონეთში ჩაეტანათ, ან ირანელი ვაჭრები მიეზიდათ პოლონეთისაკენ; მით უმეტეს, რომ იმხანად იქნა დადებული რუსეთთან სავაჭრო შეთანხმება ახალი ჯულფის სომეხ ვაჭართა კომპანიის მიერ, რომელსაც ჰქონდა ნედლი აბრეშუმით ვაჭრობის მონოპოლია ირანში.

ასეთ ვითარებაში საჭირო იყო პოლონეთიდან ირანში გაგზავნილი ყოფილიყო სპეციალური ელჩობა, რომელიც შეძლებდა შაჰის კარზე ამ მნიშვნელოვანი ეკონომიკური საკითხის დადებითად გადაწყვეტას.

რაც შეეხება რუსეთს, მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში მისი პოლიტიკის წინაშე იდგა სამი უმთავრესი პრობლემა: 1. პოლონეთთან ურთიერთობების მოწესრიგება და „მარადიული“ ზავის დადება. 2. თურქეთისა და ყირიმის აგრესიის წინააღმდეგ ბრძოლა. 3. ბალტიის ზღვის პრობლემა, რაც შვედეთთან ურთიერთობის მოწესრიგებასაც გულისხმობდა³⁶.

მე-17 საუკუნის 50-იანი წლების მეორე ნახევარში რუსეთი ერთდროულად იბრძვის შვედეთისა და პოლონეთის წინააღმდეგ, მაგრამ ამ პერიოდის სამხედრო წარუმატებლობანი გვიჩვენებენ, რომ რუსეთს

³⁵ О. М а х а т к а, Взаимоотношения России, Австрии и Польши в связи с антитурецкой войной в 1683—1699 гг., автореферат канд. дисс., Ленинград, 1958 г., стр. 8.

³⁶ И. Г а л а к т и о н о в, Из истории русско-польского сближения в 50—60-х годах XVII века. Саратов, 1960 г., стр. 26—35.

ძალა არ შესწევდა. ერთდროულად გადაეწყვიტა ორივე პრობლემა. სწორედ ამიტომ რუსეთის მთავრობისათვის საჭირო გახდა გაეკეთებინა ზარჩევანი, თუ რომელი პრობლემა იქნებოდა რუსეთის საგარეო პოლიტიკისათვის უმთავრესი ამ ისტორიულ მონაკვეთზე. ამ საკითხზე არსებობდა ორი შეხედულება: 1. ბოიართა და აზნაურთა ერთი ნაწილი, არტამონ სერგის ძე მატვეევის მეთაურობით, თვლიდა, რომ რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ძირითად ხაზად უნდა ჩაითვალოს პოლონეთთან ურთიერთობის საკითხი, რაც გულისხმობდა უკრაინის შემოერთებასა და სმოლენსკის დაბრუნებას. ეს ჯგუფი წინააღმდეგი იყო პოლონეთის წინაშე რაიმე დათმობისა და სამშვიდობო მოლაპარაკების პირობად თვლიდა ომის შედეგად დაბრუნებული მიწების დამტკიცებას; მანამდე კი ისინი მოითხოვდნენ პოლონეთთან ომის გაგრძელებას. ა. ს. მატვეევი და მისი თანამოაზრენი ხელაღდნენ, რომ ომი ერთდროულად ორ ფრონტზე, ე. ი. პოლონეთთან და შვედეთთან, მეტად მძიმე იყო და ამიტომ თანახმანი იყვნენ შვედეთთან დაედოთ ზავი, რაც ბალტიის ზღვაზე გასვლისათვის ბრძოლის დროებით შეჩერებას ნიშნავდა. 2. მეორე შეხედულების გამტარებელი იყო მე-17 საუკუნის გამოჩენილი დიპლომატი და სახელმწიფო მოღვაწე ათანასე ლავრენტის ძე ორდინ-ნაშჩოკინი. ამ უკანასკნელს რუსეთის მთავარ მოწინააღმდეგედ მიაჩნდა შვედეთი, რომელმაც განდევნა რუსეთი ჩრდილოეთის საზღვაო-სავაჭრო გზებიდან და ჩამოაცილა იგი ევროპის ქვეყნებთან, როგორც პოლიტიკური, ისევე ეკონომიკური ურთიერთობებისაგან. ამავე დროს, ა. ლ. ორდინ-ნაშჩოკინი აცხადებდა, რომ შვედეთთან ძლევამოსილი ომის საწარმოებლად რუსეთს სჭირდებოდა მოკავშირე. ასეთ ბუნებრივ მოკავშირედ მას მიაჩნდა პოლონეთი. აქედან გამომდინარე, იგი მოითხოვდა დაუყოვნებლივ დაედოთ პოლონეთთან სამშვიდობო და სამოკავშირეო ხელშეკრულებანი, რაც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, განხორციელდა კიდევ 1667 ანდრუსოვოს ზავისა და მოსკოვის სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადებით. თუმცა აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ანდრუსოვოს ზავის დადებას ბიძგი მისცა აგრეთვე სხვა პოლიტიკურმა მოვლენებმაც. მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში განახლდა თურქეთის აგრესიული პოლიტიკის განხორციელება ევროპაში, რასაც ხელს უწყობდა საფრანგეთის მისწრაფება — თურქეთის დახმარებით დაამარცხოს ჰაბსბურგთა იმპერია. რათა ევროპაში ჰეგემონობა მოიპოვოს. ამ დროისათვის საფრანგეთი

უკავშირდება თურქეთს მნიშვნელოვანი სავაჭრო ხელშეკრულებით და ცდილობს, დაუპირისპიროს იგი ავსტრიას. თურქეთი თავის აგრესიას მიმართავს ავსტრიის, ვენეციის, პოლონეთისა და რუსეთის წინააღმდეგ. წინასწარ მოიპოვა რა საფრანგეთისა და ინგლისის მხარდაჭერა, თურქეთმა ინგლისთანაც დადო ინგლისისათვის მეტად ხელსაყრელი სავაჭრო ხელშეკრულება, რის შემდეგ დაიწყო ომი ავსტრიის წინააღმდეგ. ეს ომი დამთავრდა ვაშვარის ზავით და თურქეთის ხელში ჩაუვარდა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ციხესიმაგრე უნგრეთში, მათ შორის — ნეოგრადი, ნოვე ზამკი და დიდი ვარადინი³⁷. ავსტრიასთან ზავის დადების შემდეგ თურქეთის დარტყმები რუსეთისა და პოლონეთის წინააღმდეგ უნდა მიმართულიყო. ამან უსათუოდ იქონია გავლენა რუსეთ-პოლონეთის ომის დამთავრებაზე, რომელიც 1654 წლიდან უკრაინისა და ბელორუსიის განთავისუფლებისათვის მიმდინარეობდა და დამთავრდა, როგორც ზევით იყო ნათქვამი, 1667 წელს ანდრუსოვოს ზავით. ანდრუსოვოს ზავის დადება წინ წამოსწია თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი. როგორც პოლონეთში, ასევე რუსეთში ამ ისტორიულ ეტაპზე გადაიდგა არა ერთი და ორი კონკრეტული ნაბიჯი ანტი-თურქული კოალიციის შექმნისა, მაგრამ ყველა ეს ცდა უშედეგოდ დამთავრდა, რასაც აპირებებდა საფრანგეთისა და ინგლისის მხრით თურქეთის მხარდაჭერის პოლიტიკა.

პოლონეთში ჯერ კიდევ სტეფანე ბატორის და შემდეგ კი ვლადისლავ IV-ის შეფობაში იქმნება ისეთი ანტი-თურქული გეგმები³⁸, რომ-

³⁷ Освальд Махатка, Взаимоотношения России, Австрии и Польши в связи с антитурецкой войной в 1683—1699 гг., — Диссерт. на соискание уч. степени канд. истор. наук. ЛГУ, Ленинграда, 1958 г., стр. 13.

³⁸ პოლონეთის მეფე სტეფანე ბატორის ანტი-თურქული ომის გეგმა ასეთი იყო: ყირიმელთაგან ქვეყნის დასაცავად პოლონეთში დატოვებულ იქნებოდა 20 ათასი ჯარისკაცი, დანარჩენი ძალებით ე. ი. 45 ათასი ცხენოსნითა და 50 ათასი ფეხოსანი ჯარისკაცით უნდა შესულიყვნენ მოლდავეთსა და ვალახეთში: შემდეგ კი მოლდაველთა და ვალახელთა ჯარებთან ერთად შეიჭრებოდნენ ბულგარეთში. ბულგარეთის ციხეების ხელში ჩაგდება აღარ მისცემდა საშუალებას თურქებს უნგრეთიდან დახმარებოდნენ დაკარგულ პროვინციებს. ასეთ ვითარებაში აუცილებლად აჩანებოდნენ ბერძნები და ბალკანეთის სხვა ხალხები. ამრიგად, პოლონელებს გაეხსნებოდათ გზა აღრიანოპოლისა და სტამბოლისაკენ. თუ თურქები გადამწყვეტ ბრძოლაში ჩაებმებოდნენ ან თუ უბრძოლველად გაიქცეოდნენ, მაშინ კი ცხადია ბრძოლაში ჩაებმებოდნენ თურქეთის სხვა მტრებიც: მოსკოვი, კავკასიის ხალხები და ირანი. მაშინ კი გამარჯვება უეჭველი გახდებოდა და თურქებს განდევნიდნენ ეგრობიდან. *ბ. Wincenty Zakrzewski, Stefan Batory. Kraków, 1887 r., str. 108.*

ლებშიც ქრისტიანულ სახელმწიფოებთან ერთად ნაგულისხმევი იყო თურქეთის აღმოსავლელი მეზობლის — მაჰმადიანური ირანის მონაწილეობა³⁹, რაც საერთოდ არც ევროპისათვის იყო ახალი. მართლაც, ანტი-თურქულ კოალიციებში ირანის მონაწილეობის საკითხს საკმაოდ დიდი ისტორია ჰქონდა⁴⁰.

XVI—XVII საუკუნეებში აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოები აღიარებდნენ ირანის შაჰის პოლიტიკურ ჰეგემონობას, რის გამოც, ბუნებრივია, ისინი მოქცეულნი იყვნენ, ნებით თუ უნებლიედ, ირანისა და ევროპული სახელმწიფოების პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობის ორბიტაში. მიუხედავად ამ დამოკიდებულებებისა, საქართველოს სამეფოებს ეს ანტი-თურქული კოალიციები თითქმის ყოველთვის განიხილავდნენ, როგორც მნიშვნელოვან ანტი-თურქულ პოლიტიკურ ერთეულებს და მათ მონაწილეობას ამ კოალიციებში დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა პოლონეთის მეფის ვლადისლავ IV-ს გეგმა, რომელიც მიზნად ისახავდა თურქეთის სრულ დაპყრობას და განადგურებას. ამ გეგმების განხორციელებისათვის განსაკუთრებით აქტიურად იბრძოდა მეფე იან III სობიესკი, რომელსაც თანამედროვენი „ქრისტიანობის რაინდს“ უწოდებდნენ. ამ პერიოდის დიპლომატიური წარმომადგენლების რელაციებიდან ჩანს, რომ იან III თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში ირანის გარდა საქართველოს ჩაბმასაც ითვალისწინებდა. სამხედრო გეგმის მიხედვით ავსტრიას უნდა შეებოტა თურქეთი უნგრეთში, ვენეციას ზღვაზე და დალმაციისა და მორეის სანაპიროზე, პოლონეთს — ბილოგრადისა და ბუჟაყის მიმართულებით, მოსკოვს უნდა შეეცა ყირიმისათვის, საქართველო შეუტევდა რა თურქეთის ჩრდილო აღმოსავლეთის პროვინციებს, აიძულებდა სულთანს, თავისი ჯარების ერთი ნაწილი აქ დაებანდებინა. აღმოსავლეთში ბრძოლას გააჩაღებდა ირანი, ხოლო სამხრეთში სპარსეთის ყურიდან ბრძოლაში ჩაებმებოდნენ აბისინიელები⁴¹.

ირანისა და ევროპული სახელმწიფოების, მათ შორის ირან-პოლო-

³⁹ ი. ცინცაძე, დასახ. ნაშრ. გვ. 41—49. St. Zaluski, დასახ. ნაშრ. გვ. 861—863.

⁴⁰ დაწერილებით ამ საკითხზე იხილეთ პროფესორ ვალერიან გაბაშვილის დასახელებული ნაშრომი, „ქართული დიპლომატიის ისტორიიდან“, გვ. 70—127.

⁴¹ О с в а л ь д М а х а т к а, დასახელებული საღისერტ. ნაშრომი, გვ. 60 აგრეთვე St. Zaluski — დასახ. ნაშრ. ტ. 1, გვ. 248—251.

ნეთის დიპლომატიური და ეკონომიკური ურთიერთობების შესწავლა ბევრ საინტერესო მასალას გვაძლევს მე-17 საუკუნის საქართველოს პოლიტიკური ვითარებისა და ამ საერთაშორისო ურთიერთობებში მისი უშუალო როლის გასარკვევად.

ირანისა და პოლონეთის ურთიერთობებს საფუძველი ჯერ კიდევ მე-15 საუკუნეში ჩაეყარა. 1453 წელს ცენეციის რესპუბლიკისა და ბურგუნდიის ჰერცოგის ელჩებმა მიმართეს პოლონეთის მეფე კაზიმეჟ იაგელონჩიკს, რათა მიეცა მათთვის სარეკომენდაციო წერილები და დახმარებოდა მათ ასტრახანის გზით სპარსეთში ჩასვლაში ირანის ყაენ უზუნ-ჰასანთან. კაზიმეჟმა ელჩებს ყოველმხრივი დახმარება აღმოუჩინა და, მართლაც, ელჩობამ მშვიდობით მიაღწია ირანს. უზუნ-ჰასანი პოლონეთის მეფის ამ მოქმედებით მეტად კმაყოფილი დარჩა და თავისი კეთილგანწყობილების ნიშნად პოლონეთში გაგზავნა სპეციალური ელჩობა, რომელმაც მეფე კაზიმეჟს მიულოცა სახელობის დღე და ძვირფასი საჩუქრები მიართვა მას ახლად დაბადებული მეფისწულისათვის⁴². ამით ჩაეყარა საფუძველი ამ ორ სახელმწიფოს შორის ურთიერთობებს, რომლებიც შემდგომში, საერთო პოლიტიკური და ეკონომიკური ინტერესების წარმოშობის გამო, საკმაოდ მჭიდრო დიპლომატიურ ურთიერთობებში გადაიზარდნენ.

1472 წელს უზუნ-ჰასანის ელჩები ჩადიან პოლონეთში და სთხოვენ კაზიმეჟს, სამხედრო მოქმედება დაეწყოს თურქეთის წინააღმდეგ, მაგრამ ამ დროს პოლონეთი იმის გამო, რომ უნგრელებთან ომს აწარმოებდა, თურქეთთან მშვიდობით იყო დაინტერესებული⁴³, მაგრამ უკვე 1474 წელს თვით კაზიმეჟი ატანს ასეთივე შინაარსის წერილებს ირანის ყაენთან ამბროჯიო კონტარინის, რომელიც პოლონეთის გავლით სპარსეთში მიემგზავრებოდა⁴⁴.

საინტერესოა პოლონური ქრონიკების ცნობები კატარინ ძენოს ელჩობის შესახებ, რომელიც პოლონეთში იმავე 1474 წელს ჩავიდა. კატარინ ძენო იყო ვენეციელი, რომელიც სამი წელი იმყოფებოდა ირანის ყაენ უზუნ-ჰასანის კარზე და ახლა ბრუნდებოდა სამშობლოში. უზუნ-ჰასანის დავალებით მან მეფე კაზიმეჟს გადასცა წერილები, რომლებშიც ყაენი აღუთქვამს პოლონეთის მეფეს დახმარებას თურქეთის

⁴² St. Załęski, *Missye w Persyi...*, s. 2.

⁴³ Marcin Kromer, *Kronika Polska*, 1857 r. s. 835.

⁴⁴ St. Kościalkowski, *L'Iran et la Pologne...* s. 10.

წინააღმდეგ და წინადადებას იძლევა თავისი უფროსი ასული, რომელიც მას ჰყავდა ტრაპიზონის კეისრის ასულ ეკატერინესაგან, ცოლად მისცენ მეფე კაზიმეჟის რომელიმე ვაჟიშვილს. იგი თავის ასულს მზითვად აღუთქვამდა საბერძნეთსა და კონსტანტინეპოლს. ამავე დროს უზუნ-ჰასანი პირობას დებდა, რომ უნგრელთა წინააღმდეგ ჯარებითაც გაუწევდა დახმარებას პოლონელებს. იგი აცხადებდა, რომ გამოიყვანდა 50-ჯერ ათიათასიან არმიას, ე. ი. ნახევარ მილიონ მეომარს⁴⁵.

მე-17 საუკუნის დასაწყისში პოლონეთ-ირანის ურთიერთობანი უმთავრეს მიზნად სამხედრო კავშირებს ისახავენ. ამ დროისათვის ირანის შაჰი აბას I ცდილობს, ისე როგორც შეეფერება გამჭრიახ მმართველსა და პოლიტიკოსს, თავისი ერთი მტერი მეორე მტრის დახმარებით დაამარცხოს; მას სურს, თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოიპოვოს ევროპის ქრისტიანული სახელმწიფოების მხარდაჭერა. გარდა ამისა, იგი ცდილობს, მიიმხროს თავისი ქრისტიანი ქვეშევრდომებიც, რისთვისაც იგი თავს ქრისტიანობის ქომაგად აცხადებს და გულზე ძვირფასად მოქედილ ოქროს ჯვარსაც კი ატარებს⁴⁶. იმ მიზნით, რომ ევროპის სახელმწიფოებთან შეკრას სამხედრო კავშირი თურქეთის წინააღმდეგ, შაჰ აბასი 1599 წელს აწყობს დიდ ელჩობას, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ სპარსელი ჰუსეინ ბეგი⁴⁷ და ინგლისელი შერლი. ელჩები უნდა მისულიყვნენ პოლონეთში, ავსტრიაში, ინგლისში, ვენეციაში, რომში და ესპანეთში.

ელჩობა რუსეთის გზით გაემართა ევროპისაკენ. მოსკოვში მეფე ბორის გოდუნოვმა ელჩობა სამი თვით შეაჩერა და მხოლოდ მას შემდეგ მისცა ნება გზა განეგრძოთ. რაც ელჩებისაგან მტკიცე პირობა მიიღო, რომ პოლონეთის მეფესთან არ მივიდოდნენ და მასთან არავითარ მოლაპარაკებას არ გამართავდნენ. მართლაც, ელჩები კრაკოვიდან ისე

⁴⁵ M. Strykowski, Kronika Polska, 1582 r., s. 627. M. Kromer, Kronika Polska, s. 1250.

⁴⁶ St. Z alęski, Missye w Persyi..... s. 6—7.

⁴⁷ შაჰ აბასის ამ ელჩობის ერთ-ერთი წევრი იყო ურუქ ბეგ ბაიათი, იგი იყო შემდეგში ცნობილი ღონ-ხუან დე პერსია, რომელმაც თავი გაითქვა თავისი ცნობილი რეალციებით ესპანეთის მეფის ფილიპე მესამისადმი, რომელიც ცალკე წიგნად დაიბეჭდა ქ. ვალიადოლიდში 1604 წ. სათაურით — Relaciones de don Jvan de Persia.

გამართნენ ვენისაკენ, რომ მეფე ჟიგმუნტ მესამესთან არ მისულან, რითაც პოლონეთის მეფის სამართლიანი გულისწყრომა გამოიწვიეს⁴⁸.

რომში შაჰ აბასის ელჩობა სიხარულით მიიღეს. პაპმა კლიმენტი VIII მოაწყო საპასუხო ელჩობა ირანის შაჰთან და მას წერილიც გაუგზავნა, რომელშიც იწონებდა შაჰის გეგმებს და აცხადებდა, რომ თურქეთის სულთნის ამასწინანდელმა დამარცხებამ უნგრეთში დაგვანახვა, რომ „ეს საშინელი ლომი დაუმარცხებელი არ არის“ და დასძენდა, რომ შეძლებს ყველა ევროპელი მეფისა და მთავრის შეკავშირებას „წმინდა ომისათვის“ თურქეთის წინააღმდეგ, და თუ შაჰ აბასიც ძლევამოსილ ბრძოლას განაგრძობს აზიაში, მაშინ „ეს საშინელი ქმნილება (ე. ი. თურქეთი), ყოველის მხრიდან ჭრილობებით დაფარული დაეცემა“⁴⁹.

მაგრამ პაპის დაპირება „წმინდა ლიგის“ შექმნის შესახებ არ გამართლდა, რადგან ევროპის ქვეყნები და მათ შორის პოლონეთის სამეფოც, საკუთარი პრობლემებით იყვნენ გართულნი და თურქეთის წინააღმდეგ გაერთიანებული ბრძოლისათვის ვერ იცლიდნენ.

ჟიგმუნტ III ვაზას გარდაცვალების შემდეგ პოლონეთის სამეფო ტახტზე ავიდა მისი ვაჟი ვლადისლავ IV, რომლის მეფობაში ურთიერთობანი ირანთან კიდევ უფრო ცხოველ ხასიათს ატარებენ. თუ აქამდე ირანი მოუწოდებდა პოლონეთს თურქეთის წინააღმდეგ კავშირისაკენ, ახლა უკვე პოლონეთი ეძებს მოკავშირეს ირანის სახით თურქეთთან ბრძოლაში.

ვლადისლავ IV არაერთი ელჩობა მოაწყო ირანში, მაგრამ მათ შორის ყურადღების ღირსია 1636 წელს გაგზავნილი თეოფილ შემბერ-

⁴⁸ St. Załęski, *Missye w Persyi...*, s. 7.

სწორედ ამ პერიოდში პოლონეთში ირანიდან დაბრუნდა ვარშაველი მოქალაქე სომეხი ვაჰარი შეფერ მურატოვიჩი, რომელმაც. სხვათა შორის, გაარკვია მიზეზი, თუ რატომ არ მივიდნენ შაჰ აბასის ელჩები სერ შერლი და ჰუსეინ ბეგი ჟიგმუნტ მესამესთან და აცნობა პოლონეთის მეფეს, რომ ირანის შაჰი დიდად არის მოწადინებული მტკიცე კავშირი დაამყაროს პოლონეთთან თურქეთის წინააღმდეგ გაერთიანებული ძალებით საბრძოლველად. შეფერ მურატოვიჩის მოგზაურობის შესახებ იხილეთ აგრეთვე შემდეგი გამოცემები:

Notatki kupca warszawskiego z podróży do Persyi w 1602 roku, „Tygodnik Ilustrowany“—1878 r.

A. Krauszar-Podróż obywatela warszawskiego do Persyi w r. 1602, „Drobiazgi Historyczne“ 1891 r.,

⁴⁹ St. Załęski, *Missye w Persyi* s. 10—11.

გის ელჩობა, რომელიც რუსეთზე გავლით ასტრახანიდან ჩავიდა ირანში. საინტერესოა, რომ შემბერგს ინსტრუქციის მიხედვით საქართველოშიც უნდა გაეგლო, მეფე როსტომთან მას სპეციალური წერილებიც ჰქონდა გატანებული. რატომ შეცვალა მარშრუტი შემბერგმა და რატომ არ ჩავიდა საქართველოში, ამჟამად ძნელი სათქმელია, მაგრამ ვარშავის Biblioteka Narodowa-ს საცავებში დაცული მასალების შესწავლა ნათელს მოჰყენს ამ საინტერესო საკითხს⁵⁰.

1636 წლის სექტემბერში თეოფილ შემბერგი ისპაჰანში შაჰ სეფის კარზეა. მიღებული ინსტრუქციების თანახმად შემბერგი მოუწოდებს ირანს, მიემსროს ევროპის ქვეყნების სამხედრო კავშირს, რომელიც მმართველი იყო თურქეთის ძლიერების წინააღმდეგ.

1638 წელს თეოფილ შემბერგი ირანიდან უკან ბრუნდება და თან მიაქვს შაჰ სეფის წერილები, რომლებშიც ირანის შაჰი გამოთქვამს სრულ მზადყოფნას თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის. სამწუხაროდ, ეს ელჩობა ტრაგიკულად დამთავრდა. როდესაც შემბერგმა დერბენტს მიაღწია, აქ რაღაც უსიამოვნება შეემთხვათ ადგილობრივ ლეკებთან, რომლებმაც პოლონელი ელჩები დახოცეს. მოკლულთა შორის იყო თეოფილ შემბერგი. ელჩობის გადარჩენილი ნაწილი პეტრე სკრიდლას მეთაურობით პოლონეთში დაბრუნდა, სადაც ჩაიტანა ელჩობის სამწუხარო ისტორია. შაჰ სეფის მიერ დამნაშავენი სასტიკად იყვნენ დასჯილნი, მკვლელთა ნაწილს თავები მოჰკვეთეს, ხოლო ნაწილი თვით ვლადისლავ IV გაუგზავნეს პოლონეთში დასასჯელად⁵¹.

1646 წელს იმავე მიზნისათვის პოლონეთიდან ირანში გაგზავნილ იქნა კიდევ ერთი ელჩობა, რომელსაც მეთაურობდა იური ილნიჩი. მაგრამ შაჰ აბას II მეფობაში ირანი ღაცემას განიცდიდა და არავითარი ძალები არ გააჩნდა, რომ თურქეთის წინააღმდეგ აქტიური პოლიტიკა განეხორციელებინა⁵².

1666 წელს, შაჰ აბას II გარდაცვალების შემდეგ, ირანის ტახტზე ავიდა მისი ვაჟი შაჰი სულეიმანი, რომელიც ირანში 28 წელიწადს მეფობდა. მის დროს ირანი კვლავ დაქვეითებასა და ღაცემას განიცდიდა. შაჰი თითქმის არ ერეოდა ქვეყნის მართვა-გამგეობაში და დროს

⁵⁰ Bohdan Baranowski, *Znajomość wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku*, Łódź, 1950 r. s. 213.

⁵¹ St. Załęski, დასახ. ნაშრ. გვ. 57—59 აგრეთვე მისივე, *Jesuci w Polsce*, Lwów, 1902. s. 862.

⁵² ЦГАДА, ф. 79, 1646 г., е. хр. № 21: გვ. 1—40.

უმეტესად ნაღიმებსა და ჰარამხანაში ატარებდა. სახელმწიფოს კი მართავდნენ მოლები და საჭურისები, რომელნიც ცდილობდნენ, ესარგებლათ მდგომარეობით და ირანელი ხალხის ძარცვა-გლეჯით პირადი გამდიდრებისათვის მიეღწიათ.

მიუხედავად იმისა, რომ ირანი მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში დაქვეითებას განიცდიდა, გარეგნულად იგი აღმოსავლეთის ერთ-ერთ უძლიერეს სახელმწიფოდ ითვლებოდა. სწორედ ამიტომ ევროპის

მე-17 საუკუნის პოლონური ვერცხლის ტალერი

ქვეყნები და პოლონეთიც იმედს არ კარგავდნენ, რომ შეძლებდნენ ირანის ჩაბმას ანტითურქულ კოალიციაში. 60-იანი წლებიდან პოლონეთ-ირანის დიპლომატიური ურთიერთობანი კიდევ უფრო გაძლიერდა და განსაკუთრებით აქტიური ხასიათი მიიღო იან კაზიმეჟისა და იან მესამე სობიესკის მეფობის დროს.

ამ დიპლომატიური ელჩობების განსახორციელებლად ორივე სახელმწიფოს მხრივ საჭირო იყო სისტემატურად სპეციალურ ელჩობათა მო-

წყობა და აგრეთვე დიპლომატიური წარმომადგენლების ყოლა მუდმივი რეზიდენტების სახით. ხშირად პოლონეთის მეფის ელჩობას ასრულებდნენ მდიდარი და დიდგვაროვანი შლიახტის წარმომადგენლები, მაგრამ ასევე ხშირად პოლონეთის მეფე ასეთ დავალებას აძლევდა სხვადასხვა ეროვნების ვაჟარ-მოგზაურებს, რომლებიც მზად იყვნენ, გარკვეული გასამრჯელოს ფასად შეესრულებინათ პოლონეთის ელჩის მოვალეობანი ირანის შაჰის კარზე.

პოლონეთის მეფის ამ უცხოელ ელჩთა შორის განსაკუთრებით საინტერესო ფიგურას წარმოადგენს ეროვნებით ქართველი, პოლონურ ისტორიოგრაფიაში ბოგდან გურჯიციის სახელით ცნობილი პირი, რომელიც 1668 წლის აგვისტოში მეფე იან კაზიმეჟმა სპეციალური დავალებებით გაგზავნა ელჩად ირანის შაჰ სულეიმანთან.

ბოგდან გურჯიციკის ვინაობისათვის

ბოგდან გურჯიციკის ვინაობის გარკვევისათვის საჭიროა სამი ძირითადი საკითხის გაშუქება. უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავადგინოთ, ბოგდან გურჯიციკი რომელი ეროვნების წარმომადგენელი იყო. შემდეგ საჭიროა გავარკვიოთ მისი ნამდვილი გვარი და სახელი, რადგანაც აშკარაა, რომ ბოგდან გურჯიციკი წარმომადგენს უცხოეთში მოხვედრის შემდეგ მიღებულ სახელსა და გვარს, რომელიც ერთგვარად უნდა მიანიშნებდეს მის პირვანდელ სახელსა და წარმოშობაზე. მესამე საკითხი, რომლის გარკვევა საჭიროდ მიგვაჩნია, არის მისი სოციალური კუთვნი-

ლების საკითხი. იმისათვის, რომ გასაგები გახდეს ბოგდან გურჯიციკის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის უმნიშვნელოვანესი ფაქტები, საჭიროა ვიცოდეთ, თუ საზოგადოების რომელ ფენას ეკუთვნოდა იგი, რომელი კლასის ინტერესებს იცავდა და გამოხატავდა თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანქილზე.

ბოგდან გურჯიციკის ეროვნული კუთვნილების საკითხის გარკვევის დროს, უპირველეს ყოვლისა, ყურადღებას იქცევს მისი გვარი — გურჯიციკი, რომელიც წარმომადგენს აღმოსავლური გურჯის, ანუ ქართველის პოლონურ ნაირსახეობას. მართლაც, თუ თვალს გადავაგლებთ მე-17

საუკუნის სამოციანი წლების იმ დოკუმენტურ მასალას, რომელიც ბოგდანის მოღვაწეობასთან არის დაკავშირებული, დავინახავთ, რომ ამ პერიოდში იგი ყველგან ბოგდან გურჯის სახელით მოიხსენიება. თვით ბოგდანიც 1676 წლამდე ყველა პოლონურსა და რუსულ დოკუმენტში თავის თავს ბოგდან გურჯს უწოდებს, ამაზევე მიუთითებს ბოგდანის ბეჭედიც, რომელსაც აქვს წარწერა სამ ენაზე: ქართულზე, სპარსულსა და პოლონურზე. ქართული წარწერა ასეთია: ბუღდან ბეგ, ხოლო სპარსული — **بگدان بگ**, ბღდან ბეგ. რაც შეეხება პოლონურს, ეს წარწერა გაცილებით ვრცელია და მას ბეჭდის გარშემო მთელი არე უკავია, წარწერა ასეთია: „Bogdan Gurdzy, R. P. J. MC“, ის დოკუმენტი, რომელზედაც დასმულია ბოგდანის ეს ბეჭედი, 1674 წლის 1 ივნისით არის დათარიღებული¹. როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიც თვეისი მოღვაწეობის პირველ პერიოდში ატარებდა ბოგდან გურჯის სახელს, რაც თავისთავად აშკარად მიუთითებს იმაზე, რომ იგი ეროვნებით ქართველი იყო. უნდა შევნიშნოთ, რომ ამ წმინდა ლოგიკური დასკვნების გარდა არსებობს მთელი რიგი ცნობებისა, რომლებშიც პირდაპირ არის აღნიშნული, რომ ბოგდან გურჯიც წარმოშობით ქართველი იყო. ცნობილი პოლონელი მეცნიერი — იან რაიხმანი წერს, რომ „ბოგდან გურჯიც, ბუხტამ ბეგი, ბურბი ბუგდან-ბეგი, ბოგდან სპარსი, ბოგდან გურჯი, სამეფო ჯარების როტმისტრი, პოლონეთის სამსახურში მყოფი, შემდეგში ცნობილი დიპლომატი, წარმოშობით საქართველოდან იყო. თავდაპირველად იგი საქართველოს მეფის სამსახურშია, ხოლო მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისიდან უკვე პოლონეთში იმყოფება, სადაც 1662 წელს მიიღო სამეფო ჯარის როტმისტრის წოდება. როგორც ჩანს, ამ წლების სამხედრო კამპანიების დროს მას გამოუჩენია სამაგალითო ვაჟაკობა, რადგან 1666 წლის სეიმზე სამეფო ჯარის წარმომადგენლები სამხედრო დაშაბურებების ჯილდოდ მისთვის აზნაურობის მინიჭებას მოითხოვდნენ“².

ასევე ქართველად მოიხსენიებს გურჯიცის თანამედროვე პოლონელი ისტორიკოსი ბოგდან ბარანოვსკი. „მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში პოლონეთ-სპარსეთის ურთიერთობანი ცხოველ ხასიათს ატა-

¹ აქ დაქარაგმებულია შემდეგი სიტყვები: Bogdan Gurdzy: Rotmistr i Poslanik jego Królewskiej Mosci რაც ქართულად — ასე წაიკითხება: ბოგდან გურჯი მისი მეფური მოწყალების როტმისტრი და ელჩი. იხ. UGAJA, 1669 r., str. 23, 278.

² Jan Reychman — Bohdan Gurdzicki, Polski Słownik biograficzny t. 9., Warszawa, 1960, s. 40—41.

რებდნენ, მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთიდან სპარსეთში დიპლომატიური მისიებით უმთავრესად სხვადასხვა ეროვნების ავანტიურისტები მიეპყვავებოდნენ. ყველაზე მეტად ცნობილი დიპლომატი იყო ბოგდან გურჯი, ან გურჯიცი, წარმოშობით ქართველი, რომელიც მრავალჯერ იყო ელჩად გაგზავნილი სპარსეთში»³.

პოლანდიელი მოგზაური იან სტრეისი ბოგდან გურჯიციის შესახებ გადმოგვცემს: «Посланник Богдан не добрый христианин, хотя ты себе и воображаешь это, а легкомысленный грузин, посланный польским королем ко двору, чтобы снестись с шахом относительно войны с турками»⁴. შემდეგ კი აღნიშნავს, რომ ბოგდანი თავის თანამემამულე ქართველებთან ერთად ხშირად აწყობდა ქეიფებს⁵. სტრეისი თავისი მოგზაურობის აღწერის დროს ბოგდან ელჩზე საუბრისას მისი სახელის სინონიმად არაერთხელ იყენებს სიტყვა ქართველს, ასევე საინტერესოა მისი ცნობა იმის შესახებ, რომ «Сестра господина Богдана 9-го отправилась на семи верблюдах в сопровождении грузинских солдат в свою страну, в город Тифлис, лежащий приблизительно на расстоянии восьми миль от Шемахи»⁶.

აქვე უნდა მოვიტანოთ ცნობა კაპიტან ბუტლერის წერილიდან, რომელიც დამატების სახით არის დაბეჭდილი იან სტრეისის თხზულების რუსულ თარგმანთან ერთად. კაპიტან ბუტლერის ამ ცნობაში ნათქვამია: «Здесь в Шемахе встретили мы парусного мастера Яна Стрейса, которого выкупил один посол польского короля, грузин родом»⁷.

საინტერესოა აგრეთვე ცნობა კარმელიტთა ქრონიკიდან, რომელიც გვამცნობს რომ „ელჩი პოლონეთიდან ქართველია, რომელთანაც ერთად 1670 წლის აპრილში გაემგზავრა ევროპისაკენ იეზუიტი მამა ჯერომი“⁸.

აქ მოტანილი ცნობების გარდა არსებობს მთელი რიგი დოკუმენტე-

³ Bohdan Baranowski—Znajomość wschodu w dawnej Polsce... s.210.

⁴ Ян Стрейс. Три путешествия, Москва, 1935 г., стр. 247.

⁵ იქვე, გვ. 248.

⁶ იქვე, გვ. 254.

⁷ Ян Стрейс, დასახ. ნაშრ., გვ. 372.

⁸ A Chronicle of the Carmelites in Persia, London, 1930, p. 425.—Ambassador from Poland, a Georgian, with whom Fr. Jerome of Jesus Mary went to Europe in April 1670.

ბისა, რომლებიც ასევე აშკარად მიუთითებენ, რომ ბოგდან გურჯიცი ნამდვილად ქართველი იყო.

1668 წლის 30 აგვისტოს რუსეთის სამეფოს პოსოლსკი პრიკაზში მაიორმა ივანე ოტრეპიევმა წარადგინა მოხსენებითი ბარათი («вестовая записка»), რომელშიც, სხვათა შორის, ნათქვამია: «А он де посланник родом грузинские земли и рассказывает, что послал его Королевское Величество в Персиду»⁹...

1674 წლის იანვარში ქ. მურომიდან მოსკოვს გაგზავნილ ერთ-ერთ დასმენაში წერია: «Польской посланник порождою грузинец, веры католической и будучи в персической земле женился на грузинке же»¹⁰.

ამ სახის დოკუმენტთა შორის განსაკუთრებულ ნდობას იმსახურებენ ის დოკუმენტები, რომლებშიც ბოგდან გურჯიციის ქართველობის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან მოსკოვში მცხოვრები ქართველები, რომლებიც პირადად იცნობდნენ მას.

ერთ-ერთი დოკუმენტი, რომელიც 1700 წელს არის შედგენილი და ხელმოწერილია იმერეთის მეფის არჩილის მოსკოვში თანმხლები თავადის ბეჟან ფეშანგიშვილის მიერ, გვაძლავს შემდეგს «Потому что тот посланник Богдан Гурдий родом грузинец и родственники у него есть в персидской земле, а в Польше де только служил он в войну»¹¹. დაახლოებით ასეთივე შინაარსისაა მოსკოვში მცხოვრები რუსეთის მეფის სტოლნიკების, ქართველი თავადიშვილების — ბაგრატი, პატი, გრიგოლ და ივანე ხოხონაშვილების მიერ ხელმოწერილი ჩვენება, რომელიც მათ პოსოლსკი პრიკაზში ჩამოართვეს 1700 წლის იანვარში ბოგდან გურჯიციის გარდაცვალების თაობაზე¹².

ზემოთ მოყვანილი ცნობები უდაოდ გვაძლევენ უფლებას ბოგდან გურჯიცი ქართველად მივიჩნიოთ, მით უმეტეს, რომ დიპლომატიური მოღვაწეობის მანძილზე მის სამწერლობო ენას ქართული წარმოადგენდა. ბოგდანის რელაციები და წერილები ქართულ ენაზე იყო დაწერილი, ხოლო ის დოკუმენტები, რომლებიც შედგენილია რუსულ ან პოლონურ ენებზე მის მიერ, ყოველთვის ქართული წესით არის დამტკიცებული, ე. ი. მათ აქვთ ქართული ასოებით შესრულებული ხელრთვა. მაგალითად, 1669 წელს ბოგდან გურჯიციის მიერ კანცლერ ლეშ-

⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., л. 23, 34.

¹⁰ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. № 1; 1673 г., л. 331.

¹¹ ЦГАДА, ф. 79, 1700 г., № 9, л. 26.

¹² იქვე, გვ. 27.

ჩინსკისადმი პოლონურ ენაზე მიწერილ წერილს ბოლოში ასეთი ქართული მინაწერი აქვს: ქ. ბუგდან: გურჯი: რუქმისა: იეგო: ქარულე-ვაკი: მსჩი: ¹³, ხოლო 1700 წლის 3 იანვარს მეფე პეტრე I-დმი მირთმეულ „ჩელობიტნაის“, რომელიც რუსულ ენაზეა დაწერილი, ასეთი მინაწერი აქვს: ქ: მე: ბულდან ბეგ: ამ: ჩოლოპიტნისა: ყაბული: მა-ქუს“ ¹⁴.

ვფიქრობთ, რომ აქ მოტანილი ცნობების საფუძველზე შეგვიძლია ღარწმუნებით ვთქვათ, რომ პოლონეთის ელჩი ირანში ბოგდან გურჯიცი ეროვნებით ქართველი იყო.

ბოგდანის ოჯახი, როგორც ჩანს, ძირითადად ქ. შემახაში ცხოვრობდა, რითაც უნდა იყოს გამოწვეული, რომ როგორც ბოგდანი, ისე მისი ძმები და მამაც ძირითადად მხოლოდ სახელებით არიან ყველგან მოხსენიებულნი. ერთადერთი ქართული სიგელი, რომელიც ვახტანგ მეექვსის მიერ არის ბოძებული აშაბარბეგ ბებუთაშვილისადმი ¹⁵, ბოგდან გურჯიციის ელჩ ბულდან ბეგის სახელით მოიხსენიებს, ხოლო სხვა საბუთებში გურჯიცი სხვადასხვაგვარად არის მოხსენიებული. რუსულ საბუთებში გურჯიცი — Богдан Гурдиш, Богдан Гурдей და Богдан Гурдецкий-ით არის წოდებული ¹⁶. პოლონურ წყაროებში იგი მოხსენიებულია შემდეგნაირად: Bogdan Curdzi, Bugdan beg, Bogdan Giurdziecki, Bogdan Gurdzicki ¹⁷.

მთელ რიგ საბუთებში, რომელთაც ქართულ ენაზე ხელრთვა და სხვა მინაწერები აქვს, ბოგდან გურჯიცი თავის გვარს რამდენიმენაირად აწერს: ბუგდან გურჯი, ბულდან ბეგი, ბულდან გურჯეცი ¹⁸; ზემოთხსენებ სამეწოვან ბექედში სპარსულად — بگدان: წერია. რო-

¹³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стр. 23, 136—137.

¹⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1700 г., д. № 9, л. 1.

¹⁵ დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI—XIX სს), წიგნი I, თბილისი, 1962, გვ. 93.

¹⁶ Б ан т ы ш - Ка м е н с к и й, Обзор внешних сношений России..., М., 1897, стр. 141—180. З е в а к и н—Персидский вопрос в русско-европейских... «Вопр. ист.» № 8, 1940 г.

¹⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669, ст. 23, 40, 48, 162, ф. 77. 1673 г. ед. хр. I, л. 1—7 л. 136—137.

¹⁸ P S B, t. 9, Warszawa, 1960 s. 40.; B. Baranowski—დასახ. ნაშრ. გვ. 23, L. Hubert—დასახ. ნაშრ., გვ. 87—88.

¹⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., с. хр. № 16, стр. 1—6; 1669 г.: стр. 23, 278, 28. 134—137.

გორც ვხედავთ, ჩვენს ხელთ არსებული წყაროები საშუალებას არ გვაძლევს საბოლოო სიტყვა ვთქვათ ბოგდანის ქართული გვარისა და სახელის შესახებ. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ერთ-ერთ საბუთში, რომელიც წარმოადგენს თამასუქს, და რომელიც 1673 წელს არის დაწერილი, იხსენიება ბოგდანის მამის სახელი. ამ თამასუქში წერია: „დღოროფეი კლიმოვმა, რომელიც სპარსეთში ტყვეობიდან გამოიხსნა ბოგდან გურჯმა, ბოგდან ივანეს ძე გურჯის კაცის ზაქარია პაატას ძე ქართველისაგან ისესხა ოთხი მანეთი“, თამასუქს მეორე მხარეს აწერია ქართულად: ქ: დოვლათას თამასუქია“. ამგვარად, ცხადი ხდება, რომ ბოგდანის მამას სახელად ივანე რქმევია¹⁹. ჩვენ მივაკვლიეთ აგრეთვე რამდენიმე საბუთს, რომლებშიც მოხსენიებული არიან ბოგდან გურჯიცკის ძმები: ფარსადანი, ნაზარე, მერაბი და გაბრიელი, მაგრამ ვფიქრობთ, რომ ეს ორი უკანასკნელი ერთი და იგივე პირის სახელებია, რადგან რუსეთში Мираң გაუგებარი უნდა ყოფილიყო და ამიტომ მას უმეტესად — Габриѣლ-დ მოიხსენიებენ²⁰. აღნიშვნის ღირსია ბოგდან გურჯიცკის კათოლიკობის საკითხიც. ირანში მცხოვრები ქართველები, რომელნიც მაჰმადიანობაზე არ იყვნენ გადასულნი, თითქმის ყოველთვის სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიების მრევლში შედიოდნენ, რასაც, ცხადია, მოყვებოდა მათ შორის სომხური სახელების გავრცელება. ამ მოვლენის ერთ-ერთ მიზეზად ისიც უნდა ჩავთვალოთ, რომ სეფიანთა ირანში ქართული, ანუ მართლმადიდებლური ეკლესიები საერთოდ არ არსებობდა, ხოლო სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიები, არათუ არსებობდა, არამედ სეფიანთა შაჰების განსაკუთრებული მფარველობითაც კი სარგებლობდა. მე-17 საუკუნის ირანში არსებობდა აგრეთვე მთელი რიგი კათოლიკური ეკლესიებიც, რომლებიც ცდილობდნენ ადგილობრივ მოსახლეობაში კათოლიციზმის გავრცელებას. შაჰის ხელისუფლება და შიიტური სამღვდელოება სასტიკად ეწინააღმდეგებოდა კათოლიკე მისიონერთა ამგვარ საქმიანობას. შაჰის სპეციალური ბრძანებით მათ აკრძალული ჰქონდათ მაჰმადიანთა შორის ქრისტიანული ქადაგება, რის გამოც მისიონერები იძულებულნი იყვნენ თავიანთი საქმიანობა ირანში მცხოვრებ ქრისტიანთა შორის წარემართათ. ამ უკანასკნელთა შორის, კათოლიკეთა გარდა, ბევრი ქართველი და სომეხი იყო. კათოლიკე

¹⁹ ЦГАДА. ф. 79, 1669 г., ст. 23, 395.

²⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г. ст. 23, 282—283. ф. 77, 1673 г., е. хр. I, стр. 136—138.

მისიონერები ცდილობდნენ ქრისტიან ქართველთა და სომეხთა კათოლიკურ სარწმუნოებაზე გადაყვანას. ამ საქმეში მათ საკმაოდ დიდი წარმატება ჰქონდათ ქართველთა შორის, ხოლო რაც შეეხება სომეხთა შორის კათოლიკობის გავრცელებას, ცნობილია, რომ ამ მხრივ მისიონერთა საქმიანობას წარმატება არ მოჰყოლია, რადგან მისიონერები ამ საქმეში სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის მხრივ მკაცრ წინააღმდეგობას აწყდებოდნენ.

ამრიგად, ჩვენ ვხედავთ, რომ ირანში მცხოვრებ ქართველებს ასეთი არჩევანი ჰქონდათ: საერთოდ უარი ეთქვათ ქრისტიანობაზე და მიეღოთ მაჰმადიანური სარწმუნოება, ან ელიარებიანათ სომხურ-გრიგორიანული ან კათოლიკური მოძღვრება და ამით ქრისტიანობა შეენარჩუნებინათ.

როგორც ვხედავთ, ისტორიული წყაროების სიმცირე საშუალებას არ გვაძლევს ეს საკითხი საბოლოოდ გადავწყვიტოთ, მაგრამ მიუხედავად ამისა, მაინც შევეცდებით გამოვთქვათ ჩვენი შეხედულება. ჩვენი აზრით, ბოგდან გურჯიცი ქართული გვარის ან სახელის მიახლოებით, ან ზუსტ თარგმანს უნდა წარმოადგენდეს. ბოგდანი სლავური სიტყვაა და ქართულ ენაზე ღვთის ბოძებულს ნიშნავს. ამ შინაარსის ქართული სახელებიდან შეიძლება ვიგულისხმოთ ღვთისავარი ან ალავერდი, ქართულ გვარებში ამ სახელთაგან არის წარმოებული ალავერდიშვილი, ღვთისავრიშვილი და სხვანი. ასეთი სახელები და გვარები მე-17 საუკუნის საქართველოში საკმაოდ ხშირად გვხვდება.

ბოგდან გურჯიციის ერთ-ერთ რელაციაში, რომელიც ლათინურ ენაზეა დაბეჭდილი ავგუსტინ ტეინერის მიერ, წერია: Deodati Gurdziecki. ეს, ჩვენი აზრით, იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ პოლონური სახელი ბოგდანი უთარგმნიათ ლათინურზე მისი შესატყვისი Deodati-თ²¹. აქედან ჩანს, რომ ადვილი დასაშვებია პოლონური ბოგდანის ქართულიდან თარგმნილ სახელად ჩათვლა.

ერთ საინტერესო ფაქტს გადმოგვცემს მ. თამარაშვილი. იგი წერს: „ის ახალგაზრდა ქართველი თავადი ალავერდიშვილი ყოფილა, რადგან კარდინალ თავის წერილში ასე უწოდებს: „Nobile Georgiano Deodate“²².

ამრიგად, Bogdan Gurdziecki დაახლოებით იმასე უნდა ნიშნავ-

²¹ Avg. Theiner. Monuments historiques, Roma, 1859, გვ. 299—301.

²² მ. თამარაშვილი, ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის, გვ. 243.

დეს, რასაც Georgiano Deodate და ჩვენც, მ. თამარაშვილის შეხედულების გაზიარებით, მიგვაჩნია, რომ ბოგდან გურჯიციკის გვარისა და სახელის ქართულ ძირად შეიძლება ქართულში დამკვიდრებული ალავერდი ვივარაუდოთ.

ამ საკითხზე საბოლოო სიტყვის თქმა მხოლოდ მომავალში ახალი მასალის გამოვლენით იქნება შესაძლებელი.

შემდეგი საკითხი, რომელიც ბოგდან გურჯიციკის ვინაობის დადგენისას უნდა განვიხილოთ, ეს არის ბოგდანის სოციალური კუთვნილების საკითხი. ამ საკითხის გარკვევისათვის საჭიროა მოვიშველიოთ ბოგდან გურჯიციკის შესახებ შემორჩენილი ბიოგრაფიული ხასიათის ცნობები და შევეცადოთ აღვადგინოთ მისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ძირითადი მომენტები.

როგორც ჩანს, ბოგდან გურჯიციკი მე-17 საუკუნის 40-იანი წლების მიწურულში და 50-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში იმყოფება²³ და ქართლის მეფის როსტომის ქვეშევრდომია, ხოლო 50-იანი წლების მეორე ნახევარში იგი უკვე პოლონეთშია და მონაწილეობს ამ პერიოდის სამხედრო კამპანიებში, როგორც სამეფო ჯარების უცხოელთა ნაწილების ერთ-ერთი მეთაური, 1662 წლის საბუთებში ბოგდან გურჯიციკი უკვე როტმისტრის წოდებით არის მოხსენიებული²⁴. ამ პერიოდის სამხედრო კამპანიებში ბოგდან გურჯიციკის შესანიშნავი მამაცობა გამოუჩენია, რითაც პოლონეთის ჯარის სარდლობის საერთო აღიარება დაუმსახურებია.

1666 წლის ნოემბერში გამართულ სეიმზე სამეფო ჯარის წარმომადგენლებს ბოგდან გურჯიციკის სამხედრო დამსახურებათა ჯილდოდ მოუთხოვიათ, რომ მისთვის მიენიჭებინათ აზნაურობა, მაგრამ, როგორც ჩანს, სეიმს ეს მოთხოვნა არ დაუმტკიცებია²⁵, რადგან სეიმი განხეთქილების გამო ჩაიშალა.

1668 წლის აგვისტოში პოლონეთის მეფე იან კაზიმეჟმა ბოგდან გურჯიციკი ელჩად გაგზავნა ირანის შაჰ სულეიმანთან ისპაჰანში. ბოგდან გურჯიციკიმ ეს ელჩობა წარმატებით შეასრულა, რასაც ადასტურებს ის ფაქტი, რომ პოლონეთში დაბრუნების შემდეგ ბოგდან გურჯიციკი და მისი ძმა ფარსადანი პოლონეთის სეიმის მიერ ნობილიტირებულ იქნენ,

²³ Jan Reychman, დასახ. ნაშრომი, გვ. 40.

²⁴ L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, 1861, Warszawa, t. II, s. 87.

²⁵ L. Hubert, დასახ. ნაშრ. გვ. 87.

ე. ი. მათ მიენიჭათ პოლონეთის აზნაურობა, ჰერალდიკური ნიშანი—
ღერბი და მიეცათ მამულები ლენჩიცის რაიონში²⁶.

ეს მოხდა 1676 წლის თებერვალში კრაკოვში გამართულ საკორონა-
ციო სეიმზე. სეიმმა მიიღო კონსტიტუცია და დამტკიცა შლიახტის პრი-
ვილეგიები, რომელთა შორის არის ასეთი პუნქტიც: „იმ პირთა ნობი-
ლიტაცია, რომლებიც რეკომენდირებულნი არიან სამეფოს დიდი ჰეტ-
მანებისაგან და ეკუთვნიან მხედრული წოდების ხალხს, რესპუბლიკის
წინაშე დიდი დამსახურებისათვის: სამეფოს დიდი ჰეტმანების რეკო-
მენდაციით და ყველა წოდებათა თანხმობით ქვემოთ ჩამოთვლილი პი-
რები..., ბოგდან გურჯი (იგივე გურჯიციკი) ჩვენი როტმისტრი მისი
ძმით ფარასადან გურჯით...“²⁷.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, 1668 წელს ბოგდან გურჯიციკი სპე-
ციალური ელჩობით გაგზავნილ იქნა ირანში, რაც ბოგდანის პიროვნე-
ბის პატივისცემისა და პოლონეთის მმართველ წრეებში მისდამი ნდო-
ბის გაზოხატულებად უნდა მივიჩნიოთ. ცხადია, პოლონეთის მესვეურ-
ნი ასეთ პასუხსაგებ დავალებას არ მისცემდნენ და ასეთ მაღალ დიპ-
ლომატიურ თანამდებობაზე ვერ დანიშნავდნენ ისეთ პირს, რომელსაც
საამიოოდ არ ექნებოდა შესაფერისი მონაცემები. ჩვენ ვგულისხმობთ
ასეთი თანამდებობის შესრულებისათვის საჭირო ეკონომიკურ შესაძ-
ლებლობებს და აგრეთვე ასევე საჭირო წარჩინებულებას, რომელიც პი-
როვნებას შესაძლოა შთამომავლობით ანდა პირადი დამსახურებით ჰქონო-
და მოპოვებული.

ამ საკითხის გადასაწყვეტად საჭიროდ მიგვაჩნია განვიხილოთ, თუ
ვინ იყვნენ ის ადამიანები, რომელთა საშუალებითაც პოლონეთის სა-
ხელმწიფო ახორციელებდა თავის დიპლომატიურ ურთიერთობებს მე-
ზობელ სახელმწიფოებთან, მათ შორის ირანთანაც. როდესაც ამ სა-
კითხს გულდასმით ვეცნობით, ნათელი ხდება, რომ პოლონეთის მეფე-
ები და რესპუბლიკა მეზობელ სახელმწიფოებთან დიპლომატიური ურ-

²⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 10, стр. 61.

აგრეთვე L. Hubert, დასახ. ნაშრ. გვ. 87.

²⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 10, стр. 61.

„Nobilitacya osób, od wielmożnych Hetmanów Koronnych zaleconych. Przy-
chłaiąc ludzi Rycerskich ad bone merendum de Republik. Za zaleceniem wiel-
możnych Hetmanów Koronnych a za zgodą wszech Stanów Osoby nizey opisa-
ne... Bohdana Gurdziego (Pen Gurdzieckiego) Rotmistra naszego z bratem
jego Persidonem Gurdzim“...

თიერთობისათვის სპეციალურ ელჩებად და მუდმივ რეზიდენტებად უმეტეს შემთხვევებში აგზავნიდნენ შლიახტის დიდგვაროვან და მდიდარ წარმომადგენლებს, მაგრამ ხშირად ასეთ დავალებებს აძლევდნენ სხვადასხვა ეროვნების ვაჰარ-მოგზაურებსაც, რომლებიც მზად იყვნენ, გარკვეული გასამრჩელოს ფასად შეესრულებინათ პოლონეთის ელჩის მოვალეობანი, როგორც ევროპის, ისევე აღმოსავლეთის ქვეყნებში.

განსაკუთრებით ხშირად ეხვდებით ამ მოვლენას პოლონეთის ირანთან ურთიერთობის დროს, რადგან შორეულ ქვეყანაში გამგზავრება თავისი ნებით დიდგვაროვან პოლონელებს არა სურდათ, რის გამოც ქვეყნის მესვეურნი იძულებულნი იყვნენ, ესარგებლათ სომეხ და ქართველ ვაჰართა სამსახურით. ხშირად ეს უკანასკნელნი ელჩის საპატიო თანამდებობას თავიანთი პირადი მიზნებისათვის იყენებდნენ და გარდა იმისა, რომ თვითონაც ეწეოდნენ ვაჰრობას, ხშირად სხვა ირანელ ვაჰართა საქონელიც გაჰქონდათ საზღვარზე და ამისათვის მათგან დიდ გასამრჩელოს იღებდნენ.

ელჩებად უცხოელების გამოყენებას პოლონეთის შლიახტის წარმომადგენლები იმთავითვე უარყოფითად უყურებდნენ, რადგან ამგვარ დიპლომატიურ სამსახურს ისინი დიდ ეროვნულ საქმედ თვლიდნენ და არ სურდათ, მისი შესრულება სხვა ეროვნებათა წარმომადგენლებისათვის დაეკისრებინათ. ისინი თვლიდნენ, რომ შესაძლებელი იყო ამ უკანასკნელთ პოლონეთის ინტერესებისადმი ბოლომდე ერთგულება არ გამოეჩინათ, მით უმეტეს, რომ ხშირად თვით იმ ქვეყნის ქვეშევრდომები იყვნენ, რომელ ქვეყანაშიც იყვნენ გაგზავნილნი სრულუფლებიან ელჩებად. ამ მხრივ საინტერესო დოკუმენტს წარმოადგენს 1669 წელს დაწერილი ერთი კერძო წერილი, რომელშიც, სხვათა შორის, ნათქვამია, „ჟერ არ ვიცი, ვის გაგზავნიან თურქეთში ელჩად, ერთნი ამბობენ პან ვისოცკის, ხოლო მეორენი კი—ვენიავესკის, ანუ იგივე ტოროსევიჩის, ეროვნებით სომეხს, რაც საბოლოო ჯამში საფრთხე იქნებოდა რესპუბლიკისათვის, განსაკუთრებით ახლა, როდესაც თურქეთი ეძებს მხოლოდ მიზეზს ჩვენთან ომისათვის. ვინ იქნება თავდები ტოროსევიჩისა, რომ მას თავის ნამდვილ სამშობლოზე მეტად პოლონეთი — მისი ახალი სამშობლო ეყვარება!

თუკი მას მიიღებენ არა როგორც ელჩს, არამედ როგორც თავიანთ გაქცეულ ქვეშევრდომს, თუკი მას აწამებენ? მოისურვებს კი იგი, რომ ჩვენი თავისუფლებისა და წმინდა სარწმუნოებისათვის წამებუ-

ლად იქცეს? როგორც ეტყობა, იგი ჩვენი გულისათვის წამებულად გახდომას არ აპირებს.

ამიტომ ვთხოვთ რესპუბლიკას, რომ ელჩებად უცხო ქვეყნებში უცხოელებს ნულარ გავავაზენით. მხოლოდ ჩვენი ორი ხალხის (პოლონეთის და ლიტვის — გ. ზ) კეთილშობილი შლიახტის წარმომადგენლები გაიგზავნონ ელჩებად“²⁸.

პოლონეთის მეფის ამ ელჩების და მათი მოღვაწეობის საინტერესო დახასიათებას გვაძლევს პოლონელი ისტორიკოსი სტანისლავ ზალენსკი. აი, რას წერს იგი: „იმისათვის, რომ შაჰთან და რეზიდენტთან ურთიერთობა შეენარჩუნებინათ, საჭირო იყო დროდადრო ახალი ელჩი გაეგზავნათ სპარსეთის შაჰთან. ვენასთან გამარჯვების შემდეგ პოლონეთის მეფეს სურდა, რათა თურქეთის ძალები დაექსაქსა, სპარსეთი ჩაება თურქეთთან ბრძოლაში, მაგრამ იმისათვის, რომ ელჩობა გაეგზავნა სპარსეთში, საჭირო იყო ფულადი სახსრები, მაგრამ პოლონეთის სეიმი ძუნწობდა, ხოლო დიდგვაროვანი თავადებისაგან არავის სურდა თავისი ხარჯით გამგზავრებულიყო სპარსეთში ელჩად, მით უმეტეს, რომ მგზავრობა უხიფათო არ იყო; ამიტომ მთელი სიმძიმე მეფე იანის ჯიბეს აწევებოდა, ხოლო იანის ჯიბე ცარიელი იყო, რადგან იგი იძულებული იყო, თავდაპირველად ყველაზე აუცილებელი სამხედრო ხარჯები გაეღო. ასეთ ვითარებაში იძულებულნი იყვნენ. პოლონეთის ელჩობა ისეთი ადამიანებისათვის მიენდოთ, რომლებიც არ იყვნენ არც კეთილშობილნი და არც მდიდარნი. ელჩებად გზავნიდნენ ქართველ და სომეხ ვაჭრებს, რომლებიც შაჰის ქვეშევრდომები იყვნენ. ისინი თვითონ მიდიოდნენ პოლონეთის მეფის კარზე, თვითონ სთავაზობდნენ სამსახურს და იღებდნენ რა ელჩის ტიტულს, მიემგზავრებოდნენ სპარსეთში, სადაც თავის მოვალეობას ცუდად ასრულებდნენ და ამით როგორც პოლიტიკური ურთიერთობებისათვის, ისევე კათოლიკური მისიებისათვის ზიანი მოჰქონდათ“²⁹.

მართალია, ბოგდან გურჯიციკი წარმოშობით უცხოელი იყო, მაგრამ პოლონურ ისტორიოგრაფიაში მის პიროვნებასა და მოღვაწეობას მაღალი შეფასება აქვს დამსახურებული. პოლონელი ისტორიკოსის იან რაიხმანის სიტყვებით: „ბოგდან გურჯიციკი... სამეფო ჯარების როტ-

²⁸ Fr. Kluczycki, Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego, t. I, cz. II, Kraków, 1880, s. 476—477.

²⁹ St. Załęski—Jezuici w Polsce, t. III, III, s. 867—868.

მისტრი, პოლონეთის სამსახურში მყოფი, შემდეგში ცნობილი დიპლომატი, წარმოშობით საქართველოდან იყო. თავდაპირველად იგი საქართველოს მეფის სამსახურშია, ხოლო მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისიდან უკვე პოლონეთში იმყოფება, სადაც 1662 წელს მიიღო სამეფო ჯარის როტმისტრის წოდება. როგორც ჩანს, ამ წლების სამხედრო კამპანიების დროს მას სამაგალითო ვაჟკაცობა გამოუჩენია, რადგან 1666 წელს სეიმზე სამეფო ჯარის წარმომადგენლები სამხედრო დამსახურებების კილდოდ მისთვის აზნაურობის მინიჭებას მოითხოვდნენ³⁰. ასევე მაღალ შეფასებას აძლევს ბოგდან გურჯიციკის პიროვნებასა და დიპლომატიურ მოღვაწეობას მე-19 საუკუნის ზემოთმოყვანილი სიტყვების ავტორი სტანისლავ ზალენსკი: „ერთ-ერთი სხვა ელჩი, რომელიც დიდხანს იყო პოლონეთის მეფის რეზიდენტად სპარსეთის შაჰის კარზე, იყო მდიდარი კაცი, სამხედრო საქმის კარგი მცოდნე და პოლიტიკურ საქმეებში გამოცდილი მოღვაწე, რომელსაც დიპლომატიური მოღვაწეობისათვის შაჰ სულეიმანისაგან მიღებული ჰქონდა საკმაოდ დიდი მამულები შირვანის პროვინციაში. ეს ელჩი იყო ცნობილი ბარონი ბუხტან-ბეგი, რომელიც იყო პოლონეთის მეფის რეზიდენტი ისპაჰანში და, დროებით მაჰმადიანობის მიღების მიუხედავად, იყო კათოლიკური მისიების მგზნებარე ქომაგი“³¹.

პოლონეთიდან ირანში მიმავალ ბოგდან გურჯიციკის სამეფო კანცელარიიდან თან ატანენ საიდუმლო ინსტრუქციას, რომლის მიხედვითაც უნდა იმოქმედოს მან ელჩობის დროს, ამ ინსტრუქციაში ბოგდანი შემდეგნაირად არის მოხსენიებული, „Instructia Urodz. Bogdanowi Gurdziem, Rotmistrowi nadwornemu J. K. Mci i Poslanikowi do Persyi“³², რაც შემდეგნაირად უნდა ითარგმნოს: „ინსტრუქცია კეთილშობილ ბოგდან გურჯის, მისი უდიდებულესობის სამეფო კარის როტმისტრისა და ელჩის სპარსეთში“, ასევეა მოხსენიებული ბოგდანი პოლონეთის მეფის იან კაზიმეჟის სიგელში, რომელიც მეფე ალექსი მიხეილისძესთან ჰქონდა გატანებული მას. «Посылаем с листом нашим гон-

³⁰ Jan Reychman, Bohdan Gurdziecki, PSB, t. 9, Warszawa, 1960, s. 40—41.

³¹ St. Z al f s k i, დასახ. ნაშრ. გვ. 867.

³² იქვე, გვ. 87—88.

აგრეთვე ი. ცინცაძის — მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბილისი, 1966 წ., გვ. 84—85.

ცა нашего и ротмистра надворного урожденного Богдана Гурдея, гораздо тех краев ведомого»³³. სადაც სიტყვა урожденный აგრეთვე კეთილშობილის მნიშვნელობით არის ნახმარი.

ბოგდან გურჯიცი კეთილშობილად არის მოხსენიებული იმ სიგელშიც, რომელიც 1671 წლის 26 მარტს გაუგზავნია ქართლის მეფე ვახტანგ მეხუთეს ბოგდანის ხელით პოლონეთის მეფისათვის. ამ სიგელში, რომელიც თავის მოგზაურობის აღწერაში აქვს მოყვანილი ფრანგ მოგზაურს ჟან შარდენს, ბოგდან გურჯიციკის შესახებ წერია: „Votre bon serviteur Burbi bug-Danbec, officier de votre royaume, gentilhomme non moins illustré en fidélité qu'en noblesse, est venu ici en qualité d'envoyé de votre royale Majesté“³⁴ — რაც ქართულ ენაზე ასე უნდა ითარგმნოს: „თქვენი კარგი მსახური ბურბი ბუგდანბეკი, თქვენი სამეფოს ოფიცერი, აზნაური, არანაკლებ ბრწყინვალე და ერთგული, ვიდრე კეთილშობილი, მოვიდა ჩვენთან, როგორც თქვენი უდიდებულესობის ელჩი“. როგორც ვხედავთ, ამ სიგელში ბოგდან გურჯიციკი პირდაპირ არის მოხსენიებული, როგორც ბრწყინვალე და კეთილშობილი აზნაური.

ირანიდან რუსეთში ჩასულ ბოგდან გურჯიციკის ასტრახანში, მეფის ბრძანებით, შემოტანილ საქონელზე ბაჟი გადაახდევინეს, რის გამოც ბოგდანი მეფე ალექსი მიხეილის ძეს „ჩელობიტნიას“ მიართმევს, რომელშიც ცდილობს დაასაბუთოს, რომ მისგან ბაჟი არასამართლიანად იქნა აღებული, რადგან ბოგდანი არ არის ვაჭარი და მისგან ბაჟის აღება ეწინააღმდეგება არსებულ შეთანხმებებს პოლონეთსა და რუსეთს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების შესახებ. ამ საბუთში წერია: «Посему Вашего Царского Величества милости прошу, которые пожитки мои взяты у меня в Астрахани, не вели, государь, их удержать, потому что они не купецкие, свободные мои. И о том вели, государь, Вашего Царского Величества милостивой и разсмотрительной указ учинить»³⁵. 1675 წლის ორ თებერვალს ამავე საკითხზე მიიღო ბოგდან გურჯიციკი და პოლონეთის მეფის რეზიდენტი მოსკოვში პავლე სვიდერსკი პოსოლსკი პრიკაზის მეთაურმა, ბლიჟნი ბოიარინმა, არტამონ მატვეევმა. ამ მიღების დროს გურჯიციკი და სვიდერსკიმ მატვეევს განუცხადეს: «Написана де та статья о торговых людях, а не о посланниках и гонцах, а он де Богдан Гурдий, по указу Королевского величества послан к персидско-

³³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, л. 48—50.

³⁴ იხ. ი. ცინცაძის დასახ. ნაშრ., გვ. 95.

³⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 355.

му шаху для дел обоих великих государей... а как приехал из Персиды в Астрахань, и с которых товаров взяты у него пошлины в Астрахани и те де товары даваны ему у шаха вместо жалованья, и пошлин с тех товаров и провозу иметь не довется, потому что он Богдан Гурдий не торговый человек»³⁶.

ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს ბოგდან გურჯიციის განცხადება იმის შესახებ, რომ «На тот же праздник с великого воскресенья, шляхта, которая со мною пребывает и мне служит, браги наварили»³⁷. აქედან ჩანს, რომ პოლონელი შლიახტიჩი — აზნაურები, რომლებიც ბოგდანს ირანში ახლდნენ, მას ემსახურებოდნენ კიდევ, დაძნელი დასაჯერებელია, რომ ამპარტავენობით ცნობილ პოლონელ შლიახტიჩებს გაეწიათ სამსახური არაკეთილშობილი წარმოშობის ელჩისათვის. ვფიქრობთ, ეს ფაქტიც უნდა გვანიშნებდეს, რომ ბოგდან გურჯიცი აზნაურთა წრის წარმომადგენელი იყო, მით უმეტეს, რომ ირანში ყველგან ბოგდან ბეგის სახელით მოიხსენიებდნენ³⁸, რაც კიდევ ერთხელ აშკარად მიუთითებს ბოგდანის კეთილშობილური წარმოშობის შესახებ. ამასთან, უნდა აღინიშნოს, რომ პოლანდიელი იან სტრეისი, რომელიც ასე დაწვრილებით მოგვითხრობს ბოგდანის ცხოვრებაზე შემახაში, ერთხელაც კი არაფერს გვამცნობს იმის შესახებ, რომ პოლონეთის ელჩი ვაჭრობა-აღება-მიცემობას ეწეოდა, პირიქით, სტრეისის თხრობა ბოგდანის ყოველდღიური ცხოვრების შესახებ, უფრო მეტად ფეოდალური ყოფის ნიშნებზე მიგვითითებს.

და ბოლოს, კიდევ ერთი ასეთი შენიშვნა. ვახტანგ მეექვსის ზემოთ-აღნიშნულ სიგელში, რომელიც აზნაურებზე ბებუთაშვილისადმი ნაბოძებული, აღნიშნულია, რომ ელჩ ბოგდან ბეგს თბილისში გიორგი მეთერთმეტისაგან სასახლე ჰქონია ნაბოძები³⁹, რაც აგრეთვე უნდა მიუთითებდეს ბოგდან გურჯიციის აზნაურულ წარმომადგენლობაზე, რადგან ქალაქში და იბიც ისეთ დიდ ქალაქში, როგორიც თბილისი იყო, სასახლის ქონე-

³⁶ ЦГАДА, ф. 79. 1669 г., стр. 338—339.

³⁷ იქვე, გვ. 371.

³⁸ კავკასიის თურქული მოდგმის ხალხები აზნაურ-მემაჟღეურებს ბეგებს უწოდებდნენ. ჩემი პირადი დაკვირვებით ქართველი თავადაზნაურობის წარმომადგენლები ირანში, როგორც წესი ბეგებად იწოდებოდნენ, განსხვავებით ვაჟარ-ხელოანური წრეების ზოგიერთი წარმომადგენლისა, რომლებსაც აძებს უწოდებდნენ.

³⁹ დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI—XIX სს), წიგნი I, თბ., 1962 წ., გვ. 93.

ბა უნდა გვიჩვენებდეს მფლობელის მაღალი ფეოდალური საზოგადოებისადმი კუთვნილებას⁴⁰.

პოსოლსკი პრიკაზის საქმეებში შემონახულია დოკუმენტები, რომლებშიც ჩამოთვლილია იმ ყმა-გლეხთა სახელები, რომლებიც თან ახლდნენ და ემსახურებოდნენ ბოგდან გურჯიციის პოლონეთში თითქმის თხუთმეტი წლის მანძილზე. ამ პირთა სახელები აშკარად ქართულია (როსტომი, შიოში, ესტატე, დათუნა, გიორგი და სხვები), გარდა ამისა, დოკუმენტებში მითითებულია მათი სხვადასხვაგვარი მოვალეობანი თავისი პატრონის მიმართ (მაგ. მსახური, მოლაშქრე და სხვ.), რაც დამახასიათებელი იყო ქართული ფეოდალიზმისათვის⁴¹.

უნდა ვიფიქროთ, რომ პოლონეთში ხანგრძლივი ყოფნის დროს ბოგდან გურჯიციის თანხლები ყმა-გლეხების რიცხვი სხვადასხვა მიზეზების გამო უნდა შემცირებულყო (ომებში მონაწილეობა და სხვ.). 1668 წელს ბოგდანთან ერთად პოლონეთიდან დაბრუნდა 10 ყმა-გლეხი, ხოლო 1674 წელს, როდესაც ბოგდან გურჯიცი კვლავ მიემგზავრება პოლონეთში, მას თან მიჰყვება გაცილებით მეტი ყმა-გლეხი, სულ 22 კაცი რომელთაგან 9 მოლაშქრეა, ხოლო 13 სხვადასხვა კატეგორიის მსახური⁴². ეს ფაქტი იმაზე მიუთითებს, რომ ბოგდან გურჯიციის საქართველოში ჰქონდა ფეოდალური მამულები და ჰყავდა საკმაო რაოდენობის ყმა-გლეხები, რომელთა რიცხვიდან, მიემგზავრებოდა რა შორეულ და ხანგრძლივ მოგზაურობაში, შეეავსო ახალი პირებით თავისი ამაღლა. ამრიგად, ეს დოკუმენტები აშკარად გვიჩვენებს, რომ ბოგდან გურჯიცი არა მარტო ეროვნებით ქართველი კაცი, არამედ იყო აგრეთვე ქართველი ფეოდალი, ქართული ფეოდალური საზოგადოების წარმომადგენელი⁴³. თუ ამას დავუმატებთ, რომ ბოგდან გურჯიცი თავის წერილებსა და დოკუმენტებს წერდა და ადგენდა ქართულ ენაზე ქართული დიპლომატიკის წესების მიხედვით, ნათელი გახდება, რომ იგი იყო ქართვე-

⁴⁰ Ш. А. М е с х и я, Города и городской строй феодальной Грузии, Тбилиси, 1959 г., стр. 417.

აგრეთვე: შ. მესხია, დ. გვრიტიშვილი, მ. ღუმბაძე, ა. სურგულაძე — თბილისის ისტორია, თბ., 1958, გვ. 169.

⁴¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стр. 23. л. 82, 294.

⁴² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стр. 23. л. 222—223. ф. 77, 1673 г., ед. хр. №1, л. 136—137.

⁴³ ამ ფაქტზე ჩვენი ყურადღება გაამახვილა ნ. ასათიანმა, რისთვისაც მადლობას მოვახსენებთ.

ლი არა მარტო წარმოშობით, არამედ აღზრდით, განათლებითა და მსოფლმხედველობით.

ამრიგად, ჩვენს მიერ განხილული მასალის საფუძველზე შეგვიძლია ასეთი დასკვნა გამოვიტანოთ:

პოლონეთის მეფის იან კაზიმეჟის მიერ ირანის შაჰ სულეიმანთან გაგზავნილი ელჩი ბოგდან გურჯიცი ეროვნებით ქართველი იყო. პოლონეთში მოხვედრამდე ბოგდანი ქართლის მეფის როსტომის ქვეშევრდომი იყო და შესაძლოა, სწორედ მისი დავალებით აღმოჩნდა იგი მე-17 საუკუნის 50-იან წლებში პოლონეთის მეფის სამსახურში⁴⁴.

ბოგდან გურჯიციის ვინაობის შესახებ შემორჩენილი მასალა, სამწუხაროდ, საშუალებას არ იძლევა ზუსტად იქნეს დადგენილი ამ ქართველი დიპლომატის ნამდვილი გვარი და სახელი, მაგრამ იგივე წყაროებით ირკვევა, რომ ბოგდან გურჯიცი საქართველოს ფეოდალური საზოგადოების წარმომადგენელი იყო და ქართლის აზნაურთა სოციალურ ფენას ეკუთვნოდა.

⁴⁴ Jan Reychman, დასახ. ნაშრ. გვ. 40—41.

**ბოგდან ბურჯიციკის ელჩობა ირანში
1668—1675 წლებში**

**1. ელჩობის შემადგენლობა, მიზნები და პოლონეთიდან
გამგზავრება**

1654—1667 წლებში რუსეთსა და პოლონეთს შორის წარმოებული ხანგრძლივი ომები დამთავრდა საზავო ხელშეკრულებით, რომელიც არანაკლებ ხანგრძლივი და მწვავე დიპლომატიური ბრძოლების შემდეგ დადებულ იქნა 1667 წლის 30 იანვარს სოფელ ანდრუსოვოში.

ამ ხელშეკრულებამ, რომელიც ცნობილია ანდრუსოვოს საზავო ტრაქტატის სახელწოდებით, რუსეთსა და პოლონეთს შორის ურთიერთობებში გარდატეხა შეიტანა. თუ აქამდე პოლონეთი აღმოსავლეთში აქტიურ ექსპანსიულ პოლიტიკას ახორციელებდა და რუსეთის მიმართ გარკვეული უპირატესობით სარგებლობდა, ამ ხელშეკრულების შემდეგ აშკარა ხდება რუსეთის გაძლიერება, რაც განსაკუთრებით იმაში იხატება, რომ ამ დროიდან იწყება მისი პოლიტიკური ექსპანსია დასავლეთში. ამ ზავმა იურიდიულად გააფორმა რუსეთისათვის მარცხენა ნაპირის უკრაინისა და სმოლენსკის დაბრუნება, აგრეთვე ორი წლის ვადით გადასცა რუსეთს ქალაქი კიევი. ამ ხელშეკრულების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი და პროგრესული გადაწყვეტილება იყო ორივე ქვეყნის ძალების შეკავშირება თურქეთის მხრივ აგრესიის წინააღმდეგ საბრძოლველად¹.

¹ აქ უნდა შევნიშნოთ, რომ ანდრუსოვოს ტრაქტატით ყველა საკითხის გადაწყვეტას ჰქონდა დროებითი ხასიათი (ანდრუსოვოს ტრაქტატი დადებული იყო მხოლოდ 13 ნახევარი წლით) და იგივე საკითხები საბოლოოდ გადაწყვეტილ იქნა მხოლოდ 1686 წელს ე. წ. „მარადიული ზავით“.

ამავე საკითხზე იხილეთ: История СССР. Период феодализма, XVII в. Москва, 1955 г. стр. 517—518.

С. М. Соловьев, История России с древнейших времен, кн. VI. Москва, 1963 г., стр. 179—187.

Т. Л. Копреева, Русско-польские отношения во второй половине XVIII века, Ленинград, 1952 г., Автореферат канд. диссерт., стр. 12—13.

ანდრუსოვოს ზავის შემდგომი განვითარება იყო 1667 წლის 14 დეკემბერს მოსკოვში მიღებული სამოკავშირეო დადგენილება, რომლის მიხედვითაც რუსეთმა და პოლონეთმა ვალდებულება იკისრეს. შეერთებული ძალით გამოსულიყვნენ თურქეთისა და ყირიმელი თათრების წინააღმდეგ ამ უკანასკნელთა მხრივ აგრესიული მოქმედების დაწყებისთანავე როგორც ერთი, ისევე მეორე ქვეყნის მიმართ. ამავე დადგენილებით ორივე ქვეყანას ერთობლივი ღონისძიებები უნდა ეხმარათ ბალტიის ზღვაზე შვედეთის ძლიერებისა და სავაჭრო პრივილეგიების შეზღუდვისათვის².

როგორც ვხედავთ, ზემოთ აღნიშნული საკითხები ანდრუსოვოს ტრაქტატით ჯერ კიდევ არ იყო საბოლოოდ გადაჭრილი, რის გამოც საჭირო გახდა 1667 წლის ოქტომბერში პოლონეთიდან მოსკოვში სპეციალური ელჩობის გაგზავნა, რომელსაც სათავეში ედგნენ კაზიმეჟ სტანისლავ ბენევესკი, ციპრიან პავლე ბჟოსტოვსკი და ვლადისლავ შმელინგი. ოფიციალურად ამ ელჩობას მეფე ალექსი მიხეილის ძისაგან უნდა მიეღო ფიცი ანდრუსოვოს ტრაქტატის დამტკიცების გამო, მაგრამ მას ამავე დროს დავალებული ჰქონდა იმ მთელი რიგი საკითხების გადაწყვეტა, რომლებიც ანდრუსოვოში ვერ იქნა გადაჭრილი. ელჩებისათვის მიცემულ ინსტრუქციაში, რომელიც 1667 წლის 30 მაისით არის დათარიღებული, ნათქვამია, რომ ისინი მოსკოვში მეფე ალექსი მიხეილის ძესთან ჩავიდნენ იმისათვის, რომ ანდრუსოვოში ბედნიერად დაწყებული საქმე რუსეთის დედაქალაქში იქნეს დასრულებული, განვითარებული და დამტკიცებული³.

ასეთივე დანიშნულების ელჩობა რუსეთიდან გაემგზავრა ვარშავაში 1667 წლის აგვისტოში ბოიარინ ბოგდან ივანეს ძე ორდინ-ნაშჩოკინისა და დიაკ გრიგორი ბოგდანოვის მეთაურობით⁴.

პოლონელი ელჩების მიერ მოსკოვში დადებულმა სამოკავშირეო

И. В. Г а л а к т н о в, Из истории польско-русского сближения в 50—60 годах.

Zb. W ó j c i k — Traktat Andruszowski i jego geneza, Warszawa, 1959 r., s. 257.

Zb. W ó j c i k — Między Traktatem Andruszowskim a wojną turecką, stosunki polsko-rosyjskie 1667—1672, Warszawa, 1968 r., s. 28—29, 105.

² Zb. W ó j c i k, Między traktatem... s. 109.

³ С. М. С о л о в ъ е в, დასახ. ნაშრ. გვ. 180—181.

Zb. w ó j c i k, დასახ. ნაშრ. გვ. 71.

И. В. Г а л а к т н о в, დასახ. ნაშრ. გვ. 99—103.

⁴ Z b. W ó j c i k, დასახ. ნაშრ. გვ. 77—79; 115.

დადგენილებამ რამდენიმე საღისეუსიო საკითხი დადებითად გადაწყვიტა, მათ შორის ახლად შეერთებული პროვინციებიდან გაქცეული პოლონელი აზნაურების მატერიალური დაკმაყოფილების საკითხი, აგრეთვე საკითხი, როგორც რუსეთის, ისევე პოლონეთის დამოკიდებულებისა სეფიანთა ირანთან, რომელიც მათი საერთო მტრის თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში ბუნებრივ მოკავშირეს წარმოადგენდა.

ელჩობის წარმატებით დამთავრების შემდეგ პოლონელებმა 1668 წლის თებერვალში დატოვეს მოსკოვი და პოლონეთისაკენ გზას გაუდგნენ. გზაში მყოფ ელჩებს ათანასე ორდინ-ნაშჩოკინმა გაუგზავნა წერილი, რომელშიც მეფის სახელით ურჩევდა ელჩებს, რომ სასარგებლო იქნებოდა, პოლონეთს პირდაპირი კავშირი დაემყარებინა სპარსეთთან, როგორც პოლიტიკური, ისევე ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტისათვის.

რუსი დიპლომატები სთხოვდნენ პოლონელ ელჩებს, რომ ამ საკითხისათვის ჭეშოვანი ყურადღება მიეპყროთ და პოლონეთში ჩასვლის შემდეგ ეს საკითხი საღისეუსიოდ დაეყენებინათ მომავალ სეიმზე⁵.

პოლონეთ-სპარსეთის ურთიერთობათა განახლების იდეა რომ რუსეთს ეკუთვნის, ამას მოწმობს მეფე ალექსი მიხეილის ძის სიგელი პოლონეთის მეფის იან კაზიმევისადმი, რომელიც 1667 წლის 16 დეკემბრით არის დათარიღებული. ამ სიგელში მეფე ალექსი მიხეილის ძე აღნიშნავს რუსეთ-სპარსეთის ტრადიციულ მეგობრობას, შაჰ აბას მეორესთან ურყევ კეთილგანწყობილებას და რუსეთსა და სპარსეთს შორის როგორც პოლიტიკური, ისევე სავაჭრო ურთიერთობების შემდგომ განმტკიცებასა და განვითარებას. შემდეგ მეფე ალექსი ურჩევს იან კაზიმეუს, გაგზავნოს სპარსეთში სპეციალური ელჩობა, რომლითაც შაჰს შეატყობინებს რუსეთთან სამშვიდობო ტრაქტატის დადებას. თუ პოლონეთი შეძლებს ისეთივე მეგობრული ურთიერთობები დაამყაროს სპარსეთთან, როგორიც რუსეთს აქვს დამყარებული მასთან, მაშინ არც თურქეთი და არც ყირიმი საშიში აღარ იქნება მათი ქვეყნებისათვის. საინტერესოა, რომ მეფე ალექსიმ პოლონეთის მეფეს გაუგზავნა იმ შეთანხმების პირები, რომელიც რუსეთის მთავრობამ 1667 წელს დადო ირანის ქვეშევრდომ სომეხ ვაჭართა კომპანიასთან ნედლი აბრეშუმით ვაჭრობის შესახებ⁶.

⁵ Z b. W ó j c i k, დასახ. ნაშრ. გვ. 111—112.

⁶ იქვე, გვ. 112—122.

პოლონეთში რუსეთის მეფისა და რუსეთის საგარეო პოლიტიკის შესახებ სურვილი პოლონეთ-სპარსეთის დიპლომატიური ურთიერთობების განახლებისა და განვითარების შესახებ უყურადღებოდ არ დაუტოვებიათ. მეფე იან კაზიმეჟს ირანის შაჰის აბას II-დმი სიგელი მეგობრობისა და დიპლომატიური ურთიერთობების აღდგენის შესახებ უკვე 1668 წლის 20 იანვრისათვის მოუმზადებია⁷, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ სპარსეთში ელჩობის გაგზავნა სასწრაფოდ ყოფილა გადაწყვეტილი. სპარსეთში ელჩობა რუსეთის გზით მოსკოვზე გავლით უნდა წასულიყო, რისთვისაც იან კაზიმეჟს მეფე ალექსი მიხეილის ძისადმი სპეციალური სიგელი მიუწერია. ეს სიგელი 1668 წლის 12 აპრილით არის დათარიღებული⁸. ამ სიგელში იან კაზიმეჟი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ სპარსეთში ელჩს მეფე ალექსის მშური რჩევით აგზავნის და ფიქრობს, რომ ეს ორივე სახელმწიფოს, როგორც რუსეთს, ისევე პოლონეთს სარგებლობას მოუტანს, როგორც ეკონომიკური და სავაჭრო, ისევე სამხედრო-პოლიტიკური თვალსაზრისით⁹.

აღნიშნული სიგელი 1668 წლის 12 აპრილით არის დათარიღებული, რაც იმაზე მიუთითებს, რომ ელჩად ბოგდან გურჯიციკის დანიშვნა უყოყმანოდ და სწრაფად ყოფილა გადაწყვეტილი. ამაში საკმაო როლი შეუსრულებია იმ გარემოებას, რომ ბოგდან გურჯიციკი ითვლებოდა აღმოსავლური ქვეყნებისა და კერძოდ, სპარსეთის საქმეების მცოდნე პირად. სიგელში, რომელსაც იან კაზიმეჟი უგზავნის მეფე ალექსი მიხეილის ძეს, სწორედ ეს მომენტი ხაზგასმული: «Посылаем с листом нашим гонца нашего и ротмистра надворного урожденного Богдана Гурдея, гораздо тех краев ведомого»¹⁰.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოგდანის ელჩად დანიშვნა აპრილში უკვე გადაწყვეტილი ყოფილა, ელჩობა, როგორც ჩანს, ივნისის ბოლომდე არ იყო გააული ვარშაიდან. სამეფო კანცელარიიდან ელჩის სახელზე გაცემული ინსტრუქციის თარიღი. 1668 წლის 30 ივნისი, გვიჩვენებს, რომ ბოგდან გურჯიციკის ელჩობა ივნისის ბოლომდე არ იყო წამოსული პო-

⁷ Z b. W ó j c i k, დასახ. ნაშრ. გვ. 122.

⁸ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 48—50.

⁹ იქვე, გვ. 49.

¹⁰ იქვე.

მიუხედავად იმისა, რომ ადრინდელ საბუთებში ბოგდანი მოხსენიებულია გურჯის გვარით, ჩვენ ნაშრომში ერთიანი სტილის დაცვის მიზნით მას გურჯიციკის ვუწოდებთ.

ლონეთიდან¹¹. სამწუხაროდ, ზუსტი თარიღი ელჩობის ვარშავიდან გამოსვლის შესახებ არ მოგვეპოვება. ელჩობის პოლონეთიდან წამოსვლის თარიღის დასადგენად უნდა ვისარგებლოთ რამდენიმე არაპირდაპირი მითითებით.

ჩვენ ვიცით ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის მოსკოვში ჩასვლის ზუსტი თარიღი, ეს არის 1668 წლის 29 აგვისტო, აგრეთვე ვიცით, რომ რუსეთის საზღვრიდან მოსკოვამდე გზას ბოგდანის ელჩობამ 17 დღე მოანდომა, აქედან კი შეგვიძლია ზუსტად დავადგინოთ, რომ ვარშავიდან წამოსული ელჩობა რუსეთის საზღვარზე 13 აგვისტოს ყოფილა მისული¹². ჩვენ არა გვაქვს ცნობა იმის შესახებ, თუ რამდენი დღე მოანდომა ბოგდან გურჯიციკის ელჩობამ გზას ვარშავიდან რუსეთის საზღვრამდე, ხოლო იმ პუნქტებიდან, რომელიც გაუვლია ბოგდანს ვარშავიდან რუსეთის საზღვრამდე, ვიცით მხოლოდ ერთი, ეს არის ორშა¹³.

ჩვენ ვცადეთ გვესარგებლა იმ სხვა ელჩობათა მასალებით, რომელთა მარშრუტში ორშა არის მოხსენიებული. როგორც ირკვევა, იმ ხანებში ვარშავიდან რუსეთის საზღვრამდე მანძილის გავლას მოგზაურები ანდომებდნენ არა ნაკლებ 40 დღეს¹⁴, თუ დავუშვებთ, რომ გურჯიციკის ელჩობასაც იგივე მანძილი ამავე დროში უნდა დაეფარა, ნათელი ხდება, რომ ბოგდან გურჯიციკის მეთაურობით პოლონეთის მეფის იან კაზიმეის მიერ სპარსეთში გაგზავნილი ელჩობა ვარშავიდან დაახლოებით 1668 წლის ივლისის პირველ რიცხვებში უნდა გამოსულიყო.

ელჩობის შემადგენლობაში ბოგდან გურჯიციკის გარდა შედიოდა მეფის აზნაური იან გროსი, რომელიც ელჩის შემდეგ მეორე პირს წარმოადგენდა. ელჩობას ჰყავდა თავისი მდივანი, რომლის მოვალეობას ასრულებდა აზნაური იან კოხანოვსკი. ელჩობის შემადგენლობაში შედიოდა აგრეთვე ბოგდანის ძმა ფარსადან გურჯიციკი. ეს პირები წარმოადგენენ ელჩობის ხელმძღვანელებს. მათ გარდა ელჩობაში მონაწილეობას იღებდნენ შლიახტიჩები, სულ 12 კაცი. მათ შორის იყვნენ:

1. პან ადამ ნეველსკი
2. პან პიოტრ ლისოვსკი

¹¹ L. Hubert. Pamiętniki historyczne, t. II, Warszawa, 1861 r., s. 87—88.

¹² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23. стр. 69, 82, 326.

¹³ იქვე, გვ. 68.

¹⁴ Памятники дипломатических сношений древней России с державами иностранными, т. IV, СПб, 1856 г., стр. 564—574. აგრეთვე — т. VII, СПб, 1864 г., стр. 271—274, стр. 882—888.

3. პან პიოტრ ჟუკოვსკი
4. პან იან სლაბიცი
5. პან იან რაგელსკი
6. პან აცენტი ბიეგანოვსკი
7. პან ვინნიცი
8. პან სპივანსკი
9. პან შავლევიჩი, შესაძლოა საველევსკი
10. პან მარკოვიჩი
11. პან კაზიმეჟ დავიდოვიჩი
12. პან ზახარიაში

პოლონელ შლიახტიჩებს თან ახლდათ აგრეთვე 4 შინამოსამსახურე გლეხი. აქვე იყვნენ მესაყვირე (ტრუბაჩი) და ორი მზარეული, აგრეთვე ორი მაშთალი და ექვსი მეეტლე. პირადად ელჩს ბოგდან გურჯიციის ახლავს მისი ყმები, სულ ათი კაცი. ესენი არიან:

1. არუთინა	6. ჩერქეზი
2. ბარილუსი	7. დათუნა
3. როტომი	8. გიორგი
4. შიოში	9. გაბრიელი
5. ესტატე	10. გელქო

ამათ გარდა ელჩს ჰყავდა ერთი პირადი მსახური. როგორც ვხედავთ, სულ ელჩობის შემადგენლობაში შედიოდა 43 კაცი. ელჩობა ასეთი შემადგენლობით გასულა მოსკოვიდან სპარსეთისაკენ 1669 წლის 18 სექტემბერს¹⁵. უნდა შევნიშნოთ, რომ ელჩობის მონაწილეთა რიცხვი სხვადასხვა დოკუმენტში სხვადასხვანაირად არის წარმოდგენილი¹⁶.

¹⁵ ЦГАДА, ф. 79. 1669 г., ст. 23, стр. 4, 82, стр. 294.

¹⁶ ერთ-ერთ მოხსენებით ბარათში, რომელიც 1669 წლით არის დათარიღებული, ვკითხულობთ: «В прошлом во 1668 году в августе месяца приехал к Великому государю, царю и Великому князю Алексею Михайловичу всяя Великия и Малыя и белыя России самодержцу польского Яна Казимера Короля посланник Богдан Гурдий а с ним королевских дворян 2 человека да людей 47 человек».

მეორე დოკუმენტში, რომელიც აგრეთვე ვვამცნობს ბოგდანის მოსკოვში ჩამოსვლის შესახებ წერია: «В прошлом же во 1668 году, как приехал из Польши к Москве польской посланник Богдан Гурдий и в то время было с ним в приезде Королевской дворянин, да секретарь, да людей посланниковых 48 человек, да 63 лошади».

ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 69, 288.

სულ სხვა რიცხვებია მოყვანილი იმ მოხსენებით ბარათში, რომელიც ასტრახანიდან ბოიარინ ივანე პროზოროვსკის 1669 წლის აპრილში გაუგზავნია მეფე ალექსი მიხეილის ძისათვის, ამ წერილში ნათქვამია, რომ 1669 წლის 27 თებერვალს ასტრახანში ჩავიდა პოლონეთის ელჩი ბოგდან გურჯიციკი მეფის ორი აზნაურისა და 32 კაცის თანხლებით. მათ ასტრახანში თვენახევარი დაუყვიათ, ხოლო 1669 წლის 11 აპრილს გემებით სპარსეთისაკენ გამგზავრებულან ¹⁷.

როგორც ამ ცნობებიდან ჩანს, მოსკოვში ჩასვლისას ბოგდან გურჯიციკის 50 კაცი ახლავს, ხოლო ასტრახანიდან სპარსეთში გამგზავრებისას ელჩობის შემადგენლობა სულ 35 კაცით არის განსაზღვრული. უნდა ვივარაუდოთ, ბოგდან გურჯიციკის ელჩობას ახლდნენ ისეთი პირებიც, რომლებიც მხოლოდ მოსკოვამდე მიემგზავრებოდნენ. ასეთთა შორის უნდა ყოფილიყვნენ, მაგალითად, მეეტლეები და სხვანი. ამაზევე მეტყველებს ჩვენს მიერ ზემოთ მოტანილი სია ელჩობის მონაწილეთა შესახებ. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ სპარსეთში გაგზავნილი ელჩობა, რომელსაც ბოგდან გურჯიციკი ხელმძღვანელობდა, შედგებოდა 35 კაცისაგან, რომელთაგან 32 კაცი ელჩობის ტექნიკურ და მომსახურე პერსონალს წარმოადგენდა ¹⁸.

ბოგდან გურჯიციკის ელჩობას ოფიციალურად ევალებოდა, მიელოცა პოლონეთის მეფის იან კაზიმეჟის სახელით ირანის შაჰის სულეიმანისათვის ტახტზე ასვლა და ეთხოვა მისთვის, რომ სპარსეთში არსებული კათოლიკური მისიებისათვის მფარველობა გაეწია, მაგრამ ელჩობის მასალები გვიჩვენებენ, რომ ბოგდან გურჯიციკის დავალებული ჰქონდა, მოეგვარებინა სპარსეთთან სავაჭრო ურთიერთობის საკითხი; კერძოდ, უნდა მიეღწია იმისათვის, რომ რუსეთის გზით გატანილი ნედლი აბრეშუმის და სხვა საქონლის ერთი ნაწილი პოლონეთში მოხვედრილიყო. გარდა ამისა, ბოგდან გურჯიციკის ჰქონდა აგრეთვე საიდუმლო დავალება, ეცადა დაეთანხმებინა შაჰის მთავრობა შეეკრათ სამხედრო კავშირი რუსეთთან და პოლონეთთან, რომელიც მიმართული იქნებოდა თურქეთის წინააღმდეგ ¹⁹.

¹⁷ «Отпущен с Москвы в Персиду польской гонец Богдан Горди, а с ним королевских дворян два человека, да людей его тридцать два человека».

ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 153.

¹⁸ იგივე საქმე, გვ. 153—154.

¹⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 33, 49, 162—168, 315—319, 354., აგრეთვე J. Reychman, დანახ. ნაშრ. გვ. 40—41.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, 1668 წლის 30 ივნისს პოლონეთის მეფის კანცელარიამ ბოგდან გურჯიციკის მისცა სპეციალური ინსტრუქცია, რომლითაც უნდა ეხელმძღვანელა მას ამ დიპლომატიური მისიის შესრულების დროს. ეს ინსტრუქცია ელჩს საიდუმლოდ უნდა შეენახა, მას არ ჰქონდა უფლება, იგი ვინმესთვის ეჩვენებინა და ამავე დროს ზუსტად მის მიხედვით უნდა ემოქმედა. ამ ინსტრუქციის მიხედვით ბოგდან გურჯიციკის ევალეზობდა, ჩასულიყო მოსკოვში და მიეღო მეფე ალექსი მიხეილის ძის აუდენცია, რომელზედაც გადასცემდა მას პოლონეთის მეფის სიგელს და აცნობებდა, რომ მიემგზავრება სპარსეთში, რათა შაჰ სულეიმანს გადასცეს პოლონეთის მეფის იან კაზიმეჟის წერილები. ინსტრუქცია მოსკოვში ყოფნის დროს ბოგდან გურჯიციკის უკრძალავდა რუსეთის დიპლომატებთან პოლიტიკური საკითხების შესახებ მსჯელობასა და პასუხების გაცემას. მოსკოვში ბოგდან უნდა მოეთხოვა, რომ იგი გაეცილებინათ სპარსეთის საზღვრამდე. ამავე დროს ისე უნდა მოეგვარებინა საქმე, რომ შემდეგში, როდესაც იგი სპარსეთიდან პოლონეთში გაგზავნიდა წერილებს, ეს წერილები მოსკოვში ჩასულიყო, ხოლო აქედან კი უნდა გადაეგზავნათ ვარშავაში. ეს წერილები, რომლებშიც იგი სპარსეთის ამბებს მოიწერება, თუ როგორ მიიღებენ მას შაჰის კარზე, მან წინდახედულად და ფრთხილად უნდა წეროს. შემდეგ ინსტრუქციაში ნათქვამი იყო, რომ ბოგდანმა მოსკოვიდან უნდა იჩქაროს სპარსეთისაკენ, ხოლო გზაზე უნდა ეცადოს გაიაროს საქართველოს მეფის მიწა-წყალზე და გადასცეს მას პოლონეთის სამეფოს კანცლერის იან ლეშჩინსკის თავაზიანი წერილი, ამასთანავე, უნდა აცნობოს, რომ სპეციალური წერილებით მიდის სპარსეთის შაჰთან. საქართველოდან ბოგდან გურჯიციკი სპარსეთის შაჰის კარზე უნდა მისულიყო, სადაც უნდა გამოეცხადებინა შაჰის ვეზირებისათვის, რომ პოლონეთის მეფის მეგობრული წერილებით ჩავიდა იგი შაჰთან და უნდა ეცადოს, რაც შეიძლება სწრაფად დაამთავროს თავისი მისია. შაჰთან აუდენციის დროს იგი გადასცემს პოლონეთის მეფის წერილებს პირადად შაჰს და თუ მას რაიმეს ჰკითხავენ, იგი პასუხად ეტყვის მხოლოდ, რომ რუსეთსა და პოლონეთს შორის ზავი დაიდო და ამჟამად პოლონეთში მშვიდობა არის დამყარებული. ინსტრუქცია ბოგდან გურჯიციკის რჩევას აძლევს, რომ ამ საკითხებზე ფართო მსჯელობას ნუ დიწყებს. სპარსეთის შაჰის კარზე დიპლომატიური მისიის დასრულების შემდეგ ბოგდანი იმავე გზით პოლონეთში უნდა დაბრუნებულიყო. ინსტრუქციაში მითითებული იყო, რომ, როდესაც უკან დაბრუნებისას

ბოგდან გურჯიცი კვლავ მივიდოდა საქართველოში, მას საქართველოს თან პოლონეთის სავაჭრო ურთიერთობის დამყარების მიზნით უნდ. შეესწავლა და გამოერკვია საქართველოს ეკონომიკის მთელი რიგი საკითხები. პოლონეთში განსაკუთრებით აინტერესებდათ, თუ როგორ და რა გზით შეძლებდნენ ქართველი ვაჭრები პოლონეთის სამეფოში ჩასვლას და ქართული წარმოების საქონლის ჩატანას. ინსტრუქცია ავალეზდა ბოგდანს, ზუსტად გაეგო საქართველოში ოქროსა და ვერცხლი ფასი და სხვა. ბოგდან გურჯიციისათვის გაცემული ინსტრუქცია პირადად მეფის განკარგულებით იყო დაწერილი²⁰. მასში, როგორც ვხედავთ, არაფერია ნათქვამი საკუთრივ ირანთან ეკონომიკური თუ პოლიტიკური საკითხების მოგვარების შესახებ, აქედან ჩვენ იმ დასკვნას ვაკეთებთ, რომ, როდესაც პოლონეთში ამ საიდუმლო ინსტრუქციას აღგენდნენ, მისი ავტორები სრულებითაც არ იყვნენ დარწმუნებულნი, რომ ეს დოკუმენტი, მართლაც, ყველასაგან საიდუმლოდ იქნებოდა დაცული.

ბოგდან გურჯიციის რომ პოლონეთის მეფისაგან ნამდვილად ჰქონდა დავალებული ზოგიერთი ეკონომიკური და სამხედრო-პოლიტიკური ხასიათის საკითხების მოგვარება ირანის შაჰის კარზე, კარგადა ჩანს იმ ზიგელიდან, რომელიც მეფე იან კაზიმეჟმა გაუგზავნა მეფე ალექსი მიხეილის ძეს ბოგდან გურჯიციის ხელით. ამ სიგელში ნათქვამია: «Как уже мы, Великий государь, наше королевское Величество, писали к Вам, брату нашему, Великому государю, Вашему царскому Величеству, что против братского приговору Вашего царского Величества, имели есми с предложением любви нашей государственкой послать шаху персическому, так то самым делом совершая и желая, чтоб шах персический так, как славные памяти при найяснейшем королевском Величестве Владиславе четвертом, государе, брате нашем, был в дружбе и ныне в неременной к нам и речи посполитой пребывал. Чрез что обой государства наши во всяких прибылях и торговых промыслах изобиловать, а затем в общих ко обороне государств наших советех умножительство брать могут»²¹.

²⁰ ბოგდან გურჯიციისადმი გაცემული ინსტრუქცია პირველად 1861 წელს იყო გამოქვეყნებული პოლონურ ენაზე ლეოპოლდ ჰუბერტის შიერ კრებულში „Pamiętniki historyczne“, t. II, W-wa, გვ. 87—88. ქართულ ენაზე ეს ინსტრუქცია გამოქვეყნებული იქნა პროფ. ი. ცინცაძის მიერ 1965 წელს წიგნში: „მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის“, თბილისი, 1965. აგრეთვე ჩვენ მიერ ეურნალ „მნათობში“ დაბეჭდილ სტატიაში „ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი“, 1965, № 12.

²¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стб. № 23, стр. 48—49.

პოლონეთის მეფე იან კაზიმეჟს მიაჩნდა, რომ ბოგდან გურჯიციის ელჩობა შეძლებდა, აღედგინა პოლონეთსა და სპარსეთს შორის ძველი ტრადიციული მეგობრობა, რაც ორივე სახელმწიფოს, ე. ი. პოლონეთსა და რუსეთს მოუტანდა დიდ სარგებლობას, როგორც ვაჭრობის განვითარებით, ისევე სამხედრო-თავდაცვითი კავშირის შექმნითაც.

ბოგდან გურჯიციის ელჩობის შესახებ მოპოვებული საარქივო მასალა მეტყველებს, რომ თუმცა ელჩობას გარეგნულად ევალებოდა თავაზიანობის ვიზიტი გაეკეთებინა ირანის შაჰისათვის, მაგრამ სინამდვილეში მას საიდუმლოდ დავალებული ჰქონდა, მოეგვარებინა ორი მთავარი საკითხი, რომელიც იმ პერიოდში აწუხებდათ, როგორც პოლონეთის, ისევე რუსეთის საგარეო პოლიტიკის მესვეურებს. ამათაგან ერთი იყო ეკონომიკური ხასიათის საკითხი, ხოლო მეორე კი — სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობის საკითხი.

როგორც ცნობილია, 1667 წლის 31 მაისს მეფე ალექსი მიხეილის ძის სახელით ისპაჰანის სომეხ ვაჭართა კომპანიასთან დადებულ იქნა სავაჭრო ხელშეკრულება ირანიდან ნედლი აბრეშუმისა და სხვა საქონლის რუსეთის გზით ევროპის ქვეყნებში გატანის შესახებ. ამ ხელშეკრულების დადების შემდეგ სომეხ ვაჭართა კომპანიის წარმომადგენლები — გრიგოლ ლუსიკოვი და სტეფანე რამადამსკი, რომლებმაც მოსკოვში ხელი მოაწერეს ამ ხელშეკრულებას, დაბრუნდნენ სპარსეთში, მაგრამ შაჰის მიერ ამ ხელშეკრულების რატიფიცირება, სამწუხაროდ, არ მოხდა, რის გამოც სატრანზიტო ვაჭრობის საქმე ადგილიდან არ იძვროდა. სწორედ ამ დროს, 1669 წლის მაისის ბოლოს, ისპაჰანში ჩავიდა პოლონეთის ელჩი ბოგდან გურჯიცი, რომელსაც, როგორც ამას დავინახავთ, დავალებული ჰქონდა შაჰთან მოეგვარებინა ამ სავაჭრო ხელშეკრულების განხორციელების საქმე²².

1675 წლის 3 იანვარს, როდესაც გურჯიცი სპარსეთიდან პოლონეთში ბრუნდებოდა, მას მოსკოვში პოსოლსკი პრიკაზში მოუწყეს დაკითხვა. დაკითხვას აწარმოებდა თვით პოსოლსკი პრიკაზის მეთაური არტამონ მატვეევი. საუბრის დროს არტამონ მატვეევი დაინტერესებულა, თუ რა საქმეებისათვის არის გამოგზავნილი ბოგდანთან ერთად შაჰის ელჩი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი. ამ კითხვაზე ბოგდან გურჯიციის ასეთი პა-

²² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 162—175, 315—320, 353—354;

Армяно-русские отношения в XVII веке, Сборник документов, Ереван, 1953 г., стр. 8—79.

სუხი გაუცია: «Отпущен де от шаха тот посол о тех же делах, о чем послан был от Королевского величества к шаху он посланник, только о торговых делах»²³.

ამ პასუხიდან ჩანს, რომ ბოგდან გურჯიცი სპარსეთში გაგზავნილი ყოფილა ძირითადად სავაჭრო საკითხების მოსაგვარებლად. სპარსეთში ჩასულ ბოგდანს შაჰთან აუდიენციის მიღებამდე უნახავს ზემოთ მოხსენიებული გრიგოლ ლუსიკოვი, რომლისთვისაც უთქვამს: «Что и им полякам до того договору дело есть»²⁴.

მართლაც, როდესაც ბოგდან გურჯიციმ შაჰისაგან ოფიციალური აუდიენცია მიიღო, ყველა ღონე იხმარა დაერწმუნებინა შაჰი, რომ აბრეშუმით ვაჭრობის რუსეთის გზით წარმართვა ღიდ სარგებლობას მოუტანდა, როგორც შაჰის ხაზინას, აქვე რუსეთსა და პოლონეთსაც და, რაც მთავარია, ღიდ ზარალს მიაყენებდა მათ საერთო მტერს — თურქეთის სულთანს.

როდესაც გრიგოლ ლუსიკოვი 1673 წელს მოსკოვში ჩავიდა, პოსოლკი პრიკაზში დაკითხვის დროს ბოგდან გურჯიციის შესახებ შემდეგი განუცხადებია: «Да и шаху де тот посланник Богдан объявлял..... и чтоб тот шолк и персицкие товары в Московское государство, а потом в Немецкие земли возить было повелено, и от того всем немецким государем и ему шаху будет прибыльнее и впредь в Царь город немецкие корабли ходить не будут, а будут те корабли все приезжать к Архангельскому городу. И от того царскому величеству казна великая прибует, а у турка от того в зборе казны будет убыль.

И по тому ево Богданову объявлению была у шаха дума и дав на них и на армянский договор шахову грамоту, отпустил его Григория к великому государю к Москве»²⁵. ამ დოკუმენტიდან აშკარა ხდება, რომ ბოგდანს დავალება კარგად შეუსრულებია და მისი მეცადინეობის შედეგად სომეხ ვაჭართა კომპანიისათვის შაჰს მიუცია სიგელი, რომელიც წარმოადგენს მოსკოვში დადებული სავაჭრო ხელშეკრულების დამტკიცებას²⁶.

ჩვენს მიერ გამოვლენილი საარქივო მასალა აგრეთვე მოწმობს, რომ

²³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 317—318.

²⁴ Армяно-русские отношения в XVII в., сборн. документов, Ереван, 1953, стр. 78—79.

²⁵ იქვე, გვ. 79.

²⁶ იქვე, გვ. 89—90.

ბოგდანს დავალებული ჰქონდა სპარსეთთან სატრანზიტო ვაჭრობის საკითხის მოგვარება. მას ეს დავალება წარმატებით შეუსრულებია²⁷. თვით ბოგდანის სიტყვებით რომ ვთქვათ: — «Разговаривал и купеческим людям проезд учинился по тем моим разговорам»²⁸. ამასვე გადმოგვცემს ბოგდან გურჯიციის წერილი, რომელიც 1670 წლის მაისში გაუგზავნა მან გრიგოლ ლუპიკოვის ხელით მოსკოვში პოსოლსკი პრიკაზის ხელმძღვანელს ათანაყ ორდინ-ნაშჩოკინს²⁹.

ამრიგად, აქ მოტანილი წყაროები მოწმობს, რომ ბოგდან გურჯიციის ელჩობას დავალებული ჰქონდა, პოლონეთსა და სპარსეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობების დამყარებისათვის შაჰის კარზე შესაფერისი ნაბიჯები გადაედგა.

რაც შეეხება საკითხს, ჰქონდა თუ არა დავალებული ბოგდან გურჯიციის სამხედრო კავშირის შესახებ ეწარმოებინა მოლაპარაკება შაჰის კარზე, უნდა ითქვას, რომ ბოგდან გურჯიციის ამ მხრივაც გადაუდგამს კონკრეტული ნაბიჯები, მაგრამ ნაკლები წარმატებით, რადგან სამხედრო კავშირის შესახებ საუბარი შაჰის კარზე სურდათ არა ცალკეულ დესპანებთან და მაცნეებთან, არამედ სპეციალურად ამ საქმეების გადასაწყვეტად გამოგზავნილ დიდ ელჩობებთან, რომლებსაც უფლებამოსილება ექნებოდათ, სათანადო ხელშეკრულებით გაეფორმებინათ მათ ქვეყნებს შორის სამხედრო-პოლიტიკური კავშირი³⁰.

როგორც ჩანს, ბოგდან გურჯიციის პოლონეთის მეფისაგან საიდუმლოდ ჰქონია დავალებული, რომ შაჰისათვის ეცნობებინა რუსეთსა და პოლონეთს შორის საზავო ხელშეკრულების დადების შესახებ და შეეპირებინა შაჰი, სამხედრო დახმარება გაეწია პოლონეთისათვის, თუ თურქეთი მასთან ომს დაიწყებდა. ბოგდანის ელჩობის ამგვარი მიზნის შესახებ ნათქვამია მაიორ ივანე ოტრეპიევის მოხსენებით ბარათში,

²⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 162—163, 353—354, 332—333, 315—318.

²⁸ ი ქ ვ ე, გვ. 354.

²⁹ ЦГАДА, ф. 100. 1666 г. № 2, გვ. 135—136: იგივე წერილი გამოქვეყნებულია კრებულში «Армяно-русские отношения в XVII в.», стр. 95—96. იხ. დანართი, გვ. 283.

³⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 316—318.

«Да посланник же говорил: чаеет де он посланник, что великому государю, его царскому величеству и королевскому величеству о войне на салтана турского к шаху лучше послать послов своих, а не чрез гонцов то делать».

რომელშიც გაღმოცემულია ის ცნობები, რომელიც მას ბოგდან გურჯიციისთან საუბრიდან შეუტყვია. მაიორი ოტრეპიევი პოსოლსკი პრიკაზის შესვეურებს აცნობებს, რომ: «Послан он Богдан к персичкому шаху от Королевского величества спросить о здоровья. Объявить о том, что Великий государь наш, его царское величество с королем польским престава кроволитие, учинили меж себя мирное постановление, Также де и о том, чтоб он шах с королем польским был в любви и братстве яко и с Великим государем нашим. И естли де Салтан Турской учнет войну иметь с польским королевством и он бы шах подавал вспоможение и послал бы свое персичкое войско морем против турков»³¹.

მართლაც, ბოგდან გურჯიციის შაჰთან პირადი აუდიენციის დროს პოლონეთის მეფის დავალება შეუსრულებია და შაჰისათვის უთქვამს, რომ პოლონეთის მეფეს იან კაზიმეჟს დიდი სურვილი აქვს, აღადგინოს სპარსეთთან ტრადიციული მეგობრობა, რომელიც სამხედრო კავშირითაც იქნებოდა განმტკიცებული.

«Да и шаху де тот посланник Богдан объявлял, что у поляков с царским величеством мирно, и чтоб царскому величеству и шаху персичкому и королю польскому сослався меж собою дружбу общую подтвердить и на турка соединение всем им трем государем иметь совершенно»³².

ჩანს, სამხედრო კავშირის შესახებ ბოგდან გურჯიციის ცდას ნაყოფი არ გამოუღია, პირიქით, მას აგრძნობინეს კიდევ შაჰის კარზე, რომ ასეთი მნიშვნელოვანი საქმეების მოსაგვარებლად შესაფერისი უფლებამოსილებით აღჭურვილი ელჩობა უნდა იგზავნებოდეს და არა მაცნეები და დეაჰანები, რომელთაც არა აქვთ ხელშეკრულების დადებისა და დამტკიცების უფლებამოსილება³³.

ამრიგად, ჩვენ ვხედავთ, რომ პოლონეთიდან სპარსეთში გაგზავნილ ელჩობას, რომელსაც ბოგდან გურჯიციკი მეთაურობდა, ოფიციალურად ევალებოდა, ეცნობებინა სპარსეთის შაჰისათვის, რომ რუსეთსა და პოლონეთს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულება იქნა დადებული და ამიერიდან ამ ორ სახელმწიფოს შორის მშვიდობიანობა დამყარდა. ამდენად, ბოგდან გურჯიციის ელჩობას ერთგვარად თავაზიანობის ვიზიტის ხასიათი ჰქონდა.

³¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 33—34.

³² Армяно-русские отношения в XVII веке. Сб., документов. Ереван, 1953 г., стр. 79.

³³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 316—318.

ბოგდან გურჯიციის 1668 წლის ელჩობის მიზანდასახულობის შესახებ მეცნიერულ ლიტერატურაში გამოთქმულია არაერთი მოსაზრება.

ცნობილი პოლონელი მეცნიერი იან რეიხმანი წერს, რომ 1668 წლის ივლისში იან კაზიმეჟის მიერ სპარსეთის შაჰ სულეიმანთან გაგზავნილი იქნა, როგორც პოლონეთის ელჩი, ბოგდან გურჯიცი, რომელსაც გაატანეს წერილები შაჰთან. ამ წერილებში იყო მილოცვა შაჰ სულეიმანის ტახტზე ასვლის გამო და თხოვნა იმის შესახებ, რომ სპარსეთის შაჰს დაემტკიცებინა ის პრივილეგიები, რომლებითაც კარმელიტები და იეზუიტები სარგებლობდნენ სპარსეთში. რაც შეეხება პოლიტიკურ საკითხებს, ბოგდან გურჯიციის ევალეზოდა, ეცნობებინა შაჰისათვის რუსეთსა და პოლონეთს შორის დადებული საზავო ხელშეკრულების შესახებ. მაგრამ შესაძლოა, რომ ბოგდან გურჯიციის გატანებული ჰქონოდა საიდუმლო წინადადებები სამხედრო კავშირის დამყარების შესახებ, რომელიც მიმართული იქნებოდა თურქეთის წინააღმდეგ³⁴.

ისტორიკოსი ზბიგნეე ვუიჩიკი ფიქრობს, რომ ბოგდან გურჯიციის ელჩობა სპარსეთში გაგზავნილი ყოფილა იმისათვის, რომ შეეტყობინებინა შაჰისათვის რუსეთ-პოლონეთის დაზავების შესახებ და წინადადება მიეცა შაჰის მთავრობისათვის, მიმხრობოდნენ ამ ორი ქვეყნის კავშირს³⁵.

მე-19 საუკუნის პოლონელი ისტორიკოსი სტანისლავ ზალენსკი ბოგდან გურჯიციის ელჩობის შესახებ წერს: „მეფე იან კაზიმეჟმა 1666 (Sic.) წელს სულეიმან შაჰთან ელჩად გაგზავნა როტმისტრი გურჯიცი და მისი პირით შესთავაზა მას კავშირი თურქთა წინააღმდეგ და. ამასთანავე, სთხოვა, მფარველობა გაეწია კათოლიკური მისიებისათვის. ის-პაჰანში გურჯიცი კარგად მიიღეს, მაგრამ ომისა და კავშირის შესახებ სპარსეთს ამ პერიოდში ლაპარაკიც კი არ სურდა, სწორედ ამიტომ გურჯიციმ პირადი აუდიენცია შაჰისაგან ვერ მიიღო“.

რუსი მეცნიერი ე. ს. ზევაკინი ბოგდან გურჯიციის 1668 წლის ელჩობის შესახებ წერს, რომ ეს ელჩობა გაგზავნილი იყო სპარსეთში

³⁴ Jan Reyhman, Bohdan Gurdziecki—PSB, t. IX. War-wa, 1960.

„W sprawach politycznych jawnie miał on tylko zawiadomić o zawarłym z Moskwą rozejmie i w zasadzie unikać wszelkich rozmów politycznych. Ale podobne wioząc taine propozycie zawarcia wspólnego sojuszu przeciw Turcji“.

s. 40—41.

³⁵ Zb. Wójcik—Między traktatem..., s. 122.

³⁶ St. Załęski, Jezuci W Polsce..., s. 864.

თურქეთის წინააღმდეგ სამხედრო კავშირის შექმნის შესახებ მოლაპარაკებისათვის³⁷.

ისტორიკოსი ვ. ბაიბურთიანი თავის საკანდიდატო დისერტაციაში ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის შესახებ ამბობს: «Приезд в Иран в 1668 г. польского посла Богдана Гурдия, стремившегося привлечь Иран к польско-русскому союзу против Турции, по-видимому, еще более ускорило отправление Лусикова в Москву». შემდეგ ვ. ბაიბურთიანი წერს, რომ ბოგდანი ირანში ყოფნის დროს შაჰის კარზე ცდილობდა 1667 წლის სავაჭრო ხელშეკრულების დამტკიცებას ირანის შაჰის მიერ. აგრეთვე ურჩევდა მას, რაც შეიძლება ჩქარა მიეღწიათ მოსკოვში ამ ხელშეკრულების რატიფიცირებისათვის³⁸.

ბოგდან გურჯიციკის თანამედროვე იან სტრეისი თავის მოგზაურობის აღწერაში აღნიშნავს, რომ ბოგდანი არის «посланный польским королем ко двору, чтобы снестись с шахом относительно войны с турками»³⁹.

როგორც ვხედავთ, პოლონეთიდან 1668 წელს სპარსეთში გაგზავნილ ელჩობას, რომელსაც გურჯიციკი მეთაურობდა, ოფიციალურად ევალებოდა, ეცნობებინა სპარსეთის შაჰისათვის, რომ რუსეთსა და პოლონეთს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულება იქნა დადებული და ამიერიდან ამ ორ სახელმწიფოს შორის მშვიდობიანობა დამყარდა, ეს ბოგდან გურჯიციკის ელჩობას ერთგვარად თავაზიანობის ვიზიტის ხასიათს აძლევდა. მაგრამ როგორც ელჩობის შესახებ არსებული დოკუმენტები

³⁷ Зевакин, Е. С., Персидский вопрос в русско-европейских отношениях XVII в., Исторические записки. № 8, 1940 г., стр. 144.

«В 1668 г. из Москвы в Персию был пропущен польский посланник Богдан Гурдий для переговоров о союзе против Турции. В 1675 г. Гурдий вернулся из Персии вместе с шахским послом Магмет Хусейн-беком. Гурдий сообщил, что говорил с шахом о заключении русско-польского мира, о союзе против турков и о том, чтобы «торговые люди ездили на обе стороны без помешки».

უნდა შევნიშნოთ, რომ ბოგდან გურჯიციკი მოსკოვიდან სპარსეთისაკენ გაგზავნილ იქნა 1669 წელს და არა 1668 წელს, როგორც ამას ე. ზევაკინი წერს. ბოგდანის ელჩობა ატარახანთან სპარსეთისაკენ 1669 წლის 27 თებერვალს გაემგზავრა. ვ. ზ.

³⁸ В. А. Байбуртия, Армянская колония Новой Джульфы в восточно-западноевропейских экономических и политических взаимоотношениях в XVII веке, диссерт. на соискание ученой степени канд ист. наук, Москва, 1964 г., стр. 172—173.

³⁹ Ян Стрейс, Три путешествия, Москва, 1935 г., стр. 247.

და სხვა წყაროები გვარწმუნებენ, ელჩობას ამავე დროს საიდუმლო დავალებებიც ჰქონდა მიცემული. ეს საიდუმლო დავალებები შეეხებოდნენ თურქეთის წინააღმდეგ პოლონეთ-რუსეთის სამხედრო კავშირისადმი ირანის შეერთებას და აგრეთვე ირანის სატრანზიტო ვაჭრობის წარმართვას რუსეთის გზით.

როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიციის ელჩობა ირანის შაჰის კარზე იმდროინდელი საგარეო პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი საკითხების მოგვარებას ისახავდა მიზნად. სწორედ ამით არის გამოწვეული ის ფაქტი, რომ მოსკოვში საგარეო საქმეთა მესვეურებს ბოგდან გურჯიციის ელჩობისათვის განსაკუთრებული ყურადღება მიუქცევიათ. ელჩობის მოსკოვში ჩასვლის შემდეგ ბოგდან გურჯიცი პოსოლსკი პრიკაზში რამდენჯერმე იქნა დაკითხული, ხოლო მოსკოვში ჩასვლამდე, ჯერ კიდევ მაშინ, როდესაც ელჩობა რუსეთის საზღვრიდან მოსკოვისაკენ მიდიოდა, მას მიუჩინეს სპეციალური პირი, რომელმაც შეძლო, როგორც ელჩისაგან ისევე ელჩობის სხვა წევრებისაგან შეეცყო მათელი რიგი საკითხებისა, რომლებიც რუსეთის საგარეო პოლიტიკის მესვეურებს აინტერესებდა.

ბოგდან გურჯიციის ელჩობა რუსეთის საზღვარზე მიაშულა 1868 წლის 13 აგვისტოს. სმოლენსკში ელჩობას შეხვდა მაიორი ივანე ოტრეპიევი, რომელიც დანიშნული იყო ელჩობის პრისტავად, რომელსაც ელჩობა მოსკოვში უნდა ჩაეცილებინა⁴⁰. მაიორმა ივანე ოტრეპიევმა მოსკოვში ჩასვლის შემდეგ პოსოლსკი პრიკაზში წარადგინა მოხსენებითი ბარათი, რომელშიც პუნქტების მიხედვით არის გადმოცემული ის საკითხები, რომელთა შესახებაც მას ელჩისაგან და ელჩობის სხვა წევრთაგან მიუღია ცნობები და განმარტებები. აღნიშნული მოხსენებითი ბარათი, ანუ „Вестовая записка“ შეიდ გვერდზეა დაწერილი და სულ 8 პუნქტს შეიცავს⁴¹. მის ლეგენდაში წერია, რომ 1668 წლის 30 აგვისტოს პოსოლსკი პრიკაზში მაიორმა ივანე ოტრეპიევმა მოიტანა მოხსენებითი ბარათი, რომელშიც იგი წერს, რომ გზაში სმოლენსკიდან მოსკოვამდე შეიტყო ეს ამბები პოლონეთის ელჩის ბოგდან გურჯიციისაგან და მასთან მყოფი აზნაურებისაგან. აგრეთვე ელჩის კაცებისაგან.

მოხსენებითი ბარათი იმდენად პროფესიონალურად არის შედგენი-

⁴⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669, г., ст. 23, стр. 33—39.

⁴¹ იქვე, გვ. 33—39.

ლი, რომ ჩვენ გვაფიქრებინებს მაიორი ივანე ოტრეპიევი ამგვარი წინასწარი გამოკითხვისათვის იყო სპეციალურად გაგზავნილი პოსოლსკი პრიკაზიდან სმოლენსკში.

მოხსენებითი ბარათის პირველსა და მეორე პუნქტში ნათქვამია, რომ როგორც ეს შეიტყო მაიორმა ივანე ოტრეპიევმა, ბოგდან გურჯიცი პოლონეთის მეფისაგან გაგზავნილია სპარსეთის შაჰთან თავაზიანობის ვიზიტით და მას დავალებული აქვს შეატყობინოს შაჰს, რომ პოლონეთისა და რუსეთის მეფეებმა შეწყვიტეს ერთმანეთთან სისხლისმღვრელი ომი და მათ შორის დაიდო სამშვიდობო ხელშეკრულება. ელჩმა წინადადება უნდა მისცეს შაჰს, რომ იყოს მეგობრულ ურთიერთობაში, როგორც რუსეთის მეფესთან, ისევე პოლონეთის მეფესთანაც და თუ თურქეთის სულთანი ომს დაიწყებს პოლონეთის სამეფოსთან შაჰმა დახმარება აღმოუჩინოს პოლონეთს და თავისი ჯარები დაძრას თურქების წინააღმდეგ⁴².

მოხსენებითი ბარათის მესამე პუნქტი, როგორც ჩანს, ივანე ოტრეპიევს პირადად ბოგდან გურჯიციისაგან მიღებული ცნობებით აქვს შედგენილი. მაიორ ოტრეპიევს თვით ბოგდანისაგან შეუტყვია, რომ იგი ეროვნებით ქართველია და მას ირანის შაჰის კარზე ჰყავს მშობლები და ნათესავები, რომლებიც შაჰის სამსახურში იმყოფებიან. შემდეგ, ბოგდანს უთქვამს, რომ როდესაც პოლონეთსა და თურქეთს შორის ომი მიმდინარეობდა, მეფე ზიგმუნტს ირანის შაჰთან ელჩები გაუგზავნია თხოვნით თურქების წინააღმდეგ ომში დახმარების შესახებ და მართლაც, ირანის შაჰს ამ თხოვნის პასუხად ჯარები გაუგზავნია თურქთა წინააღმდეგ. რის გამოც სულთანს პოლონელებთან სასწრაუოდ ზავი შეუკრავს. პოლონეთის მეფის ზიგმუნტ მესამის ამგვარი მოქმედება

⁴² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г. стб. № 23, стр. 33—34.

А

Послан он Богдан к персичкому шаху от королевского величества спросить о здоровье.

В

Объявить о том, что Великий государь наш, его царское величество с королем польским преставя кроволитие, учинили меж себя мирное постановление, Также де и о том, чтоб он шах с королем польским был в любви и братстве яко и с великим государем нашим. И естли де Салтан турской учнет войну иметь с польским королевством и он бы, шах, подавал вспоможение и послал бы свое персичкое войско морем против турков.

ირანის შაჰს საწყენად დარჩენია და სწორედ ამის გამო, ბოგდანის სიტყვით, ამ დროიდან მოყოლებული, პოლონეთსა და სპარსეთს შორის მეგობრული ურთიერთობები შეწყვეტილა. ამჟამად კი ბოგდანი სპარსეთში მიემგზავრება იმისათვის, რომ პოლონეთის მეფესა და ირანის შაჰს შორის ძველი მეგობრობა აღადგინოს და განამტკიცოს.

მაიორ ოტრეპიევის მიერ მესამე პუნქტში მოტანილი ცნობებიდან ყურადღებას იპყრობს ცნობა იმის შესახებ, რომ პოლონეთ-სპარსეთს შორის სამხედრო თანამშრომლობას აღგილი ჰქონია ჯერ კიდევ ზიგმუნტ მესამის დროს, რომელიც პოლონეთში 1587 წლიდან 1632 წლამდე მეფობდა. უნდა ითქვას, რომ ბოგდან გურჯიციის მიერ მოყვანილი ფაქტი ნამდვილად მომხდარა და ისტორიულ სინამდვილეს შეეფერება⁴³, თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ პოლონეთსა და სპარსეთს შორის ურთიერთობები ამ ინციდენტის შემდეგ მთლიანად არ შეწყვეტილა.

ჩვენთვის ცნობილია, რომ ზიგმუნტ III-ის გარდაცვალების შემდეგ, მეფე ვლადისლავ მეოთხის დროს, არა ერთი და ორი ელჩი ყოფილა გაგზავნილი პოლონეთიდან სპარსეთში და პირიქით. ვლადისლავ IV-ის ელჩთა შორის განსაკუთრებით საინტერესო იყო 1636 წელს თეოფილ სტაპრემბერგის ელჩობა სპარსეთში შაჰ სეფისთან, რომელსაც დავალებული ჰქონდა აგრეთვე „ძველი მეგობრობის აღდგენა“ და თურქეთის წინააღმდეგ სამხედრო კავშირის შეკრა⁴⁴. სხვათა შორის, უნდა შევნიშნოთ, რომ სტაპრემბერგს პოლონეთის მეფისაგან წაუღია წერილები საქართველოს მეფისადმი, რომლებიც, სამწუხაროდ, ადრესატი-სათვის ვერ გადაუცია, რადგან ასტრახანიდან იგი ზღვით ჩასულა სპარსეთში და გზად საქართველოზე არ გაუვლია⁴⁵.

რაც შეეხება ირანელ ელჩებს, მათ შორის ჩვენ აღვნიშნავთ 1643 წელს შაჰ სეფის მიერ გაგზავნილ მურზა ბეგს, რომელიც სამხედრო საკითხების შესახებ შეთანხმების დასადებად იყო გაგზავნილი ვარშავაში⁴⁶.

მეფე ვლადისლავმა 1647 წელს სპარსეთში 14 წლის შაჰ აბას II-თან კვლავ გაგზავნა ელჩობა, რომელსაც დავალებული ჰქონდა თურქეთის

⁴³ St. Załęski Missye w Persyi..., s. 55—57.

⁴⁴ St. Załęski—Jezuici w Polsce, t. III, cz. III. s. 861—862
ЦГАДА, ф. 79, 1636, ст. 3, 1637 г. ст. 13.

⁴⁵ Bohdan Baranowski—Znajomość wschodu..., s. 213.

⁴⁶ St. Załęski—Jezuici w Polsce, t. III, cz. III, s. 862,

როგორც ჩანს, თეოფილ სტაპრემბერგი და თეოფილ შემბერგი ერთი და იგივე პირია. გ. ზ.

წინააღმდეგ ბრძოლაში სპარსეთის ჩაბმა. ამ ელჩობას სპარსეთში ასრულებდა პოლონეთის მეფის აზნაური იური ილიჩი⁴⁷.

რაც შეეხება ბოგდანის მიერ მოყვანილ ფაქტს პოლონეთ-სპარსეთის სამხედრო კავშირის შესახებ, პოლონელი ისტორიკოსი სტანისლავ ზალენსკი წერს, რომ ზიგმუნტ მესამემ თავისი მეფობის ბოლო ხანებში თურქების წინააღმდეგ ბრძოლაში სცადა, მოკავშირედ გამოეყენებინა სპარსეთი, რისთვისაც სპეციალური ელჩები გაუგზავნა შაჰს, რომელმაც თურქების წინააღმდეგ გაილაშქრა. აღმოსავლეთში სამხედრო მოქმედების გაჩაღებამ, — წერს სტანისლავ ზალენსკი, — აიძულა სულთანი, პოლონელებთან საზავო მოლაპარაკებები გაეჩაღებინა. თურქთა წინააღმდეგ პოლონეთის ჯარებს სარდლობდა ამ დროს დიდი პეტმანი კონიეცპოლსკი, რომელმაც დაუყოვნებლივ დადო ზავი თურქებთან ისე, რომ მეფე ზიგმუნტისაგან თანხმობაც კი არ მიუღია. დიდ პეტმანს ეს იმისათვის გაუკეთებია, რომ პოლონელთა არმია ამ დროს დიდ სიძნელებებს განიცდიდა, რის მაგალითად გამოდგება ტუნდაც ის ფაქტი, რომ ზავის დადების მომენტში პოლონელთა არმიას მხოლოდ ერთადერთი კასრი თოფის წამალია რჩებოდა მარაგად⁴⁸. როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიკი ივანე ოტრეპიევთან საუბრის დროს ამჟღავნებს პოლონეთ-სპარსეთის ურთიერთობების საკმაოდ კარგ ცოდნას, მაგრამ არაფერს ამბობს შემდგომდროინდელ ელჩობათა შესახებ. ჩვენ ვფიქრობთ, ამას იგი იმიტომ აკეთებს, რომ სურს ხაზი გაუსვას თავისი ელჩობის განსაკუთრებულ მნიშვნელობას⁴⁹.

⁴⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1646 г., стр. 21.

⁴⁸ St. Zalewski—Missye w Persyi ..., s. 55—58.

⁴⁹ ЦГАДА, ივანე საქმე, გვ. 34.

ივანე ოტრეპიევის მოხსენებითი ბარათის მესამე პუნქტი ასე გამოიყურება:

Г

А он де посланник родом грузинские земли и рассказывает, что послал его королевское величество в Персию для того, что прежде сего польской король Жигмонт имел войну с турецким салтаном и посылал он тогда к персидскому шаху посла своего просить о помочи и по прошению де его тогда персидской шах войско свое где сручно на турецкого салтана посылал и видя то салтан с польским королем помирился и за то де персидской шах на польского короля досадовал, что он с турком помирился без его ведома и с тех лет и по се время за ссылки меж себя не имеют. А ему посланнику в том поверено, что ныне королевскому величеству с шаховым величеством прежнюю королей польских дружбу обновить и подтвердить. А его посланниковы родители и ныне служат персидскому шаху многие.

მოხსენებითი ბარათის მეოთხე პუნქტში ნათქვამია, რომ ბოგდან გურჯიციკისაგან ივანე ოტრეპიევემა შეიტყო თურქეთის სულთნის ელჩის შესახებ, რომელიც 1668 წელს ჩასულა პოლონეთში და წინადადება მიუცია პოლონეთის მეფისათვის, რუსეთთან 1667 წელს ანდრუსოვოში დადებული საზავო ხელშეკრულება დაერღვია, მაგრამ პოლონეთის მეფემ და რესპუბლიკამ თურქეთს ამაზე უარი შეუთვალეს. მათ გადაწყვიტეს შეენარჩუნებინათ რუსეთთან მშვიდობა და თურქეთთან ომის შემთხვევაში მტრის წინააღმდეგ მთელი პოლონეთის სახალხო ლაშქარი გამოეყვანათ⁵⁰.

მოხსენებითი ბარათის მეოთხე პუნქტის შესახებ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ანდრუსოვოს ზავის დადების შემდეგ პოლონეთის წინაშე იდგა ძალიან მძიმე საკითხი — მოეწესრიგებინა ურთიერთობა თურქეთთან, რისთვისაც სტამბოლს გაგზავნილ იქნა იერონიმე როძიეიოვსკის მეთაურობით სპეციალური ელჩობა, რომელსაც სულთნის კარზე მძიმე მოლაპარაკებების წარმოება მოუხდა, რადგან რუსეთთან ხელშეკრულების ანტითურქული ხასიათის გამო სტამბოლში აღშფოთებულნი იყვნენ. მართალია, როძიეიოვსკის ელჩობამ შეძლო თურქეთის მთავრობასთან შეთანხმების მიღწევა, მაგრამ იმ აუცილებელი პირობით, რომ პოლონელები ხელს აიღებდნენ რუსეთთან კავშირზე. სწორედ ამაზე მიუთითებს საფრანგეთის სტამბოლელი რეზიდენტის წერილი, რომელიც იმ ხანებში იქნა გაგზავნილი პარიზში. „პორტას არ სურს მშვიდობა პოლონეთთან, თუ იგი არ გაწყვეტს კავშირს რუსეთთან“, — ატყობინებდა საფრანგეთის რეზიდენტი თავის მთავრობას პარიზში⁵¹.

⁵⁰ ЦГАДА, ივრე საქმე, გვ. 34.

მეოთხე პუნქტი შემდეგნაირად არის ჩამოყალიბებული:

Д

Да от того же посланника слышал он, присылал де к королевскому величеству нынешнего году салтан турецкой, чтоб он польский король нынешнее перемирие, которое учинено с Великим государем, розорвал. Король де и Речь Посполитая салтану отказали и все между себя под клятвой говорили, что им с Великим государем отнюд мирного постановления не розрывать. А если салтан учнет с ними войну, вестъ и им де против его итти всем полным решением.

⁵¹ Zb. W ó j c i k, Między traktatem..., s. 43.

როძიეიოვსკის მიერ მიღწეულ შეთანხმებაში ნათქვამი იყო, რომ პოლონეთი ყოველწლიურად საჩუქრებს გაუგზავნიდა ყირიმის ხანს, სამაგიეროდ, ყირიმელები ყოველთვის მზად იქნებოდნენ პოლონელებისათვის დახმარების გასაწევად. თუ თურქეთის სულთანი ომს დაიწყებდა რომელიმე ქრისტიანულ ქვეყანასთან, პოლონეთი მოვალე იყო, ნეიტრალიტეტი დაეცვა და არ აღმოეჩინა დახმარება თურქეთის მტრებისათვის, ერთი სიტყვით, პოლონეთი უნდა ყოფილიყო თურქეთის მტრებისათვის მტერი, ხოლო მეგობრებისათვის — მეგობარი.⁵² ამ შინაარსის წერილები გამოატანეს პოლონეთში ელჩობას, რომელსაც სტამბოლში გარდაცვლილი როძიეიოვსკის მაგივრად უკვე სათავეში ედგა ფრაზიშიშეკ ვისოცკი. ჩვენთვის ცნობილი არ არის სულთანის წერილი იან კაზიშევისადმი თვით ვისოცკის გამოატანეს, თუ ამისათვის სტამბოლიდან პოლონეთის ელჩობასთან ერთად სპეციალური პირი იყო გაგზავნილი, მაგრამ აშკარაა, რომ ივანე ოტრეპიევთან საუბრის დროს ბოგდან გურჯიცი. როდესაც ლაპარაკობს თურქეთის მოთხოვნაზე, რომ პოლონელებმა კავშირი გაწყვიტონ რუსებთან, იგი გული-სხმობს სულთნის ამ წერილსა და იმ შეთანხმებას, რომელიც ვისოცკიმ სტამბოლიდან ჩაიტანა. ამას გვაფიქრებინებს ის გარემოება, რომ 1668 წლის პირველ ნახევარში თურქეთიდან პოლონეთში დიპლომატიური დავალებით არავინ არ ჩასულა⁵³. ბოლოს, უნდა შევნიშნოთ რომ ივანე ოტრეპიევის მოხსენებითი ბარათის მეოთხე პუნქტში მოტანილი ცნობა ბოგდან გურჯიციის მიერ გამიზნული იყო პოლონეთ-რუსეთის მეგობრული ურთიერთობების განმტკიცებისათვის, რაც გვიჩვენებს, რომ პოლონეთის ელჩი სპარსეთში ბოგდან გურჯიცი საკმაოდ გამოცდილი და კვიანი დიპლომატი იყო.

მოხსენებითი ბარათის მეხუთე პუნქტში ივანე ოტრეპიევი წერს, რომ როგორც მან შეიტყო, ამას წინათ პოლონეთის მეფეს თურქეთის სულთანთან გაუგზავნია თავისი ელჩი იმის შესახებ, რომ ყირიმელი თათრები ეხმარებიან ჩერქეზებს,⁵⁴ რაც პოლონეთს ზიფათს უქმნის. სულთანს ელჩი ცუდად მიუღია და განუცხადებია მისთვის, რომ, რადგან

⁵² Zb. Wójcik, *Miedzy traktatem...*, s. 43.

⁵³ იერონიმე როძიეიოვსკის ელჩობის შესახებ დაწვრილებით იხილე Zb. Wójcik-ის დასახ. ნაშრომი, გვ. 35—47.

⁵⁴ ჩერქეზებს უწოდებდნენ კაზაკებს გ. ზ.

ამეჟამად თურქეთი ვენეციასთან ომს აწარმოებს, მას არა აქვს საშუალება პოლონეთისა და ყირიმის საქმეებში ჩაეროს.⁵⁵

ამ საინტერესო ცნობიდან ჩანს, რომ 1668 წლის მაისის ბოლოს პოლონეთში დაბრუნებულა ელჩობა, რომელიც გაგზავნილი ყოფილა თურქეთის სულთანთან ყირიმის სახანოსთან ურთიერთობათა მოსაწესრიგებლად. სამწუხაროდ, ამ ელჩობის შესახებ ჩვენს მიერ შესწავლილ მასალებში ვერავითარი ცნობები ვერ მოვიპოვეთ.

მოხსენებითი ბარათის შემდეგ პუნქტში ნათქვამია, რომ 1668 წლის 28 აგვისტოს დაიწყება სეიმი, რომლის დროსაც გაირკვევა, თუ რაში დაიხარჯა საჯანო ფული, რის გამოც ამდენი ხანია ჯარებისათვის ხელფასი არ გადაუხდიათ⁵⁶. «А король ныне в Варшаве, а сейим начался августа 28-го числа, а будет в поле для того, что войско без престани упоминается жалованья, а платить де нечем. А казна де была великая в собраный, а ныне где в расходе и того речьпосполитая неведает и чаят де что с нынешняго сейму быть без голов многим сенаторам».

მოხსენებითი ბარათის მეშვიდე პუნქტი შეეხება პოლონეთის მეფედ რუსეთის მეფის ალექსი მიხეილისძის შვილის არჩევას. ამ საკითხზე ბოგდანს ასეთი პასუხი გაუცია: მთელს ლიტვაში ამბობენ, რომ შესაძლოა რუსეთის მეფის ძე პოლონეთის მეფედ აირჩიონ, მაგრამ ამ საქმეს ხელს უშლიან პეტმანი და კანცლერი პაცები თავიანთი მომხრეებით. რადგან, როგორც ჩანს, ფრანგი პრინცის კონდესაგან არიან მოსყიდულნიო⁵⁷, რაც შეეხება პოლონელებს, ზოგნი რუსეთის კანდიდატის წინააღმდეგნი არიან, ვინაიდან შიში აქვთ, რომ პოლონეთში გამეფების შე-

⁵⁵ ЦГАДА, — იგივე საქმე, გვ. 35.

Е

Да посылал де королевское величество посланника своего к турецкому салтану для того, что крымския татаровья пристали ныне на помощь черкесам по его салтанову велению или самовольством, и салтан де того польского посланника отпустил от себя с великою нуждою, а про татар сказал мне де ныне вас с крымскими татары расправлять неколи, потому что и сам в войне с князем Вендцейским, а пришел де тот посланник назад к королевскому величеству тому ныне неделю за двенадцать

⁵⁶ ЦГАДА — იგივე საქმე, გვ. 36.

⁵⁷ პრინცი კონდე, ლუი დე ბურბონი (1621 — 1686 წწ) გამოჩენილი ფრანგი მხედართმთავარი, რომლის მეთაურობით საფრანგეთის ჯარებმა ოცდაათწლიანი ომის მსვლელობაში რამდენიმე მნიშვნელოვანი გამარჯვება მოიპოვეს. 1668—1669 წლებში ამაოდ ცდილობდა პოლონეთის სამეფო ტახტის მოპოვებას. გ. ზ.

მდეგ რუსი ბატონიშვილი პოლონელებს წაართმევს კათოლიკურ სარწმუნოებას და პოლონელთა ტრადიციულ თავისუფლებებს.⁵⁸

როგორც ცნობილია, იან კაზიმეჟის მეფობის ბოლო წლებში, მართლაც, იდგა ტახტის მემკვიდრის დანიშვნის საკითხი, რომლის გამო ხანგრძლივი ბრძოლა მიმდინარეობდა სხვადასხვა კანდიდატების მომხრე დაჯგუფებათა შორის. ტახტის მემკვიდრეთა კანდიდატების ოთხი პარტია არსებობდა; მათ შორის ყველაზე ძლიერი იყო სასახლის პარტია, რომელსაც უფრო შეეფერება ვუწოდოთ პროფრანგული პარტიის სახელი, რადგან იგი ცდილობდა, პოლონეთის სამეფო ტახტზე აეყვანა საფრანგეთის მეფის მიერ წამოყენებული კანდიდატები—ანჟუელი პრინცი კონდე ან მისი ვაჟი. ძლიერი იყო აგრეთვე ე. წ. სახალხო პარტია, ან უფრო სწორად, პროავსტრიული პარტია, რომლის სურვილი იყო პოლონეთის მეფის ტახტზე ეხილა 24 წლის კარლოს მეხუთე, ლოთარინგიის ჰერცოგი. ამ ძირითად კანდიდატთა გარდა პოლონეთის ტახტის მოპოვებას ცდილობდა აგრეთვე რეინის პფალცგრაფი, ჰერცოგი ნოიბურგისა — ფილიპე-ვილჰელმი, რომელიც მეფე იან კაზიმეჟის დის ქმარი იყო.⁵⁹

მეოთხე კანდიდატი იყო მეფე ალექსის ვაჟი, ბატონიშვილი ალექსი ალექსის ძე, რომლის კანდიდატურას თავდაპირველად, მართლაც, უჭერდნენ მხარს ლიტველები ჰეტმან პაცის მეთაურობით, მაგრამ მას შემდეგ, რაც რუსეთის მიერ ამ საკითხის მოსაგვარებლად მთელი რიგი დი-

⁵⁸ ЦГАДА, — იგივე საქმე, გვ. 36.

3

Да от него же посланника Богдана слышал он Иван, что про великого государя нашего царевича говорят всею Литвою, что быть ему государю на королевстве польском, только де во всей Литве тому противность чинят гетман и канцлер Пацы с друзьями своими для того, что они взяли великие подарки от Кундеуша французского, а коруныные також де немногие тому противны и для того у них ныне речь та невдоушеченный, что многие опасаются того, чтоб государь будучи у них на королевстве не отнял католические их веры, и прежние польские вольности.

⁵⁹ პოლონეთის სამეფო ტახტის მემკვიდრის დანიშვნის საკითხზე იხილეთ:

Т. Шимитт, История польского народа, т. II, СПб, 1866 г., стр. 338—348, т. III, СПб, 1966 г., стр. 2—6.

С. М. Соловьев, История России с древнейших времен, кн. VI; Москва, 1963 г., стр. 391-394;

Zb. W ó j c i k. Między traktatem..., s. 126—164.

პლომატიური ნაბიჯები იქნა გადადგმული ზოგიერთი ევროპული ქვეყნის მხარდაჭერის მოპოვების მიზნით და რომლებიც მარცხით დამთავრდა. რუსი ბატონიშვილის შესაძლებლობა, რომ არჩევნებში გაემარჯვა, ძლიერ შემეცირდა. შემდეგში, 1669 წლის მაისის საარჩევნო სეიმის დროს, მეფე ალექსიმ ბატონიშვილ ალექსის კანდიდატურა ოფიციალურად არც კი წამოაყენა, რადგან ამ დროისათვის აშკარა იყო, რომ რომანოვთა წარმომადგენელი არჩევნებში გამარჯვებას ვერ მიაღწევდა.⁶⁰

როდესაც ვკითხულობთ ივანე ოტრეპიევის მოხსენებითი ბარათის მეშვიდე პუნქტს, ჩვენ აშკარად ვგრძნობთ, რომ ბოგდან გურჯიცი თავისი პასუხით ცდილობს, აგრძნობინოს თავის თანამოსაუბრეს, რომ რუსი ბატონიშვილის შანსები მაინცდამაინც არ არის უკეთესი, ვიდრე მისი მოქიშპეებისა. ბოგდანი ცდილობს ამის მიზეზის განმარტებას და აცხადებს, რომ ამაში დანაშაული მიუძღვის პრინც კონდეს და მის მომხრეებს, რომლებმაც მოისყიდეს ლიტვის დიდი ჰეტმანი პაცი და მისი მომხრეებიო. მოსყიდვას მართლაც ჰქონდა ადგილი. მაგრამ არა მარტო ფრანგული პარტიის მომხრეთა მხრიდან, არამედ ავსტრიული პარტიის მხრიდანაც. ცნობილია, რომ ჰერცოგმა კარლოს ლოტარინგიელმა 3 მილიონი პოლონური ზლოტი გაიღო ლიტვისა და პოლონეთის არმიების მიმხრობის მიზნით.⁶¹

ბოგდან გურჯიციკის შეხედულებას, რომ რუსი ბატონიშვილის პოლონეთის მეფედ არჩევას სერიოზული წინააღმდეგობები ელოდება წინ, თითქმის მთლიანად ეთანხმება პოსოლსკი პრიკაზის ხელმძღვანელის ათანასე ორდინ-ნაშჩოკინის აზრი, რომელიც მან გამოთქვა მეფე ალექსისტან საუბრის დროს: «Нет никакой нужды ехать на сейм; вечного мира там не заключить, царевича в королѣи не выберут, а только прежнему договору поруха будет».⁶² აქედან ჩანს, რომ ბოგდან გურჯიციკი კარგად იყო გარკვეული იმდროინდელი პოლონეთის საშინაო პოლიტიკის საკითხებში.

ივანე ოტრეპიევის მოხსენებითი ბარათის მეორე პუნქტში ნათქვამია, რომ პოლონეთის ჯარი სამეფოს ჰეტმანის დიმიტრი ვიშნევეცკის მეთაურობით დგას ბელაია ცერკოვის მახლობლად. პოლონელთა ჯარი

⁶⁰ დაწვრილებით რუსი ბატონიშვილის კანდიდატურის შესახებ იხილეთ: Zb. W ó j c i k-ის დასახელებული ნაშრომი, გვ. 126 — 164.

⁶¹ Zb. W ó j c i k, დასახ. ნაშრ. გვ. 142.

⁶² С. М. С о л о в ъ е в, დასახ. ნაშრ. გვ. 393.

20 ათასი კაცისაგან შედგება, ხოლო ლიტველთა ჯარი პეტმან პაცის ზეთაურობით ქალაქ პინსკში იმყოფება. ლიტველთა ჯარში არის 7 ათასი ჯარისკაცი. ამ ჯარებს კაზაკებისა და თათრების წინააღმდეგ გალაშქრება არა აქვთ ნაბრძანები. მათ სენატისაგან მიღებული აქვთ ბრძანება. ბრძოლაში ჩაებან მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ თათრები, ან კაზაკები თვით მივლენ იქ, სადაც ლიტვა-პოლონეთის ჯარები დგანან. რაც შეეხება კაზაკთა და თათართა წინააღმდეგ გალაშქრებას, ეს საკითხი სეიმის დროს უნდა იქნეს გადაწყვეტილი.

მოხსენებითი ბარათის უკანასკნელ მეცხრე პუნქტში ივანე ოტრეპიევი წერს, რომ რამდენიმე ხნის წინათ ჩერქეზებს⁶³ პოლონეთის მეფესთან თავიანთი ელჩები გაუგზავნიათ, რომელთაც უთხოვიათ იან კაზიმეჟისათვის, რომ მას ეშუამდგომლა რუსეთის ხელმწიფესთან დანაშაულის პატიების შესახებ და ის ქალაქები, რომლებიც რუსეთის მეფეს ეკუთვნოდა, მათგან უკან მიეღო, ხოლო ის ქალაქები, რომელნიც პოლონეთს ეკუთვნოდნენ, პოლონეთის მეფეს ჩაებარებინა. ამ საკითხის შესახებ, როგორც ივანე ოტრეპიევი წერს, სეიმი უთუოდ სპეციალურ ელჩებს გააგზავნიდა რუსეთის დიდ ხელმწიფესთან⁶⁴.

როგორც ვხედავთ, მაიორ ივანე ოტრეპიევს უსაუბრია ბოგდან გურჯიციკისა და მისი ელჩობის წევრებთან და საკმაოდ მრავალფეროვანი

⁶³ ჩერქეზებს უწოდებდნენ დონის, დნეპრისა და ზაპოროჟიეს კაზაკებს. გ. ზ.

⁶⁴ ЦГАДА, იგივე საქმე. გვ. 37, 38.

მოხსენებითი ბარათის სრულად წარმოდგენისათვის ჩვენ აქ მოვიტანთ მის ბოლო პუნქტებს:

Н

А с войском ныне корунным гетман польный и коронный князь Дмитрей Вышневецкий стоит близ Белой Церкви, а с ним коронного войска 20 тысячъ, а гетман Пац стоит ныне с липовским войском в Пинску, а с ним войска 7 тысячъ. А для де того войска не бются с черкаassy, что де между собою у сенаторов нет совету, а всякая речъ ныне будет в доконченни на сейме, а и до сейму ежели бы пришли казаки где стоят войска под Белую Церковь или под Пинск, войскам де сними бытся велено, а самым на казаком и на татар ходит не указано.

К

Да приехали де Невдави Черкаassy к королю послом, чтоб де он их вину упросил у царского величества, а города де которые были за великим государем чтоб де изволил Великий государь их принять, а кой за королем были по договорам посольским, чтоб де те принял король и о том де с сейму чаят будет посол к Великому государю вскоре.

ცნობები შეუკრებია იმ საკითხების ირგვლივ, რომლებიც იმ ხანებში რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ხელმძღვანელებს აინტერესებდათ.

მეტად საგულისხმო ფაქტს წარმოადგენს ის ამბავი, რომ პოსოლსკი პრიკაზში მაიორ ივანე ოტრეპიევის მიერ წარდგენილი მოხსენებითი ბარათი საკმაოდ სანდო და სარწმუნო დოკუმენტად ჩაუთვლიათ. რადგან ამ ბარათში დასმული საკითხების შესახებ პოსოლსკი პრიკაზის თანამშრომლებს ბოგდან გურჯიციისთან შეხვედრის დროს აღარაფერი აღარ უთქვამთ.

როგორც ჩანს, ივანე ოტრეპიევის მოხსენებით ბარათში მოყვანილი ბოგდანის პასუხები პოსოლსკი პრიკაზის მესვეურებს საკმაოდ დამაჯერებლად მიუჩნევიათ და იგივე საკითხებზე ხელახლა ყურადღების შეჩერება ზედმეტად ჩაუთვლიათ.

ბოგდან გურჯიციის ელჩობა 1668 წლის 29 აგვისტოს მოსკოვში ჩავიდა. აქ მას მიეგება ახალი პრისტავი რეიტართა პოლპოლკოვნიკი ანდრეი ჩუბაროვი, რომელსაც ევალეობოდა, ბოგდან გურჯიციის ელჩობის მოსკოვში ყოფნის დროს მისთვის მზარუნველობა და ამავე დროს მეთვალყურეობა გაეწია.⁶⁵

2. ბოგდან გურჯიციის ელჩობის ჩასვლა მოსკოვში

ბოგდან გურჯიციის ელჩობა მოსკოვში საკმაოდ კარგად იქნა მიღებული. იგი საცხოვრებლად მოათავსეს მდინარე მოსკოვის გაღმა, ნიკიფორე ტელიატნიკოვის სახლში, სადაც მას დაახვედრეს ათი ურემი შეშა, ათი ურემი თივა და ხუთი „ჩეტვერტი“ ქერი.¹

უკვე სამი დღის შემდეგ, ე. ი. 1669 წლის 2 სექტემბერს, ბოგდან გურჯიცი და მისი თანმხლები პირები სამეფო კარზე იღებენ მეფე ალექსისაგან ოფიციალურ აუდიენციას.

პოსოლსკი პრიკაზის საქმეებში შემონახულია ბოგდან გურჯიციის ელჩობის მეფის კარზე მიღების საზეიმო ცერემონიალის აღწერილობა, რომლიდანაც ვიგებთ, რომ ბოგდანთან ერთად მიღებაზე მიწვეული ყოფილან პოლონეთის მეფის აზნაური იან გროსი და ელჩობის მდივანი

⁶⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 289; 341.

¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 289; ჩეტვერტი საზომი ერთეულია— ჩარეჟი. გ. ზ.

აზნაური იან კოხანოვსკი.² ელჩები კრემლის სასახლისაკენ საკუთარი ცხენებით უნდა წასულიყვნენ საპატიო ესკორტის თანხლებით.

კრემლში მეფის ბრძანებით პოლონეთის ელჩებს საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს მაცხოვრის ალაყაფის კართან (Спасские ворота), ორ მხარეზე განლაგებული იყო სტრელცთა ორი პრიკაზი: «с ружьем и знамены и з барабаны», ამავე დროს «стояти... по Красному крыльцу и до Благого вещания дворянам из городов и детям боярским и подьячим в цветном платье»³.

მეფის სატახტო დარბაზის წინ გურჯიკცის უნდა მიგებებოდნენ აზნაურები, დიაკები და მდიდარი ვაჟრები: «А при великом государе сидети боярам и окольным и думным дворянам».

სამეფო ტახტის ორივე მხარეს „რინდებად“ იყვნენ სტოლნიკები. თავადები იური და თევდორე ურუსოვები, აგრეთვე დიმიტრი და ივანე ნაუმოვები.⁴

მეფესთან პოლონეთის ელჩებს წინ გაუძღვნენ სტოლნიკი ანდრეი კოლჩევი და ღუმნი დიაკი გერასიმე გოლოვინი. ბოგდან გურჯიკცი მიესალმა მეფე ალექსი მიხეილისძეს და გადასცა პოლონეთის მე-

² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., т. 4, т. 40.

³ იქვე, გვ. 40.

სტრელცთა პრიკაზი, როგორც ივანე IV დროს იწოდებოდა რაზმი ანუ სტატია (Стрелецкая статья), წარმოადგენდა სამხედრო შენაერთს, რომელშიც ხუთი ასეული შედიოდა. სტრელცთა პრიკაზები ან ხუთასეულები რუსეთის არმიაში მე-17 საუკუნის 80-იან წლებამდე არსებობდნენ.

ამ საკითხზე იხილეთ. А. В. Чернов — Вооруженные силы русского государства в XV—XVII вв, Москва, 1954 г., стр. 48—49;

⁴ ЦГАДА, ф. 79, ст. 23, стр. 41.

უზრადლებას იქცევს ტერმინი „რინდი“. რომელიც რუსული დიპლომატიური ეტიკეტით წარმოადგენს საპატიო მოვალეობას, რაც იმაში გამოიხატებოდა, რომ დიპლომატიური მიღების დროს სპეციალურად დანიშნული პირები გაუნძრევლად იდგნენ მეფის ორივე მხარეს. ეს სიტყვა მონღოლური წარმოშობისა უნდა იყოს და შინაარსით იმასვე უნდა ნიშნავდეს, რასაც ქართულ ენაში ნიშნავს სიტყვები: გარინდვა, გარინდული, რინდი ე. ი. უძრავ მდგომარეობაში ყოფნა.

სიტყვის ამ მნიშვნელობასთან უნდა იყოს დაკავშირებული მე-13, მე-14 საუკუნეებში საქართველოში არსებული სუფიური საზოგადოებანი რომლებიც რინდებს სახელით არიან ცნობილნი.

ამ საკითხზე იხილეთ: ვ. გაბაშვილის — ფეოდალური საქართველოს ქალაქების ურთიერთობანი მახლობელი აღმოსავლეთის ქალაქებთან.

კრეზულში: ნაკვეყვები აღმოსავლეთის ქალაქების ისტორიიდან, თბილისი. 1956 წ., გვ. 122—162.;

ფის იან კაზიმეჟის სიგელი⁵. რომლის რუსული თარგმანი მოტანილია დანართში⁶.

მეფე იან კაზიმეჟის სიგელის გადაცემის შემდეგ ბოგდან გურჯიკის და მის თანმხლებ პირებს წყალობის ნიშნად მეფის ხელის ამბორის ნება მიეცათ, რის შემდეგ მათ განუცხადეს, რომ მეფე ალექსი მიხეილისძე გაეცნობა მეფე იან კაზიმეჟის სიგელს და შესაფერ პასუხს გასცემს მასზე სპეციალური სიგელით, რომელსაც მეფე იან კაზიმეჟს გაუგზავნიან პოლონეთში.⁶

ამით დასრულდა რუსეთის მეფის კარზე პოლონეთის ელჩების მიღების ოფიციალური ცერემონია.

აქ ჩვენს ყურადღებას იქცევს ერთი გარემოება, რომელმაც, ჩვენი აზრით, გარკვეული როლი ითამაშა ბოგდან გურჯიკისა და მისი ელჩობის წევრების პოლონელი შლიახტიჩების ურთიერთდამოკიდებულების საქმეში. ეს საკითხი შემდეგნაირად წარმოგვიდგება. როგორც ცნობილია, 1667 წლის ანდრუსოვოს ხელშეკრულების⁷ მე-20 მუხლი ადგენდა დიპლომატიური ურთიერთობების ნორმებს რუსეთსა და პოლონეთს შორის. დიპლომატიური ურთიერთობანი რუსეთსა და პოლონეთს შორის განხორციელებული უნდა ყოფილიყო სამი რანგის დიპლომატიების საშუალებით.

უმალესი რანგის დიპლომატებად მიჩნეულ იყვნენ სრულუფლებიანი ელჩები (полномочные послы), რომელთა დიპლომატიური ამაღლა 100 კაცისაგან შედგებოდა. ასეთ ელჩებს, ჩვეულებრივ, 150 ცხენის ყოლის უფლება ჰქონდათ.

რანგით უფრო დაბლა იდგნენ ელჩები, რომელთაც „პოსლანიკებს“ უწოდებდნენ. ამ ელჩთა ამაღლა, ანდრუსოვოს ხელშეკრულებით 30 კაციტ განისაზღვრებოდა და მათ უფლება ჰქონდათ ჰყოლოდათ 50 ცხენი.

მესამე რანგის დიპლომატებად ითვლებოდნენ მაცნეები (гонцы), რომლებიც დიპლომატიურ „კურიერებს“ წარმოადგენდნენ. მაცნეს ამაღლის შემადგენლობა 10 კაციტ იყო განსაზღვრული და შესაბამისად უფლება ეძლეოდათ 15 ცხენით ესარგებლათ.⁸

⁵ ЦГАДА. ф. 79, 1969 г., стб. № 23, стр. 48—50. იხ. დანართი, გვ. 173.

⁶ ЦГАДА. ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 40—47.

⁷ П. С. З. т. I, № 398.

⁸ Е. Зевакин, Персидский вопрос в русско-европейских отношениях XVII в., Исторические записки, № 8: 1940 г., стр. 144.

თანამედროვე გაგებით — «Посланник» — ქართულად დესპანად ითარგმნება და თავისი მნიშვნელობით სრულუფლებიან ელჩზე დაბალ დიპლომატიურ რანგს წა-

როდესაც დიპლომატიური მისია რომელიმე ქვეყანაში ჩავიდოდა, ამ ქვეყნის მესვეურნი თავის თავზე იღებდნენ სტუმრების უზრუნველყოფას, როგორც სარჩოთი, ისევე ცხენის საკვებითაც. იმისდა მიხედვით თუ ელჩს რა მდგომარეობა ეკავა და რა რაოდენობის ამაღალა ახლდა, მას ფულით უხდიდნენ დღიურ სარჩოს. მაგალითად. მაცნეს, რომელს ამაღალა 10 კაცისაგან შედგებოდა, დღიურად აძლევდნენ 5 მანეთს, სოლო ელჩს, რომლის ამაღალა 30 კაცით განისაზღვრებოდა, რუსეთის მეფის კარზე დღიურად 10 მანეთს აძლევდნენ და ასე შემდეგ.

როდესაც ბოგდან გურჯიცი მოსკოვში ჩავიდა. მას. როგორც ელჩს. თან ახლდა ამაღალა 32 კაცის შემადგენლობით. მართლაც მოსკოვში ჩასვლისთანავე მას მეფე ალექსი მისეილის ძის ბრძანებით ყოველდღიურად სარჩოსათვის 10 მანეთს აძლევდნენ, მაგრამ შემდეგ მოხდა გაუთვალისწინებელი რამ. მეფე ალექსისთან აუდიენციის დროს ბოგდან გურჯიციმ მეფეს გადასცა პოლონეთის მეფის იან კაზიმეის სიგელი, რომელშიც ბოგდან გურჯიცი მოხსენიებულია არა „პოსლანიკად“, ე. ი. ელჩად, არამედ „გონეც“-ად, ე. ი. მაცნედ. ეს კი საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რომ მოსკოვის პოსოლსკი პრიაკაზის მეთაურებს ბოგდანის ელჩობისათვის დღიური სარჩო 5 მანეთით შეემცირებინათ.⁹

რმოადგენს. ისტორიულად კი დესპანი და ელჩი ქართულში ერთიდაიმავე ცნების აღმნიშვნელი ტერმინები იყო. სულხან-საბა ორბელიანი აღნიშნავს: „დესპანი. არს მეფისაგან მეფესთან მიგზავნილი მოციქული საქმესა რასმე ზედა, რომელთა სპარსნი ელჩად უწოდებენ“. ს. ს. ორბელიანი — თხზულებანი, ტ. IV, 1, თბილ. 1765 წ. გვ. 516, რის გათვალისწინებით მიგვაჩნია. რომ უმჯობესია ბოგდან გურჯიციის ეწოდოთ ელჩი და არა დესპანი, მით უმეტეს, რომ იგი თავის დიპლომატიურ სამსახურს ირანის შაჰის კარზე ეწეოდა და მას ყოველთვის ბოგდან ელჩს უწოდებდნენ. ასევე ზელდან ელჩის სახელით არის იგი მოხსენიებული ვახტანგ მეექვსის სიგელში: „მას ეამსა ოდეს შენის პაპა-მამათაგან ნასყიდსა და სამკვიდროს თქვენს სასახლეს გვაქვენიო, ვითაც ამას წინათ ბრწყინვალეს ბიძა ჩვენს მეფეს პატრონს გიორგის, თქვენთინ გამოერთმევინა და ელჩს ზელდან ბეგისათვის ებოძებინა“. იხ. დოკუმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI — XIX სს) წ. 1, თბ., 1962, გვ. 93.

⁹ ПГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 69—70.

«А великого государя жалованья за поденной корм и за питье и за конской корм велено ему посланнику с людьми давать по 10 рублей на день».

А как он был у великого государя на дворе на приезде и подал великому государю королевскую грамоту, а в грамоте написан он гонцом, что послан он через московское государство в Персию...

И по указу Великого государя велено тому гонцу давать великого государя жалованья за поденной корм и питье деньгами уж с убавкой по 5 ру-

ცხადია, დღიური სარჩოს შემცირება გამოიწვევდა ელჩობის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესებას, რამაც შემდეგში გამოიწვია ბოგდან გურჯიციკისა და მისი ელჩობის პოლონელი წევრების დაპირისპირება. ეს ინციდენტი როგორც ჩანს, მოულოდნელი იყო ბოგდან გურჯიციკისათვის, რადგან იგი გაგზავნილი იყო როგორც ელჩი და არა როგორც მაცნე. ეს იქიდანაც ჩანს, რომ მისი ელჩობა 32 კაცისაგან შედგებოდა; გარდა ამისა, პირად ინსტრუქციაში, რომელიც ბოგდანს მისცეს სამეფო კანცელარიაში, ბოგდანი სწორედ ელჩად არის მოხსენიებული. ამით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ ბოგდანს სარჩოს შემცირება ღირსების შელახვად და შეურაცხყოფელ ფაქტად მიუჩნევია და შემცირებული სარჩოს მიღებაზე საერთოდ უარი განუცხადებია.¹⁰

ამ ინციდენტმა გამოიწვია მოვლენათა შემდეგი მსვლელობა. მეფესთან აუდიენციის შემდეგ თავდაპირველად განზრახული იყო, რომ პოლონეთის ელჩისათვის მეფის წყალობის გამოსაცხადებლად უნდა მისულიყო სტოლნიკი იაკობ ვოლკოვი¹¹, მაგრამ, როდესაც გამოირკვა, რომ გურჯიციკი მეფის სიგელში მოხსენიებული იყო როგორც «Гонимый», თავდაპირველი განზრახვა შეუცვლიათ და წყალობის გამოსაცხადებლად სტოლნიკი აღარ გაუგზავნიათ.¹² როგორც ვხედავთ, წყალობა ბოგდანისათვის მაინც გაუგზავნიათ, მაგრამ განსხვავება იმაში მდგომარეობდა, რომ წყალობის გამოცხადებას ოფიციალური ცერემონია აღარ მოჰყოლია.

блев на день, для того, что он в королевской грамоте написан гонцом, а не посланником»

¹⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 70

«И гонец того великого государя жалованья за поденной корм и питья и за конской по 5 рублев на день не емлет, а приказывает с приставом, чтоб его царское величество указал отпустить по королевской грамоте в Персиду».

¹¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 53

«Великий государь царь и великий князь Алексей Михайлович всея Великия и Малыя и Белья Россий самодержец велел стольнику Якову Семеновичу Волкову (Sic.) ехать к литовскому посланнику Богдану. Гурди с своим великого государя жагованнем с ествою и питьем».

¹² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 342

«И стольник в то время с столом не послан для того, что в грамоте королевской Богдан Гурдей написан гонцом. А вместо того послано к нему Богдану есты и питья с дворца, против того, что послано великого государя жалованья з дворца в прошлом во РОЕ году к польскому посланнику к Самойлу Венславскому, как он был у великого государя».

1669 წლის 3 სექტემბერს მეფის ბრძანებით ბოგდან გურჯიცი კიდევ ერთხელ იქნა დაკითხული, ამჯერად ღუმნი დიაკის ლუკიანე გოლოსოვის მიერ:¹³

საარქივო მასალებში დაცულია ბოგდან გურჯიციის დაკითხვის ტექსტი, რაც საშუალებას გვაძლევს გავეცნოთ ბოგდანის პასუხებს იმ საკითხების შესახებ, რომლებიც რუსეთ-პოლონეთის ურთიერთობებს ეხებოდა და იმაყმად რუსეთის საგარეო პოლიტიკისათვის აქტუალურ საკითხებს წარმოადგენდა.

უპირველეს ყოვლისა, ლუკიანე გოლოსოვმა სცადა, გაეგო ბოგდან გურჯიციისაგან, თუ რა ვითარებაშია პოლონეთში უკრაინელ კაზაკებთან ურთიერთობის საკითხი.

როგორც ცნობილია, 1667 წელს დადებული ანდრუსოვოს ზავის თანახმად, აგრეთვე მოსკოვის სამოკავშირეო ხელშეკრულების თანახმად, რუსეთმა და პოლონეთმა გაინაწილეს გავლენის სფეროები უკრაინაში, აგრეთვე დაადგინეს, რომ საერთო მტრების, ე. ი. თურქებისა და თათრების წინააღმდეგ შეთანხმებულად იმოქმედებდნენ. ლუკიანე გოლოსოვმა გაახსენა ბოგდანს, რომ მაშინვე იქნა გადაწყვეტილი, რომ უკრაინელი კაზაკების მხრივ ყოველგვარი ღალატის შემთხვევაში რუსეთი და პოლონეთი ერთად გამოვიდოდნენ მათ წინააღმდეგ, მაგრამ — განაგრძობდა გოლოსოვი, — თურქთა მხარეს გადასული უკრაინელი კაზაკების წინააღმდეგ აქტიურად მხოლოდ რუსეთის მეფის ჯარები მოქმედებენ, ხოლო რაც შეეხება პოლონელებს, მათ ამ მხრივ არაფერი არ გაუკეთებიათ. ამის გამო ლუკიანე გოლოსოვი გამოთქვამს გაკვირვებას და ამბობს: «И то царскому величеству в великое подивление, что со стороны королевского величества Андрусовскому перемирному договору и московскому подтверждению не учинено исправление»¹⁴.

როგორც ვიცით, ბოგდან გურჯიციის პოლონეთში მიცემული ინსტრუქციით უნდა ეცადა, თავი აერიდებინა პოლიტიკური საკითხების განხილვისაგან. მართლაც, ბოგდანის პასუხი ამ უმნიშვნელოვანესი პოლიტიკური საკითხის შესახებ საკმაოდ დიპლომატიურ ხასიათს ატარებს:

¹³ ЦГАДА, ф. 79, ст. 23, 1669 г., стр. 65.

¹⁴ ЦГАДА, ф. 79, ст. 23, 1669 г., стр. 66.

«Указал великий государь царь и великий князь Алексей Михайлович всея Великия и Малыя и Белья России самодержец польскому посланнику Богдану Гурди быть у думного дьяка у Лукьяна Голосова на разговоре на дворе тайных дел подьячего Перфиля Оловенникова, для того, что, его думного дьяка двор погорел».

«Перед поездом его королевское величество послал указ свой коронному гетману к Собесскому и к польному Вышневецкому, чтоб они с войсками шли против неприятелей бусурман и изменников черкасс и промысел всякой к поныску ссылаясь царского величества боярами и воеводами чинили. И польный гетман князь Дмитрий Вышневецкий на Украину с войсками пошел, а гетман Собесский зачем не пошел, того он не ведает, только де походу его помещику польская вольность, которая во всех государствах ведомо, а он де послан по указу королевского величества в персидскую землю, а разговор ему о тех делах и никаких чинить не наказано»¹⁵.

ამის შემდეგ ლუკიანე გოლოსოვმა აცნობა გურჯიციის, რომ ვოლგაზე მგზავრობა კაზაკთა თარეშის გამო მეტად საშიშია. გოლოსოვმა ბოგდანს უთხრა, რომ აჯანყებული კაზაკების წინააღმდეგ ბოიარინ ივანე პროხოროვსკის მეთაურობით გაიგზავნა მეფის ჯარები, რომლებმაც აიღეს იაიცი გოროდოკი, ბევრი კაზაკი დასაჯეს, მაგრამ. მიუხედავად ამისა, ბოგდანისათვის ვოლგაზე მგზავრობა მაინც მეტად მძიმე და ძნელი იქნება. ამაზე ბოგდან გურჯიციმ ლუკიანე გოლოსოვს უპასუხა, რომ ამ საქმეში იგი მეფე ალექსის ნება-სურვილს დაემორჩილება, თუ უბრძანებენ წავა სპარსეთისაკენ და თუ არ უბრძანებენ, დაბრუნდება უკან პოლონეთში.¹⁶

შემდეგ ლუკიანე გოლოსოვმა ჰკითხა ბოგდანს, დაიწყო თუ არა ვარშავის სეიმი და რა საკითხები იქნება განხილული მასზე? ამ კითხვაზე ბოგდანმა უპასუხა, რომ სეიმი, როგორც მან შეიტყო, 15 აგვისტოს უნდა დაწყებულიყო, მაგრამ რა საკითხები უნდა განეხილათ მასზე, ამის შესახებ მას არაფერი გაუგია.

შემდეგ ბოგდან გურჯიციმ ლუკიანე გოლოსოვს აცნობა, რომ ამას წინათ პოლონეთის მეფეს ყირიმის ხანმა გაუგზავნა მაცნე, სა-

¹⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 66.

¹⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 67.

ბოგდან გურჯიცი ლუკიანე გოლოსოვმა 1668 წლის 3 სექტემბერს დაეთხოვა, ამ დროს კი, როგორც ცნობილია, რუსეთში აღმავლობას იწყებდა მძლავრი სახალხო მოძრაობა, რომელიც ისტორიაში ცნობილია, როგორც გლეხთა ომი სტეფანე რაზნის ხელმძღვანელობით. სწორედ ამის შესახებ ლაპარაკობს ლუკიანე გოლოსოვი.

ამ საკითხზე იხილეთ: Н. И. Смирнов, А. Г. Маньков, Е. П. Подъяпольская, В. В. Мавродин. Крестьянские войны в России XVII—XVIII вв. Москва. Ленинград, 1966 г.

სელად აბას აღა, რომელსაც შემდეგ უბრძანა რუსეთის მეფე ალექსი-
სთან გამგზავრებულიყო, მაგრამ, სამწუხაროდ, ეს მაცნე გზაში უკრა-
ინელმა კაზაკებმა შეიპყრეს; შემდეგ რა ბედი ეწია აბას აღას, ბოგდან
გურჯიციმ არაფერი იცოდა.¹⁷

გოლოსოვთან საუბრის დროს ბოგდან გურჯიციკის მხრივ აბას აღას
ამბის მოტანა. ჩვენი აზრით, მის დიპლომატიურ ნიჭზე უნდა მიუთითე-
ბდეს, რადგან პოლონეთის მეფის მიერ ყირიმელი მაცნეს აბას აღას
რუსეთში გაგზავნა პოლონეთსა და რუსეთს შორის მეგობრული ურ-
თიერთობის დამადასტურებელი ფაქტია.

საუბრის დასასრულს ლუკიანე გოლოსოვმა აღნიშნა, რომ მოსკოვის
შეთანხმების თანახმად რუსეთის ელჩები გაგზავნილნი არიან კურლან-
დიაში სავაქრო შეთანხმებათა მისალწვეად რუსეთსა, პოლონეთსა და
შვედეთს შორის. ლუკიანე გოლოსოვს სურდა, შეეტყო ბოგდან გურ-
ჯიციკისაგან. დანიშნულნი არიან თუ არა პოლონეთის მეფის მიერ ელ-
ჩები კურლანდიაში. ამ კითხვაზე ბოგდანმა ასე უპასუხა:—კურლანდიის
ყრილობაზე ელჩების დანიშვნა პოლონეთის მეფეს სეიმის გარეშე არ
შეუძლია, მითუმეტეს, რომ მთელს პოლონეთში ელიან მეფე ალექსი
მიხეილისძის ელჩების ჩასვლას ვარშავის სეიმზე. მეფე ალექსის ელჩე-
ბის ჩასვლას ვარშავის სეიმზე სხვებთან ერთად ელის მეფე იან კაზი-
მეიციო.¹⁸

ლუკიანე გოლოსოვთან საუბრის დროს, როგორც ვხედავთ, ბოგდან
გურჯიციკი ცდილობს, ზაზი გაუსვას რუსეთთან ურთიერთობაში პოლო-
ნელთა მისწრაფებას მეგობრული დამოკიდებულებისადმი და ანდრუ-
სოვოს დაზავებისა და მოსკოვის სამოკავშირეო ხელშეკრულების ერთ-
გულებისადმი, რითაც, როგორც დიპლომატიური მოღვაწე. ბოგდან
გურჯიციკი თავის მხრივაც ხელს უწყობდა ამ ურთიერთობების განმტ-
კიცებასა და გაუმჯობესებას.

ბოგდან გურჯიციკის ელჩობა მოსკოვში 18 სექტემბრამდე დარჩენი-
ლა. როგორც ჩანს, ეს დრო დასჭირდა იმ საკითხების მოგვარებას,
რომელთა შესახებ ცნობებს გვაწვდის პოლონურ ენაზე დაწერილი მო-
ხსენებითი ბარათი, რომელიც ბოგდან გურჯიციკის პოსოლსკი პრიკაში
წარუდგენია.¹⁹

¹⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 68

¹⁸ იქვე.

¹⁹ იქვე, გვ. 87.

ამ ბარათით ბოგდანი მოსკოვიდან გასვლის წინ თხოულობს შემდეგი საკითხების მოგვარებას:

1. უპირველესად ყოვლისა, ბოგდანი მოითხოვს, რათა საშაშლობდე მგზავრობაში ზელი არ შეშლოდა, მიეცათ მისთვის შემდეგი სიგელები:

1. სიგელი ჩერქეზთა თავად კაზბულატ მუტალისძისადმი, რათა მას პოლონელთა ელჩობისადმი დახმარება გაეწია.

2. მიეცათ მისთვის ე. წ. «проездная грамота» რუსეთის გზებზე მგზავრობისათვის.

3. სიგელი ყაზანში ნაგების გამოსაცვლელად და ასტრახანამდე გამცილებელთა შესახებ.

4. სიგელი ასტრახანში სურსათ-სანოვავის შესახებ, თუ ელჩობას ასტრახანში გამოზამთრება მოუხდებოდა.

5. სიგელი თერგის ვოევოდასთან.

6. სიგელი დარუბანდის ხანისადმი.

7. სიგელი შემახიის ხანისადმი.

გახსაკუთრებით ინტერესს იწვევს ბოგდან გურჯიციის თხოვნა, ნება დართონ მას, ინახულოს ქართველი მეფისწული ნიკოლოზ დავითის ძე, რომელიც ამ დროს მეფე ალექსის სამეფო კარზე იმყოფებოდა.²¹

სამწუხაროდ, ჩვენ არ გვაქვს ცნობები იმის შესახებ, თუ რა შედეგი გამოიღო ბოგდანის ამ თხოვნამ, დართეს თუ არა მას ნება, ენახუ-ლა ქართველი უფლისწული და თუ მას დართეს ამის ნება, რა საკითხებზე ჰქონდათ მათ საუბარი.

გარდა ამისა, ბოგდან გურჯიცი თხოულობდა მეფის ნებართვას, რომ საკუთარი ფულით შეეძინათ ხელმწიფისაგან ცხენები.

18 სექტემბერს ბოგდან გურჯიციის ელჩობა მოსკოვიდან გავიდა, ისე რომ, მეფის სასახლეში ის აღარ ყოფილა მიღებული. სამგზავროდ ელჩობას პოსოლსკი პრიკაზში ფულად მისცეს 150 მანეთი²¹.

1669 წლის 7 ნოემბერს ბოგდანის ელჩობა უკვე ყაზანში იყო ჩასული,²² ზოლო ასტრახანში იგი გაცილებით გვიან ჩავიდა, სახელდობრ, 1669 წლის 27 თებერვალს.²³

როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიციის ელჩობამ გზას მოსკოვიდან

²¹ მეფისწული ნიკოლოზ დავითის ძე არის თეიმურაზ I-ის შვილიშვილი ერეკლე დავითის ძე. გ. ზ.

²¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 294.

²² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 135.

²³ თარიღები რუსულ კალენდარით არის მოცემული. გ. ზ.

ასტრახანამდე 5 თვეზე მეტი ხანი მოანდომა. ამ ხნის განმავლობაში ბოგდან გურჯიციმ პოლონეთში მხოლოდ ორი წერილი გააგზავნა, ეს წერილები მან კანცლერ იან ლეშჩინსკის მისწერა.

პირველი წერილი 1669 წლის 23 სექტემბრით არის დათარიღებული,²⁴ ე. ი. მოსკოვიდან გასვლის შემდეგ საკმაოდ მალე გაუგზავნიათ იგი. ამ წერილში საუბარია იმის შესახებ, რომ ბოგდანმა პოლონეთიდან წამოყვანილი ცხენები რუსეთის მეფის ნებართვით უკან დააბრუნა პოლონეთში, ხოლო მოსკოვში ამდენ ხანს პირადი საქმეების გამო დარჩა.

მეორე წერილი, რომელიც ბოგდანმა კანცლერს ყაზანიდან გაუგზავნა, დათარიღებულია 1669 წლის 7 ნოემბრით. ეს წერილი უფრო ვრცელია და შინაარსითაც უფრო მდიდარია. ამ წერილში ბოგდანი კანცლერს აუწყებს რუსეთის სამეფო კარზე ელჩობის მიღების შესახებ. ამ წერილიდან ირკვევა, რომ, როდესაც ბოგდანი მეფის კარზე ჩათვალეს არა ელჩად, არამედ უბრალო მაცნედ (гонец), რასაც გამოუწვევია ელჩობის ფინანსური მდგომარეობის გაუარესება, ბოგდანს სწრაფად მიუღია ზომები, რომ ეს გაუგებრობა გამოესწორებინა. წერილში ნათქვამია, რომ ანდრეი ჩუბაროვს, რომელიც მოსკოვში ბოგდანის პრისტავად დაუხმინავეთ, ბოგდანისათვის ოფიციალურად განუცხადებია, რომ გაუგებრობა გარკვეულ იქნა და მეფე მას იღებს როგორც ელჩს და არა როგორც მაცნეს. ბოგდანის სიტყვით, სწორედ ამის გამო მას სამგზავროდ ორი თვის ანგარიშში დაჰპირდნენ სამასი მანეთის მიცემას, მაგრამ შემდეგ ეს დაპირება არ შეასრულეს და მხოლოდ 150 მანეთი გაიღეს, რის შედეგადაც ბოგდანმა ველარ შეძლო თავისი ფულით მოსკოვში ცხენების ყიდვა და მეფის საბარგულებით მოუხდათ მგზავრობა. წერილში ბოგდანი წერს, რომ მისი ფულის ტომარა ძალზე მსუბუქია და ცხენების ყიდვისათვის რამდენიმე ათასი მანეთის გადახდა მან ვერ გაბედა. რადგან წინ ძნელი და გრძელი გზა აქვთ გასაელვლი.

წერილი პოლონურ ენაზეა დაწერილი და ბოგდანის მიერ ბოლოში ქართულ ენაზე ლამაზი ხელით აქვს მიწერილი ქ. ბუგდანს. გურჯი:.. რუქმისა:.. იეგო:.. კარულევაკი:.. მსჩი:..²⁵

გარდა ამ ორი წერილისა, რომლებიც ბოგდანმა პოლონეთში გა-

²⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 96.

²⁵ იქვე, გვ. 136—137.

აგზავნა, შემონახულია პოლონურ ენაზე დაწერილი და ბოგდანის მიერ ქართულად ხელმოწერილი წერილი, რომელიც მეფე ალექსი მიხეილისძისადმი გაგზავნილი ყაზანიდან 1669 წლის 13 ნოემბერს.²⁶ ამ წერილში ბოგდანი მეფეს დაწერილებით მოახსენებს ელჩობის ყაზანამდე მგზავრობის ამბებს და აგრეთვე იმ გაუგებრობის შესახებ, რომელიც გამოიწვია პოლონეთის მეფის სიგელში ბოგდანის დიპლომატიური მაცნის რანგით მოხსენიებამ. ბოგდანის ამ წერილიდან ირკვევა, რომ მან შეძლო პოსოლსკი პრიკაზში წარედგინა ისეთი სხვა საბუთები, რომელშიც იგი ელჩად არის მოხსენიებული. გარდა ამისა, როგორც ამას თვით ბოგდანი წერს, ამ საკითხების შესახებ მას პოლონეთში იან კაზიმეჟისათვის სპეციალური წერილიც გაუგზავნია. წერილში ბოგდანი წერს: „... პირველ სიგელში, რომელიც მე გზად მომცეს. ერთხელ მაცნეს მიწოდებენ, ხოლო მეორედ კი — ელჩს...“²⁷

ბოგდანის ცდებს თავისი შედეგი მოუტანია, ამავე წერილში ნათქვამია, რომ „მოსკოვიდან ჩვენს გამგზავრებამდე, რამდენიმე დღით ადრე, თქვენი მეფური უდიდებულესობის ბრწყინვალეების განსაკუთრებული შოწყალებით ბატონმა ანდრეი ალექსისძე ჩუბაროვმა, რომელიც მოსკოვში მე პრისტავად მომცეს, მაცნობა, რომ თქვენი მეფური უდიდებულესობის ბრწყინვალეობამ გადაწყვიტა, აცნობოთ ჩემს მოწყალე ბატონს პოლონეთის მეფეს და რესპუბლიკას თქვენი ჩემდამი შოწყალების შესახებ. აგრეთვე ჩემი პრისტავის საშუალებით ბრძანეთ გადმომცენ მე, რომ თქვენი მეფური დიდებულების ბრწყინვალეობა შილებს მე, როგორც ელჩს და გიბრძანებით, რომ მე ელჩის წოდებით მიხსენიებდნენ“.²⁸

როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიცი კერ კიდევ მოსკოვიდან ელ-

²⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 134—135.

²⁷ „...w gramocie pierwszej mnie w drogie daney tytułowano mnie ras goncem, drugi ras poslanikiem“.

²⁸ Na kilka dni przed moim wyjazdem z Moskwy z osobliwej laski Maiestata Waszego Carskiego Welicestwa doniosd mi pan Andrzej Alexeiow syn Czubarow, mnie na Moskwie za przystawa dany, ze Maiestat Waszego Carskiego Welicestwa affekt swój oswiadczyć raczytes przeciwko królowi Jego Mci Panu a Pana memu miłościwemu y przeciwko Rzeczy Pospolitey a mnie Maiestat Waszego Carskiego Welicestwa przes pomionionego Pana przystawa powiedzieć kazafes ze Maiestat Waszego Carskiego Welicestwa przyiofes mnie za poslanika y mnie Poslanikiem raczytes“.

ჩოზის გასვლამდე რუსეთის დიპლომატიურ წრეებში უცნიათ ელჩის ჩანგის დიპლომატიურ წარმომადგენლად.

ბოგდანი ამავე წერილში მოსკოვში მეფე ალექსის აცნობებს, რომ ყაზანში ოქტომბერში ჩავიდა, მაგრამ შემდეგ გზის გაგრძელება მდინარე ვოლგით ვეღარ გაბედა, რადგან თანდათან სიცივე მატულობდა და მდინარე ბევრ ადგილას ყინულით იყო დაფარული. ჯერ კიდევ ყაზანში ჩასვლამდე არაერთხელ ჩავარდნილა მათი ნავი („Струг“) ხიფათში ძლიერი ქარებისა და ყინულების წყალობით. ამჟამად ბოგდანი ფიქრობს, რომ შემდეგი მგზავრობა ნავით მიზანშეწონილი არ იქნება, რადგან შესაძლოა ყინულებმა აიძულონ იგი, სადმე მიატოვოს ნავი და უკაცრიელ ადგილას მოუხდეს გამოზამთრება, სადაც სიცივეთ შეიძლება გაიყინონ კიდევაც.

შემდეგ ბოგდანი ითხოვს მეფის მოწყალებას, რომ ყაზანიდან მისი ელჩობა ასტრახანისაკენ ხმელეთით გაისტუმრონ.

ამ წერილში ყურადღებას იქცევს კიდევ ერთი ფაქტი, რომლითაც ბოგდანს სურს, მეფე ალექსის ნდობა დაიმსახუროს. იგი ამბობს, რომ ის წერილი, რომელიც მან პოლონეთის მეფეს გაუგზავნა და რომელშიც იგი აუწყებდა იან კაზიმეჟს მისი ელჩობის მოსკოვში მიღების ამბავს, მან, ე. ი. ბოგდანმა, წინასწარ წაუკითხა თავის პრისტავს ანდრეი ჩუბაროვს. ბოგდანის ამ წერილიდან ნათელი ხდება, რომ ყაზანში ჩასვლის შემდეგ ელჩობა მეფის მოწყალე ბრძანების მოლოდინში იქ კარგა ხნით შეჩერებულა. როგორც ჩანს, მეფის ბრძანებას იმის შესახებ, რომ პოლონეთის ელჩობისათვის მიეცათ ცხენები და საბარგულები, საკმარის დაუგვიანებია, რადგან ყაზანიდან ასტრახანში ბოგდანის ელჩობა მხოლოდ 1669 წლის 27 თებერვალს ჩასულა, ე. ი. თითქმის ოთხი თვის შემდეგ.²⁹

ასტრახანში გაგზავნილი ბრძანებულებით ბოგდან გურჯიციის ელჩობა დაუყოვნებლივ უნდა გაეშვათ სპარსეთისაკენ რომელიმე სავაჭრო გემით — «Тезиаккойн дучойн», მაგრამ თუ ასეთი არ აღმოჩნდებოდა, მაშინ ასტრახანის ხელისუფლებს უნდა უზრუნველყოთ ელჩობის გამგზავრება სპარსეთისაკენ მეფის რომელიმე ხომალდით.

ამავე წლის აპრილში ვოევოდა თავადი ივანე პროზოროვსკი მოსკოვში გაგზავნილი მოხსენებითი ბარათით მეფე ალექსი მიწეილისძეს

²⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 153—154.

აცნობებდა, რომ პოლონელთა ელჩობა სხვადასხვა საქმეების გამო ასტრახანში დარჩენილა 11 აპრილამდე, ხოლო 11 აპრილს ბოგდან გურჯიცი, მისი თანმხლები ორი აზნაური და 32 კაცი მეფის სპეციალური ხომალდით გამგზავრებულან სპარსეთისაკენ. ივანე პროზოროვსკის მეფის სახელით დარუბანდის ხანთან წერილი გაუტანებია ბოგდანისათვის, რომელშიც სთხოვდა მას, პოლონეთის ელჩი დაუყოვნებლივ გაეშვათ ირანის შაჰთან ისპაჰანში³⁰.

პოლონეთის ელჩობა მალე დარუბანდის სახანოში ჩასულა, სადაც ადგილობრივმა ხანმა მას საზეიმო მიღება მოუწყო, რის შემდეგ მან. ასტრახანიდან მიღებული წერილის შესაბამისად, ბოგდან გურჯიცი და მისი თანმხლები პირები ისპაჰანისაკენ გაისტუმრა³¹.

8. ბოგდან გურჯიციის ელჩობის ჩასვლა ირანში

ბოგდან გურჯიციის ელჩობის ისპაჰანში ჩასვლის თარიღის შესახებ ზუსტი ცნობა არ მოგვეპოვება, რის გამოც მოგვიხდება მიახლოებით გავიანგარიშოთ, თუ როდის შეიძლება ჩასულიყო ელჩობა ირანის დედაქალაქში.

მე-17 საუკუნის 20-იან წლებში ირანში იმოგზაურა რუსმა ვაჭარმა ფედოტ კოტოვმა, რომელმაც თავისი მოგზაურობის აღწერაში შემოგვინახა ცნობები იმის შესახებ, თუ რამდენი ხანი სჭირდება მოგზაურს, რომ საქარავნო გზებით ასტრახანიდან ისპაჰანში ჩასულიყო¹.

ფედოტ კოტოვის ცნობით, ასტრახანიდან დარუბანდამდე მგზავრობას რუსული ბრტყელძირიანი ხომალდებით ან ნაევებით (На русских гусах и на стругах) ხელსაყრელ, ე. ი. ქარიან ამინდში ორი დღე სჭირდებოდა, ხოლო უქარო ამინდში ხომალდები ამ მანძილს 7 დღეში გადიოდნენ.²

ამავე ცნობებით დარუბანდიდან შემახამდე გზას 6 დღე სჭირდებოდა, ხოლო შემახიდან არდებილამდე მოგზაურობა 10 დღეს მოითხოვდა. არდებილიდან ყაზვინამდე 11 დღის გზა იყო, ხოლო ყაზვინიდან ისპაჰანამდე ყუმის გავლით კიდევ 15 დღე იყო საჭირო³.

³⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 153—154.

³¹ იქვე, გვ. 33.

¹ Хождение купца Федота Котова в Персию, Москва, 1958 г., стр. 33—41.

² იქვე, გვ. 33.

³ ამ საკითხზე იხილეთ: Фехнер М. В., Торговля Русского государства со странами Востока, 1956 г., Москва, стр. 19—30.

თუ ფედოტ კოტოვის ცნობებს სანდოდ მივიჩნევთ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ბოგდან გურჯიციკის ელჩობას ასტრახანიდან ისპაჰანში ჩასვლისათვის დასჭირდებოდა 45—49 დღე. ჩვენ ზევით უკვე აღვნიშნეთ, რომ ბოგდანის ელჩობა ასტრახანიდან 1669 წლის 11 აპრილს გავიდა, აქედან გამომდინარე, უნდა ვიფიქროთ, რომ ელჩობას, თუ კი იგი არსად არ შეჩერდებოდა, ირანის დედაქალაქ ისპაჰანში 1669 წლის მაისის ბოლოს, ან ივნისის დასაწყისში შეეძლო ჩასულიყო.

თუ რა მარშრუტით ჩავიდა ბოგდანის ელჩობა ისპაჰანში, შეგვიძლია ნაწილობრივ დავადგინოთ შემდეგი ცნობით: «В прошлом во 1669 году ехали из Астрахани на Дербен, на Шемаху и на иные города до стольного города Испанни».⁴ ამ ცნობიდან ირკვევა, რომ ბოგდანი დარუბანდიდან შირვანის დედაქალაქ შემახში ჩასულა, საიდანაც როგორც ჩანს, ელჩობამ გეზი თბილისისკენ აიღო.

სპარსეთის დედაქალაქ ისპაჰანისაკენ მიმავალ ელჩობას რომ გზად თბილისში გაუვლია და იქ ქართლის მეფე ვახტანგ მეხუთესთან მისულა, გვაფიქრებინებს შემდეგს: ჯერ ერთი, იმ ინსტრუქციის მიხედვით, რომელიც ბოგდანს პოლონეთში მისცეს, მას აუცილებლად უნდა გაველო საქართველოზე და იქ ქართველთა მეფისათვის გადაეცა პოლონეთის სამეფოს უმაღლესი კანცლერისაგან, იან ლეშჩინსკისაგან თავაზიანი წერილი, რომელშიც აცნობებდნენ მას, თუ რისთვის მიემგზავრება ბოგდანი სპარსეთში. ინსტრუქციაში ნათქვამია: „ხოლო, როდესაც ქართველთა მეფის მიწებს გაივლის, უხიფათოდ გავლისათვის იქ გადასცემს წერილს სამეფოს უმაღლესი კანცლერისაგან მის უდიდებულესობას საქართველოს მეფეს და აცნობებს მას, რომ წერილებით მიემგზავრება მის უდიდებულესობა სპარსეთის შაჰთან“.⁵

გარდა ამისა, ბოგდანის თბილისში გავლის შესახებ გვაცნობებს ქართლის მეფე ვახტანგ V წერილში, რომელიც მან მისწერა პოლონეთის მეფე იან კაზიმეჟს და რომელიც 1671 წლის 26 მარტით არის დათარიღებული. მეფე ვახტანგი ამ წერილში, სხვათა შორის, აღნიშნავს, რომ „თქვენს მიერ ელჩად წოდებულმა ისე გაიარა ჩვენს მიწაზე, რომ

აგრეთვე: Альтман М. М., Из истории торгово-дипломатических связей Москвы и Ширвана, Труды института истории им. Бакиханова, т. 1, Баку, 1947 г., стр. 150—164.

⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 162.

⁵ L. Hubert — დასახ. ნაშრ., გვ. 87—88.

არ განუცდია არავითარი შეფერხება და არ უგრძნია არავითარი უსიამოვნება.⁶

ამგვარად, ბოგდანის ელჩობის მარშრუტი შემახიდან ისპაჰანამდე ერთგვარად განსხვავდებოდა ფედოტ კოტოვის მიერ აღწერილი მარშრუტისაგან და შესაძლოა, მის გავლას რამდენადმე მეტი დრო დასჭირებოდა. იგივე კოტოვი გვამცნობს, რომ შემახიდან განჯის გავლით საქართველოს საზღვრებამდე 6 დღის გზა იყო.⁷ ისე, რომ საფიქრებელია, თბილისამდე შემახიდან 7-8 დღეში შეიძლებოდა ჩასვლა, აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, ბოგდანის ელჩობა შესაძლოა ისპაჰანში ჩვენს მიერ ნავარაუდევზე რამდენადმე გვიან ჩასულყო.

თუ რამდენად სწორია ჩვენი ვარაუდი ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის ისპაჰანში ჩასვლის თარიღის შესახებ, ვეცდებით შემდგომი მსჯელობით უკეთ გავარკვიოთ და შეძლებისდაგვარად ზუსტად დავადგინოთ.

ისპაჰანში ბოგდანის ელჩობა დიდის პატივით მიუღიათ. შაჰის ბრძანებით დედაქალაქში შესვლისას ბოგდანის ელჩობას საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს. პოლონელთა ელჩობას შეეგება ისპაჰანის ტარული (староста) ცხენოსანი ჯარის თანხლებით: «II их в Испагани приняли и встреча им была немалая, на встрече был испаганской староста, а с ним конницы человек с триста с четыреста в нарядном платье»⁸ როგორც ჩანს, შემხვედრთა შორის ისპაჰანის ტარულის გარდა სხვა ბევრი წარჩინებული პირიც უნდა ყოფილიყო: «Выезжали на встрече конных людей дворян человек с триста и четыреста»⁹.

პოლონელთა ელჩობა როდესაც ისპაჰანში შედიოდა, თავისი მრავალრიცხოვანებით საკმაოდ შთამბეჭდავი უნდა ყოფილიყო, რადგან საქართველოზე გავლის დროს ბოგდანს თავისი ელჩობისათვის ასამდე ქართველი შეუერთებია: «А было людей с ними поляков и грузинцев, которых он Богдан набрал на дорога человек со 100»¹⁰.

სხვათა შორის, ეს ფაქტიც უნდა მიუთითებდეს იმ გარემოებაზე, რომ ბოგდანის ელჩობას საქართველოში გაუვლია და იქ ერთხანს შეჩერებულა კიდევაც.

სპარსეთში მოგზაურობის დროს ელჩობის წევრებს, როგორც ჩანს,

⁶ იასე ცინცაძე — დასახ. ნაშრ., გვ. 95.

⁷ Хождение купца Федота Котова в Персию, Москва, 1958 г., стр. 92—93.

⁸ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 171.

⁹ იქვე, გვ. 164.

¹⁰ იქვე.

ხშირად უთანხმოება მოსდიოდათ ადგილობრივ მოსახლეობასთან, რაც ზოგჯერ მძიმე შეტაკებებითაც მთავრდებოდა.¹¹ ამით უნდა იყოს გამოწვეული, რომ ბოგდანის ელჩობა შაჰის კარზე ოფიციალურად საკმაოდ მოგვიანებით ყოფილა მიღებული.

ჩვენს მიერ ზემოთ უკვე მოხსენიებულმა სომეხმა ვაჭარმა გრიგოლ ლუსიკოვმა 1672 წელს, მოსკოვში ყოფნის დროს, პოსოლსკი პრიკაზში განაცხადა, რომ, როდესაც სპარსეთში ბოგდან გურჯი ჩამოვიდა, მან სთქვა, რომ «Воровские казаки делают струги и идут на море»; აგრეთვე ამ ხანებში დაირბა ხმა, რომ თურქეთის სულთანი სპარსეთზე გალაშქრებას აპირებსო, ამის გამო გრიგოლ ლუსიკოვი შაჰის კარზე დაუბარებიათ და გამოუყითხავთ იმის შესახებ, მართალია თუ არა, რომ რუსეთსა და პოლონეთს შორის ზავია დადებული და შეუძლია თუ არა რუსეთს თურქეთის წინააღმდეგ წარმატებით იომოსო. ამ კითხვაზე ლუსიკოვს უპასუხია, რომ თუ პოლონეთი და რუსეთი გაერთიანდებიან, ეს თურქეთს დალუპვას უქადისო; მაგრამ, როგორც თვით გრიგოლ ლუსიკოვი აცხადებს, მისთვის შაჰის კარზე არ დაუჯერებიათ: «и он де Григорей перед шахом говорил, естли царское величество совокупясь с поляки учнет стоять обще и турку де будет к совершенной пагубе, и ему де в том не поверено».¹² მისი გამოკითხვის შემდეგ, — განაგრძობს გრიგოლ ლუსიკოვი, — დაახლოვებით ექვსი კვირის შემდეგ ბოგდანის ელჩობა შაჰის კარზე მიუღიათ. მიღებაზე ბოგდანს შაჰისათვის უცნობებია პოლონეთსა და რუსეთს შორის დადებული ზავის შესახებ და მოუწოდა მას, შეერთებოდა რუსეთსა და პოლონეთს, რათა სამივე სახელმწიფო გაერთიანებული ძალებით გამოსულიყო თურქეთის წინააღმდეგ. ამავე მიღების დროს, გრიგოლ ლუსიკოვის ცნობით, ბოგდანმა ურჩია შაჰს, რომ ნედლი აბრეშუმი და სხვა სპარსული საქონელი გაეტანათ მოსკოვის სახელმწიფოში, ხოლო იქიდან ევროპის ქვეყნებში, რაც დიდ მოგებას მისცემდა მოკავშირეებს და დიდ ზარალს მიაყენებდა მათს საერთო მტერს — თურქეთს. ბოგდანის ელჩობას მიზნისათვის მიუღწევია, რადგან შაჰს ბოგდანის რჩევის შესაბამისად სპეციალური ფირმანით ახალი ჯულფის სომეხ ვაჭრები-

¹¹ Армяно-русские отношения в XVII веке, Ереван, 1953 г., стр. 80—81

«Польской посланник Богдан Гурдей к шаху ехал несмирно, шахопым подданным чинил многие обиды и убили трех человек до смерти, и о том на него шаху было челобитие и шах за то ссылая ево в дальные места в Тезницкую слободу и з двора не спуская был многие недели».

¹² Армяно-русские отношения в XVII веке, Ереван, 1953, г., стр. 78.

სათვის უბრძანებია ნედლი აბრეშუმი და სხვა სპარსული საქონელი 1667 წელს მოსკოვში დადებული შეთანხმების შესაბამისად ამიერიდან მხოლოდ ასტრახანის გზით გაეტანათ ევროპის ქვეყნებისაკენ.¹³

გრიგოლ ლუსიკოვი ერთ-ერთ თავის „ჩელობიტეში“ წერს: «В прошлом году, по армянскому летоисчислению в 1118 г. (1670 г.), в месяце ШАМС была совершена сделка о шелке. Шах Сулейман разрешил, дали грамоту, чтобы купцы нашей страны с шелком-сырцом и другими товарами ездили в Россию»...¹⁴

როგორც ვხედავთ, აქ მოცემულია ამ ფაქტის ზუსტი თარიღი — სომხური წელთაღრიცხვის 1118 წლის შამსის თვე, რაც შეესაბამება გრიგორიანული კალენდარის 1670 წლის 21 მარტიდან 20 აპრილამდე პერიოდს.¹⁵

ამავე თარიღის სასარგებლოდ ლაპარაკობს დოკუმენტი, რომელიც რუსეთის მეფესთან გაატანეს გრიგოლ ლუსიკოვს ახალი ჯულფის სომეხ ეპქარათა კომპანიის წარმომადგენლებმა. ეს წერილი დათარიღებულია 179 წლის მარტის თვით, რაც შეესაბამება 1671 წლის მარტს.¹⁶

შესაძლოდ მიგვაჩნია დანამდვილებით ვთქვათ, რომ ბოგდან გურჯიციის ელჩობა შაჰის კარზე 1670 წლის მარტში იქნა მიღებული. მიღების წინ შაჰის ბრძანებით ბოგდანსა და მისი ელჩობის რამდენიმე წევრს გაუგზავნეს წყალობის სახით სპარსული ხალათები, შაჰთან მი-

¹³ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 78—79.

¹⁴ იქვე, გვ. 254.

¹⁵ სომხური კალენდარი, რომელიც შედგენილი იყო აზარია ჯულაეცის მიერ, შემოღებულ იქნა 1616 წლიდან, იგი გავრცელდა სპარსეთში მცხოვრებ სომეხთა შორის. ეს ე. წ. „აზარიას კალენდარი“ წელიწადს ყოფს 12 თვედ, მას აქვს დამატებითი თე-13 თვე — აველეთი. აზარიას კალენდარი წელიწადს გაზაფხულის ბუნიობიდან ე. ი. 21 მარტიდან იწყებს. ამ სომხური კალენდარის პირველი თვეა შამსი. 2. ადამ, 3. შბათ, 4. ნახა, 5. ლამარ, 6. ნადარ, 7. თირა, 8. დამა, 9. ჰამირა, 10. არამ, 11. ოვდან, 12. ნირჰან, ცნობა აზარიას კალენდარის შესახებ მოგვაწოდა ზაზა ალექსიძემ, რისთვისაც უდიდეს მადლობას მოვასენებთ. გ. ზ.

¹⁶ რუსული წელთაღრიცხვით სამყაროს შექმნა ქრისტეს დაბადებამდე 5508 წლის წინად მომხდარა, ასე, რომ მე-17 საუკუნეში სამყაროს შექმნიდან გასული იყო 7100 წელზე მეტი. მაგ. 7179 წლის მარტის ჩვენს წელთაღრიცხვაზე გადმოსაყვანად საჭიროა ამ რიცხვს გამოვკლოთ 5508 წელი, 7179—5508 = 1671 წელი, რადგან ახალი 1672 წელი დადგებოდა მხოლოდ 1 სექტემბრიდან, ხოლო თარიღში მოცემულია მარტი ე. ი. 1672 წელი ჯერ არ დამდგარა. გ. ზ.

ლებაზე პოლონეთის წარგზავნილები ამ ხალათებში გამოწყობილნი გამოცხადებულან¹⁷.

მიღება საკმაოდ შთამბეჭდავი უნდა ყოფილიყო პოლონელთათვის. სასახლის ეზოში ლამაზად მოკაზმული 12 ცხენი იყო ჩამწყკრივებული, გარდა ამისა, აქვე ჰყავდათ ოქროს ჯაჭვით დაბმული ექვსი ლომი და 8 სპილო, რომელთაგან ერთი სპილო სრულიად თეთრი ყოფილა¹⁸. «А как шли де на двор к шаху и шах в то время был в огороде... А как они вошли в огород где сидит, и на том месте постланы ковры, а где шах сидел и тут постланы были подушки, и на тех подушках сидел шах, а на коврах поодаль сидели ближние его люди и пред посланником шах не вставал и грамоту королевскую принял сидя, мало что наклонился».¹⁹

მისაღმების შემდეგ ბოგდან გურჯიციმ შაჰს საჩუქრად მიართვა 6 შევარდენი. ბოგდანის საჩუქარი შაჰს ძლიერ მოეწონა და მეტად გახარებული დარჩა.²⁰

ამის შემდეგ ბოგდანმა შემდეგი სიტყვებით მიმართა შაჰ სულეიმანს: «У великого государя у его царского величества с королевским величеством польским учинен вечный мир и с его шаховым величеством, они обои великие государи, желают дружбы и любви и чтоб торговые люди ездили с товары на обе стороны без помешки», ამაზე შაჰ სულეიმანმა ასე უპასუხა: «Когда де царское величество и королевское величество желают с ним шахом быть в дружбе и любви, для чего же воровские казаки на море вышли и чинят его шаховым подданным разоренье».²¹ ამ სიტყვებიდან ჩანს, რომ შაჰ სულეიმანს არ სჯეროდა რუსთა მეფის გულწრფელობა, რომლის საქმენი ერთს ამტკიცებდნენ, ხოლო სიტყვანი კი — სხვას. აქ ბოგდანს დასჭირდა მრავალგვარი საბუთის მოყვანა იმის დასამტკიცებლად, რომ კაზაკთა თარეში რუსთა მეფის უნებურად ხდებოდა. ბოგდანმა შაჰს უთხრა, კაზაკები რუსეთის მეფის

¹⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 172.

¹⁸ იქვე, გვ. 172.

¹⁹ იქვე, გვ. 172. ძველ რუსულში სიტყვა «огород» — აღნიშნავდა ბაღს, წაღკოტს. გ. ზ.

²⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 173

«А в подарках де шаху, посланник поднес 6 соколов, самых добрых и шах де с того был весел и принял те соколы с любовью».

²¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669, ст. 23, стр. 316.

გამოგზავნილები რომ იყვნენ, მაშინ მათი რიცხვი ასე ცოტა კი არ იქნებოდა, არამედ გაცილებით მეტი, შესაძლოა 60 ან 80 ათასი კაციო.²²

«Если царскому величеству учинитца о том ведомо и тех воровских людей укажет царское величество казнить смертию, а если бы его царское величество и королевское величество в дружбе быть с его шаховым величеством не желали то и торговым людям на обе стороны ездить не изволили»²³. როგორც ჩანს, ბოგდანის სიტყვებმა შაჰი დააწმუენეს, რომ რუსეთთან და პოლონეთთან მეგობრული ურთიერთობანი სპარსეთისათვის ხელსაყრელი იყო: «И по тому Богданову объявлению была у шаха дума, и дав на них и на армянский договор шахову грамоту отпустили его Григорья к Великому государю к Москве»²⁴. თვით ბოგდანიც აღნიშნავს თავის დამსახურებას ამ საქმის გადაწყვეტაში და მეფე ალექსისადმი მიწერილ წერილში ამბობს: «И купецким людям проезд учинился по тем моим разговором»²⁵.

აქვე უნდა აღენიშნოთ, რომ ბოგდანს პოლონეთის მეფის ინტერესებიც არ დავიწყებია: «Им поляком до того договору дело есть», როგორც ჩანს, შაჰთან საუბრის დროს ბოგდანი მოითხოვდა, რომ ჯულფელ ვაჭრებს ნედლი აბრეშუმი და სხვა სპარსული საქონელი პოლონეთშიც გაეტანათ: «И жили они в Испагани 24 недели, затем что шахово величество разослал указ свой во все города к армянном чтоб они с шолком сырцом отнюдь не ездили, а ехали с тем товаром и с иными собрався компаниею в Астрахань, а из Астрахани к царскому величеству и к королевскому величеству»²⁶.

როგორც ვხედავთ, ბოგდანს ღონე უხმარია იმისათვის, რომ შაჰს სომეხი ვაჭრებისათვის საგანგებოდ მიეთითებინა, რომ მათ თავიანთი საქონელი რუსეთიდან პოლონეთში გაეტანათ. ამ პუნქტის გარეშე პოლონელთა ელჩობას არავითარი აზრი არ ექნებოდა, ხოლო თუ ბოგდან გურჯიციკი მიაღწევდა იმას, რომ შაჰის ბრძანებით სომეხ ვაჭართა კომ-

²² ЦГАДА, ф. 79, 1669, д. № 2, стр. 135—136.

²³ იქვე, გვ. 317.

²⁴ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 79.

²⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669, ст. 23, стр. 355.

²⁶ ЦГАДА, იგივე ფონდი, გვ. 162—163.

წინააღმდეგ შემთხვევაში პოლონეთისათვის არავითარი სარგებლობის მოტანა არ შეეძლო რუსეთის მთავრობისაგან 1667 წელს მიღებულ ირანთან სატრანზიტო ვაჭრობის უფლებას.

ამ საკითხზე იხ. გ. პაიჭაძე, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის, თბ., 1960, გვ. 17.

პანია სპარსულ ნედლ აბრეშუმსა და სხვა საქონელს, თუნდაც ამ საქონლის ერთ ნაწილს მაინც, პოლონეთში შეიტანდა, ეს იქნებოდა პოლონეთის ეკონომიკისათვის უდიდესი მნიშვნელობის მოვლენა და ამავე დროს, ეს თვით ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის უდავო წარმატებადაც ჩაითვლებოდა პოლონეთის მეფისა და მმართველი წრეების თვალშიც. როგორც ჩანს, ბოგდანს შაჰის კარზე სწორედ ამ მხრივ უწარმოებია მოლაპარაკება და წარმატებისათვისაც მიუღწევია. ეს თვით ბოგდანის შემდეგი სიტყვებიდანაც ჩანს: «По которой его службе и его царского величества государству прибыль учинится немалая в проезде шахова величества подданных торговых людзей, чрез государство его царского величества в государство его королевского величества»²⁷.

ბოგდანის ელჩობის წარმატებას მიაწერს სომეხი ისტორიკოსი. ვ. ბაიბურთიანი რუსეთთან სატრანზიტო ვაჭრობის საკითხების მოსაგვარებლად გრიგოლ ლუსიკოვის მოსკოვში გაგზავნას. თავის სადისერტაციო ნაშრომში ვ. ბაიბურთიანი წერს: «Презд в Иран в 1668 г., польского посла Богдана Гурдия, стремившегося привлечь Иран к польско-русскому союзу против Турции, по-видимому, еще более ускорило отправление Лусикова в Москву».²⁸ უნდა ვიფიქროთ, რომ სწორედ ბოგდანის ჩარევამ სომეხ ვაჭართა კომპანიის საქმეში დაძრა ადგილიდან სპარსული საქონლის გატანის საკითხი რუსეთის გზით ევროპის ქვეყნებისაკენ. სწორედ ამის შესახებ წერდა 1670 წლის მაისში ბოგდან გურჯიციკი მოსკოვში პოსოლსკი პრიკაზის მეთაურს ათანასე ლავრენტის ძე ორდინ-ნაშჩოკინს: «Вещаем твоей честности еже Григорей арменин в Кизилбаши пришед в шахово дому в два лета ни единого дела не учинил для того, что кизилбаши мнят сих де казаков морских посылает на них российский царь».²⁹

²⁷ В: А. ЦГАДА, ф. 79, 1669 г. ст. 23, стр. 332.

ვ. ბაიბურთიანი თავის საკანდიდატო დისერტაციაში (გვ. 173) იმოწმებს ისტორიკოს ვ. ვოსკანიანის აზრს და ამბობს:

«Заинтересованность Польши в восстановлении права транзитной торговли армян через Россию В. Восканян справедливо объясняет тем, что потерял надежду на право транзита в Иран, Польша стала на путь сближения с армянскими купцами с целью привлечения их торговли в Польшу».

²⁸ В. А. Байбуртян, Армянская колония Новой Джульфы в ирано-западноевропейских экономических и политических взаимоотношениях в XVII веке, дисс. на соиск. уч. ст. канд. ист. наук, Москва, 1964 г., стр. 172.

²⁹ Армяно-русские отношения, стр. 95—96.

როდესაც ბოგდან გურჯიცი ისპაჰანში ჩასულა, მასთან მისულა გრა-
გოლ ლუსიკოვი და შეუჩივლია რუსეთში ნედლი აბრეშუმის გატანას-
თან დაკავშირებული საქმეების სავალალო მდგომარეობის შესახებ.
«И как и мы в Испогань пришли, печален сей Григорей к нам
придет и что ведая нам сказал...»³⁰ როგორც ბოგდან გურჯიციკის
ამავე წერილიდან ჩანს, სომეხ ვაჰართა მიერ 1667 წელს მოსკოვში
დადებული შეთანხმების შესახებ მეფე ალექსის სიგელი, რომელიც
შაჰისადმი იყო მიწერილი და რომელიც სპარსეთში გრიგოლ ლუსიკო-
ვა ჩაიტანა, შაჰის კარზე მოუთხოვიათ და შაჰისათვის წაუკითხავთ:
«И о том наших сказаний послушатерехом и Григорьем при-
сланное царское послание пред шаха взято и чтено, и мы сви-
детельствовахом и уверися шах о всех вещах указ подлинный
даде».³¹

აუდიენციის დასასრულს პოლონეთის მეფის ელჩს შაჰის თანდასწრე-
ბით სუფრა გაუშალეს: «А как де посланник от короля шаху по-
сылство отправил и посланника потчивали водою с сахаром и
ествами тамошними по своему обычаю»³² შაჰმა პოლონეთის
ელჩობას წყალობის სახით დღიურ სარჩოდ ხაზინიდან სამი თუმანი
დაუნიშნა.³³

საარქივო მასალიდან ჩანს, რომ ბოგდანის ელჩობა ისპაჰანში სულ
ექვსი თვის განმავლობაში იმყოფებოდა: «И жили они в Испагани
КД недель»³⁴. თვით ბოგდანიც, ერთგან ამბობს, რომ «Да он же
Вогдан, жил в Персиде шесть месяцев»³⁵.

შაჰის კარზე ბოლო მიღება, ე. წ. «отпуск»-ი ბოგდანის ელჩობას
ჩვენის ვარაუდით 1670 წლის ივნისის პირველ რიცხვებში უნდა მიეღო,
ეს იქიდან ჩანს, რომ გრიგოლ ლუსიკოვი მოსკოვში დაკითხვის დროს
ამბობს, რომ შაჰის ამ მიღებაზე ყოფნის დროს შაჰის თანდასწრებით
გადაუტია მისთვის ბოგდანს წერილი ათანასე ორდინ-ნაშჩოკინისათვის
გადასაცემად. ბოგდანის ეს წერილი კი, როგორც ცნობილია, დათარი-
ლებულია 1670 წლის 30 მაისით.³⁶ აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ,
რომ ეს მიღება შაჰის კარზე სწორედ 30 მაისის შემდეგ უახლოეს ხანში

³⁰ Армяно-русские отношения, стр. 96.

³¹ ЦГАДА, ф. 100. 1666 г., д. № 2, стр. 135—136.

³² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 172.

³³ იქვე, 164.

³⁴ იქვე, გვ. КД Неделл 25 კვირას უდრის, 25 კვირა 6 თვეა. გ. ზ.

³⁵ იქვე, გვ. 224.

³⁶ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 95—96.

უნდა მომხდარიყო. ამ მიზეზის შემდეგ ბოგდანის ელჩობამ მალე დატოვა ისპაჰანი და პოლონეთში დაბრუნების მიზნით შემახისაკენ გაემგზავრა. თუ დავუშვებთ, რომ ელჩობა ისპაჰანიდან იენისში გავიდა, მაშინ ადვილად შეიძლება გამოვიანგარიშოთ ამ ელჩობის ისპაჰანში ჩასვლის თარიღი. თუკი ელჩობამ ისპაჰანში ექვს თვეს დაჰყო, მაშასადამე, იგი ისპაჰანში ჩასულა 1669 წლის ნოემბერში, ან შესაძლოა დეკემბერში. ეს გარემოება გვაფიქრებინებს, რომ ბოგდან გურჯიციის ელჩობა, რომელიც ასტრახანიდან სპარსეთისაკენ 1669 წლის 11 აპრილს გაემგზავრა 'შემახაში, სადაც მისი მშობლები და ნათესავები ცხოვრობდნენ და თბილისში, სადაც ინსტრუქციის თანახმად საქართველოს მეფისათვის პოლონეთის კანცლერის წერილები უნდა გადაეცა, საკმაოდ დიდხანს, დაახლოებით ხუთ თვეს დარჩენილა.

როგორც აღვნიშნეთ, 1670 წლის იენისის დასაწყისში შედგა შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიციის ელჩობის ოფიციალური დათხოვნა. ამ მიზეზის დროს ბოგდანს სიტყვით მიმართა ირანის ეთიმადოვლემ, რომელშიც აუწყა მას, რომ ყველაფერი, რაც დავალებული ჰქონდა ბოგდანს პოლონეთის მეფისაგან და აგრეთვე რუსეთის მეფისაგან, შაჰმა შეიწყნარა და ამ საქმეთა აღსრულებაზე თანხმობა განაცხადა: «Когда уж на отъезде был есмь, этимадовлет сказал мне: Се имаши ответ такий от шахова величества, чего ни есть королевское величество, и царское величество желали, шахово величество на все поволил»³⁷.

ამგვარად, ბოგდანის მისიის უმთავრესი საკითხი, რომ სომეხ ვაჭრებს სპარსული საქონელი რუსეთში გაეტანათ და იქიდან კი პოლონეთში, დადებითად იქნა გადაწყვეტილი. ამის შესახებ ეთიმადოვლემ ბოგდანს შემდეგი განუცხადა: Что касается купецких дел и уже дорога отворена, будем посылать купцов с товарами, какие родятся в земле нашей. Вы же взаимно своих купцов к нам присылайте.³⁸ შემდეგ ბოგდანს აცნობეს, რომ მისი ელჩობის შესახებ სიგელებს პოლონეთის მეფისთან გაატანენ შაჰის ელჩს მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს, რომელიც მასთან ერთად გაემგზავრება რუსეთში, ხოლო იქიდან პოლონეთში.

შემდეგ ბოგდანი შაჰმა მიიხმო და ხელზე ამბორის ნება დართო. შაჰმა ბოგდანს სთხოვა, სალამი გადაეცა მისგან პოლონეთისა და რუსეთის მონარქებისათვის. მაშინ ბოგდანს შაჰისათვის უთხოვია სა-

³⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 362.

³⁸ იქვე, გვ. 362.

პასუხო სიგელები მისთვის მიეცათ, რაზედაც შაჰმა უთხრა, რომ ეს წერილები და თვით ელჩიც შენს ხელში შაჰის პასუხს წარმოადგენენო.³⁹ «А к королевскому де величеству с посланником з Богданом Гурдеем шаховой грамоты нет. А как были они на отпуске и шах назначил к великому государю к его царскому величеству и к королевскому величеству великого своего посла Салтановского сына и которая было грамота послать к королю з Богданом отдал шах послу своему при Богдане и про тое грамоту объявил, что тое свою грамоту посылает он шах об его приезде с послом своим, который отпущен будет с ним Богданом вместе».⁴⁰ ამავე დროს ეთიმაღოვლემ განაცხადა, რომ ირანიდან დიდი ხანია რუსეთში და პოლონეთში ელჩი არ გაუგზავნიათ და ამიტომ გზავნიან ახლა ელჩად მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს,⁴¹ რომელსაც ატანენ წერილებსა და საჩუქრებს, როგორც რუსეთის, ისევე პოლონეთის მეფეებთან.⁴²

ამრიგად, შაჰის ბრძანებით ბოგდანს პოლონეთში საპასუხო წერილები არ გაატანეს, არამედ მისი ელჩობის საპასუხოდ მასთან ერთად გაგზავნილ იქნა შაჰის სპეციალური ელჩი, რომელსაც დაევალა იმ საქმეების მოგვარება პოლონეთში, რისთვისაც იყო გაგზავნილი ბოგდანი სპარსეთში.⁴³

თვით ბოგდან გურჯიციკი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის ელჩობის შესახებ შემდეგს ამბობს: «Отпущен де от шаха тот посол о тех же делах, о чем послан был от королевского величества к шаху он посланник, только о торговых делах».⁴⁴

ამავე მიღების დროს ახალი ჯულფის სომეხ ვაჭართა კომპანია⁴⁵ მიეცა შაჰის სიგელი, რომლითაც მათ ნება მიეცათ სპარსული საქონელი ასტრახანის გზით რუსეთში გაეტანათ. ეს სიგელი გამოქვეყნებულია რუსულ ენაზე კრებულში «Армяно-русские отношения в XVII веке».⁴⁶

³⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 363.

⁴⁰ იქვე, გვ. 175—176.

⁴¹ იქვე, გვ. 362.

⁴² ЦГАДА, ф. 77, 18, ст. 220.

⁴³ იქვე, 220 и 220 оборот

«Польскому посланнику у шахова величества грамоты не дано, а вместо де грамоты шахово величество послал к королевскому величеству того посла».

⁴⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669, ст. 23, стр. 317—318.

⁴⁵ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 92—93.

შაჰის ამ გადაწყვეტილების შესატყობინებლად მეფე ალექსი მიხეილისძესთან ელჩად იქნა გაგზავნილი გრიგოლ ლუსიკოვი, რომელსაც ამავე პილების დროს გადაეცა შაჰის წერილი, რომელშიც შაჰი სულეიმანი ატყობინებდა მეფე ალექსი მიხეილის ძეს, რომ მეფე ალექსის სურვილის მიხედვით მან უბრძანა თავის ქვეშევრდომ ვაჭრებს, ამიერიდან მიეტოვებინათ თურქეთის სავაჭრო გზა და მთელი სპარსული საქონელი რუსთა სახელმწიფოში გაეტანათ.⁴⁶

როგორც ზევით იყო აღნიშნული, ამ მიღების დროს ბოგდან გურჯიციმ გრიგოლ ლუსიკოვს გადასცა წერილი პოსოლსკი პრიკაზის ხელმძღვანელის ათანასე ორდინ-ნაშჩოკინისადმი, რომელიც ქართულ ენაზე იყო დაწერილი. ეს ფაქტი გვაფიქრებინებს, რომ შაჰის კარზე იცოდნენ, რომ ბოგდანი პოლონეთში დაბრუნებას უახლოვს დროში არ ფიქრობდა და რამდენიმე ხნით აპირებდა შემახსა და საქართველოში შეჩერებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, გაუგებარია, თუ რატომ გადასცა ბოგდანმა წერილი გრიგოლ ლუსიკოვს მაშინ, როდესაც შაჰის კარზე ორივე ელჩი ერთდროულად იყვნენ დათხოვნილნი. სწორედ ამაზე უნდა მიუთითებდეს ცნობა იმის შესახებ, რომ ბოგდან გურჯიცი შაჰმა ამ პილების დროს დაითხოვა შემახაში გასამგზავრებლად: «И отпущен он Богдан от шаха в Шемаху, а с ним шах послал к великому государю к его царскому величеству и к королевскому величеству посланника своего армянина Григория Лусикова, который будучи на Москве о шолковом промысле договор учинил. И сжали они до Шемахи в месте»⁴⁷.

ამრიგად, გრიგოლ ლუსიკოვს დაევალა მოსკოვში მიეღწია 1667 წლის შეთანხმების დამტკიცებისათვის, რადგან ამ შეთანხმების დადების შემდეგ საკმაო დრო იყო გასული და იმისათვის, რომ ვაჭრებს მტკიცე იმედი ჰქონოდათ, რომ მათ რუსეთში კარგად მიიღებდნენ, საჭირო იყო მისი განახლება.

სწორედ ასე უნდა გავიგოთ ბოგდან გურჯიციის შემდეგი სიტყვები: «Григорей де Лусиков к царскому величеству от шаха отпущен

⁴⁶ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 89.

«...Отставя турской путь, велеть шолк сырец и перблужью шерсть и всякие товары возить в русские государства и торговать».

⁴⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 163.

გრიგოლ ლუსიკოვი მხოლოდ მოსკოვში იქნა გაგზავნილი. გ. ზ.

был при нем посланнике и наказано было ему о дружбе с царским величеством и о торговых промыслах постановить крепко»⁴⁸.

დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიციის საქმიანობა დადებითად იქნა შეფასებული, რაზედაც ნათლად მეტყველებს ის წყალობა და მდიდრული საჩუქრები, რომლითაც დაუჯილდოვებია შაჰ სულეიმანს ბოგდანი შემახაში გამგზავრების წინ:

«А как де они от шаха отпущены и на отпуске шахово величество Богдана пожаловал чалмой да двумя кафтанами, да поясом, да ему же дано 40 зарбафов золотных и шолковых, да всяких иветов по 40 дараг, да 700 туманов персицких денег, а русским счетом 7 тысяч рублей»⁴⁹.

აქვე უნდა აღვნიშნოთ კიდევ ერთი მომენტი, რომელიც, ჩვენი აზრით, ყურადღებას იმსახურებს. როგორც ჩანს, ბოგდანი შაჰის კარზე ახალი ჯულფის სომეხ ვაჭართა კომპანიის ინტერესებსაც იცავდა. ამით აიხსნება ის გარემოება, რომ იგი დაბეჭითებით მოითხოვდა, რომ სპარსული საქონელი პოლონეთში გაიტანონ სწორედ ამ კომპანიის სომეხმა ვაჭრებმა და არა ირანელებმა. ამ მოთხოვნას იგი იმით ასაბუთებდა, რომ ირანელი ვაჭრები უცხოეთში შეუფერებლად იქცეოდნენ და ზშირად აკრძალული საქონლითაც ვაჭრობდნენ: «Купчины живут и торгуют беспокойно в постановил он, посланник, чтоб впредь при послах купчинам к Королевскому Величеству не ездить»⁵⁰. ასეთი მოთხოვნა პოლონეთის ელჩის მხრივ კიდევ უფრო განამტკიცებდა სომეხ ვაჭართა კომპანიის მონოპოლიურ უფლებას რუსეთთან სატრანზიტო ვაჭრობაში.

როგორც აღვნიშნეთ, ბოგდანთან ერთად რუსეთსა და პოლონეთში გაგზავნილ იქნა შაჰის ელჩი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი. ცხადია, იმისათვის რომ ელჩი შორეული მგზავრობისათვის მომზადებულიყო. მისთვის საჭირო იყო გარკვეული დრო, რის გამოც ბოგდანს ებრძანა ქალაქ შემახაში გამგზავრებულიყო და იქ დაეცადა შაჰის ელჩისათვის, რაც შეეხება თვით ელჩს, მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს, იგი მართლაც გაემგზავრა თავის მამულში: Шахов великий посол Магмет Гусейн бек Салтанов сын, а которого Салтана сын, того не ведает, отпущен

⁴⁸ იქვე, გვ. 320.

⁴⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 163.

зарбаф — ქართულად ზარბაზი, სპარსული ძვირფასი აბრეშუმის ქსოვილი ოქროს ან ვერცხლის სირმებით მოქარგული.

дарага — ქართულად დარაია, აღმოსავლური აბრეშუმის ფერადი ქსოვილი.

⁵⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669, г., ст. 23, стр. 321.

из Испагана в маетность свою для сбора»⁵¹. შაჰის ელჩის მო-
პამედ ჰუსეინ ბეგს სხვა წერილებთან ერთად მიეცა წერილი შირვანისა
და შემახის ხანთან, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ შაჰის ბრძანებით
ელჩი მიემგზავრებოდა რუსთა მეფესთან და მას, ე. ი. მანუხერ ხანს,
ევალებოდა ხელი შეეწყო მისთვის და მიეცა ხომალდები ასტრახანს
გასამგზავრებლად.⁵² ამ წერილის გარდა ჩვენ საარქივო მასალებში
ვნახეთ შაჰ სულეიმანის მიერ მოპამედ ჰუსეინ ბეგის ელჩობის შე-
სახებ მეფე ალექსისადმი მიწერილი წერილის რუსული თარგმანი, რო-
მელშიც ნათქვამია, რომ შაჰი პოლონეთში ელჩად გზავნის მოპამედ
ჰუსეინ ბეგს და სთხოვს მეფე ალექსის, მფარველობა გაუწიოს მას, რა-
თა მშვიდობით გაიაროს რუსთა სახელმწიფო, ხოლო პოლონეთიდან
დაბრუნების შემდეგ ასევე მშვიდობით მიაცილონ იგი სპარსეთის საზ-
ღვრებამდე.⁵³

როგორც ჩანს, მოპამედ ჰუსეინ ბეგი თავის მამულში საკმაოდ
დიდხანს დარჩენილა: როგორც თვით ბოგდანი წერს, შემახაში მისი
ჩასვლის შემდეგ ამ ქალაქში მოპამედ ჰუსეინ ბეგი მხოლოდ ოთხი თვის
შემდეგ ჩასულა. ელჩის ლოდინში ზაფხულს გაუვლია და ამასობაში კი
შემახაში ამბავი მოსულა, რომ აჯანყებულ კაზაკებს ქ. ასტრახანი
აულიათ: «И после того он Богдан в Шемаху поехал вскоре, а
посол после его приехал спустя четыре месяца и в том медлен-
ии лето прошло и казаки Астрахань завоевали»⁵⁴.

კაზაკების მიერ ასტრახანის აღებამ ბოგდანის ელჩობის დაბრუნება
დიდი ხნით შეაფერხა. შემახის ხანმა წერილით აცნობა შაჰს, რომ
კაზაკებმა ასტრახანი აიღეს და ამით ელჩებს გზა ჩაეკეტათო. შემახის
ხანი ეკითხებოდა შაჰს, თუ როგორ მოქცეულიყო. შაჰმა სპეციალური
მაცნე გამოგზავნა შემახაში. მაცნემ მანუხერ ხანს გადასცა შაჰის ბრძა-
ნება, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ, თუ შესაძლებელი იყო ელჩები
სამეგრელოს გზით გაეშვათ და თუ არ იყო ამის შესაძლებლობა, მაშინ
დაეტოვებინათ ისინი შემახაში, სანამ აჯანყებულ კაზაკებს გაუსწო-
რდებოდნენ «А щели мочно на Мегрельскую землю отпустить,
а будет не мочно-да живут покаместь смирят казаков»⁵⁵.

⁵¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 165.

⁵² ЦГАДА, ф. 77, е. х. I, 1673 г., стр. 43—44

⁵³ იქვე, გვ. 496.

⁵⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стр. 23, стр. 224.

ასტრახანი სტეფანე რაზინის აჯანყების დროს კაზაკების მიერ აღებულ იქნა 1670
წლის 22 ივნისს. გ. ზ.

⁵⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 364, стр. 224.

ამ მოულოდნელმა შეფერხებამ გამოიწვია ბოგდანის ელჩობის დარჩენა შემახაში რამდენიმე წლით: «Приехав в Шемаху учинились им ведомость, что вор Стенка Разин на Волге заворовал и Астрахань взял и они де за стенкиным воровством в Шемахе жили два года, а персицкие жители от стенкина воровства были в великом страхований»⁵⁶.

როგორც ვიცი, 1670 წლის ზაფხულში ბოგდანი თავისი ელჩობით უკვე შემახაში იმყოფებოდა. როგორც ჩვენს მიერ არქივში მიკვლეულ დოკუმენტები გვამცნობენ, ბოგდანი ასტრახანში ჩავიდა 1674 წლის 3 სექტემბერს.⁵⁷ მაშასადამე, ბოგდანის ელჩობა სპარსეთიდან წამოსულა 1673 წლის აგვისტოში, აქედან გამომდინარე, ბოგდანს შემახაში ზუსტად სამი წელი დაუყვია, 1670 წლის ზაფხულიდან 1673 წლის აგვისტომდე.

ბოგდან გურჯიციის შემახაში ყოფნის პერიოდის შესახებ მოსკოვის არქივში დაცულია ცნობები, რომლებიც ნათელს ჰფენენ შემახაში მისი საქმიანობისა და მოღვაწეობის ხასიათს. ამ ცნობებს მით უფრო მეტი მნიშვნელობა ენიჭება, რომ ისინი საშუალებას გვაძლევს ჩეროვნად შევფასოთ პოლანდიელი იან სტრეისის ცნობების საფუძვლიანობა ბოგდან გურჯიციის შესახებ. როგორც ვიცი, იან სტრეისი თავის მოგზაურობათა აღწერაში არაერთხელ ეხება შემახაში ბოგდანის საქმიანობას და პირადად მის პიროვნებას. სტრეისის მიერ ბოგდანის საქმიანობა ძირითადად მისგან უარყოფით შეფასებებს იღებს. სტრეისი ბოგდანის საქმიანობაში ყოველთვის ეძებს ისეთ გამართლებას, რომელიც ბოგდანის პიროვნებას ჩრდილს მიაყენებდა. ამის მიზეზად ჩვენ მიგვაჩნია ის, რომ სტრეისი ბოგდანთან ცხოვრების დროს მოექცა ელჩობის წევრი პოლონელი შლიახტიჩების გავლენის ქვეშ, ხოლო ეს უკანასკნელნი, როგორც ზევითაც გვქონდა საუბარი, ერთგვარ ოპოზიციაში ედგნენ პოლონეთის მეფის არაპოლონელ ელჩს, რომელმაც მთელი ელჩობის მანძილზე მთლიანად ხელთ იგდო ელჩობის საქმეების ერთპიროვნული ხელმძღვანელობა და ელჩობის წარმატების შედეგად შაჰისაგან მთელი წყალობა და პატივი მხოლოდ თვითონ დაისაკუთრა. ერთგან სტრეისი თავის წიგნში თვით წერს შემდეგს: «Этот Богдан,

⁵⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., гл. 173.

⁵⁷ რუსული კალენდრის მიხედვით 1674 წლის 3 სექტემბერი შეესაბამება გრიგორიანული კალენდრის 1673 წლის 3 სექტემბერს.

как я узнал впоследствии, был несколько лет тому назад ротмистром в Польше и сумел там, по местному обычаю, добиться такой милости и благосклонности короля, что был послан с означенным посольством, что раздосадовало многих и вызвало подозрения у всех жителей страны»⁵⁸.

როგორც ჩანს, ელჩობის მონაწილე პოლონელი აზნაურებისათვის ეს იყო თავდაპირველი მიზეზი ელჩთან არაკეთილმეგობრული დამოკიდებულებისა, რომელიც შემდგომში კიდევ უფრო მეტად დაიძაბა და ბოლოს აშკარა მტრულ მოქმედებაშიც გამოემქლავნდა.

ჩვენ აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის მონაწილეთა შორის იყვნენ ისეთებიც, რომლებსაც კარგი ურთიერთობა ჰქონდათ ბოგდანთან, და რომლებსაც ეყრდნობოდა იგი თავის მოწინააღმდეგეებთან ურთიერთობის დროს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, წარმოუდგენელია, რომ ასეთი ხანგრძლივი და ძნელი ელჩობა წარმატებით დაგვირგვინებულყო. მოსკოვის პოსოლსკი პრიკაზის სადაკითხვო ოქმებში შემორჩენილია პოლონელი შლიახტიჩის პეტრე ყუეკოვსკის დაკითხვის მასალები, რომლებშიც ყუეკოვსკის მიერ ბოგდანი ზედმიწევნით კარგად არის დახასიათებული, როგორც დიპლომატი და ელჩობის მეთაური.⁵⁹

თვით სტრეისის მოჰყავს ასეთი ფაქტიც, როდესაც ელჩობის წევრი ორი პოლონელი აზნაური სპარსელების მიერ დაპატიმრებულნი იყვნენ დანაშაულისათვის, ბოგდან გურჯიციკიმ შეძლო მათი განთავისუფლება.⁶⁰

სტრეისის მოჰყავს აგრეთვე ცნობა იმის შესახებ, რომ, როდესაც დადგა მაჰმადიანური ახალი წელი, ე. ი. ნავრუზის დღესასწაული და მთელი შემახის მაჰმადიანური მოსახლეობა ზეიმობდა, თურმე ბოგდანს უთქვამს, რომ „მე ვარ ქრისტიანი და არ მსურს მაჰმადიანების ახალი წელი ვიზეიმოო“.

ამ ფაქტს სტრეისი ხსნის ბოგდანის სიძუნწით,⁶¹ მაშინ, როდესაც სხვა დროს ბოგდანი, მისივე სიტყვებით: «... расточал и пропускал через свою глотку вместе со своими гостями и соотечественниками столько, что ему каждый день нужно было иметь целого быка»⁶².

⁵⁸ Я н С т р е й с, Три путешествия, стр. 247.

⁵⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 162—176.

⁶⁰ Я н С т р е й с, დასახელებული ნაშრომი. გვ. 250—252.

⁶¹ იქვე, გვ. 247.

⁶² იქვე, გვ. 249—250.

სტრეისი პოლონელ აზნაურებთან ურთიერთობაში ბოგდანს ბრალად სდებს სიძუნწეს, მაგრამ ჩვენ ვფიქრობთ, აქ საქმე იყო არა ბოგდანის თვისებაში, არამედ იმ მტრულ დამოკიდებულებაში, რომელსაც იჩენდნენ მისდამი პოლონელი აზნაურები, რომლებსაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პოლონელთა ღირსების დამცირებად მიაჩნდათ უკვე ის ფაქტი, რომ პოლონეთის მეფის ელჩობას ხელმძღვანელობდა არა პოლონელი დიდგვაროვანი შლიახტიჩი, არამედ უცხოელი, რომელიც პირადი დამსახურების გამო იყო აღზევებული პოლონეთის მეფის მიერ.⁶³

იან სტრეისი გვაცნობებს, რომ შემახაში ყოფნის დროს პოლონელმა შლიახტიჩებმა ბოგდანის წინააღმდეგ შეთქმულება მოაწყვეს და სურდათ მისი მოკვლა. ერთხელ, როდესაც ბოგდანი მარტო იყო და იარაღიც არ ჰქონდა ხელთ, მას მოულოდნელად თავს დაესხნენ შეთქმულნი და ხმლებით მძიმე ჭრილობები მიაყენეს მას. როგორც თვით სტრეისი ამბობს, ბოგდანი მაინც გადარჩენილა, რაშიც დიდი დამსახურება მიუძღვის მის ექიმს, რომელიც, როგორც იმავე წყაროდან ვიცით, თვითონაც პოლონელი იყო. როგორც ჩანს, ბოგდანს ამ თავდასხმის ხელმ-

⁶³ დიპლომატიის ისტორიაში ცნობილია ფაქტები, როდესაც ელჩობის ოფიციალურ მეთაურს ოპოზიციაში უდგას ამ ელჩობაში მეორე ადგილზე მდგომი პიროვნება. ყოფილა შემთხვევები, როდესაც ზით შორის საქმე სისხლისღვრამდე მისულა. ამის მაგალითად გამოდგება 1600 წელს შაჰ აბას პირველის მიერ ევროპაში გაგზავნილი ელჩობა ინგლისელი შერლისა და სპარსელი ჰუსეინ ბეგის მეთაურობით. ამ ელჩობის დროს ჰუსეინ ბეგი ებრძოდა უცხოელ ელჩს, რათა ელჩობის ხელმძღვანელობა მას ეგდო ხელთ. ამ ფაქტს კარდინალი სპონდანესი შემდეგნაირად აგვიწერს: „1601 წლის აპრილში შაჰ აბასის ელჩები რომში დიდის პატივით იქნენ მიღებული პაპის მიერ. მე თვით ვეწვებოდი ელჩობის საზეიმო შემოსვლას რომში. მაგრამ ისმინეთ ამბავი სასაცილო. თვით ისინი, რომელნიც გამოგზავნილნი იყვნენ იმისათვის, რომ ევროპის მთავრებთან შეეკრათ სამხედრო კავშირი თურქეთის წინააღმდეგ, თვით ისინი, რომელნიც იყვნენ ორნი, ერთი ინგლისელი, ხოლო მეორე სპარსელი, იყვნენ ერთის შეხედვით მშვენიერ თანხმობაში, მაგრამ, როდესაც ჩამოვიდნენ რომში, ყველას თვალწინ, როცა უნდა დაეკავებინათ მათთვის მოზადებული სასტუმრო, ისინი შეებრძოლნენ ერთმანეთს და დაქრეს ერთმანეთი, იბრძოდნენ რა იმისათვის, რომ გაერკვიათ, თუ ვინ იყო მათში ელჩობის მეთაური, ძალით გაიმარჯვა ინგლისელმა, რომელიც უფრო მალა იდგა თავხედობით, მკვერამეტყველობით და თავაზიანობითაც. ამის შემდეგ თითოეული მათგანი ცალ-ცალკე ცხოვრობდნენ და პაპის მიერ ცალ-ცალკე იყვნენ მიღებული.“

ძღვანელად ჩაუთვლია აზნაური გროსი და სწორედ მასზე უძიებია შუარი.⁶⁴

იან სტრეისის ეს ცნობა სიმართლეს უნდა შეეფერებოდეს, რადგან იგივე ცნობა შემონახულია კარმელიტების ქრონიკაში, სადაც ნათქვამია, რომ პოლონელმა აზნაურებმა პოლონეთის ელჩს 16 ჰრილობა მიაყენესო. ამავე ცნობაში ნათქვამია, რომ შემახაში მოკლულ იქნა პოლონელი აზნაური ენდერიო, მაგრამ მისი სიკვდილი ელჩის შურისძიებასთან არ არის დაკავშირებული.⁶⁵

არავითარი საბუთი იმისა, რომ პოლონელი აზნაური გროსი ნამდვილად ბოგდანის ბრძანებით იქნა მოკლული, სტრეისს არ მოაქვს. იგი თავის ბრალდებას მხოლოდ საკუთარ მოსაზრებებზე აგებს. სტრეისის სიტყვით, პოლონელმა აზნაურებმა ხმლის დარტყმებით წააქციეს და ნახევრადმკვდარ მდგომარეობაში დატოვეს: «Онн свалили его сабельными ударами и оставили полумертвым с разрубленной пополам правой рукой без трех пальцев и с семнадцатью другими тяжелыми ранами». ასეთ მდგომარეობაში მყოფმა ბოგდანმა, სტრეისის სიტყვით, იმავე ღამეს ბრძანება გასცა, შური ეძიათ აზნაურ გროსზე, რომელიც მას მიაჩნდა თავის მთავარ მოწინააღმდეგედ.⁶⁶

ჩვენ ნაკლებდამაჯერებლად მიგვაჩნია თქმა იმისა, რომ ცოცხალ-მკვდარ ბოგდანს შეძლებოდას ასეთი გადაწყვეტილების მიღება, უფრო დასაჯერებელია, რომ ასეთი გადაწყვეტილება მიუღიათ და შეუსრულებიათ კიდევ ბოგდანის ახლობლებსა და ერთგულ ხელქვეითებს. სტრეისი მოკლული პოლონელი აზნაურისადმი სიმპათიით არის განწყობილი, რაც იქიდან ჩანს, რომ იგი მას ჰკვიანსა და გულკეთილ ადამიანს უწოდებს. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ სტრეისის ამ დამოკიდებულებაში თავისი როლი უნდა ეთამაშა იმ გარემოებას, რომ ბატონი ენდერი ერთხანს ქალაქ ამსტერდამში ცხოვრობდა და პოლანდიურ ენაზე, ე. ი. სტრეისის მშობლიურ ენაზე კარგად ლაპარაკობდა.⁶⁷

მაგრამ როგორ შეფასებასაც არ უნდა აძლევდეს სტრეისი ბოგდან გურჯიკის, ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ყველაზე უკეთ ბოგდანის პიროვნებას ახასიათებს ის საქმეები, რომლებიც საარქივო მასალამ შემოგვინახა.

⁶⁴ Я н С т р е й с, დასახ. ნაშრ. გვ. 249.

⁶⁵ A Chronicle of the Capmelites in Persia, London, 1939, t. 1—11, s. 425.

⁶⁶ Я н С т р е й с, დასახ. ნაშრომი, გვ. 249.

⁶⁷ ი ქ ვ ე.

შემახაში ჩასვლის შემდეგ, როდესაც ბოგდანი დარწმუნდა, რომ ასტრახანის გზით იგი პოლონეთში დიდხანს ვერ დაბრუნდებოდა, მან თავისი ერთ-ერთი ძმა ისპაჰანში გაგზავნა შაჰთან თხოვნით, თუ შესაძლო იყო ელჩობა გაესტუმრებინათ პოლონეთისაკენ არა ასტრახანის, არამედ სხვა გზით, თუნდაც სპარსეთის ყურით ოკეანეზე გავლით. «Видя, что долгое время живем, послал есмь брата своего родного к шахову величеству по ответу: дабы хотя чрез окиян море послали, на что не поволрили»⁶⁸.

სხვათა შორის, სტრეის ბოგდანის მიერ ძმის გაგზავნა ისპაჰანში თავის წიგნში ნახსენები აქვს, მაგრამ ამ მგზავრობის ნამდვილი მიზნის ნაცვლად სრულიად სხვა მიზეზი აქვს დასახელებული. სტრეისი ამბობს, რომ ბოგდანმა შაჰთან თავისი ძმა იმისათვის გაგზავნა, რომ სურდა, მასთან ერთად მაჰმადიანობა მიეღო, რაზედაც ბოგდანს უარი განუცხადესო.⁶⁹

სტრეისის ეს ცნობაც უნდა ვიფიქროთ, რომ ყოველგვარ საფუძველს არის მოკლებული, რადგან საარქივო მასალა სრულიად საწინააღმდეგო ცნობებს გვაძლევს. გაეისხენოთ თუნდაც ცნობა იმის შესახებ, რომ ბოგდანმა, მიუხედავად იმისა, რომ სპარსეთში ცხოვრობდა, ცოლად მაინც ქრისტიანი ქართველი ქალი ითხოვა: «Польской посланник порождою грузинец, веры католицкой и будучи в персической земле женился на грузинке же»⁷⁰.

თვით სტრეისის მიერ ზემოთმოყვანილი ფაქტი იმისა, რომ ბოგდანი იმყოფებოდა რა შემახაში, ყველასათვის აშკარად და დაუფარავად აცხადებს, რომ არ სურს, იზეიმოს ისეთი მაჰმადიანური დღესასწაული, როგორიც იყო ნავრუზი. შემახაში ყოფნის დროს პოლონეთის ელჩს ადგილობრივ მოღვაწე ქრისტიანი მისიონერები თვლიდნენ ქრისტიანობის დამცველ და ქრისტიანთა მფარველ პიროვნებად, რაც იქიდანაც ჩანს, რომ ისინი ბოგდანს ხშირად მიმართავდნენ ხოლმე გაჭირვებაში მყოფი ქრისტიანების დასახმარებლად. ამის მაგალითები მოყვანილია თვით სტრეისის მიერ. მაგალითად, შემთხვევა თვით სტრეისის განთავისუფლებისა მაჰმადიანთა მონობისაგან. სტრეისი გვიამბობს, რომ შემახაში ჩასვლის შემდეგ იგი შეხვდა ფრანცისკანელ მღვდლებს, რომლებმაც როდესაც გაიგეს, რომ იგი იყო კათოლიკე სარწმუნოების ქრისტიანი და სრულიად მოულოდნელად აღმოჩნდა მაჰმადიანთა მო-

⁶⁸ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 364.

⁶⁹ Я н С т р е й с, დასახ. ნაშრომი, გვ. 250.

⁷⁰ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. 1, 1673 г., стр. 291.

ნობაში, ძლიერ შეეცოდათ იგი და დაჰპირდნენ, რომ ეცდებოდნენ, დახმარება აღმოეჩინათ მისთვის. ეს დახმარება იმაში გამოიხატებოდა, რომ ისინი სთხოვდნენ პოლონეთის ელჩს, ბოგდან გურჯიციკის გამოეყიდა იგი მაჰმადიანთა მონობისაგან: «Это так сильно тронуло добрых патеров, что они из сострадания ко мне тотчас же приложили старания передать меня в руки христиан и сказали, что попросят польского посланника купить меня у моего хозяина, что было моим самым большим и любезным желанием»⁷¹.

იგივე სტრეისი გვაცნობებს, რომ პოლანდიელი ქირურგის იან ფანტარმუნდეს თხოვნით პოლანდიელი ქრისტიან ბრანტი, აგრეთვე ლეიტენანტი ლუდვიკ ფაბრიციუსი დარჩნენ ბოგდან გურჯიციკისთან მის კმაყოფაზე.⁷²

მოსკოვში დაბრუნების შემდეგ ბოგდანი ერთ-ერთ თავის „ჩელობიტეში“ მეფე ალექსის მოახსენებს, რომ შემახაში ყოფნის დროს მან მეფე ალექსის სახელზე მაჰმადიანთა ტყვეობიდან დაიხსნა 30 მართლმადიდებელი ქრისტიანი, რომელიც რუსეთის მეფის ქვეშევრდომები იყვნენ. როგორც თვით ბოგდანი წერს, მან ეს იმიტომ გააკეთა, რომ «Православным христианам в татарских руках держанным, насильно никакого не видеть и замученным не быть»⁷³. გარდა ამისა, შემახაშივე გამოუხსნია ბოგდანს პოლონეთის მეფის ქვეშევრდომი ებრაელები, დაახლოებით 40 კაცი.⁷⁴

განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის დახმარება, რომელიც აღმოუჩინა ბოგდან გურჯიციკი რუსეთის ელჩს ბორის პაზუხინს, რომელიც გაგზავნილი იყო მეფე ალექსის მიერ ხივასა და ბუხარაში და ახლა სპარსეთის გზით უკან ბრუნდებოდა. მაგრამ იმის გამო, რომ შუა აზიაში ღიბხანს დაჰყო და გრძელი გზა გაიარა, შემახაში ყოფნის დროს საარსებო სახსრები სრულიად გამოლეული ჰქონდა და მძიმე ფინანსიურ მდგომარეობაში იყო ჩავარდნილი. ბორის პაზუხინს მიუმართავს ამ დროს შემახაში მყოფი რუსი ვაჭრებისათვის, მაგრამ მათ დახმარებაზე უარი განუცხადებიათ: «Да в Шемахий, государь, Вашего царского величества посланник Борис Пазухин, быв в Хиве, и в Бухарех за множеством разстоятельного пути, денежною казною и хлеб-

⁷¹ Я н С т р е й с, დასახ. ნაშრომი, გვ. 246.

⁷² ი კ ე ვ, გვ. 252, აგრეთვე იხილე დავით ბუტლერის წერილის ასლი იმავე წიგნში. გვ. 372.

⁷³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 354.

⁷⁴ ი კ ე ვ, გვ. 229.

ными запасы приоскудел, и Вашего царского величества посланных с ним людей кормить было нечем и в Шемахиях ни у кого денег взять было ему невозможно. И которые купецкие русские люди в то время прилучились и они ему денег не дали. И он посланник прислал брата своего, чтоб мне, для Вашего царского величества милости, деньгами его ссудить»⁷⁵.

ბოგდან გურჯიკის ბორის პაზუხინისათვის ფულადი დახმარება გაუწევია, რისთვისაც მოუსდა ინდოელი ვაჭრებისათვის დაეგირავენინა ძვირფასი ნივთები და ამ გზით აღებული თანხა, სულ 250 მანეთი, ბორის პაზუხინისათვის გადაუცია⁷⁶.

ერთგან ბოგდანი ამბობს, რომ შემახაში თურქთა ტყვეობიდან გამოქცეული რუსები წლების მანძილზე ცხოვრობდნენ მის ხარჯზე, მათგან ზოგიერთნი ბორის პაზუხინს გაჰყენენ, ხოლო ზოგიერთნი მასთან ერთად ჩავიდნენ რუსეთში⁷⁷. იმისათვის, რომ სარწმუნო გაეხადა მოსკოვის პოსოლსკი პრიკაზის ხელმძღვანელობისათვის, რომ მან ნამდვილად გაუწია დახმარება ბორის პაზუხინს, ბოგდანს წარუდგენია ბორის პაზუხინის ხელით დაწერილი თამასუქი, რომელშიც ნათქვამია, რომ მან შემახაში ყოფნის დროს ნამდვილად ისესხა ბოგდან გურჯისაგან და მისი ძმის გაბრიელისაგან 200 მანეთი. ჩვენ აქ მოვიტანთ ამ დოკუმენტს:

«Память мне, Борису Пазухину, занял я в Шемахе в казну великого государя у посла королевского величества у Богдана да у его брата Гаврила двести рублей денег на корм пленным людям великого государя и на всякие их расходы а платить мне Борису те деньги им Богдану и Гаврилу в Астрахани или на Москве, а память писал посольских дел подъячий Афонасий Прошлецов РП году августа 13-го»⁷⁸.

თამასუქის მეორე მხარეს ქართულად, საფიქრებელია, რომ ბოგდანის ხელით, აწერია: „ქ.: ბორის ანდრეევიჩის თამასუქია“. იქვე იმავე ხელით წერია, „ქ.: მოსკოვის. ელჩის. სახელის. არის. ბორის. ანდრიოვიჩი. მართებს. თუმანი. ოცი. მივე. მარიობისთვის. ნახევარს. ქს. ტნი.“ შემდეგ კიდევ აქვს ასეთი მინაწერი: „ქ.: კიდევ. გაუგზავნე. ნიაზკას. თუმანი ხუთი.“

⁷⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 354.

⁷⁶ იქვე, გვ. 354—355, 380—381.

⁷⁷ იქვე, გვ. 374.

⁷⁸ იქვე, გვ. 382, თამასუქი დაიწერა 1672 წლის 13 აგვისტოს. გ. ზ.

მიუხედავად იმისა, რომ ბოგდანმა ბორის პაზუხინის თამასუქი წარადგინა, პოსოლსკი პრიკაზში საჭიროდ უცვნიათ ამ საქმეზე თვით ბორის პაზუხინის დაკითხვა. დაკითხვისას ბორის პაზუხინს დაუდასტურებია ყველაფერი და უთქვამს, რომ 1673 წელს, როდესაც შემახაში იპყოვებოდა, ნამდვილად მიიღო სესხად პოლონეთის ელჩის ბოგდან გურჯისაგან 250 მანეთი. ეს ფული მან დახარჯა სხვადასხვა დროს ხივასა და ბუხარაში გამოხსნილი ტყვე რუსების შესანახავად. ბორისი ადასტურებს, რომ დანამდვილებით იცის, რომ ეს ფული ბოგდანმა გირაოთი ისესხა ინდოელი პირიაციისაგან და ეს ინდოელი ახლა მოსკოვში ჩამოვიდა. ამ ინდოელს ხელთა აქვს ბოგდანის თამასუქი⁷⁹.

ამრიგად, ნათელი ხდება, რომ ბოგდანის საქმიანობა შემახაში სავსებით შეეფერება პოლონეთის მეფის ელჩის მდგომარეობას და სრულებითაც არ ჩანს, რომ ბოგდანი აპირებდეს სპარსეთში დარჩენას და მაჰმადიანობის მიღებას, როგორც ამას სტრეისი ამბობს. მართლაც, რატომ გაიღებდა ამდენ ხარჯს ბოგდანი, თუკი პოლონეთში აღარასდროს არ დაბრუნდებოდა. პირიქით, მისი საქმიანობა სწორედ იმაზე მიუთითებს, რომ ბოგდანი მტკიცედ ემსახურებოდა ქრისტიან სახელმწიფოებს და განზრახვადაც კი არ ჰქონია მაჰმადიანობის მიღება, წინააღმდეგ შემთხვევაში, სააჩქივო მასალები შემოგვინახავდნენ ამის შესახებ თუნდაც მცირე ცნობას.

შემახაში ბოგდანს, იგივე სტრეისის ცნობით, მაჰმადიანთა მონობიდან გამოუხსნია აგრეთვე გემ «Орех»-ის უფროსი შტურმანი ვილემ ბარენტს კლოპერი, რისთვისაც რომელიღაც სპარსელისათვის გადაუხდია 150 აბაზი⁸⁰. როგორც მოსკოვის არქივში შემონახული ცნობები გვიჩვენებს, სტრეისის ეს ცნობა სინამდვილეს შეეფერება. როდესაც 1674 წლის სექტემბერში ბოგდან გურჯიკი ასტრახანში ჩასულა, მას თან ახლდა ზემოხსენებული ვილემ ბარენტსი, რომელიც შემდეგ ბოგდანს მოსკოვში გაუგზავნია, რადგან თვითონ ასტრახანში რჩებოდა. ბოგდანს ვილემ ბარენტისათვის მიუცია ერთგვარი მოწმობა, რომელშიც იგი აცხადებდა, რომ ბარენტსი მოსკოვში მისი ნებართვით მიემგზავრებოდა. ეს საბუთი შემდეგი შინაარსისაა:

„მე, ქვემოთ ხელისმომწერი, ამ წერილით ვაცხადებ, რომ სპარსეთში ყოფნის დროს ურწმუნოთა მონობიდან გამოვიხსენი ეს უცხოე-

⁷⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 388.

⁸⁰ Ян стрейс, დასახ. ნაწი. გვ. 252.

ლი, რომელსაც ჰქვია ვილიმ ბარსი, იგი მეფის სახელზე გამოვიხსენი. მან მთხოვა, რომ გამეშვა იგი მეფესთან. მე გავუშვი იგი იმ პირობით, რომ იგი დამიცდიდა მოსკოვში და როდესაც ჩავიდოდი მოსკოვში, მე მას ხელიდან ხელში გადავცემდი მის უდიდებულესობას. როდესაც ასტრახანში ჩავედი, პრიკაზში დავადასტურე, რომ იგი მე გამოვისყიდე სპარსეთში მეფის უდიდებულესობის სახელზე, ხოლო ასლა გთხოვთ, რომ იგი არ დააქავოთ მოსკოვში მოგზაურობის დროს, სადაც იგი მიდის ჩემი ნებართვით“.

ეს მოწმობა, რომელსაც ვილემ ბარენტსისათვის პასპორტის მაგივრობა უნდა გაეწია, შემდეგნაირად არის ხელმოწერილი:

«Богдан Гурдий, ротмистр и посланник его королевского величества». საბუთს აქვს ბოგდანის ხელმოწერა ქართულ ენაზე: „ქ.: ბულდან:. ბეგის:. ხელია:.“

ეს დოკუმენტი 1674 წლის 1 ივნისით არის დათარიღებული.“⁸¹ ბოგდან გურჯიციის მაჰმადიანთა ტყვეობიდან გამოუხსნია აგრეთვე რუსეთის მეფის ქვეშევრდომები სიმბირსკელი დოროფეი კლიმოვი და ასტრახანელი ლაზარე კაზანეცი, რომლებმაც პოსოლსკი პრიკაზში განაცხადეს, რომ «Будучи де в Шемахе окупил их из полону польской посланник Богдан Гурдий, а что за них окуп дал того де они не ведают».⁸² როგორც ჩანს, ბოგდანს მოსკოვში ჩასვლის შემდეგ მეფე ალექსისათვის არავითარი ფულადი ანაზღაურება არ მოუთხოვია და არც არაფერი მიუღია, გარდა იმ 250 მანეთისა, რომელიც ინდოელი პირიკისათვის უნდა მიეცა⁸³. «Не спрашиваю за них никаких денег, дарую царскому величеству за милость его царского величества»⁸⁴.

ვფიქრობთ, მოყვანილი მაგალითები ნათლად გვიჩვენებს, რომ შემახაში ყოფნის დროს, როგორც რუსეთისათვის, ისევე პოლონეთისათვის ბოგდან გურჯიციი საკმაოდ სასარგებლო საკონსულო საქმიანობას ეწეოდა.

რაც შეეხება გრიგოლ ლუსიკოვს, რომელსაც მოსკოვში მიეჩქარებოდა, 1671 წლის თებერვალში დაუტოვებია ქალაქი შემახა და ქალაქ დარუბანდში ჩასულა. აქ იგი ფიქრობდა, უფრო მალე გაეგო

⁸¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 277—278.

⁸² იქვე, გვ. 389.

⁸³ იქვე, გვ. 404.

⁸⁴ იქვე, გვ. 374.

ასტრახანიდან ამბები სტეფანე რაზინის აჯანყების შესახებ, რომ სასწრაფოდ შეძლებოდა რუსეთისაკენ გამგზავრება.

ბოგდან გურჯიციმ გრიგოლ ლუსიკოვს გააყოლა მაცნელ პოლონელი შლიახტიჩი პეტრე ეუკოვსკი, რომელსაც გაატანა წერილები პოლონეთში ელჩობის მდგომარეობისა და დაყოვნების მიზეზების შესახებ.⁸⁵ იან სტრეისი გვაცნობებს, რომ 1671 წლის 3 თებერვალს: «Людвик Фабрициус с курьером нашего посла поехал верхом в Дербент, чтобы отправится в Москву при первой надежной доброй вести»⁸⁶.

როგორც ცნობილია, მეფე ალექსის ჯარებმა რაზინელებისაგან ასტრახანი გაათავისუფლეს 1671 წლის 27 ნოემბერს,⁸⁷ რაც რუსულ წელთაღრიცხვით 1672 წლის 27 ნოემბერს შეესაბამება. როგორც ჩანს, ცნობა მეფის ჯარების მიერ ასტრახანის განთავისუფლებისა და მოსკოვამდე უხიფათო მგზავრობის შესაძლებლობის შესახებ სპარსეთში საკმაოდ დავგიანებით მიუღიათ. ეს იქიდან ჩანს, რომ გრიგოლ ლუსიკოვი, რომელსაც ასე მიეჩქარებოდა მოსკოვისაკენ, ასტრახანში მხოლოდ 1672 წლის 24 აპრილს ჩასულა. «А как де он Петр из Шемахи с шаховым посланником поехал и тому ныне год и три месяца, а в Астрахань де они приехали апреля 24-го»⁸⁸.

ამ ცნობიდან ჩანს, რომ სტრეისის ცნობა ლუსიკოვის ელჩობის შემახიდან დარუბანდში წასვლის შესახებ ზუსტი უნდა იყოს.

შაჰის ბრძანების მიხედვით ბოგდანიც მალე უნდა გაეშვათ ასტრახანისაკენ, მაგრამ უნდა გაეშვათ გემით, რადგან მას უნდა წაეღო შაჰის ელჩის მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის მთელი ბარგი და ის საჩუქრები. რომლებსაც უგზავნიდა შაჰი პოლონეთისა და რუსეთის მეფეებს. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ საჩუქრებს საკმაოდ დიდი ადგილი სჭირდებოდა, შაჰი საჩუქრად აგზავნიდა რამდენიმე ცოცხალ ვეფხეს, რაც შეეხება თვით ელჩს, იგი ასტრახანისაკენ ხმელეთის გზით უნდა წასულიყო.⁸⁹

ამავე ხანებში შაჰის კარზე ცნობილი გამხდარა, რომ პოლონეთში

⁸⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 164, стр. 155.

⁸⁶ Я н С т р е й с, დასახ. ნაშრ. გვ. 259.

⁸⁷ Очерки истории СССР, период феодализма, XVII век, Москва, 1955 г., стр. 311.

⁸⁸ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 164.

⁸⁹ იქვე, გვ. 225, გვ. 318.

ახალი მეფე აურჩევიათ⁸⁰, რის გამოც შაჰმა შემახაში გამოგზავნა ჩაფარი, რომელმაც მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს სიგელები გამოართვა და ისპაჰანში წაიღო, სადაც, როგორც ჩანს, ისინი ხელახლა შეუდგენიათ, რათა მიმართვა ახალი მეფისადმი ყოფილიყო დაწერილი. როდესაც ისპაჰანში ცნობა მიუღიათ, რომ ასტრახანი განთავისუფლებულია, შაჰმა თავის ელჩს გამოუგზავნა ხელახლად დაწერილი სიგელები და ბრძანება, რომ სასწრაფოდ გამგზავრებულიყვნენ ასტრახანისაკენ.⁸¹

სწორედ მაშინ. როდესაც ბოგდანი უკვე სრულიად მზად იყო გასამგზავრებლად, შემახაში მოვიდა ცნობა, რომ გემი, რომლითაც ბოგდანი უნდა წასულიყო, ლელვის დროს დაზიანებულიყო. ამის შესახებ შემახის ხანმა აცნობა ისპაჰანში, საიდანაც მოვიდა ბრძანება ან ძველი გემი შეეკეთებინათ, ან სხვა გემი გამოეძებნათ. როგორც ჩანს, სხვა გემის შოვნა ვერ მოხერხდა, რის გამოც შეუდგენ დაზიანებული გემის შეკეთებას. ამასობაში ზაფხულმა გაიარა და ბოგდანის ელჩობაც იძულებული გახდა, კიდევ ერთი წლით შეყოვნებულიყო ირანში: «Пришла ведомость, что корабль волною разбило, что услышав хан сызново послал к шахову величеству ведомо чиня о том. Куда пришел указ такой или тот починить или новой дать. Разбитый починивая лето минуло».⁸²

როგორც ზევითაც იყო აღნიშნული. ბოგდანის ელჩობა ირანიდან 1673 წლის აგვისტოს შუა რიცხვებში წამოსულა და უკვე 3 სექტემბერს იგი ასტრახანში ჩავიდა.⁸³

შემახიდან გამგზავრების წინ ბოგდანმა შაჰ სულეიმანისაგან წყალობის სახით მიიღო რამდენიმე ათეული საპალნე ნედლი აბრეშუმის, რომელიც მან რუსეთში წამოიღო: «На другое лето, отпуская нас в дорогу шахово величество пожаловал мне колико десять вьюков шолку сырцу, того ради, что немалое время корму не брал, но своими деньгами харчился».⁸⁴

სამწუხაროდ, ჩვენ არა გვაქვს ცნობები იმის შესახებ, თუ როგორ შეასრულა ბოგდან გურჯიციმ პოლონეთში მიღებული ინსტრუქციის ის პუნქტები, რომლებიც ავალებდნენ მას სპარსეთიდან უკან დაბრუნე-

⁸⁰ სპარსეთში ჩავიდა პოლონელი მაცნე სტანისლავ სვიდერსკი, რომელმაც შაჰს აცნობა მეფე მიხეილის ასევე პოლონეთის ტახტზე. გ. ზ.

⁸¹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 224.

⁸² იქვე, გვ. 23, 364—365.

⁸³ იქვე, გვ. 218.

⁸⁴ იქვე, გვ. 365.

ბის დროს კვლავ გაეძარა საქართველოს მეფის ვახტანგ მეხუთის მიწა-წყალზე და ერთგვარი ეკონომიკური დაზვერვა მოეწყო, რაც იმაში უნდა ყოფილიყო გამოსატყლი, რომ დაეზუსტებინა, შესაძლო იყო თუ არა საქართველოს გზით მოეხდინათ როგორც სპარსული, ისე ადგილობრივი წარმოების საქონლის მიტანა პოლონეთში. ბოგდანს ამავე დროს უნდა გაეგო, თუ რა ღირდა საქართველოში გირვანქა ოქრო და ვერცხლი.

დანამდვილებით შეიძლება ითქვას მხოლოდ ის, რომ სპარსეთიდან უკან დაბრუნების დროს ბოგდანი მართლაც ყოფილა თბილისში, სადაც მეფე ვახტანგ მეხუთისაგან პოლონეთის მეფე იან კაზიმევისადმი მიწერილი წერილი მიუღია. როგორც ეს წერილის თარიღიდან ჩანს, ბოგდანი თბილისში ყოფილა 1671 წლის გაზაფხულზე. წერილი 1671 წლის 26 მარტით არის დათარიღებული.⁹³

უნდა ვიფიქროთ, რომ ბოგდანმა საქართველოსთან სავაჭრო ურთიერთობის საკითხიც წარმატებით შეასრულა, ამაზე მიგვითითებს ის მოწყალე წერილი, რომელიც ვახტანგ მეხუთემ მას პოლონეთში გაატანა. საესებით შესაძლებელია რომ თბილისში ყოფნის დროს ბოგდან გურჯიყის საუბარი ჰქონდა ვახტანგ მეხუთესთან იმის შესახებ, რომ ქართული ნედლი აბრეშუმისა და სხვა საქონლის გატანა პოლონეთში ქართველ ვაჭრებსა და თვით საქართველოს მეფეს დიდ სარგებლობას მოუტანდა, რადგან პოლონეთის სამეფო დაინტერესებული იყო აღმოსავლური საქონლის შეტანით, რაც იმას ნიშნავდა, რომ საქართველოდან გატანილ საქონელს გასაღების ბაზარი უზრუნველყოფილი ექნებოდა. ამაზევე უნდა მიუთითებდეს ის ფაქტი, რომ პოლონეთში ბოგდანს მიჰყვება თბილისელი ვაჭარი ავთანდილი, რომელსაც შესაძლოა, რაიმე დავალებაც კი ჰქონდა მიცემული.⁹³

ამგვარი მოსაზრება იმიტომაც გვესახება დასაშვებად, რომ სხვა ცნობებით თვით ვახტანგ მეხუთეც ძლიერ იყო დაინტერესებული ევროპის ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობების დამყარებით. პროფ. იასე ცინცაძეს თავის ნაშრომში — „მასალები პოლონეთ-საქართველოს ურთიერთობების ისტორიისათვის“ — მოყვანილი აქვს ნაწყვეტი შარდენის მოგზაურობიდან, რომელშიც ნათქვამია: „კაპუჩინებმა ისიც მითხრეს, პრინცს (საუბარია ვახტანგ V-ზე. გ. ზ.) დიდი სურვილი აქვს

⁹³ იასე ცინცაძე — მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის. თბ., 1966, გვ. 64—65.

⁹⁴ ЦГАДА, ф. 79, ед. хр. 1, 1673 г., стр. 137.

ევროპელები საქართველოში ნახოს დასახლებულიო. მან შემომითვალა, თუკი ვინმე ჩამოვა საქართველოში საეპქროდ, მე მათ ყოველგვარ თავისუფლებას და უპირატესობას მივაკუთვნებო. ჩემი ტერიტორია შავ ზღვამდეა გადაჭიმული და რაკი სპარსეთში და თურქეთშიაც პატივისცემით შექცევან, ევროპელები, რომლებიც ჩემი ქვეყნის გავლით მოისურვებენ ინდოეთში წასვლას, უკეთეს გზას, ვიდრე ეს ქვეყნებია, ევრსად იპოვნიანო“.⁹⁷

ვფიქრობთ სავსებით შესაძლებელია დავასკვნათ, რომ ბოგდან გურჯიციმ თავისი ელჩობა წარმატებით შეასრულა, რაც იმაში გამოიხატა, რომ შაჰის ბრძანებით ახალი ჯულფის სომეხ ეპქართა კომპანიას ნება დაერთო, რუსეთის გზით ნედლი აბრეშუმის და სხვა აღმოსავლური საქონელი გაეტანა სპარსეთიდან ევროპის ქვეყნებში, მათ შორის პოლონეთშიც, რომლის ეკონომიკური ინტერესებისათვის იყო კიდევ გაგზავნილი ბოგდან გურჯიციის ელჩობა სპარსეთში.

ამ აზრს იზიარებს აგრეთვე პროფ. იასე ცინცაძეც. იგი ამბობს: „ბოგდანს დავალებული საქმეები ეტყობა კარგად შეუსრულებია, სხვა-რიგად აუხსნელი დარჩებოდა „ბოგდან ქართველის“ პოლონეთიდან მეორეჯერ სპარსეთში ელჩად, ანუ როგორც საბუთშია აღნიშნული, „რეზიდენტად“ გაგზავნა“.⁹⁸

4. ბოგდან გურჯიციის ელჩობის დაბრუნება ირანიდან

სპარსეთიდან წამოსვლის შემდეგ ბოგდან გურჯიციის ელჩობა 1674 წლის 3 სექტემბერს¹ ასტრახანში ჩავიდა. დარუბანდიდან ასტრახანამდე ელჩობამ გემებით იმგზავრა: ერთ გემს მოჰყავდა ელჩობის წევრები, ხოლო მეორე გემს მოჰქონდა ელჩობის ბარგი. ასტრახანში ბოგდანთან ერთად ჩავიდნენ პოლონეთის მეფის 2 აზნაური და ელჩობის დანარჩენი წევრები 32 კაცის შემადგენლობით².

ასტრახანში ჩასვლისთანავე ბოგდან გურჯიციის ადგილობრივ „პრიკაზნაია პალატაში“ წარუდგენია ელჩობის სრული სია. ამ სიის მიხედვით ბოგდანთან ერთად სპარსეთიდან დაბრუნებულან შემდეგი პირები: თვით ელჩი — ბოგდან გურჯიცი, ელჩის ძმა — ფარსადანი,

⁹⁷ იასე ცინცაძე, დასახ. ნაშრომი. გვ. 88—89.

⁹⁸ იქვე, გვ. 66.

¹ გრიგორიანული კალენდრით 1673 წლის 3 სექტემბერი. გ. ზ.

² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 285, 365.

აგრეთვე ელჩის კიდეც ორი ძმა — ნაზარე და მერაბი. შემდეგ დასახელებულნი არიან პოლონელები: 1. Адам Невельский, 2. Ян Сланицкий, 3. Петр Лысовский, 4. Ян Рагельский, 5. Яцентий Бегазовский. 6. Жуковский, 7. Казимер Давидович, 8. Войцех Маркович, 9. Ян Хомицкий, 10. Данило Качковский, 11. Трубач Ларнон, 12 Трубач Михаил.

შემდეგ სიაში მოხსენიებულნი არიან 1. Елямардон-писарь турский და 2. Лекарь Мугам, რომელსაც ყოლია მსახური.

ელჩობის წევრთა შორის ქართველები ცალკე არიან დასახელებულნი: «Грузинцы его посланниковы люди: 1. Ростом, 2. Козол, 3. Естате, 4. Георгий, 5. Сехния, 6. Естате, 7. Паата, 8. Кирчуха, 9. Лазар, 10. Тамос, 11. Карпевич. Скороходов два человека: Пиррижан, Татуна. Стрельцов: 1. Хизана. 2. Петро, 3. Кристе-са, 4. Датуна, 5. Закария, 6. Датие, 7. Сарухан, 8. Елизар, 9. Гогия.

ამათ გარდა ელჩობას ახლდა ორი მეჩინიბე: Ивашко და Захарко და ორი მზარეული: Доментиკ და Андриюшка³.

ასეთი იყო ბოგდან გურჯიციის ელჩობის შემადგენლობა, რომელიც დაბრუნდა სპარსეთიდან.

ყურადღებას იქცევს, რომ ელჩობის წევრთა შორის აღარ არიან დასახელებულნი პან ვინნიკი და პან სპივანსკი, რომლებიც სპარსეთში გამგზავრების დროს იყვნენ ელჩობის შემადგენლობაში; რაც შეეხება ორ დანარჩენ შლიახტიჩს — პეტრე ჟუკოვსკისა და იან საველევსკის, ჩვენთვის ცნობილია, რომ ისინი ბოგდანმა 1672 წლის შემოდგომაზე გაგზავნა სპარსეთიდან პოლონეთში მაცნეებად წერილებით⁴.

იან სტრეისი თავის მოგზაურობაში წერს, რომ ბოგდანის ელჩობის ერთ-ერთ წევრს, ახალგაზრდა პოლონელ აზნაურს პაბლო ვიტსკის, გადაუწყვეტია, არ დალოდებოდა, ვიდრე პოლონეთის ელჩობა შეძლებდა ასტრახანის გზით პოლონეთში დაბრუნებას და წაჰყოლია ერთ-ერთ ქარავანს, რომელიც სმირნაში მიდიოდა⁵. შესაძლოა, რომ სტრეისის მიერ ნახსენები პაბლო ვიტსკი არის გურჯიციის ელჩობაში მოხსენიებული პან ვინნიკი.

აღნიშნულ პირთა გარდა პოლონეთის ელჩობასთან ერთად ასტრახანში ჩავიდნენ ბოგდან გურჯიციის მიერ მაჰმადიანთაგან გამოხსნილი

³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 222—223, ф. 79, ед. хр. I, 1673 г., стр. 136—137.

⁴ ЦГАДА. ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 155—176, стр. 228.

⁵ Ян Стрейс, დასახ. ნაშრ., გვ. 260.

ტყვეები, რომელთა შორის იყვნენ ჩვენს მიერ ზემოთ მოხსენიებული სიმბირსკელი დოროფეი კლიმოვი, ასტრახანელი მეთოფე ივანე ლაზარევი და პოლანდიელი ვილემ ბარენტსი. გამოსხნილ ტყვეთა შორის იყვნენ აგრეთვე პოლონეთის მეფის ქვეშევრდომი ებრაელები, რომელთა რიცხვი 40 კაცს აღწევდა⁶.

როდესაც ბოგდანის ელჩობა ასტრახანში ჩავიდა, ასტრახანის ვოევოდამ იაკობ ნიკიტას ძე ოდოევსკიმ მათ შესახვედრად გაგზავნა პოლკოვნიკი ბორის სტეფანეს ძე კორსაკოვი, რომელსაც დაავალა პოლონელთა ბარგი და სპარსეთიდან ჩამოტანილი საქონელი დაეთვალიერებინა და აღეწერა კიდეც.

პოლკოვნიკისა და ბოგდანის გაცნობა თავიდანვე არასასიამოვნო ინციდენტით დაიწყო, რამაც გამოიწვია მათ შორის ცუდი ურთიერთობის დამყარება. მათ შეხვედრას თვით ბოგდანი შემდეგი სიტყვებით აღწერს: «Переплыв благополучно до пристани, тамо выслали за шестьдесят верст от Астрахани голову Бориса Степановича Корсакова, не для чести королевского величества, но для смотру рухляди моей, когда я вначале с половиной людей из моря на стругу приехал, голова сидя на перилах, прислал ко мне дабы ему челом бил, чего не учинил есмь, глаголя быть челом не умею, но обычаю по польски привитаюсь, на что он не позволил»⁷.

როგორც ჩანს, ბოგდანის პასუხმა პოლკოვნიკი გაანაწყენა, რადგან მისი მოქმედება ამ ინციდენტის შემდეგ პოლონელთათვის დამამცირებელი იყო. კორსაკოვი მივიდა ბოგდანთან და უთხრა მას, რომ ნაბრძანები აქვს, მისი ბარგი და საქონელი აღწეროს. ბოგდანმა მას უპასუხა, რომ აქ მას არა აქვს არავითარი ბარგი, გარდა ტანსაცმლისა, რადგან ბარგი მეორე გემით მოდიოდა და ჯერ არ იყო ასტრახანში მოსული. პოლკოვნიკმა გურჯიციის სიტყვებს ყურადღება არ მიაქცია და ბრძანა, ელჩის ბარგი გაეხსნათ და აღეწერათ: «Он не слушая велел сундуки отпереть и всю рухлядь мою, даже и белое платье пересмотрел, переписав, запечатал»⁸.

ამის შემდეგ პოლონეთის ელჩს ვოევოდა ოდოევსკის ბრძანებით ქალაქში მისცეს საკმაოდ ცუდი ბინა მდინარე ვოლგის მახლობლად. ერთი კვირის შემდეგ მოვიდა გემი, რომელმაც ჩამოიტანა ბოგდანის

⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 223.

⁷ იქვე, გვ. 365—366.

⁸ იქვე, გვ. 366.

ბარგი და ის საქონელი, რომელიც სარჩოს სახით შაჰისაგან ჰქონდა ბოგდანს ნაბოძები. იაკობ ოდოევსკის ბრძანებით ბოგდანის მთელი სარჩო-საბადებელი აღწერილ იქნა და რადგან ეს იყო ძირითადად ისეთი ძვირფასი საქონელი, როგორიც არის სხვადასხვა ღირებულების ნედლი აბრეშუმი, ბოგდანს მოსთხოვეს 1667 წლის სავაჭრო წესდების შესაბამისად რუსეთში შემოტანილ საქონელზე ბაჟი გადაეხადა. ამავე დროს მას უთხრეს, რომ მისთვის გამოყვეს ნავეები, რათა ვოლგით მოსკოვისაკენ გაემგზავროს. ბოგდანმა თავისი პირადი საქონლისათვის ბაჟის გადახდაზე უარი განაცხადა, რადგან მისი სიტყვებით, ბაჟს უნდა იხდიდნენ ვაჭრები და არა ელჩები. ბოგდანის ურჩობამ საბოლოოდ განარისხა ვოევოდა იაკობ ოდოევსკი. მისი ბრძანებით ბოგდანს ნავეები წაართვეს, ხოლო მთელი საქონელი ჩაკეტეს იმ სათავსში, რომელიც ბოგდანისათვის სპეციალურად იყო გამოყოფილი ქარვასლაში⁹.

რამდენიმე დღის შემდეგ ვოევოდამ ბოგდანთან გაგზავნა ანდრეი დოხტუროვი, რომელმაც ბოგდანს განუცხადა, რომ მას აქვს მეფისა და ასტრახანის ვოევოდას ბრძანება, რომ პოლონეთის ელჩებს და აგრეთვე სხვებს ბაჟი გადაახდევინონ. ამაზე ბოგდანმა უპასუხა, რომ მან ერთხელ უკვე გაიარა მეფის მიწა-წყალი ისე, რომ მისთვის ბაჟი არ გადაუხდევინებიათ, და ახლა, როდესაც იგი უკან ბრუნდება, რა ბრალი მიუძღვის, რომ აიძულონ, ბაჟი გადაიხადოს, მაშინ, როდესაც პოლონეთისა და რუსეთის მეფეთა შორის მეგობრობა და მშვიდობიანობა არის დამყარებულიო.

იმავლე დღეს ბოგდანთან მივიდა საბაჟოს უფროსი, რომელმაც მას კატეგორიულად განუცხადა, რომ ან გადაეხადა ბაჟი, ან მიეცა მისთვის იმ სათავსის გასაღები, რომელშიც იყო ჩაკეტილი ბოგდანის საქონელი¹⁰. ბოგდანი იძულებული იყო, გასაღები მიეცა. შემდეგ, როგორც ბოგდანი აცხადებს, სათავსი თვითნებურად გაუხსნიათ და ბევრი რამ დაუტაცნიათ კიდეც¹¹.

ბოლოს ბოგდანისათვის მაინც გამოუერთმევიათ ბაჟი 1155 მანეთი და 28 ალტინი, რადგან ბოგდანის მიერ ჩამოტანილი საქონელი ასტრახანში სულ 12132 მანეთად და 30 ალტინად შეუფასებიათ. ვინაიდან

⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 367,

¹⁰ იქვე, გვ. 368—369.

¹¹ იქვე, გვ. 369.

ბოგდანს ბაჟის გადახდა ფულით არ შეეძლო, მას ამ ფასის ნედლი აბრეშუმი გამოართვეს: «Вместо денег у него взяли: 4 таи шолюк сырцу тонкого весом 35 пудов, по 20 рублей пуд»¹².

Сырцу ж ардашу 3 таи весом 28 пудов, по 16 рублей пуд»¹². ბაჟის ანგარიშში ბოგდანისაგან სხვა საქონელიც აუღიათ. მთელი ეს ნედლი აბრეშუმი მეფის ბრძანებით 20 ოქტომბერს ასტრახანიდან მოსკოვს გაგზავნეს: «Тот шелк из Астрахани прислан и лежит на гостинном дворе»¹³.

ბოგდანმა დახმარებისათვის მიმართა ჩერქეზთა თავადს კაზბულატ მუცალის ძეს, მაგრამ, როგორც ჩანს, კაზბულატს მისთვის დახმარება არ გაუწევია¹⁴. ვინაიდან ბოგდანმა ადგილობრივ თავისი საქმეების მოგვარება ვერ შეძლო, წერილი მისწერა პოლონეთის მეფის რეზიდენტს მოსკოვში პავლე სვიდერსკის და სთხოვა მას, ეშუამდგომლა მისთვის მეფე ალექსი მიხეილის ძის წინაშე, რათა ჩამორთმეული საქონელი და მისგან აღებული ბაჟი მისთვის უკანვე დაებრუნებინათ¹⁵. პოლონეთის რეზიდენტმა პოსოლსკი პრიკაზს 1674 წლის 1 თებერვალს მიწერა წერილი, რომელშიც იგი მოითხოვდა, რომ პოლონეთის ელჩის ბოგდან გურჯიციისაგან ნუ აიღებენ ბაჟს და საშუალება მისცენ მას, დაუყოვნებლივ გამოეშუროს მოსკოვისაკენ. აი, ნაწყვეტი ამ წერილიდან: «Королевского величества посланник Богдан Гурдий, который послан был в Персиду, в Астрахань из Персиды возвратился и астраханские воеводы хотят взять пошлины от его прямого пожитку, и за тем он задержан. И чтоб великий государь пожаловал велел того посланника из Астрахани пропустить с его прямою рухлядью и с подарками его»¹⁶.

პავლე სვიდერსკის წერილმა თავდაპირველად ის შედეგი გამოიღო, რომ 1674 წლის 13 თებერვალს ასტრახანში გაგზავნილ იქნა მეფის ბრძანებულება, რომელშიც ნათქვამი იყო. რომ თუ ბოგდან გურჯიციის და მის თანმხლებ პირებს ნამდვილად აქვთ ჩამოტანილი სპარსული საქონელი, მაშინ მათ აუცილებლად გადაახდევინონ შესაფერისი ბაჟი ახალი სავაჭრო წესდების მიხედვით, რის შემდეგ მისცენ მათ

¹² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 329.

¹³ იქვე, გვ. 330.

¹⁴ იქვე, გვ. 369—370.

¹⁵ იქვე, გვ. 224—228.

¹⁶ იქვე, გვ. 230.

ნავეები და გამოისტუმრონ მოსკოვისაკენ იმავე პირობებით, როგორც თავის დროზე გაშვებული იყვნენ ისინი მოსკოვიდან ასტრახანისაკენ¹⁷.

როგორც ჩანს, ამის შემდეგ პავლე სვიდერსკის კიდევ მიუღია ლონსონები. რომ ბოგდანის საქმეები ასტრახანში საბოლოოდ მოეგვარებინათ: ამით უნდა იყოს ახსნილი ის ფაქტი, რომ 1674 წლის 1 ივლისს იმავე პოსოლსკი პრიკაზიდან ასტრახანში გაგზავნილ იქნა მეფის ახალი ბრძანება, რომელშიც ნათქვამი იყო, რომ პოლონეთის ელჩის ბოგდან გურჯიციკისათვის პირად ნივთებსა და სპარსულ საჩუქრებზე არ გადაეხდებიან საბაჟო გადასახადი. «А что у него посланника с собою есть какая рухлядь и персицкие подарки, что ему давано у шаха персицкого и с того со всего у него посланника своих великого государя пошлин в Астрахани иметь не указал. А которые торговые люди едут с ним из персицкие земли с товары и с тех их товаров пошлины в Астрахани взять»¹⁸.

ასტრახანში ბოგდანის ელჩობა თითქმის მთელი წლით შეყოვნებულია, რაც, როგორც ვხედავთ, გამოიწვია ბოგდან გურჯიციკისა და ასტრახანის ადგილობრივ ხელისუფალთა შორის წარმოქმნილმა უთანხმოებამ იმის შესახებ, უნდა გადაეხადა თუ არა ბაჟი პოლონეთის ელჩს სპარსეთიდან ჩამოტანილ საქონელზე.

თავადი იაკობ ნიკიტას ძე ოდოევსკი ბოგდანისაგან დაჟინებით მოითხოვდა ბაჟის გადახდას, ხოლო, თავის მხრივ, ბოგდანი ასევე დაბეჯითებით უარს აცხადებდა ბაჟის გადახდაზე, იგი კატეგორიულად აცხადებდა, რომ არსებული შეთანხმების მიხედვით ბაჟის გადახდა ევალებათ ვაჭრებს და არა მეზობელი სახელმწიფოების სრულუფლებიან დიპლომატიურ წარმომადგენლებს: «Написана де та статья о торговых людях, а не о посланниках и гонцах... ..пошлин с тех товаров и провозу иметь не доведется, потому что он Богдан Гурдий не торговый человек»¹⁹.

ბოგდანის ელჩობის ასტრახანში შეყოვნებაზე უდავოდ იმოქმედა აგრეთვე იმ გარემოებამ, რომ შაჰის ელჩმა მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა, რომელიც ბოგდანთან ერთად გაემგზავრა შემახიდან სახმელეთო გზით, ასტრახანში ჩასვლა თითქმის ერთი წლით დააგვიანა. როგორც ვიცით, შაჰმა სიგელები ბოგდანის ელჩობის შესახებ თავის ელჩს გაატანა, რის

¹⁷ ЦГАДА, ф. 79. 1669 г., ст. 23, стр. 231.

¹⁸ იქვე, გვ. 232.

¹⁹ იქვე, გვ. 338—339.

გამოც, ცხადია, ბოგდანი იძულებული იყო. მისთვის დაეცა და მასთან ერთად განეგრძო გზა: «Шахово величество отпустил его вместе с своим послом с Мамет Усеин беком и свои де шахова величества грамоты, каковы с ними послал к тебе великому государю и к королевскому величеству отдал все послу своему Мамет Усеин беку и как, государь, они приехали в Шемаху и шахова де величества посол Мамет Усеин бек з грамоты поехал из Шемахи через Тарки на Терек а с Терека хотел быть в Астрахани вскоре, а он де посланник, не взяв у него шахова величества грамот, которые об посланникове отпуску, поехал из Шемахи в Астрахань водяным путем в бусе, и ныне де, государь, ему без грамот шахова величества ехать к тебе великому государю, ныкоторым делами немочно и чтоб ты, великий государь, пожаловал его Богдана, велел ему с людьми в Астрахани обожждать шахова посла»²⁰.

შაჰის ელჩი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი ასტრახანში 1674 წლის 20 ივნისს ჩავიდა²¹. მისი ელჩობის შემადგენლობაში იყვნენ ელჩის ძმისწული ალაიარბეგი და შაჰის სამსახურში მყოფი 13 აზნაური. სულ ელჩობაში მონაწილეობდა 75 კაცი²². მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის ასტრახანში ჩასვლის შემდეგ ორივე ელჩობა მალე მოსკოვისაკენ გაამგზავრეს. ამ დროს ასტრახანში უკვე იაკობ ოდოევსკის ნაცვლად ახალი ვოევოდა ოკოლნიჩი ივანე მიხეილის ძე მილოსლავსკი იყო დანიშნული²³. ივანე მილოსლავსკიმ შესაფერისი სარჩო მისცა, როგორც მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის, ისევე ბოგდან გურჯიციკის ელჩობას და 1674 წლის 24 ივლისს ვოლგით მოსკოვისაკენ გაისტუმრა ისინი²⁴. მათთან ერთად გაემგზავრა ასტრახანიდან შაჰის ვაჭარი ხოჯა მირზა მოჰამედ შამშეევი, რომელიც რამდენიმე წლის წინათ იყო გაგზავნილი სპარსეთიდან რუსეთში სავაჭროდ შაჰის ხაზინისათვის²⁵.

მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი ასტრახანში იმყოფებოდა 1674 წლის 20 ივნისიდან 1674 წლის 25 ივლისამდე. ამ ერთი თვის განმავლობაში ასტრახანში მოხდა ერთი მეტად საინტერესო შეხვედრა, რომელზედაც გვსურს, ყურადღება შევაჩეროთ. ამ პერიოდში ასტრახანში ყოფილა

²⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., стр. 219—220.

²¹ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673, стр. 33—35.

²² იქვე, გვ. 35—37, 135.

²³ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 242—243.

²⁴ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673, стр. 45.

²⁵ ЦГАДА, ф. 77, оп. 18, ед. хр. I, стр. 233.

თეიმურაზ პირველის შვილიშვილი ერეკლე, რომელიც რუსეთში ნიკოლოზ დავითისძის სახელით იყო ცნობილი. ერეკლეს სდომებია ისპაჰანში წასვლა. იგი შესაძლოა, თვით ბოგდან გურჯიციკის დახმარებით მისულა შაჰის ელჩთან და უთხოვია მისთვის, რომ მას ამის შესახებ მიეწერა წერილი შემახის ხანისათვის. «Царевич де Николай Давидович как был в Астрахани приехал шахова величества к послу Уссейн бею на двор и говорил, чтоб он посол дал ему царевичу письмо к Шемахинскому хану, А он де царевич хочет ехать к шахову величеству в Испагань»²⁶. ვფიქრობთ, ეს პატარა ცნობა ქრონოლოგიის თვალსაზრისით საინტერესო დოკუმენტს წარმოადგენს ერეკლე პირველის ბიოგრაფიისათვის.

ბოგდან გურჯიციკი და მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი სიმბირსკამდე ერთად მგზავრობდნენ და ერთმანეთს ხშირად ხედებოდნენ: «А как посол и посланник шли персицкую землю и от Астрахани до Алатора и они меж себя почасту ссылались, и посол к посланнику, и посланник к послу прихаживал»²⁷. როგორც ჩანს, შემდეგ ბოგდანს განუზრახავს მოსკოვში შაჰის ელჩზე უფრო ადრე ჩასვლა. ვფიქრობთ, რომ ეს მას იმისათვის სჭირდებოდა, რომ საკუთარი საქმეები ისე მოეგვარებინა, რომ შაჰის ელჩი ამის მოწმე არ გამსდარიყო. მართლაც, სიმბირსკიდან ბოგდანის ელჩობა სწრაფად წავიდა მოსკოვისაკენ და უკვე დეკემბრის ბოლოს მოსკოვს მიუახლოვდა²⁸.

მოსკოვში ჩასვლისთანავე მეფის ბრძანებით ბოგდანი მიიღო პოსოლსკი პრიკაზის მეთაურმა არტამონ სერგის ძე მატვეევმა, რომელმაც 1671 წელს შესცვალა ამ თანამდებობაზე მყოფი ათანასე ლავრენტის ძე ორდინ-ნაშჩოკინი. ეს მიღება მოხდა 1675 წლის 3 იანვარს²⁹.

რაც შეეხება მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს, მან მოსკოვში ჩასვლა თითქმის ერთი თვით დააგვიანა. იგი მოსკოვში მხოლოდ 1675 წლის 30 იანვარს ჩავიდა³⁰.

არტამონ სერგის ძე მატვეევმა რუსეთ-სპარსეთის ურთიერთობათა უმნიშვნელოვანესი საკითხების გარშემო ბოგდან გურჯიციკის ვრცელი და მრავალმხრივი დაკითხვა მოუწყო. თავდაპირველად მან ბოგ-

²⁶ ЦГАДА, ф. 77, оп. 18, ед. хр. I, стр. 236, стр. 336

²⁷ იქვე, გვ. 331.

²⁸ იქვე, გვ. 327.

²⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 314.

³⁰ იქვე, გვ. 356.

დანი გამოკითხა საკუთრივ მისი ელჩობის შესახებ, ხოლო შემდეგ იმ საკითხებს შეეხო, რომელიც იმჟამად რუსეთის საგარეო პოლიტიკისათვის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევდა. მატვეევმა ბოგდანს უთხრა, რომ რუსეთიდან სპარსეთში არაერთხელ იყვნენ გაგზავნილნი ელჩები, რომელთაც უნდა მიეღწიათ იმისათვის, რომ შაჰი მიმხრობოდა ანტითურქულ კავშირს და თავისი ჯარებით შეეტია საერთო მტრის — თურქეთის სულთანისათვის. მატვეევს აინტერესებდა ბოგდანის აზრი იმის შესახებ, აპირებდა თუ არა შაჰი თურქეთის წინააღმდეგ გალაშქრებას.

ამ საკითხზე ბოგდანმა მას საკმაოდ ვრცელი პასუხი გასცა. მან თქვა, რომ მისი სპარსეთში ყოფნის დროს შაჰთან რუსეთის მეფისაგან მხოლოდ ერთი მაცნე ჩავიდა, ეს იყო პროკოფი ვოზნიცინი. პროკოფი ვოზნიცინის ჩასვლის შემდეგ შაჰმა, მართლაც, გასცა ბრძანება თურქების წინააღმდეგ ჯარების მომზადების შესახებ, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ საქმეს დიდად შეუშალა ხელი იმ ამბავმა, რომ კასპიის ზღვის სანაპიროზე კაზაკთა რაზმები ხშირად არბევდნენ შაჰის ქალაქებს³¹. შემდეგ ბოგდანმა თქვა, რომ იგი ეცადა, დაერწმუნებინა შაჰი, რომ ამ დარბევებს მეფის ურჩი კაზაკები აწყობენ და ამაში მეფეს არავითარი ბრალი არ მიუძღვის, მაგრამ იგი ფიქრობს, რომ უმჯობესია, მოსკოვიდან თურქეთთან საერთო ბრძოლის საკითხების მოსაგვარებლად გააგზავნონ სპეციალური ელჩები და არა მაცნეები: «чае́т де он посланни́к, что вели́кому госуда́рю его ца́рскому вели́честву и коро́левскому вели́честву о войне́ на са́лтана ту́рского к ша́ху лу́чше посла́ть посло́в своих, а не че́рез го́нцов то де́лать»³².

ამ ბოლო შენიშვნაზე არტამონ მატვეევმა ჰკითხა ბოგდანს — ელჩობის შესახებ იგი თავისი აზრით ლაპარაკობს, თუ ამის შესახებ რამე იცის შაჰის ახლობელი პირებისაგან. ამაზე ბოგდანმა უპასუხა, რომ ამას იგი თავისი აზრით ამბობს, მაგრამ შაჰის კარზე ყოფნის დროს მას იგივე აზრი გაგონილი აქვს შაჰისა და შაჰის ახლობელი პირებისაგანაც³³. არტამონ მატვეევმა ამ საკითხზე საუბარი ასე დაასრულა:

³¹ საუბარია სტეფანე რაზინის ცნობილი ლაშქრობის შესახებ კასპიის ზღვაზე, რომლის დროსაც რაზინელებმა ირანის მთელი რიგი ზღვისპირა ქალაქები ჩაიგდეს ხელში. გ. ზ.

³² ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 316.

³³ იქვე.

«Всегда послы посылаются на совершение дел, а великий государь, его царское величество изволил к шахову величеству с своими государскими грамотами посылать гонцов только объявляя о наступлении турских войск на государство королевского величества и чтоб и он, шах, за прежние досадительства войну на салтана турского вел надежнее, а о постановление того воинского промыслу послов царского величества он шах желает ли и о том к великому государю к его царскому величеству шахово величество не пысылал, для того и послы царского величества не посланы»³⁴.

როგორც მატვეევის ამ სიტყვებიდანაც ჩანს, ამ დრომდე სპარსეთის ჩაბმა ანტითურქულ კოალიციებში მხოლოდ მოსამზადებელ ეტაპს გადიოდა, ხოლო ისეთი სამხედრო კავშირის დადებამდე, რომელიც სათანადოდ იქნებოდა გაფორმებული სამოკავშირეო ხელშეკრულებით, საქმე არ იყო მისული, რადგან სპარსეთთან ამ საკითხზე წინასწარი შეთანხმება მიღწეული არ ყოფილა. ამაზე უნდა მეტყველებდეს არტამონ მატვეევის სიტყვები იმის შესახებ, რომ, თუკი შაჰს მართლაც სურს ასეთი ხელშეკრულების დადება, გვაცნობოს და ჩვენ მაშინ გავგზავნით სპარსეთში სრულუფლებიან ელჩებს, რომელთაც უფლება ექნებათ, დასდონ სამხედრო-სამოკავშირეო ხელშეკრულება რუსეთსა და სპარსეთს შორის.

შემდეგ არტამონ მატვეევი შეეკითხა ბოგდანს, თუ რა მიზნები აქვს მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის ელჩობას. ბოგდანმა უპასუხა, რომ მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი გამოგზავნილია რუსეთსა და პოლონეთში მხოლოდ სავაჭრო საქმეებისათვის. მატვეევი დაინტერესდა, აქვს თუ არა შაჰის ელჩს საჩუქრები რუსეთისა და პოლონეთის მეფეებისათვის. ამაზე ბოგდანმა თქვა, რომ შაჰმა რუსეთის მეფეს ორი ცოცხალი ვეფხი გამოუგზავნა, რომლებიც გზაში დაიხოცნენ, ხოლო თუ სხვა საჩუქრებიც მოაქვს მეფისათვის შაჰის ელჩს, ამის შესახებ მან არაფერი იცის. პოლონეთის მეფისათვის კი ელჩს ნამდვილად მიაქვს რაღაცა საჩუქრები³⁵.

საუბარი შემდეგ კაზაკთა აჯანყებას შეეხო, რაზეც მატვეევმა ბოგდანს ასეთი კითხვა დაუსვა: „როდესაც აჯანყებული კაზაკები ზღვაზე გამოვიდნენ და სპარსეთის სანაპიროები დალაშქრეს, ხომ არ იფიქრეს შაჰმა და მისმა ახლობელმა პირებმა, რომ ეს რუსეთის მეფის ბრძანე-

³⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 316—317.

³⁵ იქვე, გვ. 318.

ბით იყო გაკეთებული“? ბოგდანმა უპასუხა, რომ თავდაპირველად ყველას ეგონა, რომ კაზაკები მეფის ბრძანებით მოქმედებდნენ. მაგრამ, როდესაც გაიგეს, რომ ეს აჯანყებულმა კაზაკებმა თავისი ნებით ჩაიდინეს, ამის შემდეგ შაჰის კარზე ამ საკითხზე არავითარი მსჯელობა არ ჰქონიათ³⁶.

ამის შემდეგ არტამონ მატვეევმა ბოგდანს ჰკითხა, იყო თუ არა სპარსეთში საუბარი იმ ომის შესახებ, რომელსაც რუსეთი თურქთა წინააღმდეგ აწარმოებს და რა აზრისანი არიან ისინი, ვინ გამარჯვებს ამ ბრძოლაში. ბოგდანმა მატვეევს უპასუხა, რომ მისი სპარსეთში ყოფნის დროს რუსეთ-თურქეთის ომის შესახებ არავითარი ცნობა არ ყოფილა, იყო მხოლოდ ცნობა იმის შესახებ, რომ პოლონეთის მეფის ჯარებმა ერთ-ერთ ბრძოლაში გამარჯვება მოიპოვეს თურქებზე³⁷.

შემდეგ არტამონ მატვეევი შეეხო სომეხ ვაჭრებთან დადებულ ხელშეკრულებას ნედლი აბრეშუმისა და სხვა სპარსული საქონლისა რუსეთში გატანის შესახებ და ჰკითხა ბოგდანს, აკრძალეს თუ არა ამ სპარსული საქონლის გატანა თურქეთისაკენ, რაზედაც ბოგდანმა, უპასუხა, რომ თურქეთის გზით საქონლის გატანა არ არის ნაბრძანები: «А товаров персидских в турецкую сторону пропускать не делено»³⁸.

არტამონ მატვეევს აინტერესებდა აგრეთვე, თუ როდის დაბრუნდებოდა სპარსეთიდან გრიგოლ ლუსიკოვი, რომელმაც მოსკოვში 1673 წლის 7 თებერვალს მიაღწია აღნიშნული სავაჭრო ხელშეკრულების დადებას. ამ კითხვაზე ბოგდანმა თქვა, რომ ასტრახანში ყოფნის დროს მან შეიტყო, რომ გრიგოლ ლუსიკოვი მოსკოვში მალე დაბრუნდებოდა. ამის შემდეგ საუბარი კვლავ მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის ელჩობაზე ჩამოვარდა. ბოგდანმა არტამონ მატვეევს უთხრა, რომ, მისი აზრით, შაჰის ელჩი მოსკოვში დიდხანს არ დარჩებოდა და მალე გაეშურებოდა პოლონეთისაკენ, ხოლო თვით ბოგდანი მის გარეშე მოსკოვიდან ვერ წავიდოდა, რადგან შაჰის წერილები ბოგდანის ელჩობის შესახებ სპარსეთში მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს ჰქონდა ჩაბარებული; რაც შეეხება შაჰის მიერ გამოგზავნილ ვაჭარს, ხოჯა მირზა მაჰმედ შამშეევს (შამსი), იგი მოსკოვში დარჩება სავაჭროდ და პოლონეთში მათთან ერთად არ გაემგზავრება³⁹.

³⁶ ЦГДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 319.

³⁷ იქვე.

³⁸ იქვე, გვ. 320.

³⁹ იქვე, გვ. 320 — 321.

ჩვენთვის განსაკუთრებით დიდ ინტერესს იწვევს ის საკითხი, რომელსაც შეეხო ბოგდან გურჯიციისთან საუბრის დასასრულს რუსეთის საგარეო პოლიტიკის მესვეური არტამონ სერგის ძე მატვევეი. ეს საკითხი ეხება ქართველი უფლისწულის ერეკლე დავითის ძის მოსკოვიდან საქართველოში წასვლას. ბოგდანის პასუხი ამ კითხვაზე, ჩვენა აზრით, იმითაც არის საინტერესო, რომ იგი გვიჩვენებს ბოგდან გურჯიციის პოზიციას საქართველოსა და სპარსეთის ურთიერთობათა შეფასების საკითხში; ამავე დროს ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ ბოგდან გურჯიცი ქართლისა და კახეთის სამეფოების საშინაო პოლიტიკაში ბაგრატიონთა მუხრან-ბატონების შტოს წარმომადგენელთა შაჰ ნავაზ ხანისა, იგივე ვახტანგ მეხუთისა და მისი ვაჟის შაჰნავაზ ხანის, იგივე არჩილ მეორის ინტერესების დამცველად გამოდის.

შევეცდებით ჩვენი შეხედულება დავასაბუთოთ.

1555 წელს ქ. ამასიაში დადებული ზავი თურქეთსა და სპარსეთს შორის ამიერკავკასიაში გავლენის სფეროებს ადგენდა. ამ ზავმა თურქეთს დასავლეთ საქართველო არგუნა, ხოლო ქართლ-კახეთი სპარსელებს ჯაუმორჩილა. ასევე ორად იქნა გაყოფილი სამხრეთი საქართველო — სამცხე-საათაბაგო, რომლის დასავლეთი მხარე თურქებმა მიიღეს, ხოლო აღმოსავლეთი კი — სპარსელებმა. ირანსა და თურქეთს შორის შემდეგ პერიოდში დადებული ხელშეკრულებები საქართველოს ყოველთვის ამგვარად ყოფდნენ ორ ნაწილად, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ 1639 წლის ხელშეკრულებით მთელი სამცხე-საათაბაგო თურქეთის საკუთრებად იქნა აღიარებული¹⁰.

ამგვარად, ორმა მტაცებელმა საქართველო ისე გაინაწილა, რომ მისთვის არაფერი უკითხავთ. საქართველო ყოველთვის იბრძოდა თავისი ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის, როგორც იაჩალით ხელში, ასევე დიპლომატიის საშუალებითაც. ბრძოლის ორივე საშუალების გამოყენება მეტ-ნაკლები წარმატებით ეხმარებოდა მას, რომ ქვეყანას ეროვნული თვითმყოფლობა და სახელმწიფოებრივი არსებობა შეენარჩუნებინა. ძლიერ დამპყრობლებთან უთანასწორო ბრძოლაში, როდესაც მრავალრიცხოვან ურდოებთან სამხედრო იარაღს წარმატების მოტანა არ შეეძლო, საჭირო ხდებოდა მოქნილი დიპლომატიისა და ხშირად პირადი თავგანწირვის გამოყენებაც.

¹⁰ ვ. გვრიტიშვილი, — ნაჩვენებები საქართველოს ისტორიიდან, ტ. II, თბ., 1965 წ., გვ. 202, გვ. 392.

მე-17 საუკუნეში ქართლ-კახეთის ბრძოლას სრული სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის სათავეში ედგა თეიმურაზ პირველი, რომელსაც სურდა, საქართველოს გამოხსნა ირანელთა ბატონობისაგან რუსეთის დახმარებით⁴¹. ფეოდალური აშლილობა და რუსეთის მხრივ აქტიური დახმარების მიღების შეუძლებლობა თეიმურაზის ბრძოლას ირანის წინააღმდეგ ძალას აცლიდა და საქართველოს მიმომე მდგომარეობაში აყენებდა.

უფრო რეალისტურად აფასებდნენ შექმნილ ვითარებას მეფე როსტომი, ვახტანგ მეხუთე და სხვები, რომლებიც ფიქრობდნენ, ირანის შაჰისადმი გარეგნული მორჩილების საშუალებით ქვეყანა „ცუდად წახდენისაგან“ გადაერჩინათ. ვახტანგ მეხუთე, ისევე, როგორც როსტომი, განსაკუთრებით იმედებს არ ამყარებდა შორეულ რუსეთზე, რის გამოც ცდილობდა, საკუთარ ძალებზე დაყრდნობით, აგრეთვე ირანოსმალეთის წინააღმდეგობათა გამოყენებით, განეხორციელებინა ისეთი ეროვნული პოლიტიკა, რომელიც მიმართული იქნებოდა, როგორც ქვეყნის ეკონომიკური მოღონიერებისაკენ, ისევე საქართველოს სამეფო-სამთავროების პოლიტიკური გაერთიანებისაკენ⁴².

რუსეთის აქტიური დახმარების იმედით ირანთან გადამწყვეტ ბრძოლაში ჩაბმა მე-17 საუკუნის 60—70-იან წლებში საქართველოსათვის რეალურ საფუძველს მოკლებული კურსის გატარებას ნიშნავდა, რადგან ამ პერიოდში რუსეთის ფეოდალური სახელმწიფოს წინაშე სხვა პირველხარისხოვანი პოლიტიკური საკითხები იდგა, რომელთა მიმართ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის საკითხს ერთგვარად - მეორეხარისხოვანი მნიშვნელობა ჰქონდა, მით უმეტეს, რომ საქართველოს საქმეებში აქტიური ჩარევა გამოიწვევდა ირანთან ტრადიციული კეთილმეზობლური ურთიერთობის სერიოზულ გამწვავებას, რასაც ირანთან ეკონომიკური ურთიერთობებით დაინტერესებული მოსკოვის სახელმწიფო ყოველმხრივ ერიდებოდა: «Обострение русско-иранских отношений, которое незамедлительно последовало бы за актив-

⁴¹ იხ. Н. Т. Накашидзе, Грузино-русские политические отношения в первой половине XVII века, Тбилиси, 1968.

⁴² დ. კ ა კ ა რ ა ვ ა, ვახტანგ V საგარეო პოლიტიკის ისტორიისათვის, წიგნში: „ქართული სამეფო-სამთავროების საგარეო პოლიტიკის ისტორიიდან“, I, თბ., 1970.

ным вмешательством России в дела Картли и Кахетии, явилось бы серьезным ударом и по без того слабым финансам России»⁴³.

სავსებით დასაშვებია, რომ ისეთი დიპლომატიური მოღვაწე, როგორც იყო ბოგდან გურჯიცი, რომელიც კარგად იყო გარკვეული რუსეთის საგარეო პოლიტიკის საკითხებში და რუსეთ-ირანის ურთიერთობის დეტალებშიც კი, არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება ყოფილიყო იმ პოლიტიკური ორიენტაციის მომხრე, რომელიც მიზნად ისახავდა რუსეთის აქტიური დახმარების იმედით ქართლ-კახეთი ირანთან პოლიტიკურ კონფლიქტამდე მიეყვანა. ბოგდან გურჯიცის ელჩობა შაჰის კარზე სწორედ რუსეთ-ირანის ეკონომიკური ურთიერთობების გაფართოებისა და განმტკიცებისათვის იყო გაგზავნილი და ცხადია, კარგად იცოდა, რომ ირანთან კეთილმეზობლობისა და ანტი-თურქულ კოალიციაში ირანის ჩაბმის მოსურნე რუსეთი ირანის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს აღმოსავლეთ საქართველოს პოლიტიკური განთავისუფლების საქმეში მფარველად ვერ გამოადგებოდა.

სწორედ ამგვარად უნდა შევაფასოთ ბოგდანის პასუხი არტამონ მატყევეის კითხვაზე ერეკლე დავითის ძის შესახებ. იმ ნაწყვეტს ბოგდანის დაკითხვის ოქმიდან, რომელიც ეხება ქართველი უფლისწულის საქართველოში გამგზავრებას, ჩვენ აქ მთლიანად მოვიყვანთ: «Посланника ж спрашивано о грузинском царевиче о Николасе Давидовиче, в грузинскую землю он приехал ли?

И посланник сказал: в грузинскую -де землю царевич Николай Давидович поехал, а лучше б де было, чтоб царское величество отпустить его царевича с Москвы не изволил, потому что многие де грузинцы потурчилились, и не ведают он посланник, шах его царевича в бережение иметь учнет ли.

И посланнику сказано: Великому государю, царскому величеству об отпуске бил челом он царевич сам, для того царское величество отпустить его изволил»⁴⁴.

როგორ შეიძლება შევაფასოთ ბოგდანის პასუხი? ამ პასუხიდან ისე ჩანს, თითქოს ბოგდანი წუხს ერეკლეს არაფერი ცუდი არ შეემთხვეს საქართველოში, რადგან ქართველთა შორის ეხლა ბევრი თურქეთთან მეგობრულ ურთიერთობაში არისო. ბოგდანი თითქოს უკმაყოფილოა, რომ ქართველები თურქებთან მეგობრობენ და ირანის შაჰს

⁴³ Н. Накашидзе, Грузино-русские политические отношения в первой половине XVII века, стр. 17.

⁴⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1669, ст. 23, стр. 321—322.

ეურჩებიან. რის გამოც იგი ამბობს, რომ შესაძლოა შაჰმა ვერ შეძლოს ერეკლეს დაცვა ხიფათისაგან. სინამდვილეში კი, ბოგდანის პასუხში ჩვენ ვხედავთ მის უკმაყოფილებას ერეკლეს გაგზავნის გამო, რადგან მან იცის, რომ შაჰს ერეკლეს გამოყენება სურს ვახტანგისა და არჩილის წინააღმდეგ.

შაჰის გეგმების შესახებ, რომლებიც დაკავშირებულია ერეკლეს რუსეთიდან დაბრუნებასთან, სანდო ცნობებს გვაწვდის გრიგოლ ლუსიკოვი, რომელიც რუსეთში გაგზავრების წინ ესაუბრა ირანის ეთიმადოვლეს. გრიგოლ ლუსიკოვმა მოსკოვში ჩასვლის შემდეგ, ე. ი. 1672 წელს, პოსოლსკი პრიკაზში განაცხადა, რომ ეთიმადოვლე მას შეეკითხა, შესაძლოა თუ არა ერეკლეს ირანში გამოძახება, რაზედაც გრიგოლს უპასუხია: თუ შაჰი წერილს მისწერს მეფე ალექსის და დაპირდება, რომ სამეფოს დაუბრუნებს, მაშინ რუსეთის მეფე ერეკლეს შაჰის თხოვნით აუცილებლად გაუშვებს ირანშიო. ამაზე ეთიმადოვლემ უთხრა გრიგოლს, რომ შაჰი ასეთ წერალს ამჟამად ვერ მისწერს. რადგან შაჰის წერილი რუსთა მეფემ რომ არ შეიწყნაროს, ეს შაჰისათვის დიდი სირცხვილი იქნებაო; ამიტომ მან გრიგოლს დაავალა მოსკოვში დანამდვილებით გაეგო, გაუშვებდნენ თუ არა ერეკლეს ირანში და შაჰის სახელით განეცხადებინა მოსკოვში, რომ ერეკლეს შაჰი პატივით მიიღებსო.

გრიგოლ ლუსიკოვს თვით ერეკლესთან გადასაცემად დაავალეს, რომ ქართლის მფლობელი შაჰნავაზ ხანი ძალზე გაძლიერდა და შაჰს აღარ ემორჩილება, ხოლო კახეთშიც შაჰნავაზის შვილი, ე. ი. არჩილი მეფობსო. შაჰი ერეკლეს მოუწოდებდა ჩასულიყო ირანში, რისთვისაც მას თავისი პაპის თეიმურაზის სამეფოს, ე. ი. ქართლ-კახეთის მიცემას პირდებოდა: «А грузинскому царевичу велено ему говорить, что грузинскую землею владеет Шанаваз хан и обогател и шаху учинитца непослушен. А где он царевич жил и там ныне Шанавазов сын. И буде он царевич по указу царского величества отпущен будет и он шах даст ему ево деда землю и поволит ему владеть по ево воле, а в приезде б своем ни в чем он от шаха не опасался и естли он царевич приездом в Персиду не замедлит, и ему де то будет к великой у шаха прибыти, а ему де Григорью подлинной ведомо, что шах вызывает его царевича для того опасается от Шенаваса хана земле своей некакова вреду. И чтоб не продолживая отдать грузинс-

კუთ ქვეყნის მფლობელს, ანუ შანავას, რომელიც შანავასის ბოგდან გურჯიციისთან მეგობრული ურთიერთობა ჰქონდა. ამასვე მიუთითებს თუნდაც ის წერილი, რომელიც შანავასმა ბოგდანს გაატანა პოლონეთის მეფესთან⁴⁵, სადაც ხაზგასმით არის აღნიშნული ბოგდან გურჯიციის დამსახურება ქართველი მეფის სამსახურში. ამასვე მიუთითებს სტრეისის ცნობა ბოგდანის ურთიერთობის შესახებ ქართლის მეფესთან. ამ ცნობიდან ირკვევა, რომ ბოგდანმა თავის მსლბელთა რიცხვიდან შანავასს გაუგზავნა თავისი ექიმი, სახელად ადამი, რომელიც პოლონელი იყო. სტრეისი წერს, რომ შანავასს ეს ექიმი შეუყვარდა მას შემდეგ, რაც მან მძიმე კრილობებისაგან მოარჩინა ბოგდანი: «Принц полюбил его после выздоровления нашего посла, когда того почти до смерти изрубили саблями польские дворяне»⁴⁷.

შანავასისა და მისი შვილებისადმი სამსახურსა და სიყვარულზე მიუთითებს აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ ცოტა მოგვიანებით ბოგდან გურჯიციის გიორგი მეთერთმეტისაგან წყალობის სახით მიუღია სასახლე თბილისში⁴⁸. ყველაფერი ეს მიგვანიშნებს ბოგდანის პასუხის ფარულ აზრს. იგი შიშობდა, შაჰს ერეკლეს საშუალებით ზიანი არ მიეყენებინა შანავას ხანისათვის, რომელსაც ქართული ეროვნული პოლიტიკის გატარებისა და ირანის მბრძანებლისადმი მორჩილებაზე თავდაუდებლობით ირანის საგარეო პოლიტიკის მესვეურთა და თვით შაჰის გულისწყრომა ჰქონდა დამსახურებული.

ბოგდანის პასუხი, მართლაც, იმგვარად არის ჩამოყალიბებული, რომ გარეგნულად მეფისწულ ერეკლეს კეთილდღეობის ზრუნვაზე მეტყველებს, მაგრამ თუ დავუკვირდებით, მასში აშკარად ჩანს, რომ ბოგდანი ცდილობს ქართლის მეფე ვახტანგ V-ს პოლიტიკური მოქიშპე ჩამოაშროს, რის გამოც იგი ერეკლეს საქართველოში გამგზავრებას უარყოფითად აფასებს. როგორც ჩანს, არტამონ მატყეევმა ბოგდანის პასუხი პირდაპირი მნიშვნელობით მიიღო და ქართველი ბატონიშვილის საქართველოში გაგზავნა თვით ერეკლეს დაჟინებით მოთხოვნას დააბრალა.

⁴⁵ Армяно-русские отношения в XVII веке, стр. 79—80.

⁴⁶ იხილე ზევ.-თ. გვ. 60, 153.

⁴⁷ Ян Стрейс, დასახ. ნაშრ., გვ. 254—255.

⁴⁸ ლოქმენტები თბილისის ისტორიისათვის (XVI—XIX სს), წიგნი 1, თბ., 1962, გვ. 93.

იმდროინდელი პოლიტიკოსებისათვის უფლისწულ ერეკლეს გამოჩენა საქართველოს პოლიტიკურ ასპარეზზე ნიშნავდა თეიმურაზ პირველის საქმის გაგრძელებას, ხოლო მუხრანბატონი მეფეების ეროვნული პოლიტიკა „ირანის დროშის ქვეშ“ საქართველოს გაერთიანებასა და გაძლიერებას ემსახურებოდა. როდესაც ბოგდანი, არტამონ მატყეევთან საუბრისას, რუსეთსა და ირანს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების განმტკიცებისა და უკეთ ორგანიზების შესახებ თავის შეხედულებებსა და წინადადებებს აყენებდა, ამით იგი კიდევ ერთხელ უსვამდა ხაზს, რომ იგი ხელაფდა რუსეთსა და ირანს შორის კეთილშეზოგადი ურთიერთობების მტკიცე საფუძვლებს და ამ ურთიერთობების შემდგომი განვითარების პერსპექტივებს. აქედან გამომდინარე, ბოგდან გურჯიცი, როგორც ეროვნებით ქართველი პოლიტიკური მოღვაწე, საქართველო-ირანის ურთიერთდამოკიდებულების საკითხში ქართველ პოლიტიკოსთა იმ ნაწილის შეხედულებებს იზიარებდა, რომლებიც საგარეო პოლიტიკაში ირანულ ორიენტაციას ადგენენ.

ბოგდანმა არტამონ მატყეევს უთხრა, რომ ირანში ყოფნის დროს შაჰის კარზე მისგან გაიგეს, რომ რუსეთს, პოლონეთის მეფის კარზე, ხოლო პოლონეთის მეფეს რუსეთის მეფის კარზე ჰყავდათ თავიანთი რეზიდენტები, რომელთა საშუალებით ისინი აწარმოებდნენ სახელმწიფოებრივ საქმეებს. ეს ამბავი შაჰის კარზე დადებითად შეაფასეს. თვით შაჰი და მისი დაახლოებული პირები უცხო სახელმწიფოებში მუდმივი რეზიდენტების ყოლის იდეას ქებით მოიხსენიებდნენ და სასარგებლო საქმედ თვლიდნენ. შემდეგ ბოგდანმა არტამონ მატყეევს უთხრა: იგი დარწმუნებულია, რომ შაჰი აუცილებლად დათანხმდება რუსეთის მეფის კარზე ჰყავდეს თავისი მუდმივი რეზიდენტი. რის საშუალებოდ მზად არის თვითონაც თავის კარზე მიიღოს რუსეთის მეფის მიერ გაგზავნილი წარმომადგენელი: «И чаял он посланник, что и шах своему резиденту у царского величества быть на Москве пожелает, в взаимно и царского величества резиденту шах в своем государстве быть велик»⁴⁹.

ამრიგად, როგორც ვხედავთ, ირანსა და რუსეთს შორის მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენლობის შექმნის იდეა პირველად ბოგდან გურჯიციმ წამოაყენა.

მოსკოვში ყოფნის დროს ბოგდანი ცდილობდა, ასტრახანში მისგან არასწორად აღებული ბაჟის დაბრუნებას, მაგრამ ჩვენთვის უცნობი

⁴⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 323.

მიზეზით, ბოგდანს არათუ უკვე აღებულ ბაჟს უბრუნებენ უკან, არამედ მეფის სახელით მას დამატებით აკისრებენ 3083 მანეთის გადახდას. ეს თანხა მას უნდა გადაეხადა 2760 ფუთი ნედლი აბრეშუმისა და სხვა საქონლის ასტრახანიდან საბარგულებით მოსკოვამდე გადატანისათვის, აგრეთვე მას უკან უნდა დაებრუნებინა 1668 წელს ხაზინიდან სარჩოდ მიღებული 323 მანეთი⁵⁰. როგორც ჩანს, მოსკოვში ბოგდანი-სათურის ვილაყას მტრობა გაუწევია, სხვაგვარად გაუგებარია ძველი ვალების გახსენება და მათი გადახდის ამგვარი დაჟინება პოლონეთის მეფის დიპლომატიური წარმომადგენლისადმი.

ბოგდანს დახმარებისათვის კვლავ პოლონეთის მეფის რეზიდენტის პავლე სვიდერსკისათვის მიუმართავს, რომელთანაც ერთად 1675 წლის 2 თებერვალს პოსოლსკი პრიკაზის მეთაურ არტამონ სერგის ძე მატვეევთან ყოფილა მიღებაზე. არტამონ მატვეევს მათ განუცხადეს, რომ ბოგდან გურჯიციის, როგორც დიპლომატს, რომელიც სასელმწიფოებრივი საქმეების გამო გაგზავნილი იყო ელჩად ირანში, არ უნდა ახდენიებდნენ ვაჭრებისათვის დაწესებულ ბაჟებს, მით უმეტეს, რომ სპარსეთში ყოფნისას ბოგდან გურჯიციმ რუსეთის მეფეს უდიდესი საშასაურო გაუწვია მთელი რიგი საკითხების მოგვარების დროს⁵¹.

როგორც ჩანს, ამ საქმიდან ბევრი არაღერი გამოსულა. რადგან ბოგდანი პოლონეთში ისე წასულა, რომ მთელი თავისი ქონება მოსკოვში დატოვებულია იმ იმედით, რომ ვარშავაში პოლონეთის მეფის დახმარებით შეძლებდა ამ გაქიანურებული საქმის მოგვარებას⁵².

შაჰის ელჩი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი თავისი თანმხლები პირებით მოსკოვში, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 1675 წლის 30 იანვარს ჩავიდა. მეფის ბრძანებით შაჰის ელჩს მოსკოვის ახლოს საზღვიმო შეხვედრა მოუწყეს. შეხვედრაზე იყვნენ აგრეთვე ბოგდან გურჯიცი და პავლე სვიდერსკი. ამ საზღვიმო შეხვედრის დროს ბოგდან გურჯიციის აღუნიშნავს, რომ უცხო ქვეყნებში ყოფნისას მას არსად არ უნახავს ასე ლამაზად მორთული მხედრები. ბოგდანის სიტყვით, მხედრები და ფეხოსნები ძალიან კარგი მწყობრით იდგნენ. მას, აგრეთვე, მოსწონებია მეთოფეთა შენაერთები; რომელთა შესახებ უთქვამს: «Посланник же смотря в стрелецких приказах на золоченные пушки гово-

⁵⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 326—329.

⁵¹ იქვე, გვ. 336—339.

⁵² იქვე, გვ. 334.

რი: таких де стройных золоченных пушек ни в котором государстве и в Персиде он не видел же, гораздо же приказы стрелецкие стоят стройно и пушки zelo изрядно учинены»⁵³.

ბოგდანს აზრი გამოუთქვამს იმ მხედრების შესახებაც. რომლებსაც თავზე მუზარადები ჰქონდათ, ხოლო ტანზე ეცვათ სიასამურის ბეწვეულით გაწყობილი ტანისამოსი: «Зело де тот строй учинен изрядно, по древнему римскому обычаю, как носят платье с горностайными наряды на плечах и курфюрсты»⁵⁴. შემდეგ ბოგდანი მიუახლოვდა შაჰის ელჩს და მიესალმა მას. ბოგდანმა სთხოვა ელჩს, რომ მოსკოვში ჩემს შესახებ ცუდს ნურაფერს იტყვიო, რაზედაც მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა უპასუხა: «Он, Богдан ему приятель, только в дороге его покинул, уехал наперед»⁵⁵.

მოსკოვში მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი პატივით იქნა მიღებული. პოსოლსკი პრიკაზში იგი ორჯერ იქნა დაკითხული, პირველად 1675 წლის 4 თებერვალს და მეორედ 1675 წლის 25 თებერვალს⁵⁶. 4 თებერვლის მიღების დროს არტამონ მატვეევმა მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს აცნობა, რომ ნეტის ბრძანებით პოლონეთში აგზავნიან მაცნეს პროკოფი ვოზნიცინს. რომელიც შეატყობინებს პოლონეთის მეფეს, რომ შაჰის ელჩი მალე ჩავა ვარშავაში. მატვეევმა სთხოვა ელჩს, რომ ვოზნიცინთან ერთად მასაც გაეგზავნა თავისი კაცი პოლონეთში ამბის შესატყობინებლად. შემდეგ ელჩს უთხრეს, რომ მეფისავე ბრძანებით სმოლენსკის ვოევოდა მიხეილ ანდრიას ძე გოლიცინს დაავალეს, რომ მას სპეციალური მაცნეები გაეგზავნა პოლონეთის სასაზღვრო ქალაქებში, რათა შაჰის ელჩს მოჰზადებულნი დახვედროდნენ. შემდეგ მოჰამედ ჰუსეინ ბეგს შეეკითხნენ, თუ რამდენ ხანს აპირებდა მოსკოვში დარჩენას და როდესაც გაიგეს, რომ ელჩს მოსკოვში 3-4 კვირით უნდოდა დარჩენა, არ ურჩიეს, რადგან ზამთარი გადიოდა, ხოლო გაზაფხულზე გზები გაფუჭდებოდა და ეს ელჩობის დიდი ხნით შეყოვნებას გამოიწვევდა. შემდეგ საუბარი შეეხო ირანსა და რუსეთს შორის ელჩობათა გაცვლის საკითხს, რაზეც მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა უპასუხა, რომ შაჰ აბას მეორის გარდაცვალების შემდეგ შაჰ სულეიმანი რუსეთის მეფისაგან ელოდა ელჩობას, რო-

⁵³ ЦГАДА, ф. 79. 1669, ст. 23, стр. 356.

⁵⁴ იქვე, გვ. 357.

⁵⁵ ЦГАДА, ф. 77, оп. 18, ед. хр. I, стр. 263—264.

⁵⁶ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673 г., стр. 529—546. ф. 77, оп. 18, ед. хр. I, стр. 416-418.

მელიც მას ტახტზე ასვლას მიულოცავდა, რის გამოც სპარსეთიდან რუსეთში ელჩობები დღემდე არ გაუგზავნიათ. ხოლო მომავალში შაჰ სულეიმანი აუცილებლად გაუგზავნის რუსეთის მეფეს თავის ელჩებს მეგობრული ურთიერთობის განსამტკიცებლად, რადგან ირანის შაჰს არც ერთი ქვეყნის მეფესთან არა აქვს ისეთი სიყვარული და მეგობრობა, როგორც რუსეთის მეფეებთან: «Потому что ни с которым государем у шахова величества такие дружбы и любви нет, что с великим государем с его царским величеством»⁵⁷. მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა აგრეთვე აღნიშნა, რომ მისი ელჩობაც კი შაჰმა ალექსის სიყვარულისა და პატივისცემის გამო გააყოლა პოლონეთის ელჩ ბოგდან გურჯიციკს⁵⁸. შემდეგ საუბარი შეეხო ახალი ჯულფის სომეხ ვაჭართა კომპანიასთან დადებული ხელშეკრულების შესრულებისა და ირანის მიერ თურქეთის წინააღმდეგ რუსეთისა და პოლონეთის მხარეზე ბრძოლაში ჩაბმის საკითხებს.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 25 თებერვალს მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი ხელმოკრულ იქნა დაკითხული პოსოლსკი პრიკაზში არტამონ მატვეევის მიერ. ამჯერად შაჰის ელჩს ასეთი კითხვა დაუსვეს. შეუძლია თუ არა მას დასდოს შაჰის სახელით სავაჭრო შეთანხმება, რომლის ძალითაც დადგენილი იქნება, რომ მეფეთა პირადი საქიროებისათვის ელჩებთან, მაცნეებთან და ვაჭრებთან გაგზავნილ საქონელზე არც ერთ მხარეს არ აიღონ ბაეები, ხოლო თუ სხვა საქონელიც ექნებათ, ორივე მხარემ ბაეები აიღონ არსებული წესების მიხედვით. მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა უარი თქვა ასეთი შეთანხმების დადებაზე, რადგან ირანში უცხოელ ელჩებსა და სხვა წარმომადგენლებს ბაეებს არასოდეს არ ახდევინებენ. მაშინ ელჩს სთხოვეს, რომ მიეწერა ამის შესახებ შაჰისათვის. რაზედაც მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა თანხმობა განაცხადა⁵⁹.

მეფე ალექსის ბრძანებით მოსკოვში შაჰის ელჩის ჩასვლის გამო გაგზავნილ იქნენ ირანში ელჩებად თავადი ბორის მიშეცკი და დიაკი პეტრე დოლოგოვი. რომლებთანაც ერთად მოჰამედ ჰუსეინ ბეგმა ირანს გააგზავნა შაჰის აზნაური რუზან ბეგი, ხოლო პოლონეთში პროკოფი ვოზნიცინს გააყოლეს იუსუფ ალა⁶⁰.

ბოგდან გურჯიციკისა და მოჰამედ ჰუსეინ ბეგის ელჩობანი მოსკო-

⁵⁷ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673 г., стр. 536.

⁵⁸ იქვე, გვ. 536.

⁵⁹ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673 г., оп. 18, стр. 416—418.

⁶⁰ იქვე, გვ. 398.

ვიდან სმოლენსკისაკენ 1675 წლის 30 მარტს გაემართნენ. გზაში მათ პრისტავობას უწევდნენ იაკობ ლუტოხინი და მიხეილ შპანოვი, რომლებიც სათავეში ედგნენ მოსკოველ მეთოფეთა რაზმს 20 კაცის შემადგენლობით⁶¹. სმოლენსკიდან ორივე ელჩობა მოგილიოვის გზით გამგზავრებულია ვარშავისაკენ⁶².

აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ შაჰის ელჩი მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი პოლონეთში მოულოდნელად გარდაცვლილა, რის შემდეგ ელჩობას სათავეში ჩასდგომია მისი ძმისწული ალაიარ ბეგი⁶³, მაგრამ, სამწუხაროდ, ჩვენ არ ვიცით როდის გარდაიცვალა მოჰამედ ჰუსეინ ბეგი, პოლონეთში ჩასვლამდე თუ პოლონეთიდან დაბრუნების დროს. შეძლო თუ არა პოლონეთის მეფის კარზე თავისი მოვალეობის შესრულება, თუ ეს საპატიო საქმე პოლონეთში ალაიარ ბეგმა შეასრულა⁶⁴.

დასასრულ, გვინდა ყურადღება შევაჩეროთ ბოგდან გურჯიციის მიერ მოსკოვში დატოვებული ნედლი აბრეშუმისა და სხვა სპარსული საქონლის შემდგომ ბედზე. ბოგდანმა პოლონეთის მეფის იან მესაჟე სობიესკის დახმარებით შეძლო ამ საქონლის გამოხსნა რისთვისაც მან მოსკოვში დატოვა თავისი ძმა ფარსადანი, რომელმაც შემდეგ ეს აბრეშუმი პოლონეთში ჩაიტანა. პოლონეთიდან კი ბოგდანის ბრძანებით მის კაცებს იგი გაუტანიათ უცხოეთში და გაუყიდათ ქალაქ ამსტერდამში. სადაც აღებული თანხით უყიდათ 2670 მანეთის ევროპული საქონელი და რუსეთისაკენ ზღვით წაჰოულათ. ეს საქონელი ბოგდან გურჯიციის ვაჭრებს არხანგელსკში ჩაუტანიათ. სადაც ისინი კარგა ხანს შეუჩერებიათ. ეს საქმე საბოლოოდ 1679 წლის იანვარში მოუგვარებია ფარსადან გურჯიციის, რომელსაც მეფე თევდორისათვის სპეციალური არზა მიუერთმევია, რის შემდეგ ნება დაურთავთ საქონლის მოსკოვში ჩატანაზე. საიდანაც ეს საქონელი შემდეგ სპარსეთში წაუღიათ⁶⁵.

ამ საქმის მოგვარებისათვის, რასაკვირველია, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა პოლონეთის მეფის წერილს მეფე ალექსი მიხეილის

⁶¹ ЦГАДА, ф. 77, ед. хр. I, 1673 г., стр. 730.

⁶² იქვე, გვ. 729.

⁶³ ЦГАДА, ф. 77, оп. 18, ед. хр. I, стр. I.

⁶⁴ უფრო მეტად სავარაუდებელია ჰუსეინ ბეგის გარდაცვალება პოლონეთიდან დაბრუნების შემდეგ. რადგან იან მესაჟის წერილებში მეფე ალექსისადმი სპარსელ ელჩის გარდაცვალების შესახებ არაფერია ნათქვამი. გ. ზ.

⁶⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1684, е. хр. 7, с.р. 70—71.

ტასადში, რომელიც მან გაუგზავნა ალექსი მიხეილის ძეს 1675 წლის 29 ნოემბერს. ამ წერილში ნათქვამია. რომ პოლონეთის ელჩს ბოგდან გურჯიციკის ასტრახანში არ მოექცნენ სწორად, როდესაც მისგან მოითხოვეს ბაჟების აღება, რითაც იგი მთელი წლით დააყოვნეს. ამან გამოიწვია იმ საჭირო ინფორმაციის დაგვიანება, რომელიც ბოგდანს პოლონეთში მიჰქონდა, ახლა კი მეფე იან მესამე სთხოვდა მეფე ალექსის დაებრუნებინა ბოგდანისათვის მისგან არასწორად აღებული ბაჟები. აგრეთვე მთელი საქონელი, რომელიც მოსკოვში იყო დატოვებული. იმ მეგობრობისა და ძმობის გამო, რომელიც პოლონეთსა და რუსეთს შორის იყო დამყარებული: „Zachowaiąc przyjaźń, jako te rzeczy wszystkie które są zatszymane posłanikowi naszemu, wydać, tak y myta żadnego, (które kupcy tylko wszędzie, a nie posłanicy dawać powinni) brać zakazał. pewien będąc, że to wzajemną ludzkością y wszelką przyaznią w Państwach Naszych posłanikom Waszego Carskiego Weliczenstwa nagrodzono będzie“⁶⁶.

1675 წლის მაისში ბოგდან გურჯიციკის ელჩობა პოლონეთში დაბრუნდა. ბოგდანი პოლონეთში საკმაო პატივით იქნა მიღებული, რასაც ადასტურებს ის ფაქტი, რომ 1676 წლის სეიმმა ბოგდან გურჯიციკის და მის მძას ფარსადანს პოლონეთის აზნაურობა — შლიახტიჩობა მიანიჭა, ხოლო მეფე იანმა გაწეული სამსახურისათვის მათ ლენჩიცის მაზრაში მამულებიც უბოძა⁶⁷.

⁶⁶ ЦГАДА, ф. 79, II, 1675 г., № 189.

„მეგობრობის შეანარჩუნებლად, ჩვენი ელჩის კუთვნილი ქონება, რომელიც დაკავებულია, დაებრუნეთ, გარდა ამისა ინებეთ ბრძანოთ, რომ მისგან აღებული ბაჟებიც დაებრუნონ (ჩაღვან ყველა ქვეყანაში ბაჟების გადახდა ევალებათ მხოლოდ ვაჭრებს და არა ელჩებს). დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ყველაფერი ეს ჩვენს სახელმწიფოებში სამაგიერო ჰქმანურობითა და ყოველგვარი სიკეთით მიეზღუებათ იქვენი მეფური დიდებულების ელჩებს“.

⁶⁷ Jan Reychman — დასახ. ნაშრ., გვ. 40—41.

**ბოგდან გურჯისტკი პოლონეთის ელჩი და
რეზიდენტი ირანის შაჰის კარზე 1670—1699
წლებში**

როგორც დავინახეთ, 1668 წელს მეფე იან კაზიმეჟის მიერ ირანის შაჰთან გაგზავნილი ელჩი ბოგდან გურჯისტკი პოლონეთში მხოლოდ 1675 წლის მაისში დაბრუნდა. იმ შეიდი წლის განმავლობაში, როდესაც ბოგდანი აღმოსავლეთში იმყოფებოდა, თვით პოლონეთში მრავალი ცვლილება მოხდა. ჯერ კიდევ 1668 წლის სექტემბერში სამეფო ტახტიდან გადადგა იან კაზიმეჟი და როგორც კერძო პირი საფრანგეთში დასახლდა¹. 1669 წლის 9 ივნისს პოლონეთში ახალი მეფე იქნა არჩეული. ეს იყო მიხეილ კორიბუტი ვიშნევეცკი², რომლის დროსაც ბევრელებურად გრძელდებოდა ფეოდალური აშლილობა და ქვეყნის შემდგომი ეკონომიკური დაქვეითება.

ცნობა მეფე მიხეილის გაშეფების შესახებ ირანის შაჰის კარზე საკმაოდ მოგვიანებით იქნა მიღებული. ეს ცნობა ირანში სპეციალურმა მაცნემ სტანისლავ სვიდერსკიმ ჩაიტანა 1670 წელს³.

მეფე მიხეილ ვიშნევეცკი გარდაიცვალა 1673 წლის ნოემბერში, სწორედ მაშინ, როდესაც პოლონეთის ჯარებმა ბრწყინვალე გამარჯვება მოიპოვეს თურქთა 40 ათასიან ლაშქარზე სოფელ ხოტინთან. ამ ბრძოლაში პოლონელებმა მარშალ იან სობიესკის მეთაურობით სასტიკი მარცხი აგემეს თურქთა გამოჩენილ სარდალს პუსეინ ფაშას, რომელმაც ბრძოლის ველზე 10 ათასი ჯარისკაცი დაკარგა, ხოლო შემდეგ, როდესაც თურქები გარბოდნენ, კიდევ 10 ათასი ჯარისკაცი დნესტრის ტალღებში დაიღუპა⁴. ამ გამარჯვებამ დიდება მოუტანა გამოჩენილ

¹ Г. Ш м и т т, დასახ. ნაშრომი, ტ. 11, გვ. 348.

² M. Borucki, Jak w dawnej Polsce królów obierano, Warszawa, 1976, . 110—112.

³ St. Za l e s k i—Jezuici w Polsce, t. II, s. 854.

⁴ История Польши, т. I, Москва, 1956, стр. 320.

აგრეთვე: К. Валишевский—Марысенка, Королева Польши, 1912, стр. 243.

პოლონელ მხედართმთავარს იან სობიესკის, რომელიც 1674 წლის 21 მაისს პოლონეთის სეიმმა მეფედ აირჩია⁵.

მეფე იან მესამის ცხოვრების მთავარ მიზანს წარმოადგენდა ევროპაში თურქთა ზოძალოების წინააღმდეგ ბრძოლა, რადგან ეს პირველ რიგში სწორედ პოლონეთის სახელმწიფოებრივ არსებობას ემუქრებოდა. იან მესამემ გამეფებისთანავე ევროპის მეფეებს გაუგზავნა ელჩობანი, რომელთა მიზანი იყო ქრისტიანული სახელმწიფოების კავშირის, ე. წ. „წმინდა ლიგის“ შექმნა, რომელიც შეძლებდა თურქეთის ძლიერების განადგურებას. მაგრამ ევროპის ქვეყნების კავშირის შექმნა, რომელიც თურქეთის წინააღმდეგ იქნებოდა მიმართული, ამჟერადაც ჩაიშალა. ამაში უდიდესი როლი შეასრულა საფრანგეთის აგრესიულმა პოლიტიკამ დასავლეთ ევროპაში, პოლიტიკამ, რომელიც მიმართული იყო ჰოლანდიისა და ავსტრიის წინააღმდეგ.

საფრანგეთმა ჰოლანდიასთან ბრძოლა 1667—1668 წლებში სწრაფად დაამთავრა რის შემდეგ ახალი ტერიტორიის დაპყრობებისათვის დაიწყო ხანგრძლივი ბრძოლა ავსტრიის იმპერატორთან. ეს ბრძოლა 1672 წლიდან 1679 წლამდე გრძელდებოდა, ავსტრიის იმპერიასთან ბრძოლის ვითარებაში საფრანგეთის დიპლომატია ცდილობდა შეექმნა ანტი-ავსტრიული სამხედრო კოალიცია, რომელშიც უნდა შესულიყვნენ შვეცია, პოლონეთი და თურქეთი⁶. მოკავშირეთა დახმარებით საფრანგეთი ფიქრობდა ევროპაში თავისი მთავარი მეტოქის ავსტრიის იმპერიის განადგურებას, მხოლოდ ამის შემდეგ აპირებდა იგი თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლის გაჩაღებას. ლუი XIV-ს სურდა ევროპაში გაბატონება, იგი ოცნებობდა „წმინდა რომის იმპერიის“ იმპერატორის ტიტულის მიღებაზე⁷. საფრანგეთის ამ პოლიტიკური კურსის განხორციელება ამ ეტაპზე იწვევდა საფრანგეთ-თურქეთის ტრადიციული კავშირის განმტკიცებას, რაც თავის მხრივ შეუძლებელს ხდიდა ევროპის ქვეყნების ძალთა გაერთიანებას აგრესიული თურქეთის იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის.

⁵ Г. Ш м и т т — დასახ. ნაშრ. ტ. 111, გვ. 49—50.

⁶ Очерки истории СССР, XVII в., Москва, 1955, стр. 519.

⁷ О. М а х а т к а — Взаимоотношения России, Австрии и Польши в связи с антитурецкой войной в 1683—1699 гг., канд. диссер., Ленинград, 1958. стр. 15.

ევროპის ქვეყნების დიპლომატიის ისტორიაში საფრანგეთ-თურქეთის კავშირს მეტად მნიშვნელოვანი როლი აქვს შესრულებული. ამ კავშირს საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორიაც ჰქონდა. მისი ჩამოყალიბება კერ კიდეც მე-16 საუკუნეში იწყება. პირველი ხელშეკრულება ამ ორ ქვეყანას შორის 1535 წელს დაიდო. ამ ხელშეკრულებით საფრანგეთი აღუთქვამდა თურქეთს დახმარებას ავსტრიისა და ვენეციის წინააღმდეგ ბრძოლაში, სამაგიეროდ, თურქეთმა საფრანგეთს სავაჭრო „კაპიტულაციები“ მიანიჭა, რამაც საფუძველი ჩაუყარა საფრანგეთის მიერ ევროპასთან თურქული ვაჭრობის მონოპოლიზაციას⁸.

საფრანგეთ-თურქეთის კავშირმა ევროპის ქრისტიანული ქვეყნების და პირველ რიგში რომის პაპის აღშფოთება და გაკიცხვა გამოიწვია, მაგრამ XVI—XVII საუკუნეების ევროპული პოლიტიკის პირობებში ეს კავშირი საოცრად სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა.

თავდაპირველი წარუმატებლობის მიუხედავად, მეფე იან მესამე მაინც მტკიცედ ადგა თურქეთის წინააღმდეგ აქტიური ბრძოლის გზას და ასალ ნაბიჯებს დგამდა ანტი-თურქული კოალიციების შესაქმნელად. სწორედ ამ პერიოდში ე. ი. 1675 წლის მაისში დაბრუნდა ირანიდან პოლონეთში ბოგდან გურჯიციკის ელჩობა. უნდა აღინიშნოს, რომ ბოგდან გურჯიციკი პოლონეთში მეტად ხელსაყრელ დროს დაბრუნდა, რამაც უთუოდ განაპირობა ანტი-თურქული კოალიციების შექმნის მოსურნე იან მესამის მიერ მისი კარგი მიღება.

როგორც ცნობილია, იან მესამის ანტი-თურქულ გეგმებში მიუხედავად იმისა, რომ ირანი მუსლიმანური სახელმწიფო იყო. კოალიციის მხარეზე ირანის შაჰის გამოსვლას საკმაოდ დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა. შეიძლება ითქვას, რომ თურქეთის აგრესიასთან დაკავშირებით შექმნილმა პოლიტიკურმა ვითარებამ განაპირობა მეფე იან მესამის განზრახვა, კიდეც ერთხელ ესარგებლათ ბოგდან გურჯიციკის დიპლომატიური სამსახურით და გაეგზავნათ იგი ირანში იმ მიზნით, რომ ირანელები ანტი-თურქულ ბრძოლებში ჩაებათ.

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ მოსკოვში ყოფნის დროს ბოგდან გურჯიციკიმ პოსოლსკი პრიკაზში არტამონ მატვეევთან აღძრა საკითხი ირანის შაჰის კარზე მუდმივი რეზიდენტების ყოლის შესახებ. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ბოგდანს მეფე იან მესამესთან იგივე საკითხზე ჰქო-

⁸ Сказкин С. Д. — История международных отношений и дипломатии западноевропейских государств в XVI—XVII веках, на правах рукописи, Москва, 1945 г., стр. 26.

ნა საუბარი და დაუსაბუთებია კიდევ, რომ შაჰის კარზე საკუთარი ნუდმივი რეზიდენტის ყოლას დიპლომატიური ურთიერთობების განხორციელების საქმეში უდიდესი სარგებლობის მოტანა შეეძლო.

ამ მოსაზრების დადასტურებად მიგვაჩნია ის ფაქტი, რომ 1676 წლის აპრილში მეფე იან სობიესკის ბრძანებით როტმისტრი ბოგდან გურჯაცი დანიშნულ იქნა პოლონეთის მეფის ელჩად და რეზიდენტად ირანის შაჰის კარზე⁹.

1676 წლის 26 აპრილს მეფე იანმა სპეციალური სიგელი გაუგზავნა მეფე თევდორე ალექსის ძეს, რომელშიც ბოგდანის ირანის შაჰთან რეზიდენტად გაგზავნის თაობაზე წერდა; „Kiedy Nam Wielkiemu Hdru Naszemu Królewskiemu Welicestwu po odprawionej koronacyi y szczęśliwie skonczonym z laski Bożej Seymie, za zgodą wszystkich stanów obojga Narodów Korony Polskiej i Wielkiego X-twa Iitt; nie odrzeczy zdało się, abyśmy w panstwach Shacha Jego mci Perskiego mieli swojego Rezydenta dla potrzebnych z tamtąd Informacyi wiadomości“¹⁰...

ამ ცნობიდან ვხედავთ, რომ ირანში ბოგდანის რეზიდენტად გაგზავნის ოფიციალურ მიზნად აცხადებენ სპარსეთიდან საჭირო ინფორმაციისა და ცნობების მიღების საჭიროებას, მაგრამ, როგორც დავინახავთ, პოლონეთის ელჩსა და რეზიდენტს შაჰის კარზე სხვა საიდუმლო დავალებაც ჰქონია. სპარსეთში გზადმიმავალ ბოგდანს მოსკოვის პოსოლსკი პრიკაზის დიაკების ლარიონ ივანოვის, ვასილი ბობინინის და ემელიან უკრაინცოვისადმი სპეციალური წერილით განუცხადებია, რომ იგი პოლონეთის მეფის ბრძანებით მიემგზავრება ირანის შაჰის კარზე, როგორც ელჩი და რეზიდენტი იმისათვის, რომ მხარი დაუჭიროს თურქეთის წინააღმდეგ ომის გაჩაღებას: „Jego Królewska msc, Pan mój miłościwy, posyła mie posłanikiem na Rezydentię do króla Jego mci Perskiego dla poparcia wojny tureckiej“.¹¹

⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., № 196.

¹⁰ „როდესაც ჩვენი მეფურმა უდიდებულესობამ გადახდილი კორონაციისა და ღვთის წყალობით კეთილად დასრულებული სეიმის შემდეგ, ჩვენი ორი ხალხის, პოლონეთის სამეფოსა და ლიტვის დიდი სამთავროს ყველა ფენათა თანხმობით, სასარგებლოდ მივიჩნიეთ, რომ მისი უდიდებულესობის სპარსეთის შაჰის სახელმწიფოებში გვყავდეს ჩვენი რეზიდენტი, იქიდან საჭირო ცნობებისა და ინფორმაციისათვის“... გ. ზ. ЦГАДА, ф. 79, II, 1676 г., № 196.

¹¹ ЦГАДА, ф. 79, I, 1676 г., ед. хр. № 16, стр. 1.

როგორც ვხედავთ, ბოგდან გურჯიციის დიპლომატიური მისია ირანში მიზნად ისახავდა იმდროინდელი ევროპის ისეთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური საკითხის მოგვარებას, როგორიც იყო ანტი-თურქული კოალიციის შექმნა, კერძოდ კი ბრძოლას იმისათვის, რომ მუსლიმანური ირანი ქრისტიანული ევროპის ქვეყნებთან ერთად ჩაბმულიყო თურქეთის იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ირანში გზადმიმავალი ბოგდანი მოსკოვში ჩავიდა 1676 წლის 18 ივლისს. მოსკოვში ყოფნის დროს ბოგდანი კიდევ ცდილობდა ასტრახანში ჩამორთმეული ქონების დაბრუნებას. 1676 წლის 31 ივლისს პოსოლსკი პრიკაზში იგი აცხადებდა, რომ ამჟამად იგი ირანში მიემგზავრებოდა პოლონეთის ელჩად და რეზიდენტად შაჰის კარზე და იმედი ჰქონდა, რომ კიდევ შეძლებდა სამსახური გაეწია რუსეთის მეფისათვის, რის გამოც სთხოვდა მეფე თევდორე ალექსის ძეს ამ მომავალი სამსახურის გამოც დაებრუნებიათ მისთვის მისი ქონება. ბოლოს ბოგდანი პოსოლსკი პრიკაზის დიაკებს ლარიონ ივანოვს, ემელიამე უკრაინცოვს და სხვებს ეუბნებოდა, რომ: „თუ მაინცა და მაინც რუსეთში არ უნდათ მიიღონ იგი როგორც ელჩი და სთვლიან მას მოვალედ გადაიხადოს სავაჭრო ბაჟები, მაშინაც კი მოვალენი არიან ისინი დაუბრუნონ მას ქონება, რადგან მას უნდა გამოართვან, მხოლოდ ბაჟი და არა მთელი ავლა-დიდება, რაც აშკარად კანონთა დარღვევას წარმოადგენს“¹².

მოსკოვში ბოგდან გურჯიციმ მეფე თევდორეს მიართვა იან მესამის წერილი, რომელშიც აღნიშნული იყო პოლონეთის მეფის მიერ ბოგდანის სპარსეთში რეზიდენტად გაგზავნა და, სხვათა შორის, განმეორებული იყო თხოვნა, რომ ბოგდანისათვის დაებრუნებინათ ასტრახანში ჩამორთმეული ქონება¹³.

ყურადღებას იქცევს აგრეთვე ბოგდან გურჯიციის განცხადება, რომელიც მან ოფიციალურად წარუდგინა პოსოლსკი პრიკაზის დიაკებს ლარიონ ივანოვს, ალექსი ბობინინს, ემელიან უკრაინცოვსა და სხვებს 1676 წლის 31 ივლისს. ამ განცხადებით ბოგდან გურჯიცი წინადადებას აძლევს რუსეთის ხელისუფალთ, რომ ირანის შაჰის კარზე პოლონეთის მეფის რეზიდენტად ყოფნისას მზად არის ასეთივე სამსახური გაუწიოს რუსეთის მეფესაც, რისთვისაც პოსოლსკი პრიკაზის თანამშრომლებს ბოგდან გურჯიცი სთხოვს, რომ მას შესაფერი ინფორმა-

¹² ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 16, стр. 1—3.

¹³ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., № 196.

ცია მისცენ ირანში რუსეთის ინტერესების შესახებ: „Posylają mie Poslanikiem na Rezydentią do króla Jego mci Perskiego dla poparcia woyny tureckiey gdzie oraz będę na tym dworze, tak sluzyl Jego królewskiey mci Panu memu milosciwemu, jako i Jego Carskiemu Weliczestwu, interesom które do mnie dyrygowane będą“¹⁴.

სამწუხაროდ, მოსკოვის არქივში არ არის დაცული არავითარი ცნობა იმის შესახებ, თუ როგორ იქნა შეფასებული ბოგდანის წინადადება, მაგრამ უნდა ვიფიქროთ, რომ პოსოლსკი პრიკაზში პოლონეთის ელჩი უეჭველად მიიღებდა ირანში რუსეთის ინტერესების შესახებ შესაფერის ინსტრუქციას.

სპარსეთის დედაქალაქში ბოგდან გურჯიციის ჩასვლის შესახებ ზუსტი ცნობა არ მოგვეპოვება, მაგრამ სავარაუდებელია, რომ ბოგდანი ისპაჰანში 1677 წლის მარტში, ან აპრილში უნდა ჩასულიყო. ამზე მიუთითებს 1677 წლის ნოემბერში ბოგდანის მიერ მოსკოვში გაგზავნილი წერილი, რომელიც მან პოლონეთის მეფის მოსკოველ რეზიდენტს პავლე სვიდერსკის გაუგზავნა¹⁵. ამ წერილში ბოგდანს ნათქვამი აქვს, რომ იგი უკვე მერვე თვეა, რაც ისპაჰანში იმყოფება. ეს ცნობა საშუალებას გვაძლევს, საკმაო სიზუსტით დავადგინოთ ბოგდან გურჯიციის ირანში ხელმეორედ ჩასვლის თარიღი. ცხადია, რომ ბოგდან გურჯიცი ირანში 1677 წლის ადრე გაზაფხულზე უნდა ჩასულიყო.

ისპაჰანში ბოგდანის ელჩობა შაჰის კარზე ოფიციალურად თითქმის მთელი წლის განმავლობაში არ მიუღიათ, თუმცა ამ ხნის განმავლობაში ბოგდანი შაჰ სულეიმანის მიერ სასახლეში ოთხჯერ ყოფილა მიღებული. ამ შეხვედრების დროს ბოგდანი ცდილობდა შაჰთან საუბარი თურქეთთან ომის საკითხებზე ჩამოეგდო, მაგრამ შაჰი ამ თემაზე საუბარს თავს არიდებდა და ბოგდანთან შედარებით უმნიშვნელო საკითხებზე ამახვილებდა ყურადღებას. შაჰს ძირითადად აინტერესებდა პოლონეთის მეფის პირადი ცხოვრება. იგი ეკითხებოდა ბოგდანს, როგორ ატარებდა დროს მეფე იანი, რითი ერთობოდა იგი და სხვა. ბოგ-

¹⁴ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 16, стр. 1-3.

„გაგზავნიან მე ელჩად რეზიდენციაზე სპარსეთის მეფის კარზე რათა ხელი შეეწყო თურქეთთან ომს, სადაც აგრეთვე, ვიქნები რა იმ სამეფო კარზე, ისევე ვემახვილები ჩემს მოწყალე მეფეს, როგორც მის მეფურ უდიდებულესობას რუსეთის მეფეს, რომლის ინტერესების შესახებ მე ინფორმირებული ვიქნები“. გ. ზ.

¹⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 16, стр. 5-6.

დანთან ერთ-ერთი საუბრის დროს შაჰს სულეიმანს საგულდაგულოდ გამოუკითხავს ბოგდანი, თუ როგორი იყო გზა პოლონეთიდან სპარსეთამდე და რამდენ ხანში იყო შესაძლებელი სპარსეთიდან პოლონეთში ჩასვლა: „Jusz miesiac osmy iest iako zostae w Ispahanie, Tedy Audyentey do tych czas ieszcze nie mialem, wprawdzie bylem u Szacha Jego Mci razy cztery“¹⁶...

შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიციკის პირდებოდნენ, რომ ელჩობა სულ მალე იქნებოდა მიღებული ოფიციალურ აუდიენციაზე, მაგრამ, როგორც თვით ბოგდანი თავის წერილში ამბობს, ნოემბერში რამაზანის დღესასწაულის გამო შაჰის კარზე პოლონელთა ელჩობის მიღება კვლავ გადადებულ იქნა¹⁷.

1677 წლის ნოემბერში მართლაც იყო ჰიჯრით 1088 წლის რამაზანი, რომელიც დაიწყო 28 ოქტომბერს და 27 ნოემბრამდე გრძელდებოდა¹⁸.

აღნიშნული წერილი ბოგდანმა რუსეთის ელჩს პოლიაჩი ნიკიტა ალექსეევს გადატანა მოსკოვში. რუსეთის ეს ელჩი სწორედ ამ დროს იმყოფებოდა ირანში. მან შაჰის კარზე ბოლო აუდიენცია მიიღო 1677 წლის 24 ოქტომბერს. რის შემდეგ იგი ისპაჰანიდან რუსეთს გაემგზავრა.

ამ წერილში ბოგდან გურჯიციკი სთხოვს პოლონეთის მოსკოველ რეზიდენტს პავლე სვიდერსკის, რათა მან ბოგდანისაგან მიღებული ცნობები რაც შეიძლება სწრაფად გადაგზავნოს ვარშავაში. რაც შეეხება შაჰის კარზე ოფიციალური აუდიენციის მიღების საკითხს, ბოგდანი პავლე სვიდერსკის ატყობინებს, რომ დაწყებული დღესასწაულების გამო მას იმედი არა აქვს, რომ შაჰის მიერ მისი ელჩობა მიღებულ იქნეს ბაირამ რამაზანის დღესასწაულის გასვლამდე, ე. ი. 1677 წლის დეკემბრამდე. წერილის დასასრულს ბოგდანი ამბობს, რომ ოფიციალური აუდიენციის შემდეგ იგი მოსკოვში გამოგზავნის სპეციალურ

¹⁶ იქვე, გვ. 5.

„უკვე მერვე თვეა რაც ისპაჰანში ვარ, მაგრამ აუდიენცია დღემდე არა მქონია. თუმცა შაჰთან ოთხჯერ მაინც ვიყავი“.

¹⁷ იქვე.

¹⁸ იხილეთ: В. Цыбульский — Современные календарии стран Ближнего и Среднего Востока. Москва, 1964 г., стр. 92—93.

მაცნეს. რომელიც ჩაიტანს მოსკოვში ელჩობის შესახებ დაწვრილებით ცნობებს¹⁹.

სამწუხაროდ, საარქივო მასალა თითქმის არავითარ ცნობას არ შეიცავს ამ პერიოდში შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიციკის მოღვაწეობის შესახებ. რის გამოც გვიხდება ბოგდანის შესახებ მოპოვებულ თვითმეტყველებას დიდი სიფრთხილით მოვეყიდით. რამდენიმე ცნობა აქვს ბოგდანის შესახებ მოყვანილი თავის მოხსენებით ბარათში რუსეთის მეფის ელჩს სპარსეთში პოლიაჩი ნიკიტა ალექსეევს.

ალექსეევი გადმოგვცემს, რომ ისპაჰანში ყოფნისას მას სურდა პოლონეთის მეფის რეზიდენტ ბოგდან გურჯიციკისთან შეხვედრა, მაგრამ მას ამის ნება არ დართეს. შემდეგ ნიკიტა ალექსეევი ამბობს, რომ შაჰის კარზე მიღების დროს, ხოლო შემდეგ მისი ელჩობის დათხოვნისას სასახლეში სხვა სტუმართა შორის მან ნახა ბოგდან გურჯიციკი. ნიკიტა ალექსეევს შაჰმა გაატანა წერილი მეფე თეოდორე ალექსის ძესთან. ამ წერილში, რომელიც 1678 წლის 2 ნოემბრით არის დათარიღებული, სხვათა შორის ნათქვამია, რომ პოლონეთის მეფე იან მესამემ შაჰს ელჩად გამოუგზავნა ბოგდან გურჯიციკი, რომელიც შაჰის მიერ კეთილად იქნა მიღებული. შაჰი წერს, რომ „ბოგდან გურჯი მას ეაჯა, რის შემდეგ მან ჩემგან მრავალი წყალობა მიიღო“²⁰.

1684 წლამდე ბოგდანის შესახებ ცნობები საერთოდ არ მოგვეპოვება. ამ პერიოდში, როგორც ჩანს, ბოგდანი თავისი რეზიდენციის ადგილად ირჩევს ქალაქ შემახას, საიდანაც საჭიროების შემთხვევაში ჩადის ხოლმე ისპაჰანში, რათა შაჰის კარზე შეასრულოს მასზე დაკისრებული მოვალეობანი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ბოგდანის დიპლომატიური მოღვაწეობის ამ პერიოდის შესახებ დაშვებულია ერთი საგულისხმო შეცდომა, რომელიც შემდეგში ზოგიერთმა ავტორმა გაიმეორა. საქმე ის არის, რომ 1676 წლიდან 1704 წლამდე ისტორიულ საბუთებში დამოწმებულია ექვსი ელჩობა პოლონეთსა და ირანს შორის, რომლებსაც გურჯიციკები ხელმძღვანელობდნენ²¹. მაგრამ ეს ელჩობები როგორც გამოირკვა, ყოველთვის ბოგდან გურჯიციკის მიერ არ იყო შესრულებუ-

¹⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1676 г., ед. хр. № 16, стр. 6.

²⁰ ЦГАДА, ф. 79, 1678 г., ед. хр. № 18, стр. 10—17.

²¹ იხ. Б ан т ы ш - Ка мен с к и й Н. Н., დასახ. ნაშრომი, გვ. 149—180.

ლი. მაგალითად, 1678 წელს პოლონეთიდან სპარსეთში გაგზავნილ ელჩობას სათავეში ედგა ბოგდან გურჯიციკის ძმა ფარსადანი²².

თვით ბოგდანი ერთ-ერთ თავის წერილში, რომელიც 1700 წლის 3 იანვრით არის დათარიღებული, წერს რომ 1677 წელს პოლონეთის მეფე იან მესამემ იგი გაგზავნა ირანის შაჰის კარზე რეზიდენტად, სადაც ოცდასამი წლის განმავლობაში ასრულებდა ამ მოვალეობას: «И в Персицкой, Государь, земле при Шахове величестве был резыдентом двадцать три года»²³.

ამ ცნობიდან აშკარად ჩანს რომ 1677 წელს ირანში ჩასული ბოგდანი მთელი 23 წლის განმავლობაში ახორციელებდა პოლონეთის მეფის რეზიდენტის მოვალეობას შაჰის კარზე და არც ერთ ელჩობაში აღარ მიუღია მონაწილეობა, ხოლო 1678, 1682 და 1683 წლებში ელჩად მისი ძმა ფარსადანი გვევლინება.

ნ. ბანტიშ-კამენსკის ჩვენს მიერ ზემოთ დასახელებულ ნაშრომში ამ ელჩობებზე საუბრის დროს ელჩობათა მეთაურის მხოლოდ გვარები აქვს მითითებული, ვფიქრობთ, რომ ამან გამოიწვია ზოგიერთ ავტორთა შრომებში ზემოთ აღნიშნული შეცდომა, მათ ფარსადან გურჯიციკის ელჩობებიც ბოგდან გურჯიციკის მიაწერეს. ამგვარი შეცდომა აქვს დაშვებული იან რეიხმანს, რომელიც წერს, რომ 1676 წელს პოლონეთიდან ირანის შაჰთან გაგზავნილი ბოგდან გურჯიციკი, უკვე 1678 წელს ხელახლა გაუგზავნიათ სპარსეთში, საიდანაც უკვე 1680 წლის დეკემბერში დაბრუნდა მოსკოვში, ხოლო 1683 წლის 13 სექტემბერს კიდევ ერთხელ გაემგზავრა სპარსეთში, სადაც ჩაიტანა იან მესამის წერილი შაჰისადმი, რომელშიც მოთხოვნილი იყო ვენასთან თურქთა დამარცხების შესახებ²⁴.

ჩვენ ვფიქრობთ, რომ იან რეიხმანის შეცდომა ზემოთ აღნიშნული მიზეზით არის გამოწვეული. აქვე უნდა შევნიშნოთ, რომ იან რეიხმანი ცდება აგრეთვე, როცა იან მესამის ვენასთან გამარჯვების ამბის ჩატანას ირანში გურჯიციკებს მიაწერს. საქმე ის არის, რომ ფარსადან გურჯიციკი იან მესამის მიერ სპარსეთში 1683 წლის 17 ივლისს იქნა გაგზავნილი. ამას მოწმობს ის სიგელი, რომელიც ფარსადანს გაატანეს რუსეთის მეფეებისათვის გადასაცემად²⁵. ფარსადანი მოსკოვიდან

²² ЦГАДА, ф. 79, 1678 г., ед. хр. № 18.

²³ ЦГАДА, ф. 79, 1700. ед. хр. № 8, стр. 1.

²⁴ Jan Reychman, დასახ. ნაშრ., გვ. 41.

²⁵ ЦГАДА, ф. 79, 1683 г., № 238.

სპარსეთისაკენ გაემგზავრა 1683 წლის 13 სექტემბერს, ე. ი. ვენასთან გამარჯვების მეორე დღეს, ისე რომ ამ ბრძოლის შესახებ მას არაფერი არ შეეძლო სცოდნოდა. თვით მოსკოვში ვენასთან გამარჯვების შესახებ ცნობა მხოლოდ 19 ნოემბერს იქნა ჩატანილი იან მესამის სპეციალური ელჩის იან ოკრასის მიერ²⁶, ხოლო რაც შეეხება ამ ამბის ირანში ჩატანას, იგი გაცილებით გვიან მოხდა. შესაძლოა ეს ცნობა ირანში 1684 წელს პოლონეთის მეფის მაცნეებმა ადამ კონტეცკიმ და თევდორე მირონოვიჩმა ჩაიტანეს²⁷.

მსგავსი შეცდომა აქვს დაშვებული ჩესლავ ხოვანიეცს, რომელიც წერს, რომ 1684 წლის თებერვალში გაემგზავრა პოლონეთიდან ისპაჰანში რეზიდენტი ბოგდან გურჯიცი²⁸.

ვფიქრობთ, ასეთივე შეცდომას უშვებს ბოგდან ბარანოვსკი, როდესაც წერს, რომ „გამოჩენილი დიპლომატი ბოგდან გურჯი, ანუ გურჯიცი, მრავალჯერ იყო ელჩად გაგზავნილი სპარსეთში“²⁹.

მსგავს შეცდომას ვხვდებით 1936 წელს ბერლინში გამოცემულ დიპლომატიურ ცნობარში, რომელშიც 1682—83 წლების ელჩობა, აგრეთვე ბოგდან გურჯიციკის აქვს მიწერილი³⁰.

ფარსადან გურჯიციკის ელჩობათა შესახებ ცნობები საკმაოდ ცოტა არის შემორჩენილი. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პოლონეთის მეფე იან მესამემ 1678 წლის დეკემბერში გაგზავნა იგი სპარსეთში. როგორც ირკვევა ფარსადანი ირანში შეხვედრია ქართველ უფლისწულს ერეკლეს და მის დედას დედოფალ ელენეს. ამ უკანასკნელებმა ფარსადანს, როდესაც იგი რუსეთში ბრუნდებოდა, რუსეთის მეფესთან გამოატანეს წერილები და საჩუქრები. ფარსადანი 1682 წლის დეკემბერში მოსკოვში ჩავიდა და ქართველი უფლისწულის დავალება შეასრულა³¹.

1683 წელს ფარსადან გურჯიციკი იან მესამის სპეციალური დავალებით ხელახლა გაემგზავრა პოლონეთიდან სპარსეთში. ეს მისი ბოლო ელჩობა იყო. ამ ელჩობის მასალებიდან ყურადღებას იქცევს იან მესა-

²⁶ Н. Н. Бантыш - Каменский, დასახ. ნაშრომი, გვ. 154.

²⁷ ЦГАДА, ф. 79, 1684, № 221, стр. 442—444.

²⁸ Cz. Chowaniec, დასახ. ნაშრომი, გვ. 151.

²⁹ Bohdan Baranowski. დასახ. ნაშრომი, გვ. 210.

³⁰ Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden. Berlin, 1936, p. 418—419.

³¹ ЦГАДА, ф. 79, 1682, ед. хр. № 14, стр. 1-6.

მის წერილი რუსეთის მეფეების იოანესა და პეტრესადმი, რომელშიც ნათქვამია, რომ მეფის აზნაური ფარსადან გურჯიცი გაგზავნილია ირანის შაჰთან მეგობრული ურთიერთობების განსამტკიცებლად: „Wyprawiony jest od nas Wielkiego Hospodara Naszego Królewskiego Weliczeſtwa w pewnych Interessach Przyjaznych Urodzony Persadan Gurdziecki, Dworzanin naszego Królewskiego Weliczeſtwa do Naiasnieyszego Jego Królewskiego Wie-twa Perskiego“.³² ეს ერთადერთი დოკუმენტია, რომელშიც ოფიციალურად არის ნათქვამი, რომ გურჯიციები პოლონეთის მეფის აზნაურები არიან.

ბოგდან გურჯიციის დიპლომატიურ მოღვაწეობაში საუკეთესო ეპიზოდს წარმოადგენს მისი საქმიანობა სულეიმან შაჰის კარზე, 1683 წლის 12 სექტემბერს ვენასთან თურქეთის არმიის დამარცხების შემდეგ.

თურქეთის სამხედრო-ფეოდალური სახელმწიფო, რომლის ეკონომიკა ჯერ, შუასაუკუნეობრივ წარმოების ფორმებს ეყრდნობოდა და ამის შედეგად ვერ ქმნიდა ქვეყნის საწარმოო ძალების ნორმალური განვითარებისათვის შესაფერის პირობებს, იძულებული იყო არსებობის შენარჩუნებისათვის განეგრძო ომებისა და დაპყრობების ტრადიციული პოლიტიკა³³, რომელიც მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში, განსაკუთრებით ქეთრულუთა საგვარეულოდან გამოაული ვეზირების მმართველობის პერიოდში, ხელახალი გამოცოცხლებით ხასიათდება.

ევროპაში თურქეთის ახალი დიდი შეტევის უმაღლეს წერტილს წარმოადგენდა 1683 წლის მარტში დაწყებული ლაშქრობა, რომელიც ავსტრიის წინააღმდეგ იყო მიმართული.

როგორც ცნობილია, 1678 წლიდან დაიწყო უნგრელი ხალხის აჯანყება ჰაბსბურგთა ბატონობისაგან განთავისუფლებისათვის. აჯანყებულთა მეთაურმა იმრე ტეკელიმ დახმარებისათვის მიმართა თურქეთის სულთან მუჰამედ მეოთხეს, რომელიც უნგრელთა დახმარების საბაბით 230 ათასიანი არმიით ტრანსილვანიაში შეიჭრა.

1683 წლის 14 ივლისს თურქეთის ჯარებმა დიდი ვეზირის ყარა-

³² ЦГАДА, ф. 79. 1683, ед. хр. № 238.

³³ Смирнов Н. А., Россия и Турция в XVI—XVII вв., т. II. Москва, 1946, стр. 171—172.

მუსტაფა ქეფრულუს მეთაურობით ავსტრიის დედაქალაქ ვენას ალყა შემოარტყეს. ვენა დაცემის პირას იყო, როდესაც პოლონეთის მეფე იან მესამე პოლონელთა 25 ათასიანი არმიით მის დასახმარებლად გაემართა

1683 წლის 12 სექტემბერს ვენასთან მოხდა გრანდიოზული ბრძოლა³⁴, რომელშიც თურქეთის 100 ათასიანი არმია სასტიკად იქნა დამარცხებული ავსტრო-გერმანელთა და პოლონელთა გაერთიანებული ჯარების მიერ, რომელთაც სათავეში ედგა პოლონეთის მეფე იან სობიესკი³⁵.

ვენასთან თურქეთმა კატასტროფული მარცხი განიცადა, რომელმაც განაპირობა ევროპის ქვეყნების შემდგომი წარმატებები თურქებთან ბრძოლაში, განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ე. წ. „წმინდა ლიგის“ შექმნას, რომელიც ანტი-თურქულ სამხედრო კოალიციას წარმოადგენდა³⁶. 1684 წლის გაზაფხულზე ქალაქ ლინცში შეიკრიბნენ ავსტრიის, პოლონეთისა და ვენეციის წარმომადგენლები, რომლებმაც ოფიციალურად გააფორმეს „წმინდა ლიგის“ შექმნა. შემდეგ მას შეუერთდნენ რომის პაპი და მალტა³⁷.

1683—1686 წლებში ავსტრია და პოლონეთი ყოველნაირად ცდილობდნენ, რომ „წმინდა ლიგაში“ შეეყვანათ რუსეთი. 1684 წლის დასაწყისში პოლონეთისა და რუსეთის წარმომადგენლები სოფელ ანდრუსოვოში შეხვდნენ ერთმანეთს თავიანთი ურთიერთობების გადა-

³⁴ ვენასთან ბრძოლის შესახებ იხილეთ: Petar Tomac, *Vojna istorja*, Beograd 1959 г., s. 712—719.

³⁵ Новичев, А. Д., *История Турции*, 1963, стр. 186—187.

Миллер, А. Ф., *Краткая история Турции*, 1948, стр. 29.

³⁶ წმინდა ლიგის შესახებ იხილეთ:

Очерки истории СССР, XVII век, Москва, 1955, стр. 531—541.

B. Simpliciano, *La sakra lega contro la potenza ottomana* Milano, 1690..

K Konarski—*Polska przed odsieczą wiedeńską z 1683 r.* W-wa, 1914.

K. Piwarski—*Między Francją a Austrią*, Kraków, 1938 г.

Сказкин С. Д. *История международных отношений и дипломатии западноевропейских государств в XVI—XVIII вв. (на правах рукописи)*, Москва. 1945 г.

³⁷ О. Махатка, *საღიერთაციო ნაშრომი*, გვ. 50—60.

Новичев А. Д., *დასახ. ნაშრომი*, გვ. 187.

Очерки истории СССР, XVII век, стр. 532.

საწყვეტად, მაგრამ მოლაპარაკებანი ჭიანჭურდებოდა. იმის გამო რომ პოლონელებს არ სურდათ უარი ეთქვათ კიევზე და სმოლენსკზე, ხოლო რუსეთი ამის გარეშე ხელშეკრულების დადებაზე უარს აცხადებდა.³⁸

1684 წლის მაისში მოსკოვში ჩავიდნენ იმპერატორ ლეოპოლდ პირველის ელჩები იან ჟიროვსკი და ბარონი ბლიუმბერგი, რომლებიც იმპერატორის სახელით სთხოვდნენ რუსეთის მთავრობას. რაც შეიძლება სწრაფად დაედოთ ხელშეკრულება პოლონეთთან და ჩაბმულიყვნენ ანტი-თურქულ კოალიციაში.³⁹

რუსეთის მთავრობას ესმოდა, რომ ყირიმის წინააღმდეგ ბრძოლისათვის ხელსაყრელი დრო იყო დამდგარი, რადგან „წმინდა ლიგასთან“ მძიმე ბრძოლაში ჩაბმულ თურქეთს აღარ ექნებოდა საშუალება აქტიური დახმარება გაეწია თავისი ვასალისათვის. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, „წმინდა ლიგაში“ შესვლას რუსეთი არ ჩქარობდა. რუსეთს უნდოდა გამოეყენებინა შექმნილი მდგომარეობა და პირველ რიგში პოლონეთთან სადავო საკითხები მოეგვარებინა.⁴⁰

რომის პაპი ცდილობდა „მეთის ტიტულის ბოძებით“ დაეთანხმებინა მოსკოვი, მიმხრობოდა „წმინდა ლიგას“, მაგრამ მოსკოვი აცხადებდა, რომ იგი მიემხრობა ლიგას იმ პირობით. თუ პოლონეთთან „მარადიული ზავის“ დადებაში რომი და ავსტრია მას დახმარებას აღმოუჩენდნენ. ამის სანაცვლოდ რუსეთი თურქთა წინააღმდეგ 100 ათასიანი არმიის გამოყვანას კისრულობდა.⁴¹

ირანის შაჰის კარზე პოლონეთის მეთის ვენასთან გამარჯვების ამბავი უდიდესი სიხარულით მიიღეს. მით უმეტეს, რომ გამარჯვების ამბავი შაჰს გაზვიადებითაც კი მოახსენეს. მართლაც და „Fama crescit eundo“ — „შაჰს მოახსენეს, რომ ვენის განთავისუფლების გარდა, პოლონელებმა კონსტანტინეპოლსაც მიადწიესო. აი რას გვაცნობებს იან კრუშინსკი ამის შესახებ: „შაჰ სულეიმანმა მოიხმო თავისთან ბუხტამბეგ გურჯიცი და ასეთი კითხვა მისცა მას: „რას უზამენ ქრისტიანები

³⁸ Соловьев, С., დასახ. ნაშრომი, ტ. 14, გვ. 372.

³⁹ Памятники дипломатических сношений древней России с Римской Империей, т. VI, СПб, 1862, стр. 428—449.

⁴⁰ О. Махатка, Взаимоотношения России, Австрии и Польши в связи с антитурецкой войной в 1683—1699 гг., автореферат канд. диссерт., Ленинград, 1958, стр. 9—10.

⁴¹ St. Zaleski, დასახ. ნაშრომი, გვ. 237.

თურქებს კონსტანტინოპოლშიო?“ — ამაზე ბოგდან გურჯიციმ ასეთი პასუხი გასცა — „ყველა მაჰმადიანს მორებად აქცევენო!“ (ე. ი. თავებს მოსკრიანო. გ. ზ.). ამ პასუხზე შაჰმა გაიცინა და სთქვა: — „მალე ქრისტიანები კონსტანტინეპოლს ჩაიგდებენ ხელში, მაშინ მეც ქრისტიანი გავხდებიო“, რის შემდეგ ქრისტიანული წესით პირჯვარი გადაიწერა და ბრძანა ღვინო მოეტანათ, შემდეგ კი პოლონეთის მეფის იანისა და ქრისტიანთა ჯარების პატივსაცემად ბევრიც დალია.⁴²

თურქებზე გამარჯვების ამბავი იმდენად სენსაციური ჩანდა, რომ სპარსეთის შაჰის კარის დაზვერვამ გადაწყვიტა ამ ამბის შემოწმება და სტამბოლში სპეციალური მსტოვრებიც კი გაგზავნა, რათა მათ აღგულზე შეეტყუათ, თუ ამ მარცხს ხონთქრის კარზე როგორ აფასებდნენ.

როდესაც შაჰმა გაგზავნილ ჯაშუშთა მიერ ჩამოტანილი ამბები მოისმინა, იგი დარწმუნდა, რომ თურქთა ძლიერებისათვის ძალზე სერიოზული დარტყმა მიეყენებინათ, ამიტომ ბრძანება გასცა, რათა შეეტყობინებინათ ევროპის მეფეებისათვის, რომ სპარსეთი ამ ისტორიულ მომენტში ანტი-თურქული კოალიციის მხარეზე იბრძოლებდა საერთო მტრის წინააღმდეგ. ეს გადაწყვეტილება შაჰ სულეიმანმა მითუმეტეს სასწრაფოდ მიიღო, რომ თვით ევროპის სახელმწიფოების წარმომადგენლები სპარსეთში ყოველ ღონეს ხმარობდნენ ხელიდან არ გაეშვათ მოკავშირე სახელმწიფოთა მხარეზე სპარსეთის გამოყვანის უაღრესად ხელსაყრელი მომენტი. შაჰ სულეიმანმა განაცხადა, რომ სპარსელთა 30 ათასიანი ჯარი, რომელიც განჯაში დგას, მზად არის დაუყოვნებლივ გამოვიდეს თურქთა წინააღმდეგ საბრძოლველად.⁴³

⁴² St. Zaleski, — დასახ. ნაშრომი, გვ. 865—866, აგრეთვე, *Missye w Persij...* s. 74.

სტანისლავ ზალენსკის თავის ნაშრომში მოჰყავს ერთი მეტად საინტერესო ცნობა, რომელიც გვამცნობს, რომ შაჰ სულეიმანის მამა შაჰ აბას მეორე მძიმე ვენერაზე ავადმყოფობით იყო დასნეულებული, რის გამოც მის მოსარჩენად მოწვეული იყო ექიმობით განთქმული იეზუიტი მღვდელი მამა რაფიელი. მამა რაფიელმა შაჰის მორჩენა ვერ შესძლო, მაგრამ ის კი მოახერხა, რომ მისი სული ეხსნა და ქრისტიანობაზე მოექცია. როგორც ზალენსკი წერს, შაჰ აბას მეორეს თავიანი სიკოტელის უანასენელ წლებში მაჰმადიანობა დაუტოვებია და მამა რაფიელისაგან ქრისტიანობა მიუღია.

იხილეთ: *Missye w Persij*, s. 67.

⁴³ ამ საკითხზე იხილეთ აგრეთვე: Czeslaw Chowaniec, დასახ. ნაშრომი, გვ. 151—161.

ამ საინტერესო ცნობებს შაჰის კარზე შექმნილი მდგომარეობის შესახებ გვაწვდის ბოგდან გურჯიკი იმ რელაციაში. რომელიც მან 1685 წლის 30 ივლისს გაუგზავნა პოლონეთის მეფის პროკანცელარიას. ბოგდან გურჯიკის ამ რელაციას ჩვენ აქ სრულად მოვიტანთ.

„ლაშქრობისა და ვენასთან ბედნიერი გამარჯვების შესახებ ახალი შესანიშნავი ამბები უკვე ცნობილია სპარსეთის შაჰისათვის. იგი დიდად კმაყოფილია და აღტაცებულია, იმიტომ რომ თურქთა ძლიერება გახადგურებულია, და მან ბრძანა, რომ ეს ცნობა მისი თანდასწრებით ეთარგმნათ მის მშობლიურ ენაზე, რათა უფრო ნათელი ყოფილიყო მისთვის ამ ბრძოლის შესახებ. ეს ცნობა ლათინურიდან სპარსულად თარგმნა კაპუცინელთა კანონის პრესვიტერმა სახელად რაფაელმა და პირადად გადასცა ხელში შაჰს.

„შიხალიხანმა“⁴⁴ გაგზავნა მსტოვრებად თურქეთში თავისი კარის ყველაზე მეტად წარჩინებული პირნი, რათა მათ გაეგოთ ნამდვილი ამბავი ამ წარსული ბრძოლის შესახებ. მას შემდეგ რაც ისინი დაბრუნდნენ ამ კარგი ამბის დადასტურებით, შაჰი მეტად კმაყოფილი დარჩა და ეს წარმატება ქრისტიანული სარწმუნოების პრინციპებს მიაწერა.

უწმინდესის წმინდანთა შორის, იმპერატორის უდიდებულესობისა და ჩვენი უმაღლესი მეფის წერილები შაჰს პირადად მიართვეს ერთდროულად და მან ბრძანა შეეყვანებინათ წერილთა მომტანნი. რადგანაც მას სურდა ესაუბრა მათთან ძალთა შეკავშირების შესახებ, რომელიც მოხდა ოტომანთა პორტის წინააღმდეგ.

ეს აზრი შაჰს ჩააგონა შვედთა ბრწყინვალე მეფის რეზიდენტმა მეფის კარზე სახელად ფაბრიციუსმა, რომელიც იყენებს ყველა საშუალებას, რათა დათრგუნოს თურქთა ძლიერება, რომელთა სიმძვინვარეს ქრისტიანული პრინციპები ვერ იგუებენ.

ხოლო შაჰმა ბრძანა, რომ სპარსელებმაც მიიღონ მონაწილეობა ამ კავშირის საქმეში. კერძოდ, მე დამავალეს რომ გამოგზავნო სპეციალური მაცნე პოლონეთის ბრწყინვალე მეფესთან წერილებით, რომლებშიც უნდა შეგატყობინოთ, რომ 30 ათასიანი სპარსელთა ჯარი უკ-

⁴⁴ შიხალიხანი იყო შაჰ სულეიმანის დიდი ვეზირი, ანუ ეთემათ-უდ-დოვლე-ეთემათ-უდ-დოვლე ხელმძღვანელობდა ყოველგვარ საშინაო თუ საგარეო საქმეებს სეფიანთა ირანში.

„გარნა ესე ყოველნი, რომელნი აღესწერეთ, ანუ აღესწერთ ყველის მიერობასა იქნებოდნენ შიხალის-ხანისა მიერ, ვინადგან იყო ეთიმადოვლე და ვეზირი აზამი“. ვახუშტი, ცხოვრება ქართლისა, ქართლის ცხოვრება, ნაწ. II, 1854, გვ. 56.

ვე მზად არის თურქეთის წინააღმდეგ. რასაც მე ახლა ვაკეთებ და ჩემის მხრით ვამატებ, რომ როდესაც გაივლის უახლოესი წელიწადი, 50 ათასი ბაბილონელი არაბი გამოვა თურქთა მორჩილებიდან და გადავა სპარსეთის მფარველობის ქვეშ და შექმნის თავის კოლონიას ახალი მეფის მეთაურობით. ამის გარდა, კიდევ გვატყობინებენ, რომ ბაბილონის პროვინციის სხვადასხვა ადგილებში ადგილი აქვს მოძრაობას და გაუწყვეტელ არეულობებს, რომელთაც ხელს უწყობს სპარსეთის შაჰი, და მათგან შეადგენენ სათანადო ჯარებს, რომელთა გაგზავნა თურქთა წინააღმდეგ შესაძლებელი იქნება ჯერ კიდევ ამ წელსავე“⁴⁵.

როგორც ვხედავთ, 1685 წლის ზაფხულში ირანის შაჰის კარზე ევროპის ქრისტიანული ქვეყნების დიპლომატიური წარმომადგენლები აღსავსენი იყვნენ იმედებით, რომ სპარსეთი ნამდვილად გამოვიდოდა თურქეთის წინააღმდეგ, შეუერთდებოდა „წმინდა ლიგას“ და აქტიურ საომარ მოქმედებას დაიწყებდა.

ბოგდან გურჯიციმ თავისი წერილებით პოლონეთში მაცნედ გაგზავნა თევდორე მირონოვიჩი, რომელიც 1685 წლის 25 ნოემბერს ჩავიდა მოსკოვში. აქედან გამომდინარე, უნდა ვიფიქროთ, რომ სასიამოვნო ცნობებს ირანის შაჰის კარზე შექმნილი ვითარების შესახებ პოლონეთის მეფის კარზე შეიტყობდნენ 1686 წლის დამდეგისათვის⁴⁶.

თევდორე მირონოვიჩის მიერ პოლონეთში ჩატანილმა ცნობებმა მეფე იანის კარზე ისეთი დიდი აღფრთოვანება გამოიწვია, რომ ეს სასიხარულო ამბები სასწრაფოდ შეატყობინეს „წმინდა ლიგის“ წევრ მოკავშირე ქვეყნებს. პოლონეთში უკვე წინასწარ ზეიმობდნენ მომავალ წარმატებებს⁴⁷.

ამავე საკითხებს ეხება ის რელაცია, რომელიც ბოგდან გურჯიციმ 1685 წლის 3 აგვისტოს გაგზავნა შემახიდან ვარშავაში. მოვიტანთ ნაწყვეტს ამ რელაციიდან: „წერილის გამოგზავნის შემდეგ, ჩემთან ჟამუშში მოვიდა ერთი ჩემი თანამემამულე, რომელიც მსახურობს სპარსეთის შაჰის კარზე შემახაში და რომ მერწმუნა მისი ჩემთან სისხლით ნათესაობა, მან გამანდო, რომ საკუთარი თვალთ ნამდვილად ნახა ის ჯარი, რომელიც აქამდე განჯაში იდგა, ახლა ნახჭევანში ჩასულა და ამბობენ, რომ 25 ივლისს გაილაშქრებენო ბაბილონის წინააღმდეგ. მაგ-

⁴⁵ Avg. Theiner, *Monuments historiques, Romae*, 1859, s. 299—300.

⁴⁶ ЦГДА, 1685 г., ед. хр. № 221, стр. 442—444.

⁴⁷ Czesław Chowaniec, დასახ. ნაშრომი, გვ. 156.

რამ ჭერჭერობით ყველანი ადგილზე რჩებიან ირანის შაჰის განკარგულებაში. მე მალულად თვალყურს ვადევნებ, რისი გაკეთება სურს ამ ჭარებს და როდესაც კარგად გავიგებ საქმის ვითარებას, თქვენს დიდებულებას რაც შეიძლება სწრაფად შეგატყობინებთ.

ხომ არ ისურვებს თქვენი დიდებულება, რომ წერილის მომტანმა ამ ზამთარსვე შეძლოს ასტრახანში დაბრუნება, რადგან ამისათვის დრო ჯერ კიდევ არის. მომავალში ჩვენ იმგვარად უნდა ვუქავეშირდებოდეთ ერთმანეთს, რომ ღვთის წყალობით, ჩვენთვის ყველაფერი კარგად კეთდებოდეს“⁴⁸.

როგორც დავინახეთ, თურქეთის წინააღმდეგ სპარსეთის გამოყვანის იმედი ნაადრევად აღმოჩნდა, რაც იმიტომ იყო გამოწვეული, რომ შაჰ სულეიმანმა მალე დაივიწყა თავისი დაპირებანი და ძველებურად ქეიფებსა და ღროსტარებას დაუბრუნდა, სახელმწიფო საქმეები კი მთლიანად თავის პირველ მინისტრს შიხალი ხანს დააქისრა“⁴⁹.

კარმელიტთა წინამძღვარი მამა ელიასი ასეთ კომენტარს უკეთებდა ევროპის დიპლომატიურ წარმომადგენელთა ცდას ჩაებათ შაჰი თურქეთის წინააღმდეგ ომში: „— მაგრამ სპარსელები მერყეობდნენ, რადგანაც თავიანთი საქმეებით არიან გართულნი და სრულიად არა ჩანს, რომ ისინი გადაწყვეტენ ომში ჩაბმას, ვინაიდან ისინი დიდი ხანია ომიანობას გადაჩვეულნი არიანო“⁵⁰.

სპარსეთის ამგვარი მერყეობის მთავარი მიზეზი თურქეთის დიპლომატიის ღონისძიებებში უნდა ვეძიოთ. მონტქრის კარზე კარგად ესმოდათ, რომ ამ კონკრეტულ სიტუაციაში სპარსეთის სამხედრო ჩარევა „წმინდა ლიგის“ მხარეზე თურქეთისათვის სასიკვდილო დარტყმა იქნებოდა, რის გამოც მათ ირანის ნეიტრალიზაციისათვის არ დაიშურეს არც დაპირებები და არც ფულადი სახსრები.

თურქეთის სულთნის აგენტურამ თავდაპირველად მთელი ძალები წარმართა შაჰის კარის გავლენიანი პირების მისამზრობად. განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა შაჰის დიდი ვეზირის შიხალი ხანის

⁴⁸ Avg. Theiner, დასახ. ნაშრომი, გვ. 300.

⁴⁹ A Chronicle of the Carmelites in Persia, s. 420.

⁵⁰ „But the Persians hisitate, (busy) with their own politics, and there is no appearance of their diciding on war, to which they are unaccustomed now for so many years past“.

A Chronicle of the Carmelites in Persia, p. 241.

მიმხრობას. თურქებს ამის გაკეთება მაინცა და მაინც არ გასჭირვებიათ, რადგანაც შიხალი ხანი, როგორც სახელმწიფო მოღვაწე არ იყო თურქებთან ბრძოლის მომხრე და ამას თავისი მიზეზებიც ჰქონდა. ჭერ ერთი ამას აპირობებდა ის გარემოება, რომ შიხალი ხანის მამულები ბაბილონის მხარეში⁵¹, ე. ი. თურქეთის საზღვრის მაქლობლად მდებარეობდა და ომის შემთხვევაში პირველ რიგში იგი დაზარალებდებოდა. გარდა ამისა, შიხალი ხანი ფარულად ორთოდოქსალურ ისლამს თანაუგრძნობდა და ამიტომ თავისი შეხედულებებით თურქოფილი იყო. ყველა ამას თან დაერთო მისი ძლიერი სიყვარული ოქროსადმი. თურქეთმა შიხალი ხანს უდიდესი ქრთამები მისცა, რამაც საბოლოოდ გადააქცია იგი ირანსა და თურქეთს შორის მშვიდობიანობის პოლიტიკის გამტარებლად⁵².

თურქეთის აგენტებმა შესძლეს აგრეთვე შაჰის ეშიკაღასბაშისა და მდივნის მოქრთამვა და თავიანთ მხარეზე გადაყვანა. ირანში შექმნილ რეალურ ვითარებას შესანიშნავად გადმოგვცემს ნახჭევანის არქივის-კოპიის სებასტიან კნაბის წერილი, რომელიც მან ისპაჰანიდან გაუგზავნა რომის პაპს 1686 წლის აპრილში:

„სპარსეთის კარისაგან არაფერი კარგი არ არის მოსალოდნელი. შაჰის ფუფუნებისა და დროსტარებისათვის მთელი სახელმწიფო უძრავ მდგომარეობაშია. პროვინციების ნაწილში უკვე ორი წელია ჭირის ეპიდემია მძვინვარებს. ყალბი ფული აუტანელია და იწვევს ხალხის უმაცყოფილებას. ამიტომ ვაჭრობა ჩამკვდარია და სიძვირე ყველაფერში იზრდება. კაზაკები, თათრები და ყუმუხები თავს დაესხნენ დაღესტანს დარუბანდის მახლობლად, კასპიის ზღვასთან. გაუგებრობა არის შაჰსა და ქართველ მეფეებს შორის, რომელთათვისაც დგანან სწორედ განჯაში ჭარები სპარსეთისა და საქართველოს საზღვრებზე, და ამ ჭარებს განუწყვეტლივ აძლიერებენ. შაჰის პირველი მინისტრი არა მარტო თანაუგრძნობს უფრო მეტად თურქეთს, ვიდრე სპარსეთს, არამედ მიუხედავად იმისა, რომ აქვს საკმაოდ ახლოს ბაბილონის საზღვართან სოფლები, არ სურს ბრძოლა თურქებთან მათ დასაცავად. სასახლის ეშიკაღასბაში და დიპლომატიური მდივანი თურქთა ჯამაგირში არიან და სპარსეთის შაჰის კარზე მათ ჯამუშებს წარმოადგენენ.

სპარსეთის შაჰის კარზე ამგვარი მდგომარეობა არ გვაძლევს საშუა-

⁵¹ შუა საუკუნეებში ბაბილონს უწოდებდნენ... ქ. ბაღდადს.

⁵² Czesław Chowaniec, დასახ. ნაშრ. გვ. 157—158.

ლებას ველოდოთ, რომ რაიმე სასარგებლოს გააქეთებენ ქრისტიან მეფეთათვის და ამიტომ ყოველგვარი შემდეგი ცდები უსარგებლოდ მიმაჩნია“⁵³.

ამ პერიოდში თურქეთის დიპლომატიას დიდი დახმარება გაუწია საფრანგეთის მეფის ლუი XIV პოლიტიკამ. საფრანგეთის ელჩმა შაჰის კარზე რაფაელ დიუ მანმა ყველა ღონე იხმარა, რათა ამოდ ექცია პოლონეთის, შვეციისა და ავსტრიის ელჩების ცდები, ჩაებათ სპარსეთი თურქეთის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო კოალიციაში⁵⁴.

მოვლენათა მსვლელობამ დაადასტურა, რომ სპარსეთი მართლაც არ აპირებდა ერთმორწმუნე თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლას. 1686 წლის 20 მარტს, ე. ი. მაჰმადიანური კალენდრის ახალ წელს მოეწყო დიდი ნადიმი, რომლის დროსაც ევროპელ ელჩებს გამოუცხადეს შაჰის პასუხი. ამ პასუხს ისინი დიდი იმედებით ელოდნენ. შაჰის პასუხში ნათქვამი იყო, რომ რელიგიის ერთობა მას უფლებას არ აძლევს ილაშქროს თურქთა წინააღმდეგ⁵⁵.

ევროპელი ელჩები ბევრს ეცადნენ დაერწმუნებინათ შაჰ სულეიმანი, რომ თურქეთი, როდესაც იბრძოდა სპარსეთის წინააღმდეგ, არასოდეს არაფრად არა თვლიდა რელიგიის ერთობას და ცდილობდნენ გამოესწორებინათ „წმინდა ლიგის“ საქმე. მაგრამ ვერაფერს გახდნენ. მართლაც, ძნელი იყო ევროპელი დიპლომატებისათვის წარმატებისათვის მიეღწიათ ისეთ საქმეში, როგორიც შაჰ სულეიმანის ჩაბმა თურქეთთან ომში, შაჰისა, რომელიც თავისი ცხოვრების უმეტეს ნაწილს „პორიზონტალურ“ მდგომარეობაში ატარებდა და სახელმწიფო საქმეებზე ზრუნვას ხორციელ სიამოვნებაზე ზრუნვას ამჯობინებდა⁵⁶.

თურქეთის დიპლომატიურმა ღონისძიებებმა მალე გამოიღეს ნაყოფი. შაჰის კარზე გადაწყვეტილ იქნა ხონთქრისათვის გაეგზავნათ დიდი ელჩობა, რომელიც შაჰის სახელით აცნობებდა მას, რომ სპარსეთი არ მიემხრობოდა „წმინდა ლიგას“, რაც იმას ნიშნავდა, რომ შაჰი თურქეთის წინააღმდეგ არავითარი ომის წარმოებას არ აპირებდა. ამის სანაცვლოდ შაჰი თურქეთისაგან მოითხოვდა ზოგიერთ დათმობებს ამიერკავკასიაში⁵⁷.

⁵³ Avg. Theiner, დასახ. ნაშრომი, გვ. 301.

⁵⁴ St. Zaleski, დასახ. ნაშრომი, გვ. 252.

⁵⁵ Cz. Chowaniec, დასახ. ნაშრომი, გვ. 159.

⁵⁶ A Chronicle of the Carmelites in Persia, p. 420—422.

⁵⁷ Cz. Chowaniec, დასახ. ნაშრომი, გვ. 159.

1686 წლის 3 მაისს პოლონეთსა და რუსეთს შორის დაიდო „მარადიული ზავი“, რის შემდეგ რუსეთი „წმინდა ლიგის“ წევრი გახდა. რუსეთის „წმინდა ლიგასთან“ შეერთების შემდეგ ანტი-თურქულ კოალიციას ასეთი გეგმები ჰქონდა. ავსტრიას თურქეთი უნდა შეებოროკა უნგრეთში, ვენეციას ზღვაზე და დალმაციისა და მორეის სანაპიროებზე, რუსეთს ყირიმის სახანოსთან უნდა ჰქონოდა საქმე, ხოლო პოლონეთს ბიალოგროდისა და ბუჟაყის თათრებისათვის არ უნდა მიეცა საშუალება, რომ უნგრეთში თურქებს დახმარებოდნენ⁵⁸.

პოლონეთის მეფე იან სობიესკი, რომელიც თავისი ცხოვრების მთავარ მიზნად თვლიდა ქრისტიანთა განთავისუფლებას თურქების ბატონობისაგან, რომის პაპთან ერთად იწყებს „წმინდა ლიგისათვის“ ახალი მოკავშირეების ძებნას. მაგალითად, იგი აგზავნის სპეციალურ ელჩებს ინგლისში, დანიასა და პოლანდიაში, აგრეთვე ცდილობს თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში მოლდავეთისა და ვალახეთის გამოყენებას⁵⁹.

მიუხედავად იმისა, რომ პირველი ცდა, ჩაეთრიათ სპარსეთი ანტი-თურქულ ლიგაში, მარცხით დამთავრდა, იან მესამეს შემდეგ პერიოდშიც არ აუღია ხელი ამ განზრახვაზე, რომ თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში სპარსეთი გამოეყენებინათ.

ამ მიზნით პოლონეთიდან სპარსეთში არა ერთი დიპლომატიური მისია იქნა გაგზავნილი.

1688 წელს სპარსეთში ელჩად იქნა გაგზავნილი სოლომონ ზგურსკი, 1690 წელს ისპაჰანში ჩავიდა იეზუიტი იგნაცი ზაპოლსკი, ხოლო 1693 წელს აგრეთვე იეზუიტი ქსენდი იან გოსტკოვსკი, ამ პერიოდში პოლონეთის მეფის რეზიდენტის ბოგდან გურჯიციკის საქმიანობის შესახებ თითქმის არავითარი ცნობები არ მოგვეპოვება. თუმცა შეგვიძლია ვთქვათ, რომ 1687 წელს იგი კვლავ ყოფილა შაჰის კარზე, რომლისთვისაც მეფე იანის წერილები გადაუცია⁶⁰. ამ წელს ბოგდან გურჯიციკი შაჰის კარზე უნახავს გერმანელ ექიმს ენგელბერტ კემპფერს, რომელიც ამ პერიოდში ისპაჰანში ცხოვრობდა. ბოგდან გურჯიციკის შესახებ კემპფერი შემდეგ ცნობას გვაწვდის: „ამას უკანასკნელ პუნქტში ამტკიცებდნენ ელჩები პოლონეთიდან, რომლებიც სამივე ერთად იყვნენ გაგზავნილნი სამი წლით, ასეთივე შეხედულებისა იყო მესამე მათგანი, რო-

⁵⁸ St. Załęski — Jezuci w Polsce, t. II, s. 248.

⁵⁹ St. Załęski, დასახ. ნაშრომი, გვ. 251.

⁶⁰ Jan Reychman, დასახ. ნაშრომი, გვ. 41.

მელიც ყველაზე ადრე იყო ჩასული, სახელდობრ დნ. ბოგდან-ბეკი. იგი 1687 წელს კვლავ გამოჩნდა, რათა მბრძანებელი სამხედრო კავშირში ჩაება, თუმცა ყველაფერი ამო იყო ⁶¹.

ამ ელჩობათა შორის განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს იან გოსტკოვსკისა და იგნაცი ზაპოლსკის ელჩობები. აი რა ცნობას გვაწვდის ისტორიკოსი ზალენსკი იან გოსტკოვსკის საქმიანობის შესახებ სპარსეთში: „იან გოსტკოვსკის უნდა დაეთანხმებინა სპარსეთის შაჰი თურქეთთან ომზე, აგრეთვე უნდა გადაებირებინა საქართველოს მეფე სანაზარლიხანი ⁶², რათა მას წაერთმია თურქეთისათვის კოლხიდა ანუ სამეგრელო შავ ზღვაზე. შაჰის კარზე მან ვერაფერი მოახერხა. მაგრამ სანაზარლიხანი მართლაც შეუდგა ომს, რამდენიმე წლის მანძილზე აპანდებდა თურქეთის არმიის ნაწილს შავ ზღვასა და არაქსზე, მან შეძლო დაეკავებინა ქალაქი ბასრუჩიკი და ამავე სახელწოდების პროვინცია“ ⁶³.

იგივე მიზნებისათვის იღვწოდა იგნაცი ზაპოლსკი, რომელიც სპარსეთში იმყოფებოდა 1690 წლიდან 1695 წლამდე. ამ ხნის განმავლობაში იგნაცი ზაპოლსკიმ პოლონეთში გაგზავნა მრავალი წერილი, რომლებშიც მეფე იანსა და მის ახლობელ პირებს აცნობდა შაჰის კარზე შექმნილ პოლიტიკურ მდგომარეობას და დაწვრილებით აღწერდა თავის დიპლომატიურ საქმიანობას.

ჩვენ ხელთა გვაქვს იგნაცი ზაპოლსკის მეტად საინტერესო რელაცია, რომელიც მას 1694 წლის 22 იანვარს გაუგზავნია პოლონეთის მეფე იან მესამისათვის.

წერილის დასაწყისში იგნაცი ზაპოლსკი აცნობებს მეფე იანს, რომ სპარსეთში ყოფნის დროს მან მოსკოველი რეზიდენტის საშუალებით ვარშავაში უკვე ოთხი რელაცია გააგზავნა; გარდა ამისა, მას ერთი წერილი რომში პაპისათვის მიუწერია. ზაპოლსკი აგონებს მეფეს, რომ ამ

⁶¹ E. Kaempfer — Amoenitatum exoticarum..., Lemgovie. 1712, p. 234—235. .

“Hoc in postramo puncto, ex Polonia legati, successive tres unico missi trienio, fudarunt: nec tertius discesserat, quid redux primus, Dn, Bogdan-bek aulæ anno 1687 denuo comparuerit, ad societatem belli invitare Principem incassum omnes admissi“.

⁶² სანაზარლიხანს უწოდებდნენ კახეთის მეფე შაჰ-ნაზარ-ხანს, იგივე მეფე არჩილ II.

⁶³ St. Załęski—Jezuici w Polsce, t. II, s. 868.

ბასრუჩიკოთ უნდათ გადმოსცენ ბაში აჩუკი, ასე უწოდებდნენ იმერეთის სამეფოს. გ. ზ.

წერილებში იგი აცნობებდა მათ, თუ როგორი მდგომარეობა იყო შემნილი შაჰის კარზე. სადაური ელჩები იყვნენ ჩამოსულნი იქ და რა არეულობებს ჰქონდა ადგილი მეზობელ ხალხებთან — უზბეკებთან და ქართველებთან.

ზაპოლსკი აღნიშნავს, რომ საგანგებოდ წერდა იგი საქართველოს შესახებ, რომელიც ამბოხებებს მოუტაცეს „გადაყენებული ხანის“ გამო⁶⁴. შემდეგ იგნაცი ზაპოლსკი ერთ მეტად საგულისხმო ცნობას გვაწვდის. ამ ცნობიდან ვიგებთ, რომ პოლონეთის მეფეს განუზრახავს დახმარება აღმოეჩინა ქართლის მეფისათვის, რათა ირანის შაჰს დაებრუნებინა მისთვის თავისი სამეფო. ზაპოლსკი წერს: „როგორც გავიგე თქვენი მეფური მოწყალების აზრი, თქვენ განვიზრახავთ გადაყენებული ხანის დაახმარებლად იშუამდგომლოთ შაჰთან, რათა მოწყალებით შეცვალოს მან თავისი დამოკიდებულება ამ ქართველი ხანებისადმი“.

წერილის ბოლოს იგნაცი ზაპოლსკი აცნობებს მეფეს, რომ შაჰის კარზე იგი დროს უქმად არ კარგავს და ძალ-ღონეს არ იშურებს, რომ მთელი რიგი საკითხები ისე მოაგვაროს, რომ ხელი შეუწყოს ქრისტიანულ სახელმწიფოთა ინტერესების განხორციელებას და თურქეთის პოზიციების შესუსტებას. იგნაცი ზაპოლსკი ცალ-ცალკე აღნიშნავს იმ საკითხებს, რომელთა მოგვარებას ცდილობდა იგი ისპაჰანში ყოფნის დროს. ყურადღებას იქცევს ის ფაქტი, რომ პოლონელები ცდილობენ „წმინდა ლიგაში“ შეიყვანონ ისეთ შორეული ქვეყანა, როგორიც იყო აბისინია.

ამ საკითხზე ზაპოლსკი მეფე იანს აცნობებს, რომ „აბისინიელ ელჩს, რომლის შესახებაც უკვე მოგწერეთ, თქვენო უდიდებულესობავ, კარგად ველაპარაკე, რათა მან ურჩიოს თავის მეფეს, რომ ამჟამად არის ძლიერ მოხერხებული დრო თურქეთის წინააღმდეგ ომის დაწყებისათვის და რომ ამაზე უკეთესი მომენტი შეიძლება აღარც კი იყოს“.

⁶⁴ ვფიქრობთ, საუბარია ქართლის მეფის გიორგი მეფირობის შესახებ, რომელიც 1688 წელს იძულებული იყო ტახტი დაეთმო ერეკლე პირველსათვის, თუმცა ქართლისთვის ბრძოლა არ შეუწყვეტია. ამ საკითხზე იხილეთ: დ. გვარტიშვილი — ნარკვევები საქართველოს ისტორიიდან, ტ. II, გვ. 458—480.

⁶⁵ Особо писал о грузинской земле или юрченской, как с тамошних стран замешанных внутренними бунтами для отставленного хана, есть противность, намерение христианства, во отвращение оружия, и как толковал мысль Вашей Королевской Милости, намерен есть ко отставке той противности преимущественно Вашей Королевской Милости имея, хотя изхотатаствовать милость шахову тем Грузинским ханам. ЦГАДА, ф. 79, 1690 г., кн. № 240; стр. 1231.

შემდეგ ზაპოლსკი აღნიშნავს, რომ იგი ცდილობს არ დაუშვას შაჰის ჯარების გალაშქრება ბაბილონელი არაბების წინააღმდეგ, რომლებიც თურქების წინააღმდეგ იბრძვიან დამოუკიდებლობისათვის.

ზაპოლსკი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს პორტუგალიელებთან შეთანხმებას იმის შესახებ, რომ მათმა სავაჭრო ქარავნებმა, რომლებიც გაიდან თურქეთისაკენ მიდიან შეცვალონ თავიანთი მარშრუტი და ბასრაზე გავლით სპარსეთის ყურით გაემართონ ევროპისაკენ.

შემდეგი საკითხი, რომლის მოგვარებასაც ცდილობს ზაპოლსკი შაჰის კარზე ჩვენ მეტად ორიგინალურად მიგვაჩნია. ვფიქრობთ, იგი საქართველოს ისტორიის მკვლევართაგან განსაკუთრებულ ყურადღებას მოითხოვს. ეს საკითხი ასე წარმოგვიდგება, როგორც ცნობილია, ირანი არ შევიდა ანტი-თურქულ „წმინდა ლიგაში“, რითაც „ერთპოვნე“ თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლას თავი აარიდა. როგორც ჩანს ამ დროისათვის ევროპელ დიპლომატთა შორის მომწიფდა აზრი იმის შესახებ, რომ თუ შეუძლებელია მაჰმადიანური ირანის დაყოლიება, რათა იგი თურქეთის წინააღმდეგ ომში ჩაებას, იქნება იმაზე მაინც დაითანხმონ შაჰი, რომ მან უბრძანოს თავის ქვეშევრდომ ქრისტიან ხალხებს, დაიწყონ ბრძოლა თურქების წინააღმდეგ და შებოროკონ მათი ძალები აღმოსავლეთის მხრიდან, რითაც „წმინდა ლიგის“ მონაწილე ქვეყნებს მნიშვნელოვნად შეუძლებულებდნენ მდგომარეობას.

იგნაცი ზაპოლსკი ამ იდეას შემდეგნაირად გამოხატავს: „განუწყვეტელ მეცადინეობაში ვარ, რათა დავარწმუნო ეს ხალხი, რომ თუნდაც თვითონ ნუ შეებრძოლებიან თურქებს, რაც ახლა ვხედავ რომ ძნელი მისაღწევია. მაგრამ თუნდაც თავიანთი ქვეშევრდომი ხალხით, ე. ი. ქართველებით შებოროკონ თურქები, რადგანაც ამ საქმეში შაჰის ადგილიდან დაძვრა ყველაფერზე მთავარია“⁶⁶.

რაც შეეხება საფრანგეთს, იგი კვლავ განაგრძობდა „წმინდა ლიგის“ წინააღმდეგ ბრძოლას და ცდილობდა მის დაშლას, რათა კიდევ უფრო დაესუსტებინა ავსტრიის იმპერია.

ლუი მეოთხემეტეს ელჩი პოლონეთში მარკიზ დე ბეტიუნი ცდილობდა რომის პაპის წარმომადგენელი იეზუიტი კაროლ ვოტა გადაეხი-

⁶⁶ ЦГАДА, ф. 79, 1680 г., кн. 240, стр. 1232.

«Радение мое есть здесь безпрестанно тех людей уговорить, чтоб буде не сами собою (что ныне вижу трудно), хотя бы чрез подданных людей, то есть грузинцев, зацепили турков, понеже вижу, что в сей игре, то лучше шаха с места тронуть».

რებიან საფრანგეთის მხარეზე. კაროლ ვოტას დიდი გავლენა ჰქონდა იან მესამეზე, რის გამოც საფრანგეთის ელჩი სთხოვდა მას ემოქმედა მეფე იანზე, რათა იგი ჩამოშორებოდა „წმინდა ლიგას“. ამისათვის მარკიზ დე ბეტიუნი ლუი მეთოთხმეტის სახელით კაროლ ვოტას პირდებოდა საფრანგეთის ერთ-ერთ საუკეთესო საეპისკოპოსოს და წელიწადში ექვსას ლუილორს, მაგრამ ვოტა უარს აცხადებდა საფრანგეთის სამსახურზე. მან მარკიზ დე ბეტიუნს ასეთი პასუხი გასცა: „მე მზადა ვარ ყოველგვარი ლუილორებისა და საეპისკოპოსოების გარეშე ვემსახურო მეფე ლუის, ოლონდ იმ პირობით, რომ „წმინდა ლიგას“ შეუერთდესო“⁶⁷.

1691 წელს ლუი მეთოთხმეტემ თურქეთთან დააწყო ხელშეკრულება, რომლითაც მიიღწია იმას, რომ თურქეთი პოლონეთის სასარგებლოდ თმობდა კამენეცს, პოდოლიასა და უკრაინას, მხოლოდ იმ პირობით რომ, პოლონეთი „წმინდა ლიგას“ დატოვებდა. ამ წინადადებას პოლონეთში ბევრი მომხრე ჰყავდა, მაგრამ ზიუხედავად ამისა, იან მესამე სობიესკიმ იგი არ მიიღო და ბოლომდე ანტი-თურქული „წმინდა ლიგის“ ერთგული დარჩა⁶⁸.

ზოგდან გურჯიციის დიპლომატიური მოღვაწეობის შესახებ ჩვენს ხელთ არსებული ცნობები და საარქივო მასალა ჩვენ მთლიანად მიმოვიხილეთ, რის საფუძველზეც ვცადეთ მონოგრაფიულად წარმოგვედგინა მე-17 საუკუნის ამ ქართველი დიპლომატის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ისტორია.

სამწუხაროდ, ზოგდან გურჯიციის ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდის შესახებ ძალზე მცირე ცნობები მოგვეპოვება. ცნობილია მხოლოდ, რომ 1699 წლის მიწურულში შაჰ სულთან ჰუსეინის დავალებით იგი ელჩად მიემგზავრება პოლონეთში. 1699 წელს სპარსეთში ელჩად იყო გაგზავნილი იაკობ ნურკევიჩი, რომელსაც შაჰისათვის უნდა ეცნობებინა, რომ პოლონეთის ტახტზე ავიდა მეფე ავგუსტ მეორე საქსონელი. იაკობ ნურკევიჩის დავალებული ჰქონდა შეეტყო შაჰის კარზე, თუ რო-

⁶⁷ St. Zalski, დასახ. ნაშრ. გვ. 290.

⁶⁸ St. Zalski, დასახ. ნაშრ. გვ. 290. ზოგიერთი ისტორიკოსი ფიქრობს, რომ უმთავრესი მიზეზი მეფე იანის უარისა თურქეთთან სეპარატიული ზავის დადებაზე იყო ავსტრიის საიმპერატორო კარის დაპირებანი იმის შესახებ, რომ პოლონეთს ტახტს სამემკვიდრეო მფლობელობაში დაუმკვიდრებდნენ სობიესკის საგვარეულოს. ამაზე იხილეთ: Шмитт, Г. История польского народа, Петербург, 1866 г., т. III, стр. 86.

გორ მიიღეს მათ 1698 წელს თურქეთსა და პოლონეთს შორის დადებული კარლოვიცის ზავი. პოლონეთის ელჩს ევალეზოდ აგრეთვე გამოერკვია შაჰის კარის პოზიცია იმ შემთხვევაში, თუ თურქეთი კარლოვიცის ზავს დაარღვევდა. აღვილი დასაშვებია, რომ ბოგდანი პოლონეთში სწორედ ნურკევიჩის ელჩობის საპასუხოდ იყო გაგზავნილი. ბოგდან გურჯიციის ელჩობის მასალებიდან ირკვევა, რომ ბოგდანი მოსკოვში 1699 წლის 24 ნოემბერს ჩასულა. 1700 წლის 6 იანვარს კი ავად გამხდარა, რის შედეგად 1700 წლის 12 იანვარს გარდაიცვალა კიდევ. როგორც საარქივო დოკუმენტებიდან ჩანს, ბოგდანი მოსკოვშივე დაუკრძალავთ⁶⁹.

ასე დამთავრდა მე-17 საუკუნის ამ ქართველი მოღვაწის ცხოვრება, აღამიანისა, რომელიც მთელი თავისი სიცოცხლის მანძილზე დაუღალავად იღვწოდა დიპლომატიურ სარბიელზე და თავისი წვლილი შეჰქონდა ხალხთა შორის მეგობრობისა და ურთიერთთანამშრომლობის განმტკიცების კეთილშობილურ საქმეში.

⁶⁹ ЦГАДА, ф. 79, 1700 г., ед. хр. № 9, стр. 4—7.

დასკვნა

ბოგდან გურჯიკის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესწავლამ მრავალი საინტერესო მოვლენა თუ ფაქტი გადაგვიშალა, როგორც პოლონეთ-რუსეთისა და სპარსეთის ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობებიდან, ასევე მე-17 საუკუნის ბოლო მეოთხედის საქართველოს საგარეო პოლიტიკისა და ეკონომიკური ურთიერთობების ისტორიიდან. წინამდებარე ნაშრომმა საშუალება მოგვცა მთელი რიგი დასკვნები გავაკეთოთ.

XVI—XVII საუკუნეებში თურქეთის იმპერიამ ჩრდილოეთი და აღმოსავლეთი შავი ზღვისპირეთი მთლიანად ჩაიგდო ხელში, რის შედეგად მან თავის კონტროლს დაუქვემდებარა შავ ზღვაზე ნაოსნობა. ამ მნიშვნელოვანი სატრანზიტო გზის გადაკეტვამ ევროპის ქვეყნებს ირანთან უშუაშავლო ურთიერთობის საშუალება მოუხპო. ამიერიდან ირანთან ეკონომიკური თუ პოლიტიკური ურთიერთობების განსახორციელებლად საჭირო იყო ან თურქეთის ან მოსკოვის სახელმწიფოს სატრანზიტო გზების გამოყენება. მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში პოლონეთი მძიმე ბრძოლებს ეწეოდა თურქთა აგრესიის წინააღმდეგ, რის გამოც ირანთან ურთიერთობების დამყარება თურქეთის გზით გამორიცხული იყო. რჩებოდა მხოლოდ მოსკოვის გზა, მაგრამ ეს გზაც ყოველთვის არ იყო ხსნილი პოლონელებისათვის. მე-17 საუკუნეში პოლონეთსა და რუსეთს შორის მიმდინარეობდა ხანგრძლივი ბრძოლა უკრაინის განთავისუფლებისათვის. ეს ბრძოლა 1667 წელს დამთავრდა ანდრუსოვოს ზავით, რომელმაც რუსეთსა და პოლონეთს შორის ურთიერთობების ნორმალიზაცია გამოიწვია. ამ დრომდე მხოლოდ ცალკეულ პერიოდებში ხორციელდებოდა რუსეთსა და პოლონეთს შორის ასე თუ ისე ნორმალური დიპლომატიური თანამშრომლობა. საქმის ამგვარ

ერთარებას იმ დასკვნამდე მივყავართ, რომ მე-17 საუკუნეში პოლონეთსა და სპარსეთს შორის ურთიერთობები, მხოლოდ მაშინ ხორციელდებოდა, როდესაც პოლონეთსა და რუსეთს შორის დაახლოებას ჰქონდა ადგილი. მართალია, პოლონეთს ირანში თავისი ინტერესები ჰქონდა, მაგრამ ამ ინტერესთა განხორციელებისათვის საჭირო იყო, რომ ისინი რუსეთის ინტერესებთან სრულ თანხმობაში ყოფილიყო.

1667 წლის ანდრუსოვოს ზავის დადების შემდეგ, როგორც რუსეთის, ასევე პოლონეთისათვის, საგარეო პოლიტიკის საკითხთა შორის თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლას უმთავრესი ადგილი ეკავა. ამ საერთო მიზანმა გამოიწვია პოლონეთ-რუსეთის დაახლოება. როგორც რუსეთი, ისევე პოლონეთი თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლის პირობებში ირანს უყურებდნენ, როგორც თავიანთ პოტენციურ მოკავშირეს და ცდილობდნენ მის ჩაბმას საერთო ბრძოლაში. პოლიტიკური კავშირის განმტკიცებისათვის დიდი ყურადღება ეთმობოდა წმინდა ეკონომიკურ კავშირებსა და სავაჭრო ურთიერთობებს. 1667 წელს ირანის სომეხ ვაჭართა კომპანიასთან მოსკოვში დადებულ იქნა სავაჭრო ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც ირანული ნედლი აბრეშუმი და სხვა სპარსული საქონელი რუსეთის გზით ევროპაში უნდა ყოფილიყო გატანილი. რუსეთმა ვალდებულება იქონია, რომ ნედლი აბრეშუმი ევროპის ქვეყნებში გავიდოდა, რისთვისაც საჭირო იყო გზების უზრუნველყოფა. რუსეთიდან ევროპისაკენ სამი მთავარი სავაჭრო გზა გადიოდა, რომელთაგან ბალტიის ზღვის გზა, რომელიც ნოვგოროდიდან ფინეთის ყურისაკენ მიემართებოდა, რუსეთისათვის მიუღებელი იყო, რადგან იგი მთელ ვაჭრობას შვეციის გავლენას უქვემდებარებდა. მეორე გზა, რომელიც არხანგელსკითა და თეთრი ზღვით ევროპისაკენ მიდიოდა, მთლად მოხერხებული არ იყო. მართალია, ეს გზა უცხოელთა გავლენისაგან თავისუფალი იყო, მაგრამ ძლიერ შორს იყო. საქონლის გატანა ამ გზით დიდ დროს მოითხოვდა და ამასთანავე თეთრი ზღვა ნაოსნობისათვის ყოველთვის არ იყო ღია.

რჩებოდა მხოლოდ „ვია პოლონია“, რომლის უზრუნველსაყოფად საჭირო იყო სათანადო შეთანხმების დადება პოლონეთთან. ასეთი შეთანხმება გაფორმებულ იქნა იგივე ანდრუსოვოს ზავით. მოსკოვის მთავრობამ პოლონელებს მისცა რუსეთში სატრანზიტო ვაჭრობის უფ-

ლება, სამაგიეროდ პოლონეთმაც გაუხსნა თავისი გზები რუსეთიდან გა-
ტანილ საქონელს.

რუსეთში კარგად ესმოდათ, რომ ჯულფელ სომეხ ვაჭართა კომპა-
ნიასთან დადებული შეთანხმება ჯერ კიდევ არ ნიშნავდა ამ სავაჭრო
ურთიერთობების განხორციელებას, რადგან საჭირო იყო, რომ ეს
ხელშეკრულება ირანის შაჰის მიერ ყოფილიყო დამტკიცებული. ამდე-
ნად, რუსეთის მთავრობას სასარგებლოდ მიაჩნდა, რომ ამავე საკითხის
მოსაგვარებლად ირანში პოლონეთიდან გაგზავნილი ყოფილიყო სპე-
ციალური ელჩობა, რომელიც თავის მხრივ დაარწმუნებდა შაჰის მთავ-
რობას, რომ რუსეთის გზით „სატრანზიტო ვაჭრობა“ დიდ სარგებლობას
მოუტანდა შაჰის ხაზინას, რომ პოლონეთი მზად იყო შეესყიდა ირანი-
დან ჩატანილი საქონელი ე. ი. უზრუნველყო მისთვის გასაღების ბა-
ზარი. სწორედ რუსეთის წინადადებით იქნა გაგზავნილი პოლონეთიდან
ასეთი ელჩობა 1668 წელს, ელჩობა რომელსაც ხელმძღვანელობდა
ბოგდან გურჯიცი.

1669 წელს ბოგდანი ისპაჰანში ჩავიდა. ახალი ჯულფის სომეხ ვა-
ჭართა მიერ წამოყენებული სატრანზიტო ვაჭრობის საქმე ამ დროს
სავალალო მდგომარეობაში იყო. მხოლოდ ბოგდანის ჩარევის შემდეგ
დათანხმდა შაჰის მთავრობა, რომ 1667 წელს მოსკოვში დადებული
ხელშეკრულება დაემტკიცებინათ. უნდა ვიფიქროთ, რომ რუსეთის
გზით ირანული საქონლის სატრანზიტო ვაჭრობის საქმე უთუოდ წარ-
მატებით დაგვირგვინდებოდა, რომ არ მომხდარიყო გაუთვალისწინებე-
ლი რამ; მხედველობაში მაქვს ის გარემოება, რომ სტეფანე რაზინის
აჯანყებამ რამდენიმე წლით ჩაკეტა ასტრახან-ვოლგის სავაჭრო გზა,
რამაც საბოლოო ანგარიშში შეცვლილი საერთაშორისო ვითარების
გამო დიდი ხნით შეაფერხა ეს კარგად დაწყებული საქმე.

ბოგდან გურჯიციის მოღვაწეობაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია
1670—1673 წლებს, რომლებიც მან ქ. შემახაში გაატარა. ამ წლებში
ბოგდანი, როგორც რუსეთისათვის, ისევე პოლონეთისათვის საქმაოდ
სასარგებლო საკონსულო საქმიანობას ეწეოდა. გავიხსენოთ თუნდაც
მის მიერ რუსეთის მეფის მრავალი ქვეშევრდომის მაჰმადიანთა მონო-
ბიდან გამოხსნის ფაქტები. ბოგდან გურჯიციის მიერ მაჰმადიანთა მო-
ნობიდან გამოხსნილთა შორის განსაკუთრებით აღსანიშნავი არიან რუ-

სეთის ისტორიაში კარგად ცნობილი პირები — ჰოლანდიელი მოგზაური იან სტრეისი და გემ „Орел“-ის უფროსი შტურმანი ვილემ ბარენტსი. აღსანიშნავია აგრეთვე ის დახმარება, რომელიც გაუწია ბოგდან გურჯიციმ რუსეთის მეფის ელჩის ბორის პაჟუხინსა და მის ელჩობას.

1668—1675 წლებში ბოგდან გურჯიციის ირანში ელჩობის შესახებ შეიძლება ითქვას, რომ თავისი დიპლომატიური მისია ბოგდანმა წარმატებით შეასრულა, რაც იმაში გამოიხატა, რომ ახალი ჯულფის სომეხ ეპქართა კომპანიას ირანის შაჰის ბრძანებით ნელლი აბრეშუმის და სხვა აღმოსავლური საქონელი, რუსეთის გზით უნდა გაეტანათ ევროპის ქვეყნებში და მათ შორის პოლონეთშიც.

წინამდებარე ნაშრომში განხილულ იქნა ჰოლანდიელი მოგზაურის იან სტრეისის მიერ ბოგდან გურჯიციის შესახებ მოყვანილი ცნობები, რომლებიც, როგორც სხვა წყაროებთან შეჯერების შედეგად გამოირკვა, ძირითადად სწორ ფაქტებს გადმოგვცემენ.

ბოგდან გურჯიციის ელჩობის შესახებ შემორჩენილი საარქივო მასალის შესწავლა საფუძველს გვაძლევს ვთქვათ, რომ ბოგდან გურჯიცი იყო მე-17 საუკუნის უკანასკნელი მეოთხედის ერთ-ერთი ნიჭიერი დიპლომატი, რომელიც კარგად ერკვეოდა, როგორც რუსეთ-პოლონეთის ურთიერთობებში; ასევე ამ ორივე ქვეყნის ირანთან და თურქეთთან დიპლომატიური ურთიერთობების საკითხებში. ამავე დროს შეიძლება ითქვას, რომ ბოგდან გურჯიცი იყო არა მარტო ცნობილი დიპლომატიური მოღვაწე, არამედ იყო სამხედრო საქმის კარგი მცოდნე და ნიჭიერი მხედართმთავარი, რომელმაც თავი ისახელა პოლონეთ-შვედეთის ხანგრძლივი ომების დროს მე-17 საუკუნის 50—60-იან წლებში, რის გამოც 1666 წელს პოლონეთის სეიმზე მისთვის პოლონეთის აზნაურობა-შლიახტიზობის მინიჭების შესახებ იყო დასმული საკითხი.

როგორც ცნობილია, თავისი ელჩობის დროს ბოგდან გურჯიციის დავალებული ჰქონდა აგრეთვე საქართველოსთან ერთგვარი ეკონომიკური ხასიათის კონტაქტების დამყარება. უნდა ვიფიქროთ, რომ ეს დავალებაც ბოგდანმა წარმატებით შეასრულა, ამაზე აშკარად მიუთითებს ის წერილი, რომელიც მას 1671 წელს პოლონეთის მეფე მიხეილისათვის წასაღებად გადასცა მეფე ეახტანგ მეხუთემ.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ბოგდან გურჯიცი, როგორც ეროვნებით ქართველი პოლიტიკური მოღვაწე, საქართველო-ირანის ურთი-

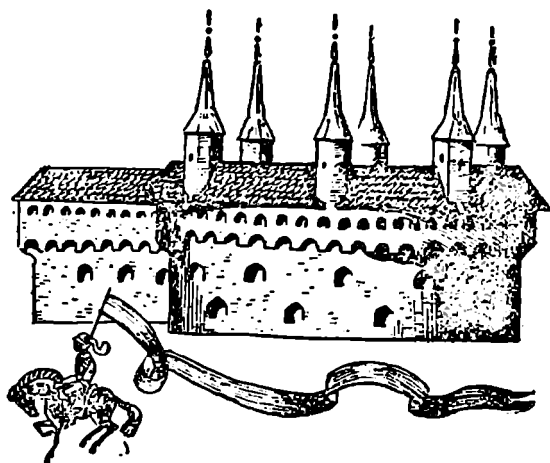
ერთდამოკიდებულების საკითხში ქართველ პოლიტიკოსთა იმ ნაწილის შეხედულებებს იზიარებდა, რომლებიც საგარეო პოლიტიკაში ირანულ ორიენტაციას ადგენენ. ბოგდან გურჯიციისათვის, რომელიც ზედმიწევნით კარგად იცნობდა რუსეთ-ირანის ურთიერთობათა ხასიათს, ნათელი იყო, რომ ირანის წინააღმდეგ განმათავისუფლებელ ბრძოლაში, ამ ისტორიულ მონაკვეთზე ირანთან კეთილმეზობლური ურთიერთობის მოსურნე რუსეთი, საქართველოს მფარველად ვერ გამოადგებოდა.

ჩვენ ხაზი გვინდა გაუვსვათ აგრეთვე იმ ფაქტს, რომ ბოგდან გურჯიციმ პირველად წამოაყენა წინადადება, რათა რუსეთსა და ირანს შორის მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენლობა შეექმნათ რეზიდენტების სახით. იგივე საკითხი, როგორც დავინახეთ, მოგვარებულ იქნა პოლონეთისა და ირანის დიპლომატიური ურთიერთობების განსახორციელებლად. ბოგდან გურჯიცი იყო პოლონეთის პირველი მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენელი ირანის შაჰის კარზე, რომელიც ამ მოვალეობას მთელი 23 წლის მანძილზე ასრულებდა. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ირანში პოლონეთის მეფის რეზიდენტად ყოფნის დროს, ბოგდანი ასეთსავე სამსახურს უწევდა რუსეთის მთავრობასაც. რომელსაც ამ დროს ირანში ჯერ კიდევ არ ჰყავდა მუდმივი დიპლომატიური წარმომადგენელი.

დასასრულ უნდა ითქვას, რომ ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი სოციალური წარმოშობით ქართულ ფეოდალურ საზოგადოებას ეკუთვნოდა და თავისი ცხოვრებისა და მოღვაწეობის მანძილზე მჭიდროდ იყო დაკავშირებული მასთან, კერძოდ, ქართლისა და კახეთის მეფეებთან ვახტანგ მეხუთესთან, გიორგი მეთერთმეტესთან და არჩილ მეორესთან.

ის გაგრძეობა, რომ ქართველი დიპლომატიური მოღვაწე მრავალი წლის განმავლობაში იმყოფებოდა ევროპის ქრისტიანული სახელმწიფოს სამსახურში და ერთგულად ემსახურებოდა ერთმორწმუნე ქვეყნის — პოლონეთის ინტერესებს, საფუძველს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე ბოგდან გურჯიციის მრავალჯერ ექნებოდა საშუალება ასეთივე ერთგული სამსახური გაეწია თავისი საკუთარი სამშობლოსათვის, ქრისტიანული საქართველოსათვის. ჩვენთვის ცნობილია, რომ პოლონეთის არქივებში დაცულია ბოგდან გურჯიციის ცხოვრების ამსახველი დიდძალი მასალა, რომელიც ჯერჯე-

რობით ქართველ ისტორიკოსთაგან შესწავლილი არ არის. დაბეჭდილებით შეიძლება ითქვას, რომ ამ ახალი მასალის გამოყენება საშუალებას მოგვცემს უფრო სრულად წარმოვაჩინოთ ამ ქართველი მხედართუფროსისა და დიპლომატის ცხოვრება და მოღვაწეობა, რაც თავის მხრივ, კიდევ უფრო მეტ საინტერესო ფურცლებს გადაშლის როგორც პოლონეთ-რუსეთის სპარსეთთან ურთიერთობების ისტორიიდან, ასევე საქართველოს პოლიტიკური ისტორიისა და უცხო ქვეყნებთან მისი ეკონომიკური ურთიერთობების ამ შედარებით ნაკლებად შესწავლილი პერიოდის გასაშუქებლად.

**სამეფო კანცელარიის ინსტრუქცია კეთილშობილ
გომბან გურჯს სამეფო პარის როტმისტრსა და
ელჩს სპარსეთში. გაცემულია 80 ივნისს 1668 წელს**

„ამ ინსტრუქციას ბატონი ელჩი არავის არ აჩვენებს, მას თავისთვის იქონიებს და მის მიხედვით უნდა იმოქმედოს.

ვარშავიდან გამგზავრების შემდეგ თავდაპირველად მივა მოსკოვის ხელმწიფესთან, იქ სიგელს გადასცემს და აცნობებს, რომ მიემგზავრება სპარსეთის შაჰთან წერილებით და ნუ აწარმოებს განსაკუთრებულ დისკუსიებს. მოითხოვს, რათა მისცენ მას გამცილებლები სპარსეთის საზღვრებამდე და მოაგვარებს საქმეს ისე, რომ სპარსეთიდან გამოგზავნილი მისი წერილები მოსკოვის გზით ვარშავაში აღწევდნენ. ეს წერილები ფრთხილად უნდა წეროს, გვაცნობებს რა, თუ როგორ იქნება მიღებული იქ.

მოსკოვიდან უნდა იჩქაროს სპარსეთისაკენ. ხოლო როდესაც ქართველთა მეფის მიწებს გაივლის, უხიფათოდ გავლისათვის იქ გადასცემს წერილს სამეფოს უმაღლესი კანცლერისაგან მის უდიდებულესობას საქართველოს მეფე და აცნობებს მას, რომ წერილებით მიემგზავრება მის უდიდებულესობა სპარსეთის შაჰთან. მივა რა სპარსეთის შაჰთან, მოახსენებს იქაურ ვეზირს, რომ ჩამოვიდა შაჰთან მეგობრული წერილებით და სწრაფად ეცდება მიიღოს აუდიენცია. შემდეგ წერილს გადასცემს მის უდიდებულესობას სპარსეთის შაჰს. თუ იქ მას რამეს შეეკითხებიან, უპასუხებს მხოლოდ, რომ მოსკოვის ხელმწიფესთან ზავია უკვე დადებული, რომ პოლონეთში ამჟამად მშვიდობიანობაა და ამაზე ღრმა დისკუსიებს ნუ მიეცემა.

როდესაც უკან დაბრუნებისას კვლავ გაივლის მისი უდიდებულესობის ქართველთა მეფის მიწებს, დაწვრილებით გამოარკვიოს და მოიფიქროს, თუ როგორ და რა გზით შესძლებენ იქაური ვაჭრები პოლონეთის სამეფოში ჩასვლას. ყოველგვარი ქსოვილებისა და სხვა საქონლის ჩასატანად.

აგრეთვე, გაიგოს, თუ როგორ ფასობს გირვანქა ოქრო და ვერცხლი, ვაჭართათვის სხვა ცნობებიც შეაგროვოს. ეს ინსტრუქცია დაწერილია მეფის განკარგულებით“.

«Перевод з грузинского писма. какво писал к боярину к Афонасию Лаврентьевичю Ардину Нашокину ис Персиды польской послонник Богдан Гурдий с армянином з Григорьем Луиковым в нынешнем во 181-м году декабря в 2 день.

Боярину Афонасию Лаврентьевичю Нашокину польский посланник Богдан Гурдий челом бьет, Вещаем твоей честности еже Григорей арменин в Кизилбаши пришед в шахове дому в два лета ни единого дела не учинил для того что кизилбаши мнят сих де казаков морских посылает на них российский царь. И как и мы в Ыспогань пришли печален сей Григорей к нам придет и что ведая нам сказал и то мы книжне написахом. И чтоб лучши прибавихом и обои речи соединя хотя Кизилбаш уверити шахови тая приготовахом и сице рехом, аше бы от московского царя таковое дело было не бы толикое малое число казаков приходило присылаю отбыло шестьдесят или осемьдесят тысяч, ведай что московской царь ваш давнего времени друг и о том наших сказаний послушайте рехом и з Григорьем присланое царское послание пред шаха взято и чтено и мы свидетельствовахом и уверися и шах о всех вещах указ подлинный даде, а вешем шелковым и иным за страхом казаков выйти невозможно и вы изволите устроить так, чтоб казаки и злые люди не выходили, а посылаемни приходити будут добре, а дела государские строитья начнут немедленно. А персипкий Шах вашему цареву и нашему польскому королю вечныя дружбы восми желает. И сей вашей честности вешаем еже три превелицыи цри во единстве и желаю да будут неподвижно во веки.

Написано в Ыспогани от воплощения божия слова 1670-го мая месяца.

Се писмо переводил подьячей Андрюшка Шапкин, а взят был для того переводу ис тюрьмы».

ЦГАДА, Ф. 100, д. № 3, 1672—73 гг., листы 102—103.

მეფე იან კაზიმერის სიგელი ბოგდან გურჯიციის ირანში
ელჩად გაგზავნის შესახებ

«Мы найяснейший и Великий государь Ян Казимер божиею милостью король польский и свейский, великий князь литовский, русский и иных Вам, брату нашему, божиею ми-

лостью Великому государю царю и Великому князю Алексею Михайловичу, всея Великия и Малыя и Белья России самодержцу и многих государств и земель восточных и западных и северных отчичу и дедичу и наследнику, государю и обладателю Вашему царскому величеству братское поздравление.

Как уже мы, Великий государь, наше королевское величество к Вам брату нашему Великому государю Вашему царскому величеству, что против братского приговору вашего царского величеству, имели есми с предложением любви нашей государской послать к шаху персицкому, так то самим делом совершая и желая чтоб шах персицкий так, как славные памяти при найяснейшем королевском величестве Владиславе четвертом, государе брате нашем был в дружбе и ныне в непременной к нам и Речи Посполитой пребывал. Через что обои государства наши во всяких прибылях и в торговых промыслах изобилуют а за тем в общих ко обороне государств наших советах умножительство брать могут.

Посылаем с листом нашим гонца нашего и ротмистра Надворного урожденного Богдана Гурдся, гораздо тех краев ведомого, желаем тогда Вас, брата нашего, Вашего царского величества, что тот гонец наш чрез государство Вашего царского величества в безопасности в Персиду едучи провожон и назад возвращающийся отпущен был бы без мешкоты, затем Вас, Великого государя брата нашего, божию смотрению вручаем, которому доброго здоровья и счастливого государствования братским желательством благоприветствуем.

Дан, в пребывании нашем в столице княжества мазовецкого, в замке варшавском, 12 апреля 1668 года, государствования королевству наших польского и литовского 20-ом году.

ЦГАДА, ф. 79, 1669 г., ст. 23, стр. 48-50.

ბოგდან გურჯიციის „ჩელობიტნაია“ პეტრე 1-დში

Великому государю царю и Великому князю Петру Алексеевичу Всея Великия и Малыя и Белья России самодержцу бьет челом Польские земли королевского величества резидент Богдашка Гурдицкий. В прошлия Государь НЫНЕ тому лет з двадцать с лишком при брате Твоем Государстве блаженные памяти великом Государе Царе и Великом князе Федора Алексеевича, Всея Великия и Малыя и Белья России Са-

модержце. А по его Королевскому указу послан я через Твое Великого Государя Московское Государство в Персницкую землю к Шахову Величеству Резидентом. И давано мне на Москве Его Великого Государя жалованье поденного корму по десяти рублей на день, а как я отпущен с Москвы в Персницкую землю и о том о всем моем отпуске в государственном посольском приказе ведомость есть. И в Персницкой Гсдрь земле при шахове Величестве был резидентом двадцать три года и в прошлом Государь в СЗ-ом году отпустил меня Шахово Величество в Польшу по прежнему чрез твое ж великого Государя Московское Государство и ныне я с Персницкие земли приехал к Москве, а Твоего Великого Государя жалованья поденного корму против прежней дачи из Твоего Великого Государя казны ничего ныне не дано. Милосердный. Великий Государь Царь и Великий князь Петр Алексеевич Всея Великия и Малыя и Белья России самодержец пожалуй меня для своего Государского многолетнего здравия вели Государь против прежнего своего Великого Государя указу из своей Великого Государя казны давать мне свое Великого Государя жалованье на корм против прежнего Государского Указу как давано мне наперед сего или чем тебе Великому Государю обо мне Государь по сердцу возвестит. Великий государь смилюйся.

ჩელობიტნაიას მეორე მხარეს ბოგდან გურჯიციის ხელით ქართულად აწერია: ქ.: ბუღდანბეგ.: ამ.: ჩოლობიტნისა.: ყაბული.: მაჭუს:.

ЦГАДА, ф. 79, 1700 г., д. № 9, стр. 1-7.

БОГДАН ГУРДЖИЦКИИ НА ДИПЛОМАТИЧЕСКОМ ПОПРЯЩЕ

Резюме

Начало дипломатическим отношениям между Польшей и Ираном было положено в середине XV века.

В 1453 году послы Венецианской республики и Бургундии обратились с просьбой к польскому королю Казимиру Ягеллончику о выдаче им рекомендательных писем, чтобы они могли свободно достичь Астрахани, откуда намеревались Каспийским морем доплыть до Ирана.

Казимир Ягеллончик оказал им требуемую помощь, и посольство благополучно достигло Ирана. Шах Ирана Узун-Гасан остался весьма доволен действиями польского короля и в знак своей признательности направил в Польшу специальное посольство, которое поздравило короля с рождением королевича и приподнесло ему богатые подарки.

В 1472 году в Польшу вновь прибывают послы от Узун-Гасана, которые предлагают королю Казимиру начать совместные военные действия против турок. В то время поляки не воспользовались этим предложением, однако уже в 1474 году сам король Казимир шлет своих послов к Узун-Гасану с аналогичным предложением.

Интересные сведения о начальном периоде польско-иранских взаимоотношений сохранили польские хроники Мачея Стрыйковского и Марчина Кромера. Эти хроники гласят, что в 1474 году в Польшу приехал Катажин Дзенус, который в течение трех лет жил при дворе Узун-Гасана. По поручению Узун-Гасана Катажин Дзенус передал письма королю Казимиру, в которых Узун-Гасан обещал военную помощь против турок и венгров, а также предлагал Казимиру женить польского королевича на его дочери, которой в качестве приданного обещал дать Константинополь и всю Грецию.

В начале XVII века польско-иранские отношения ставили себе главной целью создание военных союзов, направленных против их общего врага — Османской империи.

В 1599 году шахом Аббасом I к христианским государям Европы было направлено большое посольство Шерли и Гусейн-

бега, которым было наказано побывать в Польше у короля Сигизмунда III. Из Ирана посольство направилось через Московское государство, где по приказу Бориса Годунова оно было задержано.

В то время, ввиду натянутости русско-польских отношений, сближение Ирана с Польшей не представлялось благоприятным русскому правительству.

Послам иранского шаха разрешили продолжить путь лишь с условием, что они не вступят ни в какие переговоры с поляками. Вследствие этого иранские послы из Кракова направились прямо в Вену, так и не повидав короля Сигизмунда.

При Владиславе IV польско-иранские взаимоотношения приобрели более интенсивный характер. Если до этого времени Иран искал в лице Польши союзника против Османского государства, то теперь к этому уже стремилась сама Польша.

Среди посольств этого периода следует выделить посольство Теофила Шемберка, которое в 1636 году через Астрахань отправилось в Иран. В Исфагане Шемберк был принят шахом Сефи, которому от имени польского короля было предложено вступить в антиосманский военный союз, что с готовностью было принято шахом Ирана.

В 1646 году с той же целью в Исфаган прибыл польский посланник Юрий Ильнич, однако при шахе Аббасе II Иран переживал упадок и не был в состоянии проводить активную политику против Османской империи.

В этой же главе рассматриваются политические и экономические аспекты, способствовавшие развитию взаимоотношений Ирана с европейскими странами.

В XVI—XVII веках Иран являлся основным поставщиком шелка-сырца для молодого мануфактурного производства стран Западной Европы. Кроме того иранский рынок изобиловал товарами восточного, преимущественно индийского производства. Вследствие всего этого важнейшие европейские страны, в том числе Россия и Польша, стремились к установлению с Ираном тесных дипломатических связей.

Со своей стороны, правители Сефевидского Ирана, борясь за экономическое усиление своего государства, жизненно были заинтересованы в развитии политических и экономических связей со странами Европы.

В XVII веке основной продукт иранского экспорта — шелк-сырец вывозился в Европу тремя путями. Главный из них проходил через Османскую империю и Средиземноморье.

Транзит иранского шелка по этому пути приносил большие доходы султанской казне и служил укреплению экономического могущества Османской империи. В условиях же роста турецкой агрессии как в отношении европейских стран, так и соседнего Ирана, правящие круги Сефевидского государства, естественно, стали отрицательно относиться к транзитной торговле с Османской империей.

Еще в начале XVII века шах Аббас I старался перенести торговый путь с турецкой территории на юг, в сторону Персидского залива.

Важное значение стал обретать также волжский торговый путь, который пролегал через русское государство и был гораздо безопаснее и выгоднее, чем другие.

После заключения Андрусовского договора у России и Польши наметилась общность внешнеполитических задач, связанных с борьбой против Османской империи. В условиях совместной борьбы против турок Россия и Польша смотрели на Иран как на своего потенциального союзника, стараясь вовлечь его в эту борьбу. Для упрочения политического союза большое значение придавалось установлению чисто экономических связей и торговым соглашениям.

В 1665 году началась новая турецко-венецпанская война, которая почти полностью прекратила вывоз иранского шелка-сырца через Турцию к Средиземноморью. Это вызвало ответные меры со стороны новоджувльфинской армянской торговой компании, стремившейся теперь к тому, чтобы вывоз шелка-сырца стал осуществляться волжским торговым путем.

Приехавшие в Москву представители армянской торговой компании Степан Рамадамский и Григорий Лусиков, после продолжительных переговоров, 31 мая 1667 года смогли добиться от царя Алексея Михайловича жалованной грамоты, которая своим значением приравнивается к торговому договору.

Армянским купцам давалось право весь иранский шелк-сырец волжским путем ввозить в Россию, а из России в страны Европы.

Таким образом, Россия взяла на себя обязательство обеспечить транзит иранского шелка-сырца.

Из России в Европу пролегал три важных торговых пути, из которых балтийский путь для России был неприемлем, так как он всю торговлю подчинял шведскому контролю. Второй путь проходил через Архангельск. Именно через этот путь и велась почти вся европейская торговля. Однако этот торговый путь имел тот недостаток, что он пролегал слишком дале-

ко на севере и к тому же Белое море не всегда было открыто для судоходства.

Третьим торговым путем был путь через Польшу, однако для его обеспечения требовалось соответствующее соглашение с Польшей. Такое соглашение было оформлено тем же Андрусовским договором. Русское правительство дало полякам право транзитной торговли в России, а Польша взамен этого открыла свои торговые пути вывезенным из России товарам.

В России хорошо понимали, что заключение договора с армянской торговой компанией еще не значило осуществления этих торговых отношений, так как необходимо было иметь утверждение этого договора шахом Ирана.

Поэтому русское правительство сочло нужным, чтобы из Польши было послано в Иран специальное посольство для урегулирования этого вопроса. Это посольство должно было заверить шахское правительство в готовности Польши обеспечить провоз иранских товаров и, тем самым, убедить его в выгоде осуществления транзитной торговли русским путем.

Именно по совету русского правительства из Польши в Иран в 1668 году было направлено посольство, во главе которого стоял Богдан Гурджицкий.

Биографические сведения о Богдане Гурджицком очень скупы. Известно лишь, что до середины XVII века он был в Грузии, а с 50-х годов появился в Польше, где стал служить в королевской войске. В 1662 году Богдан Гурджицкий получил чин ротмистра королевских войск и, как видно, отличился в военных кампаниях этого периода, так как уже в 1666 году на сейме депутаты от войска потребовали за военные заслуги возвести его в шляхетство, но ввиду срыва сейма на этот раз Богдан Гурджицкий не был nobilitирован.

В 1668 году Богдан Гурджицкий в качестве посланника короля Яна Казимира находится при дворе иранского шаха Сулеймана. К этому времени, как показывают архивные материалы, родные Богдана, а именно его отец Иван и братья Парсидан, Назар и Мераб, жили в г. Шемахе, где они находились на шахской службе.

Выполнив свою дипломатическую миссию, в 1675 году Богдан Гурджицкий возвратился в Польшу, где был принят весьма любезно новым польским королем Яном III Собеским. В 1676 году за заслуги перед Речью Посполитой сейм nobilitировал Богдана Гурджицкого в шляхетское звание. А в мае 1676 года королем Яном III Богдан Гурджицкий был послан

в Иран в качестве посланника и постоянного резидента при дворе шаха. Выполняя это поручение, Богдан Гурджицкий в течение 23 лет жил в Иране и лишь в 1699 году со специальным поручением шаха Султана Гусейна выехал в Польшу, однако, будучи проездом в Москве, заболел и скончался 12 января 1700 года. Богдан Гурджицкий был похоронен в Москве.

Изучение выявленных архивных материалов свидетельствует о том, что Богдан Гурджицкий происходил из грузинского феодального сословия.

Третья глава («Посольство Богдана Гурджицкого в Иран в 1668—1675 годах») состоит из четырех параграфов, в которых на основе обширного архивного материала детально рассматривается история этого посольства и показано его значение в деле развития польско-русско-иранских взаимоотношений.

В первом параграфе («Состав посольства, его цели и отъезд из Польши») освещены причины и цели посольства Богдана Гурджицкого в Иран.

После заключения Московского «союзного» постановления, которое было оформлено 14 декабря 1667 года, Россия и Польша обязались совместно выступить против агрессивных действий Османской империи. Этим же постановлением было решено направить общие усилия на ограничение торговых привилегий Швеции, а также ее могущества на Балтийском море. Для решения этих вопросов в Москву из Польши прибыло посольство в составе Станислава Беневского, Павла Бжостовского и Владислава Шмеллинга. Успешно выполнив свою миссию, в феврале 1668 года посольство направилось в Польшу. Находясь в пути послам вручили письмо Афанасия Лаврентьевича Ордина-Нащокина, в котором глава Посольского приказа от имени русского царя советовал польским послам поставить на сейме вопрос об установлении непосредственных дипломатических отношений с Ираном с целью решения вопросов политического и экономического сотрудничества.

То, что идея возобновления польско-иранских дипломатических отношений исходила от русского правительства, видно из грамоты царя Алексея Михайловича, которая была послана королю Яну Казимиру 16 декабря 1667 года, т. е. через два дня после заключения Московского «союзного» постановления.

В этой грамоте Алексей Михайлович говорит о традиционном русско-иранском добрососедстве, о братской дружбе с шахом Аббасом II и о крепнувших политических и экономических связях между Россией и Ираном. Далее Алексей Михайлович

советует Яну Казимиру послать в Иран специальное посольство и сообщить шаху о заключении союзного договора между Польшей и Россией.

Алексей Михайлович высказывает мысль о том, что если Польша сможет установить с Ираном такие же дружественные отношения, какие были установлены между Россией и Ираном, то тогда ни Турция и ни Крым не будут представлять опасности.

Идея возобновления польско-иранских дипломатических отношений была встречена в Польше благожелательно. Об этом говорит тот факт, что уже 20 января 1668 года была приготовлена грамота короля Яна Казимира шаху Аббасу II, в которой говорилось о мире между Россией и Польшей, и о желании установления дружеских политических и экономических отношений с Ираном.

Следует отметить, что русское правительство специально информировало правительство Польши о заключении в 1667 году торгового договора с армянской торговой компанией о вывозе в Россию иранского шелка-сырца.

Во главе польского посольства в Иран был поставлен Богдан Гурджицкий, который считался специалистом по восточным странам. «Посылаем с листом нашим гонца нашего и ротмистра надворного, урожденного Богдана Гурдея, гораздо тех краев ведомого», — писал Ян Казимир царю Алексею Михайловичу в грамоте, датированной 12 апреля 1668 года.

В состав посольства входили королевский дворянин Ян Гросс и секретарь Ян Кохановский, а также двадцать шляхтичей. Среди них были: Адам Невельский, Петр Лысовский, Петр Жуковский, Ян Слабицкий, Ян Рагельский, Ацентий Биегановский и другие. Следует отметить, что среди членов посольства был брат посланника—Парсадан, а также 11 человек грузин, из которых один был слугой посланника, а остальные десять —стрельцами. Всего в составе посольства числилось 35 человек.

Перед отъездом из Варшавы Богдану Гурджицкому вручили посольскую инструкцию, согласно которой он и должен был действовать. Официально ему поручалось сообщить шахскому двору о заключении мира между Польшей и Россией. Однако, как видно из архивных материалов, посольству было дано секретное поручение: привлечь шаха к антиосманскому военному союзу, а также содействовать ратификации торгового договора России с армянской торговой компанией, однако с условием, чтобы часть иранского экспорта непременно ввозилась в Польшу.

Посольство Богдана Гурджицкого, которое выехало из Варшавы в начале июля 1668 года, в Москву прибыло 29 августа и уже 2 сентября было официально принято русским царем. На следующий день Богдан Гурджицкий был допрошен представителем Посольского приказа думным дьяком Лукьяном Голосовым.

Будучи в Москве, Богдан Гурджицкий пытался встретиться с грузинским царевичем Николаем Давидовичем, однако чем кончилась эта попытка — неизвестно.

18 сентября Богдан Гурджицкий из Москвы был отпущен, а 27 февраля 1669 года, после трудного путешествия, прибыл в Астрахань.

Польское посольство из Астрахани отбыло на бусах 11 апреля 1669 года. Маршрут посольства Богдана Гурджицкого в Иран пролегал через города Дербент, Шемаху и Тбилиси. В инструкции, данной Богдану Гурджицкому, указывалось о необходимости проезда через земли грузинского царя Вахтанга для передачи ему письма от коронного канцлера Лещинского, с просьбой об оказании помощи польскому полководцу.

Посольство Богдана Гурджицкого прибыло в Исфаган в ноябре 1669 года и было принято шахским правительством с большим почетом.

Официальная аудиенция Гурджицкому была дана в марте 1670 года. При дворе шаха Богдан Гурджицкий проявил большие дипломатические способности, такт и хорошее знание нравов этого восточного государства.

Гурджицкому удалось убедить шахское правительство в целесообразности использования русского транзитного пути для торговли шелком-сырцом. Защищая польские интересы, Гурджицкий требовал, чтобы армянская торговая компания часть шелка-сырца и других иранских товаров вывозила в польское государство.

Результаты посольства показывают, что Богдан Гурджицкий по всем этим вопросам добился успеха. «Шахово величество разослал указ свой во все города к армяном, чтоб они с шелком-сырцом отнюдь не ездили в Турцию, а ехали с тем товаром и с иными собрався компаннею в Астрахань, а из Астрахани к Царскому Величеству и к Королевскому Величеству».

Позднее, уже будучи в Москве, указывая на свои заслуги перед русским государством, Богдан Гурджицкий писал в Посольский приказ: «И купецким людям проезд учинился по тем моим разговором» и что, благодаря его стараниям, царская каз-

на получит большую прибыль: «По которой его (т. е. Гурджицкого Г. З.) службе и его Царского Величества государству прибыль учинится немалая в проезде Шахова Величества поданных торговых людей чрез государство Его Царского Величества в государство его Королевского Величества».

Следует отметить и то, что при шахском дворе Богдан Гурджицкий защищал также интересы армянской торговой компании. Это выразилось в его требовании, чтобы иранские товары ввозились в Польшу не «персидскими купчинами», а только лишь армянскими купцами. «Купчины живут и торгуют беспокойно и постановил он, посланник (т. е. Богдан Гурджицкий — Г. З.), чтоб впредь при послах купчинам к Королевскому Величеству не ездить».

Это заявление Богдана Гурджицкого является подтверждением стремления Речи Посполитой привлечь торговлю новоджувльфинской компании армянских купцов в Польшу.

В июне 1670 года польское посольство получило от шаха официальный отпуск, во время которого, вместе с Гурджицким, в Россию и Польшу был отпущен шахский посол Магмет Гусейн бег, которому вручили ответные письма о посольстве Богдана Гурджицкого и поручили в Москве и Варшаве вести переговоры о достигнутых соглашениях: «Отпущен де от шаха тот посол о тех же делах, о чем посылан был от королевского величества к шаху он, посланник, только о торговых делах».

Выехав из Исфагана, польское посольство в августе 1670 года было уже в Шемахе, однако отъезд в Россию задержало полученное известие о том, что 22 июня 1670 года Астрахань была взята восставшими казаками под предводительством Степана Разина.

Ожидая открытия свободного пути до Москвы, польское посольство жило в Шемахе почти три года.

Изучение шемахинского периода деятельности Богдана Гурджицкого позволило сделать вывод, что в Шемахе Богдан Гурджицкий вел весьма полезную консульскую работу, которая проявлялась в оказании всяческой помощи и поддержки находившимся в Шемахе подданным польского и русского государств.

Изучение архивного материала дает возможность установить, что многие из сведений голландского путешественника Яна Стрейса, которые относятся к шемахинскому периоду жизни и деятельности Богдана Гурджицкого, являются изложением реальных событий, хотя Ян Стрейс и дает чрезвычайный

но субъективное толкование этих фактов, которое никак не может соответствовать их объективной оценке.

В четвертом параграфе («Возвращение посольства Богдана Гурджицкого из Ирана») подробно излагается обратный путь посольства из Астрахани до Москвы. Особого внимания заслуживает встреча Богдана Гурджицкого с руководителем Посольского приказа Артамоном Сергеевичем Матвеевым, которая состоялась 3 января 1675 года. Во время этой встречи Матвеев расспрашивал Богдана Гурджицкого о важнейших вопросах международной политики.

В конце беседы А. С. Матвеев спросил Богдана Гурджицкого о грузинском царевиче Николае Давидовиче, который незадолго до этого выехал из Москвы в Грузию с намерением занять престол Кахетского царства, законным наследником которого он являлся.

Ответ Богдана Гурджицкого интересен тем, что позволяет выяснить его позицию в вопросах внутренней политики восточно-грузинских царств, а также взаимоотношений этих государств с Сефевидским Ираном.

В XVII веке восточногрузинские царства находились в политической зависимости от Ирана, признавая верховную власть иранских шахов. Однако грузинский народ никогда не прекращал героической борьбы за свою государственность и национальную независимость.

Во главе освободительной борьбы грузинского народа против иранского владычества выступал Теймураз I, который в этой тяжелой борьбе большие надежды возлагал на помощь единой России.

В Грузии существовала также другая группировка политических деятелей, которые предпочитали под внешней видимостью «покорности шахам Ирана» проводить такую национальную политику, которая посредством длительного мира обеспечила бы стране экономический прогресс и, вместе с тем, используя ирано-турецкие противоречия, привела бы к политическому объединению всех грузинских княжеств и царств.

Эти государственные деятели, во главе которых стояли грузинские цари Ростом и Вахтанг V, считали, что проводить во внешней политике активную антииранскую политику, в надежде на военную и политическую помощь России, на данном историческом этапе было преждевременно, так как перед русским государством в середине XVII века стояли совершенно иные внешнеполитические задачи, в сравнении с которыми грузинский вопрос являлся второстепенным, тем более, что актив-

ное вмешательство в дела Грузии повлекло бы немедленное обострение взаимоотношений с Ираном, к добрососедским отношениям с которым стремилось русское государство, из-за своих экономических интересов, связанных с восточной торговлей.

В такой политической обстановке Богдан Гурджицкий, как политический деятель, хорошо разбирающийся в вопросах внешней политики русского государства, а также в тончайших деталях русско-иранских взаимоотношений, никоим образом не мог разделять взгляды той политической ориентации, которая ставила своей целью с помощью активной поддержки России сбросить иго политического господства Сефевидского Ирана.

Напротив, Богдан Гурджицкий, как глава польского посольства, ставившего себе целью укрепление и расширение польско-русско-иранских экономических связей, а также стремившегося привлечь Иран к русско-польскому антисоманскому военному союзу, прекрасно понимал, что на данном историческом этапе надежда на активную помощь России в освободительной борьбе грузинских царств против иранского владычества была весьма проблематичной.

• Таким образом, становится ясным, что Богдан Гурджицкий, как политический деятель, в вопросах ирано-грузинских взаимоотношений принадлежал к той группе грузинских политиков, которые во внешней и внутренней политике придерживались иранской ориентации.

В пользу этого вывода говорят приведенные в работе факты проявления личных дружеских связей между Богданом Гурджицким и картлийскими царями Вахтангом V и Георгием XI.

В этом же параграфе говорится о приезде в Москву шахского посла Магмет Гусейн бега и его встречах с представителями Посольского приказа.

В мае 1675 года посольство Богдана Гурджицкого вместе с Магмет Гусейн бегом вернулось в Польшу. Следует отметить, что в Польше результаты посольства Богдана Гурджицкого расценили как большой успех польской дипломатии, доказательством чему и служит тот факт, что в 1676 году решением польского сейма Богдан Гурджицкий был возведен в шляхетское звание, с пожалованием ему имения в Ленчицком повете.

В четвертой главе («Богдан Гурджицкий — резидент и посланник польского короля при дворе иранских шахов в 1676—1699 годах») описывается последний период жизни и деятельности Богдана Гурджицкого.

В апреле 1676 года Богдан Гурджицкий был назначен постоянным резидентом польского короля при дворе иранского шаха.

По дороге в Иран новое посольство Б. Гурджицкого некоторое время задержалось в Москве. Во время пребывания в Москве польское посольство было принято царем Феодором Алексеевичем. Во время этого приема Б. Гурджицкий передал царскому правительству грамоту Яна III, в которой сообщалось, что Б. Гурджицкий назначен посланником и резидентом при дворе иранского шаха для систематического получения известий и различной информации. Однако, как выясняется из материалов Посольского приказа, основной целью Гурджицкого являлось вовлечение шахского Ирана в антиосманский восный союз.

Большой интерес вызывает официальное заявление Б. Гурджицкого, которое было им представлено в Посольский приказ 31 июля 1676 года. В этом заявлении Б. Гурджицкий предлагает русскому правительству свои дипломатические услуги.

Богдан Гурджицкий писал: «Посылают меня посланником на резиденцию к персидскому шаху для подкрепления турецкой войны, будучи при том дворе, буду также служить моему милостивому государю его королевскому величеству, как и его царскому величеству, интересы которого мне будут сообщены».

Приехав в Иран в начале 1677 года, Богдан Гурджицкий в течение 23 лет, т. е. до 1699 года, исполнял обязанности польского посланника и резидента при дворе иранских шахов.

В дипломатической карьере Богдана Гурджицкого особенно ярким эпизодом является его деятельность при дворе шаха Сулеймана в период 1683—1686 годов, непосредственно после поражения турецкой армии под Веной 12 сентября 1683 года.

Весть о катастрофическом поражении турок под Веной в Иране приняли с большой радостью, тем более, что о победе польского короля Яна Собеского шаху донесли с большим преувеличением. Шаху передали, что поляки не только победили турок, но и достигли самого Константинополя. Узнав об этом, шах Сулейман призвал к себе Богдана Гурджицкого и спросил его: «Что будут делать с турками христианами?», на что Гурджицкий шаху ответил в шутилом тоне: «Всех мусульман христиане в пни превратят!» (т. е. обезглавят — Г. З.).

Шах улыбнулся и сказал: «Скоро христиане Константинополь возьмут, тогда и я стану христианином!», после чего шах встал и христианским обычаем перекрестился.

Из реляции Богдана Гурджицкого, которую он послал польскому королю 30 июля 1685 года, мы узнаем, что весть о поражении турецкой армии при дворе шаха казалась настолько сенсационной, что шахское правительство решило послать в Турцию специальных агентов, которые на месте должны были оценить создавшуюся обстановку.

Когда посланные агенты возвратились с подтверждением сообщения о поражении турок под Веной, шахское правительство решило в этот исторический момент примкнуть к антиосманской «Священной лиге». Шах Сулейман лично поручил Богдану Гурджицкому сообщить польскому королю, что 30-тысячное иранское войско, стоящее близ Ганджи, готово немедленно выступить против общего врага!

Как видно, летом 1685 года дипломатические представители европейских стран были полны надежд, что Иран в скором времени вступит в «Священную лигу» и начнет активные военные действия против Османской империи. Однако надежды эти не оправдались, Иран так и не примкнул к «Священной лиге». В этом немаловажную роль сыграли контрмеры, предпринятые султанским правительством. Благодаря крупным взяткам и некоторым политическим уступкам, турки смогли предотвратить вступление Ирана в антиосманский военный союз.

Но, несмотря на неудачу, Польша и в дальнейшем неоднократно стремилась вовлечь Иран в антиосманский военный союз. С этой целью из Польши в Иран посылались несколько посольств. Среди них особого внимания заслуживают посольства иезуитских ксендзов — Игнация Запольского и Яна Гостковского.

Ян Гостковский в 1693 году пытался вовлечь Иран в войну против турок. Кроме того, он должен был уговорить грузинского царя Арчила, чтобы тот начал военные действия в Западной Грузии: «Ян Гостковский должен был получить согласие персидского шаха на войну с Турцией, а также убедить грузинского царя Саназарли-хана (т. е. Арчила II — Г. З.), чтобы он отнял у турок Колхиду, т. е. Менгрелию на Черном море. При дворе шаха он ничего не достиг, однако Саназарли-хан на самом деле начал войну и в течение нескольких лет отвлекал часть турецких войск на Араксе и Черном море. Он смог занять г. Басручик и провинцию того же названия».

Те же цели ставил себе Игнаций Запольский, который находился в Иране в 1690—1695 гг.

Из реляции Игнация Запольского узнаем, что польский король Ян III решил оказать помощь грузинскому царю Георгию

XI, который, по приказу шаха Сулеймана, был лишен картлийского престола: «Как толковал мысль вашей Королевской Милости, намерен есть ко отставке той противности, преимуществом Вашей Королевской Милости имяни, хотя исходатайствовать милость шахову тем Грузинским ханам».

Как известно, Иран не вступил в «Священную лигу», мотивируя свой отказ тем, что и Иран и Турция являются мусульманскими странами и что поэтому Иран не может выступить на стороне христианских государств против единоверного Османского государства.

Убедившись в том, что Иран не желает выступить против турок, польские дипломаты, как видно, решили добиться хотя бы того, чтобы уговорить шахское правительство разрешить своим христианским подданным, т. е. грузинам, выступить войной против турок и тем самым, приковав к себе часть турецких войск, облегчить «Священной лиге» борьбу против Османской империи. Эта мысль Игнацием Запольским сформулирована следующим образом: «Радение мое есть здесь беспрестанно тех людей уговорить, чтоб не буде не сами собою (что ныне вижу трудно), хотя бы чрез подданных людей, то есть грузинцев, зацепили турков, понеже вижу, что в сей игре, то пущше шаха с места тронуть».

В заключении даны основные выводы исследования. В них подчеркивается, что Богдан Гурджицкий был талантливым дипломатом конца XVII века, который, прекрасно разбираясь в польско-русских взаимоотношениях, активно участвовал в дипломатических связях этих стран с Сефевидским Ираном.

DIPLOMATIC ACTIVITY OF BOGDAN GURDZITSKI

Summary

After the conclusion of the truce of Andrusowo in 1667 Russia and Poland planned to pursue a common foreign policy in the struggle against the aggressive Ottoman empire.

In their joint struggle against the Turks, Russia and Poland regarded Iran as their potential ally. Hence they intended to involve Iran in this struggle.

To strengthen the political alliance it was important to develop economic and trade connections.

In May 1667 in Moscow a commercial agreement was signed with the New-Julphian Armenian trade company. According to this agreement the Armenian merchants were given the right to import all Iranian raw silk to Russia and further to European countries by way of the Volga River.

The Russian government understood quite clearly, that the conclusion of the agreement with the Armenian trade company didn't mean its realization, as it was necessary to get its ratification from the Shah of Iran. Hence the Russian government considered it necessary, that a special embassy should be sent from Poland to Iran, which could convince the Shah government, that Poland was ready to secure the import of the Iranian goods and that the transit trade through Russia would be very profitable for the Shah's treasury.

Following the advice of the Russian government Poland sent an embassy to Iran. The embassy was headed by the famous Polish diplomat (Georgian by nationality) Bogdan Gurdzitski. The embassy was also given a secret mission of drawing the Shah into an anti-Turkish military alliance.

Having fulfilled his diplomatic mission in 1675 Bogdan Gurdzitski returned to Poland, where he was quite amiably received by the new Polish King Jan III Sobeski. The results achieved by the Polish embassy in Iran were regarded as a success of

Polish diplomacy. This was acknowledged by the raising of Bogdan Gurdziński to the rank of nobleman by the Polish Sejm in 1676. At the same time King Jan III granted him estates in Lenchitsa. In April 1676 King Jan III appointed Bogdan Gurdziński a king's envoy and resident at the court of the Shah of Iran. Performing his important functions for 23 years, Bogdan Gurdziński loyally served the interests of Poland and Russia, as well as the interests of his motherland — Georgia.

GRUZIŃSKI DIPLOMATA NA SŁUŻBIE RZECZY POSPOLITEJ W XVII WIEKU

R e s u m é

Po zawarciu w 1667 roku Andruszowskiego traktatu pokojowego nastąpiło dalsze zacieśnienie stosunków między Rosją i Polską.

Ważnym zadaniem polityki zagranicznej była dla obu państw walka z agresywnym Imperium Osmańskim.

W warunkach wspólnej walki przeciwko Turkom Rosja i Polska patrzyli na Iran, jak na swego możliwego sojusznika i „starali się wciągnąć go do paktu wojskowego przeciwko Turcji.

Dla umocnienia politycznego paktu udzielano ważne, znaczenie związkom ekonomicznym i stosunkom handlowym.

W maju 1667 roku był zawarty w Moskwie pakt z przedstawicielami nowodżulfinskiej kompanii handlowej, który dawał prawo kupcom ormiańskim wwozić szlachciem wołoskim irański jedwab—surowiec do Rosji, a z Rosji do państw europejskich.

W Rosji rozumiano dobrze, że zawarcie paktu z ormiańską kompanią handlową nie było jeszcze jego urzeczywistnieniem gdyż było konieczne zatwierdzenie tego paktu ze strony Szacha Iranu.

Dlatego Rząd Rosyjski uważał za konieczne wysłać z Polski do Iranu specjalne poselstwo, które przekonało by Szacha, że Polska gotowa jest zabezpieczyć przewóz towarów irańskich i że handel tranzytowy przez trakt rosyjski będzie wielce wygodny dla skarbu Szacha.

Za radą Rządu Rosyjskiego wysłano z Polski do Iranu poselstwo, na czele którego stał znany polski dyplomata (narodowości gruzińskiej) Bogdan Gurdżicki. Poselstwo miało także tajne zadanie uciągnąć Iran do antytureckiego sojuszu wojskowego.

Po wywiązaniu się ze swej misji dyplomatycznej w 1675 roku Bogdan Gurdżicki wrócił do Polski, gdzie go uprzejmie przyjął nowy król Polski Jan III Sobieski.

Działalność poselstwa w Iranie była oceniona w Polsce jako sukces dyplomacji polskiej, o czym świadczy fakt, że w 1676 roku Sejm Polski przyznał Gurdżickiemu szlachectwo, a król Jan III ofiarował mu majątek ziemski w Łęczyckim powiecie.

W kwietniu 1676 roku Bogdan Gurdżicki był mianowany przez króla Jana III wysłancem królewskim i stałym rezydentem przy dworze Szacha Irana. Wypełniając to ważne polecenie Bogdan Gurdżicki w ciągu 23ech lat służył wierne interesom Polski i Rosji, a także interesom swojej Ojczyzny — Gruzji.

პირთა საძიებელი

აბას აღა 88
 ავგუსტ II საქონელი, პოლონეთის მე-
 ფე 164
 ავთანდილი, თბილისელი ვაჟარი 118
 ალაიარბეგი 139
 ალექსევეი ნიკიტა 147, 148.
 ალექსი მიხეილის ძე მეფე 28, 57, 58,
 62, 65, 77, 82, 84, 87, 91, 92, 101,
 104, 112, 115, 123, 139, 140.
 ალექსი ალექსის ძე ბატონიშვილი 78, 79
 ალექსიძე ზ. 97
 არჩილ II, მეფე, იგივე შაჰნაზარხანი—
 161
 ასათიანი ნ. 54.

ბაიბურთიანი ვ. 5, 70, 100
 ბარენტსი ვილემ 114, 115, 121, 169
 ბანტიშ-კამენსკი ნ. 5, 149
 ბარანოვსკი ბოგდან 7, 8, 41.
 ბატორი სტეფანე 32
 ბებუთაშვილი აშხარბეგ 16, 44, 53
 ბენევესკი კაზიმეჲ სტანისლავი 57, 180
 ბერძენიშვილი ნ. 16
 ბლიუმბერგი 153
 ბოზინინი ვასილი 144
 ბოგდანოვი გრიგოლი 57
 ბუტლერი 42, 112.
 ბუოსტოვსკი კიპრიან 57, 180

გაბაშვილი ვ. 4, 23, 82
 გვრიტიშვილი დ. 54.
 გროსი იან 60, 81, 110
 გიორგი XI—მეფე 53, 162, 170
 გოდუნოვი ბორისი—მეფე 35
 გოლოვნი გერასიმე, დიაკი 82
 გოლოსოვი ლუკიანე 86, 87, 88

გურჯიცი ბოგდან 3 — 16, 39 — 48,
 გოსტოვსკი იან 160, 161
 50 — 72, 75 — 96, 98 — 129, 135—
 154, 164 — 170, 174, 175, 179.
 გურჯიცი მერაბი (გაბრიელი) 45, 120.
 გურჯიცი ფარსადანი 10, 45, 47, 48, 50,
 51, 60, 139, 140, 149, 180
 გურჯიცი ნაზარე 45, 120

დავიდოვიჩი კაზიმეჲ 61, 120
 დუმბაჲ მ. 54
 დოლოგოვი პეტრე 138
 დონ-ხუან დე პერსია 35
 დონტუროვი ანდრეი 122

ერეკლე (ნიკოლოზ დავითის ძე) 89, 126,
 132 — 134, 162
 ელიასი კარმელიტა წინამძღვარი 157
 ენდერი პოლონელი აზნაური 110

ვახტანგ V — მეფე 10, 94, 118, 130, 131,
 ვახტანგ VI — მეფე 16, 53, 84, 134.
 ვლადისლავ IV 8, 32, 33, 36.
 ვენიავსკი, იგივე ტოროსევიჩი 49
 ვისოცკი 49, 76
 ვიშნევეცკი დიმიტრი 79
 ვოზნიტინი პროკოფი, 127, 137, 138
 ვოლკოვი იაკობ 85
 კონტეცკი ადამ 150
 ვოსკანიანი ვ. 100
 ვუიჩიკი ზბიგნეჲ 69
 ვოტა კაროლ 164

ზალენსკი 6, 7, 50, 60, 69, 154.
 ზაპოლსკი იგნაცი 162, 163
 ზეურსკი სოლომონ 160
 ზევაკინი ვ. ს. 5, 70
 ზიგმუნტ III 72 — 74

თამარაშვილი მ. 46, 47

თეოდორე ალექსის ძე 144, 145

თეიმურაზ პირველი 131, 184

იან მესამე სობიესკი — მეფე 6. 15, 33.
38, 139, 140, 142 — 146, 148, 150,
152, 160—162

იან კაზიმევი — მეფე 47. 51, 55, 58.
62 — 65, 68, 69, 76, 78, 83, 92, 94,
118, 141, 179.

იუსუფ ალა 128

ივანოვი ლარიონ 144 — 145

კაზულატ მუცალის ძე 123

კარლოს V 78

კაქარავა ი. 4, 131

კატარინ ძენო 34

კემპფერი ენგელბერტ 10, 160

კლიმენტი VIII-პაპი 36

კლიმოვი დოროფეი 43

კნაბი სებასტიან 158

კონდე, პრინცი 77, 78

კონსტანტინე მეფე 7

კორსაკოვი ბორის სტეფანეს ძე 121

კოლჩევი ანდრეი 82

კონტარინი ამბროჯიო 34

კოშილაცოვსკი სტანისლავ 6

კოტოვი ფედოტ 93, 95

კოხანოვსკი 60, 82

კრუშინსკი იან თადეუშ 11 — 13, 153.

კრევსკი პეტრე 23

ლეოპოლდ I 153

ლეშჩინსკი იანი, კანცლერი. 63, 84

ლუი XIV 159

ლუი დე ბურბონი 77

ლუისიკოვი გრიგოლ 65, 67, 96, 97, 100,
101, 104, 115, 133.

ლუტოხინი იაკობ 139

მარკიზ დე ბეტიუნი 163, 164.

მანუხერ ხანი 106

მატევევი არტამონ 31, 52, 65, 126, 129,
132, 135, 137, 143

მგალობლიშვილი მ. 10

მესხია შ. 54

მილოსლავსკი ივანე მიხეილის ძე 125

მირონოვიჩი თეოდორე 150, 156.

მიშევი ბორის 138

მიხეილ კორობეტი ვიშნევეცკი, პოლონე-
თის მეფე, 10, 141

მურატოვიჩი შეფერ 36

მუჰამედ მეოთხე 151

მუჰამედ ჰუსეინ ბეგი 36, 102, 103, 105,
106, 109, 116, 117, 125, 126, 128.
129, 136, 137, 139.

ნაუმოვი ივანე 82

ნაუმოვი დიმიტრი 82

ნიკოლოზ დავითის ძე, იგივე ერეკლე დ-
ვითის ძე 89, 126, 132—134, 184

ნურკევიჩი იაკობ 164, 165

ოდოევსკი იაკობ ნიკიტას ძე 121, 122,
124

ორბელიანი ს. ს. 84

ორდინ-ნაშჩოკინი ათანასე ლაერენტის ძე
31, 57, 58, 67; 100, 126, 179.

ოტვინოვსკი სამუელ 8

ოტრეპიევი ივანე 43, 71—73, 75, 76, 79,
80

პაზუხინი ბორის 112—114

პაიჭაძე გ. 99

პივარსკი კაზიმეჟ 9

პირაიკი, ინდოელი ვაჰარი 114

პროხოროვსკი ივანე 62, 92, 93.

ჟეკოვსკი პეტრე 61, 108, 120

ჟიროვსკი იან 153

ჟორდანია გ. 20, 20

რამადაშკი სტეფანე 65

რაზინი სტეფანე 87, 106, 116, 127

რაფაელ დიუ შანი 159

რეიზმანი იან 9, 41, 149

როსტომი — მეფე 131

როძიეიოვსკი 76

სვიდერსკი სტანისლავ 117

სვიდერსკი პავლე 52, 123, 124, 136, 146, 147

სკრიდლა პეტრე 37

სპონდანესი, კარდინალი 109

სურგულაძე ა. 54

სტაპრემბერგი თეოფილ 73

ტივაძე თ. 16

ტეინერი ავგუსტინ 15, 46

ტეკელი იმრე 151

ურესოვი თედორე 82

ურესოვი იური 82

უზუნ პასანი 34

უკრაინოვი ემელიან 144, 145

ურუნ ბეგ ბაიათი 35

ფაბრიციუსი. შვედეთის ელჩი 155

ფაბრიციუსი ლუდვიკი, 112, 116

ფან ტარმენდე, 112

ფილიპე-ვილჰელმი ჰერცოგი ნოიბურგელი 78

ფილიპე III — მეფე 35

შამშევეი ხოჯა მირზა მუჰამედ 125, 129

შარდენი ჟან 10

შარიმანიანი ხოჯა ზაქარია 26

შაჰ აბას I 21, 26, 35

შაჰ აბას II 21, 28, 37, 58, 59, 137, 154

შაჰ სეფი 73

შაჰ ნავაზ ხანი, იგივე ვახტანგ V 130, 134

შაჰ ნაზარ ხანი, იგივე არჩილ II 130, 133, 161, 170, 187

შაჰ სულეიმანი 3, 37, 39, 55, 98, 105, 106, 146, 147, 157, 159

შაჰ სულთან ჰუსეინი 3, 164.

შემბერგი თეოფილ 8, 37, 73

შერლი 36, 109

შმელინგი ვლადისლავ 57

შიხალიხანი 155, 157

ჩუბაროვი ანდრეი ალექსის ძე 81, 90, 91

ცინცაძე იასე 4, 10, 11, 15, 33, 51, 52, 64, 82, 95, 118

ჯანაშია ს. 18

ჯერომი, იეზუიტი 42

ჯულაეცი აზარია 97

პეტმანი პაცი 77—80

პუბერტი ლეოპოლდ 15, 64

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შ ე ს ა ვ ა ლ ი	3
თ ა ვ ი პ ი რ ვ ე ლ ი. პოლონეთ-ირანის ურთიერთობათა განვითარება მე-17 საუკუნის 60-იან წლებამდე	17
თ ა ვ ი მ ე ო რ ე. ბოგდან გურჯიციკის ვინაობისათვის	40
თ ა ვ ი მ ე ს ა მ ე. ბოგდან გურჯიციკის ელჩობა ირანში 1668 — 1675 წლებში	56
1. ელჩობის შემადგენლობა, მიზნები და პოლონეთიდან გამგზავრება	56
2. ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის ჩასვლა მოსკოვში	81
3. ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის ჩასვლა ირანში	93
4. ბოგდან გურჯიციკის ელჩობის დაბრუნება ირანიდან	119
თ ა ვ ი მ ე ო თ ხ ე. ბოგდან გურჯიციკი პოლონეთის ელჩი და რეზიდენტი ირანის შაჰის კარზე 1676—1699 წლებში	141
და ს კ ე ნ ა	165
Резюме	176
Summary	189
Resumo	191
პირთა საძიებელი	192